

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΜΠΑΡΜΠΗΣ

1919- 1922

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΟΛΕΘΡΟΣ

Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες.

Γ' ΤΟΜΟΣ

Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ

Θεσσαλονίκη –Αθήναι

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΜΠΑΡΜΠΗΣ

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΟΛΕΘΡΟΣ

Αίτια . Ένοχοι . Συνέπειες.

(Γ' τόμος).

Copyright (2008) για όλο τον κόσμο:

Κώστας Ν. Μπαρμπής

Ζήνωνος 7-9 (γ' όρ.), 10431 Αθήνα

Τηλ. : 210-4953113, 210-8216322, 210-9847382,
6974-327, 117, 6937- 534, 188

Τηλεομοιότυπα: 210-495 3113, 210- 8216322

Site : [www. Barbis . gr](http://www.Barbis.gr) .

*

Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ : 54623 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, Ερμού 48,

1^{ος} όροφος, τηλ. : 2310- 252320

10678 Αθήναι, Φειδίου 14-16, τηλ. : 210-3838068 .

E-mail : [Kadmos @ kadmos. Org](mailto:Kadmos@kadmos.Org)

* * *

§ Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, έστω και μέρους του έργου, χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΜΠΑΡΜΠΗΣ

Επ. Γενικός Διευθυντής Ι. Κ. Υ.

τ. Καθηγητής Ευρ. Παρ. Αμερ. Πανεπιστημίου

ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ , Η ΑΛΗΘΕΙΑ !

1919- 1922

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΟΛΕΘΡΟΣ

Αίτια . Ένοχοι . Συνέπειες.

Γ' ΤΟΜΟΣ

Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ

Θεσσαλονίκη –Αθήναι

§«Αι νικήτρια ιΜεγάλαι Δυνάμεις ώφειλον πάντοτε να ενθουμούνται, ότιο Ελληνικός Στρατός μετέβη εις την Μ. Ασίαν κατ' εντολήν αυτών, δια να αποκαταστήση την τάκιν και ότι ο Μικρασιατικός πόλεμος υπήρξε συνέχεια και συνέπεια του ιδικού των πολέμου (με εχθρούς τους Τούρκους). Καθώς και ότι η παρά των στρατευμάτων των κατάληψις της Κωνσταντινουπόλεως εγένετο, δια να εξαναγκασθή η Τουρκία να εκπληρώση τους όρους της ειρήνης. Η απόφασις των να υποστηρίξουν και διά των όπλων την Κωνσταντινούπολιν και επομένως τους Τούρκους δεν

ήταν μόνον αντίθετος προς τας συμμαχικάς υποχρεώσεις, αλλά και προς την επίσημον δήλωσιν, ότι θα ετήρουν αυστηράν ουδετερότητα απέναντι του διεξαγομένου ελληνο-τουρκικού πολέμου...»

Κων. Γ. Ζαβιτζιάνος

(Αναμνήσεις)

* * *

§ «Η επίθεσις του εχθρού υπήρξε λυσσώδης, οι αξιωματικοί των με τα περίστροφα εις το χέρι εξετέλουν πάντα ορρωδούντα. Κανείς δεν ηδύνατο να υποχωρήση. Και εγράφη τότε από μέρους του ελληνικού στρατού ένα άλλο έπος και δυστυχώς, εξακολουθεί να κρατή η εντύπωσις ότι ο ελληνικός στρατός ηττήθη εις την Μικρασίαν. Ο ελληνικός στρατός όμως δεν ηττήθη. Παρά τας κακουχίας, παρά τας στερήσεις πρόβλημα όπου συνεκρούσθη με τον εθχρόν τον συνέτριψεν.

Εις το μικρασιατικόν μέτωπον υπήρξεν ένα είδος απεργίας. Η προπαγάνδα είχε καταβάλει κάθε δυνατήν προσπάθειαν να πείση τον στρατόν ότι εμάχετο εις μάτην. Είχε καταβληθή πάσα δυνατή προσπάθεια από τον εχθρόν και τους συμμάχους της Ελλάδας να πεισθή ο Έλλην στρατιώτης, ότι εις μάτην εμάχετο. Και όμως, και παρά ταύτα, έδωσε μάχας που ετίμων κάθε στρατόν και εξήστραψε και πάλιν η απαράμιλος γενναιότης του...»

Χρήστος Αγγελομάτης

(Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας)

* * *

«Ο ενταύθα αρχιστράτηγος Χάριγκτων εξέδωσεν ανακοινωθέν, δι ου εδήλου, ότι θα καταστείλη βιαίως πάσαν απόπειραν καταλήψεως της Κωνσταντινουπόλεως. Δεν γνωρίζομεν εάν οι παράφρονες των Αθηνών είχαν απόφασιν πράγματι να επιτεθώσι κατά των Συμμαχικών στρατευμάτων ή απλώς ήθελον να επιτύχουν αποφασιστικήν επέμβασιν των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων προς επίσπευσιν της λύσεως του Ανατολικού. Δια στιγμήν επιστεύσαμεν, ότι οι με τανοεμβριανοί έβαινον εσκεμένως να δημιουργήσωσι νέας συμφοράς επιτιθέμενοι κατά των συμμαχικών στρατευμάτων...

Εν τω μετώπω οι κατώτεροι αξιωματικοί συντάσσονται όλως αυθορμήτως εις πολλούς συνδέσμους, συναντωμένους εις την ριζοσπαστική βάσιν της οριστικής εκαθαρίσεως και της κηρύξεως δημοκρατίας. Ομάδες στρατιωτών απειλούν, ότι αν και την φοράν αυτήν οι

μετανοεμβριανοί δεν τερματίσωσι την αθλιότητα με τας διαβοήτους "αποφάσεις των πέντε", θα φονεύσουν τους αξιωματικούς των και θα βαδίσωσι κατά των Αθηνών....

Μετ' απείρου σεβασμού και απεριορίστου αφοσιώσεως

Γεωργ. Θ. Κονδύλης

Πέραν, 19 Ιουλίου 1922

(Επιστολήν του προς τον «εθνάρχην» Βενιζέλο)

* * *

§ «Μετά την ανατροπήν του καθεστώτος των προδοτών και δολοφόνων η επανάκτησις της πανελληνίου εμπιστοσύνης και των παγκοσμίων συμπαθειών, τας οποίας είχεν εξασφαλίσει ο προς το πρόσωπον της υμετέρας εξοχότητος θαυμασμός και σεβασμός όλων των επί γης ανθρώπων, θα καταστήση ευχερεστέραν της εξε' υρεσιν των υλικών και οικονομικών μέσων δια την ανασυγκρότησιν του στρατού και την επίτευξιν ασφαλούς τελικής νίκης.

Ανευ μεγάλης πνοής υμών το πανελλήνιο είναι πτώμα αδρανές και θα μείνη τοιούτον».

(Επιστολή του ίδιου προς τον ίδιο 8- 8-1922)¹

* * *

§ «Περί τας αρχάς Νοεμβρίου 1922 κατώτεροι αξιωματικοί της Φρουράς Αθηνών ηθέλησαν να συγκεντρωθούν εις τον "Παρνασσόν", δια να ζητήσουν την εις θάνατον καταδίκην των τότε δικαζομένων πολιτικών μετά του τέως Αρχιστρατήγου.

Υπηρετών ως επιτελάρχης της στρατιωτικής διοικήσεως Αθηνών, έχω βάσιμον εντύπωσιν ότι η συγκέντρωσις δεν ήτο αυθόρμητος, αλλά υποβολιμαία και φρονών ότι η Επανάστασις² δεν έπρεπε να αφεθή να διοικείται εν των κάτω, απηγόρευσα την συγκέντρωσιν. Εκλήθην υπό της επαναστατικής Επιτροπής και μου εγένετο συστάσεις όπως άρω την απαγ' ρευσιν, δεδομένου ότι οι αξιωματικοί ούτοι ήσαν πιστοί της Επαναστάσεως οπαδοί. Εδήλωσα ότι δεν αναγνωρίζω εις τους κατώτερους αξιωματικούς το δικαίωμα να εκφέρουν γνώμην επί τόσου σοβαρού ζητήματος... Η επιτροπή δεν με ήκουσεν, έδωσεν η ίδια την άδειαν και η συγκέντρωσις εγένετο...»

Γ. Θ. Φεσσόπουλος

(Οι διχόνοιες των αξιωματικών μας και

η διάλυση του στρατού μας

¹ Ο συγγραφέας εκφράζει τη λύπη του για το ότι δεν κατόρθωσε να ανακαλύψει τις οικείες «εθναρχικές» απαντήσεις. Δυστυχώς, υπό άλλες συνθήκες θα δικαιολογούνταν ακατάσχετοι καγχασμοί. Αλλά η μικρασιατική τραγωδία το απαγορεύει...

² «Επανάστασις»; Όχι βέβαια! Επρόκειτο για άθλιο κίνημα και πραξικόπημα που δεν είχε ούτε 28ου βαθμού συγγένεια «εξ αγχιστείας» με την έννοια «επανάσταση»...

στην Μικρά Ασία)

* * *

§ «Η Μεγάλη Ιδέα ετάφη πλέον δια παντός, αφού ο Βενιζέλος έθεσε πρώτος την επιτύμβιον πλάκα επί των προαιωνίων πόθων του Έθνους, δηλώσας εν τη Βουλή των Ελλήνων, το 1929, ότι εθεώρει το ζήτημα των Μικρασιατών αλυτρώτων ως λήξαν οριστικώς, δια της εις την Ελλάδα υποχρεωτικής μεταναστεύσεως των Ελλήνων της Μικράς Ασίας και τονίσας οργίλως, ότι δεν ηγνώνει να ενθαρρύνη ματαίως ελπίδας περί επανόδου εις τας εστίας των, των εκριζωθέντων πληθυσμών...»

Νικ. Α. Αντωνακέας

(Φαυλοκρατία)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Αντί για πρόλογο

Εισαγωγή

Κεφάλαιο εικοστό δεύτερο: Το σχέδιο για την Κωνσταντινούπολη

Κεφάλαιο εικοστό τρίτο: «Θα σας κτυπήσουμε!»

Ας το έκαναν- και αυτό...

Κεφάλαιο εικοστό τέταρτο: «Μαύροι καβαλάρηδες» και πράσινα

άλογα...

Κεφάλαιο εικοστό πέμπτο: Μικρά Ασία: «Τετέλεσται...»

Κεφάλαιο εικοστό έκτο: Η μογγολική στέπα κατακρεουργεί την Ιωνία

(«συνωστιζόμενη» και μη...)

Κεφάλαιο εικοστό έβδομο: Αιχμάλωτοι και εξοστρακισμένοι:

Στα νύχια του «Αττίλα»...

Κεφάλαιο εικοστό όγδοο: Ο Πόντος των Ελλήνων:

Χιλιετίες πολιτισμού, δόξας και αίματος...

Κεφάλαιο εικοστό ένατο: Από την κατάρρευσή στο

προγραμματισμένο πραξικόπημα

Κεφάλαιο τριακοστό: Εξουσιαστές (και δολοφόνοι) οι φυγάδες και

ριψάσπιδες.....

Κεφάλαιο τριακοστό πρώτο: Ο χώρος των δολοφόνων...

Κεφάλαιο τριακοστό δεύτερο: Ο βενιζελισμός εξοντώνει

τους αντιπάλους του

Κεφάλαιο τριακοστό τρίτο: « Το αίμα αυτών εφ' υμών και επί των

τέκνων υμών...»

Επίλογος: Αιτία. Ένοχοι. Συνέπειες.

Παράρτημα Α: Στοιχεία από την Επίτομη Ιστορία της Δ.Ι.Σ / Γ.Ε.Σ. για

την Μικρασιατική καταστροφή

Παράρτημα Β: Κάποιοι άγνωστοι ήρωες...

Ευρετήριο ονομάτων

Βιβλιογραφία ελληνόγλωσση

Βιβλιογραφία ξενόγλωσση

Εργογραφία Κώστα Ν. Μπαρμπή

Μεταφράσεις (ιστορικών έργων) Κώστα Ν. Μπαρμπή

Βιογραφικό Κώστα Ν. Μπαρμπή

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

§ «Ο όλεθρος εν Μικρά Ασία υπήρξε αφορμή της επί της αρχής επανόδου του βενιζελισμού υπό άλλο ένδυμα την φοράν αυτήν: Υπό το προσωπείον της Δημοκρατίας, δηλαδή της Τυραννίας μετημφιεσμένης εις Δημοκρατίαν· διότι δεν είναι Δημοκρατία, όταν κρατούν οι ολίγοι αυτόκλητοι και αυτοδιορισθέντες αρχηγοί και σωτήρες της δυσμοίρου Ελλάδος. Ήτις υποβάλλεται εις την θυσίαν, την οδυνηροτέραν, να διοικῆται άνευ της θελήσεως αυτής, εναντίον των πραγματικών αυτής συμφερόντων, εναντίον των εθνικών αυτής συμφερόντων. Άγεται και φέρεται ειική και ως έτυχεν, από ατυχίας εις αποτυχίαν, από σφάλματος εις καταστροφήν...»

Βίκτωρ Δούσμανης

(Η εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής.

Γιατί απέτυχαν οι προσπάθειες μου στο χρονικόν

διάστημα 1920-22 προς αποτροπήν της

καταστροφής.)

Το 1922 το λενινιστικό σοβιετικών (εβραϊκής έμπνευσης, χρηματοδότηση και καθοδήγησης) καθεστώ¹ της πρώην τσαρικής Ρωσίας εξέδωσε το σύνολο (κατά τους

¹ Βλέπε σχετικά τα πονήματα μου: *Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια· Τα σταλινικά στρατόπεδα θανάτου· Εβραίοι και παγκόσμια εξουσία· Ιστορία και βλέψεις του σιωνισμού· η εβραϊκή Αμερική και η σιωνιστική απειλή.*

ισχυρισμούς του) των μυστικών, εμπιστευτικών και απορρήτων αρχείων του πριν από τον Οκτώβριο του 1917 υπουργείου εξωτερικών. Μια τριανταετία περίπου αργότερα εκδόθηκαν, στην γαλλική πρωτεύουσα, τα πρακτικά των συνεδριάσεων του τετραμελούς Ανώτατου Συμβουλίου Ειρήνης (Αγγλία, Γαλλία, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Ιταλία) από τις 24 Μαρτίου 1919 και στο εξής, με αρχικούς «συνομιλητές» τους Ντέιβιντ Λόιντ Τζόρτζ, Ζόρτζ Κλεμανσό, Γούντρον Ουίλσον και Βιτόριο Μ. Ορλάντο.

Στις 12 το μεσημέρι της 7- 5- 1919 οι Λόιντ Τζόρτζ, Κλεμανσό, και Ουίλσον, με την παρουσία και των στρατηγών σερ Χένρι Γουίλσον και ναυάρχου Τζόρτζ Π. Χόουπ δέχτηκαν σε ακρόαση τον (... «εθνάρχη») Ελ. Βενιζέλο («Μπενύ Σελόν»), σχετικά με την απόφαση ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη. Τα σχετικά πρακτικά έρχονται, για πρώτη φορά, στην ελληνική δημοσιότητα!

- *Κλεμανσό (προς Βενιζέλο):* «Εξετάζουμε το θέμα της αποβίβασης ελληνικών στρατευμάτων, για να εμποδίσουν την πραγματοποίηση *σφαγών και να προηγηθούν από την απόβαση των Ιταλών*. Όπως μας ενημέρωσε όμως, ο στρατηγός Φρανσέ ντ' Επρέ, δεν έχετε έτοιμες δυνάμεις θα μπορούσαν να σταλούν».

- *Βενιζέλος:* «Έχουμε στη Μακεδονία μια μεραρχία, η οποία είχε προετοιμαστεί για αποστολή στη Ρωσία».¹

- *Λόιντ Τζόρτζ:* «Μόνο αυτή μπορείτε να στείλετε;»

- *Βενιζέλος:* «Θα μπορούσαμε άνετα να αποσύρουμε δύο μεραρχίες από τη Μακεδονία, αλλά στην περίπτωση αυτή, για να έχουμε ενεργό παρουσία στη Θράκη, αυτά πρέπει να αποσύρουμε τα στρατεύματά μας από τη Βεσσαβία».

- *Κλεμανσό:* «Δεν τα χρειαστεί να δραστηριοποιηθείται στη Θράκη δε θα το επιθυμούσαμε, γιατί αυτό θα προκαλούσε άμεσες συγκρούσεις με τους Βούλγαρους».

- *Λόιντ Τζόρτζ (Προς τον ναύαρχο Χόουπ):* «Θα μπορούσατε να μας πληροφορήσετε σε πόσο χρόνο θα είστε σε θέση να εξασφαλίσετε μεταφορικά μέσα για δύο ελληνικές μεραρχίες που θα μετακινηθούν από τη Μακεδονία στη Σμύρνη;»

- *Ναύαρχος Χόουπ:* «Αυτή τη στιγμή δεν διαθέτω τα αναγκαία στοιχεία, αλλά θα μπορούσα να σας τα εξασφαλίσω ως το βράδυ».

- *Πρόεδρος Ουίλσον:* «Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να ετοιμαστούν ελληνικές μεραρχίες».

Και Γκόρντον Πράις, *Τα 24 πρωτόκολλα του σιωνισμού*.

¹ Επρόκειτο για τη γαλλική εκστρατεία στην Ουκρανία(όπου είχε ήδη σταλεί το ελληνικό Α' Σώμα Στρατού),προκειμένου να εισπράξουν οι Γάλλοι πιστωτές τα δάνεια που είχαν χορηγήσει σε τσαρικές κυβερνήσεις!

- *Βενιζέλος*: «Μία μόνο είναι απόλυτα έτοιμη για επιβίβαση στο λιμάνι της Καβάλας».

- *Λόιντ Τζόρτζ*: «Μπορεί να γίνει εκεί η επιβίβαση;»

- *Νάυαρχος Χόουπ*: «Μάλιστα, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη μεραρχία δεν διαθέτει παρά μόνο ορειβατικό πυροβολικό. Αν υπήρχε και βαρύ, δεν θα ήταν δυνατή η επιβίβαση».

- *Ουίλσον*: «Ποια είναι η δύναμη σε άντρες των ελληνικών μεραρχιών σας;»

- *Βενιζέλος*: «Δεκαέξι χιλιάδες άντρες, εννέα από τις οποίες είναι πεζικάριοι. Οι τουρκικές μεραρχίες, κατά το τέλος του πολέμου ήταν, αλλά και σήμερα, είναι, μειωμένης δύναμης».

- *Λόιντ Τζόρτζ*: «Δεν είναι δυνατόν να διαπιστώσετε πόσο δυνάμεις έχουν οι Τούρκοι, τόσο στη Σμύρνη, όσο και στην περιφέρεια της;»

- *Ουίλσον*: «Κατά τους όρους της ανακωχής, η Τουρκία δεν δικαιούνται να προβάλλουν αντίσταση, δεδομένου ότι οι όροι αυτοί μας παρέχουν το δικαίωμα αποστολή στρατευμάτων παντού, όπου θεωρούμε ότι κινδυνεύει κάποιος από τους Συμμάχους μας. Και η Ελλάδα είναι χώρα συμμαχική».

- *Βενιζέλος*: «Εκτός από αυτό, στη Σμύρνη υπάρχουν τριάντα χιλιάδες υπήκοοι του βασιλείου της Ελλάδος».

- *Στρατηγός Γουίλσον*: «Θα πρέπει να παρατηρήσω ότι, καθώς η ανακωχή παρέχει στους συμμάχους το δικαίωμα κατοχής τουρκικών εδαφών, οι Ιταλοί θα μπορούσαν να αποβιβάσουν και δικά τους στρατεύματα, μόλις αποβιβαστούν οι Έλληνες».

- *Ουίλσον*: «Αν οι Έλληνες αποβιβαστούν με δική μας εντολή, οι Ιταλοί δεν νομιμοποιούνται να προχωρήσουν σε αποβίβαση μονάδων τους χωρίς προηγούμενη συνεννόηση μαζί μας ή χωρίς να προκαλέσουν σοβαρό επεισόδιο».

- *Στρατηγός Γουίλσον*: «Έχω δίκαιο να πιστεύω, ότι τα ελληνικά στρατεύματα θα σταλούν στη Σμύρνη θα παραμείνουν υπό την ηγεσία του αρχηγού της Στρατιάς της Ανατολής και δεν θα υποταχθούν στον στρατηγό Άλενμπι;»

- *Βενιζέλος*: «Είναι σημαντικό να συμφωνηθεί να μην ειδοποιηθούν οι Τούρκοι παρά μόνο την τελευταία στιγμή. Αν οι Τούρκοι αξιωματικοί, τους οποίους γνωρίζω πολύ καλά¹, δεν πρόκειται να προβάλλουν αντίσταση, αν δεν έχουν προηγουμένως λάβει σχετική διαταγή. Όσο για τον πληθυσμό της Σμύρνης, η στάση του θα είναι εξαιρετικά φιλική»².

¹ Από πού τους γνώριζε -και μάλιστα «πολύ καλά»; Είχε πολεμήσει στην πρώτη γραμμή εναντίον τους;

² Ούτε μάντης του μαντείου των Δελφών να ήταν...

- *Λόιντ Τζόρτζ*: « Δεν θα υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος να ανοίξουν πυρ κατά των ελληνικών μονάδων τα παράκτια τουρκικά πυροβολεία;»

- *Βενιζέλος*: « Αυτός ο κίνδυνος δεν θα υπάρχει, αν τα μεταγωγικά θα φέρουν συμμαχική σημαία».

- *Κλεμανσό*: «Δεν θα ήταν προτιμότερο να ενημερώσουμε τους Τούρκους;»

- *Πρόεδρος Ουίλσον*: « Αυτό θα ήταν ορθότερο, αλλά δημιουργεί κινδύνους για την αποβίβαση».

- *Λόιντ Τζόρτζ (προς Βενιζέλο)*: « Μπορείτε να πραγματοποιήσετε μυστικά τις προετοιμασίες σας;»

- *Βενιζέλος*: « Βεβαιότατα! Όταν μας ζητήθηκε να στείλουμε στρατεύματα στη Οδησό, κατορθώσαμε να εξασφαλίσουμε οι ίδιοι αρκετά μεταγωγικά για δέκα χιλιάδες άντρες. Είναι αλήθεια πως στριμώχθηκαν υπερβολικά, αλλά ο Έλληνας στρατιώτης δεν έχει μεγάλες απαιτήσεις στο θέμα αυτό»¹.

- *Κλεμανσό*: «Λοιπόν τι θα κάνουμε;»

- *Λόιντ Τζόρτζ*: « Ο ναύαρχος Χόουπ τα επιστρέψει στην Αγγλία, και θα διαπιστώσει και θα καταφέρει να κάνει με τη μεταφορά και μόλις μας ενημερώσει θα ο λάβει τα αναγκαία μέτρα και την πραγματοποίησή της. Ο κ. Βενιζέλος, από την πλευρά του, θα συγκεντρώσει τα διαθέσιμα ελληνικά σκάφη, χωρίς να ανακοινώσει για που προορίζονται, και θα εκδώσει τις διαταγές και την προετοιμασία των μεραρχιών».

- *Βενιζέλος*: « Επαναλαμβάνω ότι είναι καθ' όλα έτοιμη μόνο μια μεραρχία. Χωρίς τη βοήθειά σας αδυνατούμε να μεταφέρουμε ταυτόχρονα δύο μεραρχίες».

- *Κλεμανσό*: «Προς το παρόν δεν θα πούμε τίποτα τους Ιταλούς;»

- *Λόιντ Τζόρτζ*: « Όχι. Ο στρατηγός Φρανσέ ντε Επρέ έχει ιδέα γι' αυτό το σχέδιο μας;»

- *Κλεμανσό*: «Δεν το έχω πει τίποτα· έχω όμως, τη βεβαιότητα ότι το γνωρίζει, μετά τα μέτρα προετοιμασίας που έχουμε λάβει».

- *Πρόεδρος Ουίλσον*: « Είναι πολύ σημαντικό να κρατηθεί όσο το δυνατό περισσότερο μυστική όλη αυτή υπόθεση».

* * *

¹ Τι σχέση είχε η απάντηση με την ερώτηση;

Τα συμπεράσματα τα οποία εξάγονται ευχερέστατα από την απλή, έστω, ανάγνωση αυτών των πρακτικών (τα οποία δεν περιλαμβάνουν, φυσικά, και τις χαλκευμένες προκηρύξεις για δήθεν επικείμενες σφαγές των χριστιανών της Σμύρνης και των γύρω βιλαετιών και τις μυστικές συνεννοήσεις των δύο «Ημιεβραίων»- Λόιντ Τζόρτζ και Βενιζέλου- που είχαν προηγηθεί) είναι τα ακόλουθα:

❖ Ο υπ' αριθ. 1 «εθνάρχης», εφαρμόζοντας παντού και πάντοτε την αρχή του, ότι «αι ελληνικαί έναπλαι δυνάμεις είναι εις την διάθεσιν των μεγάλων ημών προστατών, εν τη πλήρει ενασκήσει των πατρικών αυτών δικαιωμάτων, δεν ουδέποτε ήθελον ούτοι χρειασθή ταύτας», δέχθηκε «ασυζητητί» την αποστολή μιας μεραρχίας «για τήρηση της τάξης στην Σμύρνη».

❖ Η τάξη απειλούνταν από το (υποτιθέμενο) σχέδιο ακραίων μουσουλμάνων για σφαγισμό των Ελλήνων χριστιανών. Πόσους θα έσωζε από αυτόν η μία μεραρχία μας; Τους κατά τη δήλωση του Βενιζέλου *τριάντα χιλιάδες* ομογενείς μας της Σμύρνης. Αλλά οι Έλληνες Ιωνίας και Πόντου υπερέβαιναν τα *δυο εκατομμύρια*. Τους υπόλοιπους ποιοι θα τους έσωζαν; Αυτοί που έτρεμαν μήπως ανοίξουν πυρ τα παράκτια τουρκικά πυροβολεία;

❖ Αφού θα υπήρχε (ασφαλώς όχι μόνο κατά την αντίληψη του Λόιντ Τζόρτζ) *πάντοτε κίνδυνος* να "ανοίξουν" μάχες κατά των Ελλήνων οι Τούρκοι, γιατί δεν αποβίβαζαν μία ή περισσότερες δικές τους μεραρχίες οι Άγγλοι, οι Γάλλοι, οι Αμερικανοί; Και γιατί δεν επιθυμούσαν την αποβίβαση ιταλικών στρατευμάτων; Οι Ιταλοί δεν ήταν χριστιανοί (έστω ετερόδοξοι), ώστε να χρησιμοποιηθούν για την αποτροπή του κινδύνου σφαγισμού χριστιανικών μειονοτήτων; Πως οι Γάλλοι είχαν στείλει- για να εισπράξουν τα δάνειά τους προς τον τσάρο, που αρνούνταν να επιστρέψουν οι μπολσεβίκοι- δεκάδες μεραρχιών τους στην Ουκρανία (και μαζί τους για τον ίδιο λόγο- για χάρη των Γάλλων πιστωτών!- και ο Βενιζέλος ένα ολόκληρο Σώμα Στρατού);

❖ Το πόσο μακριά από την πραγματικότητα, τη νοοτροπία και τις προθέσεις των Τουρκομογγόλων βρισκόταν ο (κατά τον Κ. Χατζηαντωνίου) «αξεπέραστης διπλωματικής ευφυΐας, άφθαστος στρατηλάτης και επιτελικός, αρχιτέκτων των επιτυχιών στους Βαλκανικούς και στη Μικρασία ως τη μοιραία 1^η Νοεμβρίου») αποδεικνύεται, περίτρανα, "πανηγυρικά" και αμάχητα, από την επίσημα εκφρασμένη, στη συνεδρίαση αυτή, βεβαιότητά του ότι οι Τούρκοι δεν θα προέβαλαν αντίσταση, (αφού δεν θα τους είχε ο δοθεί αντίθετη διαταγή) και ότι η στάση του πληθυσμού θα ήταν εξαιρετικά φιλική· για το τι ακριβώς έλαβε χώρα ελάχιστα μετά την αποβίβαση της ελληνικής μεραρχίας ο αναγνώστης παραπέμπεται στον πρώτο τόμο του πονήματός μου.

❖ Ο αζεπέραστος εκείνος «στρατηλάτης, επιτελικός και αρχιτέκτων νικηφόρων μαχών» (τις οποίες έδωσε και κέρδισε ο Στρατηλάτης Κωνσταντίνος και το επιτελείο του και όχι οι Βενιζελικές «διαταγές», που είχαν για υποδοχέα τον κάλαθο των αχρήστων) δέχτηκε προθυμότατα να συμμορφωθεί με εντολή Αμερικανοαγγλογάλλων (στην Ουκρανία είχε συμμορφωθεί με επιθυμία μόνο των Γάλλων...), για αποστολή στρατού μας στη Σμύρνη για τήρηση της τάξης. Για πόσο διάστημα; Και τι θα συνέβαινε μετά την «αποκατάσταση της»; Τι επιπτώσεις θα είχε εκείνη η χωροφυλακίστικη αποστολή στον άνω των δυο εκατομμυρίων ομογενειακό πληθυσμό Ιωνίας και Πόντου;

❖ Τα κίνητρα των τριών (η Ιταλία δεν μετείχε στις συζητήσεις εκείνες) Μεγάλων, όταν έστελναν την Ελλάδα «δίκην» χωροφύλακα στη Σμύρνη ήταν διαφορετικά για τον καθένα:

- Η πανούργα *Αλβιόνα* επιδίωκε να δημιουργήσει αντιπερισπασμό στους Τούρκους, ώστε να έχει τη δυνατότητα να καταβροχθίσει τις πετρελαιοπαραγωγές περιοχές της μέσης Ανατολής· τα χρησιμοποιούσαν τον Βενιζέλο και δια αυτού, τους Έλληνες, όπως είχαν πράξει και στη διάρκεια του (αποικιοκρατικού- στρατοκρατικού) Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Για αυτού οι Έλληνες, ήταν ανθρώπινο είδος αναλώσιμο- μετά την επίτευξη των στόχων τους θα λησμονούσαν θύματα και θυσίες...

- Οι Γάλλοι ορέγονταν αναβίωση των Διομολογήσεων (Capitulations). Θα εκβίαζαν τους Τούρκους με αυτό τον τρόπο- και, όταν αυτοί θα στριμώχνονταν στον τοίχο το Παρίσι θα προχωρούσε σε στροφή 180° και θα μετατρεπόταν σε αρωγό του Κεμάλ με σωρεία τρόπων, που ο ένας τους θα ήταν περισσότερο αναίσχυντος από τον άλλον...

- Και οι Αμερικανοί του δήθεν ανθρωπιστή Γούντροου Ουίλσον; Αυτοί στερούνταν πυξίδας και σταθερής γραμμής, σπεύδοντας να συμμορφωθούν «τυφλά» στις εκάστοτε αποφάσεις και «ντιρεκτίβες» της ηγεσίας του παγκόσμιου σιωνιστικού κινήματος και του πανίσχυρου εβραϊκού λόμπι της Ουάσιγκτον. Είναι δυνατό ο μέσος ανθρώπινος νους να παραδεχτεί ότι κίνητρο του Ουίλσον ήταν το ενδιαφέρον του για την τύχη των εκατομμυρίων χριστιανών της τουρκομογγολικής αυτοκρατορίας; Όλους αυτούς θα τους προστάτευε και θα τους έσωζε η μια μεραρχία του Βενιζέλου;

Δεν είναι απαραίτητο να διαθέτει ο αναγνώστης υψηλού επιπέδου στρατιωτικές γνώσεις, για να κατανοήσει με πόση ανευθυνότητα και ελαφρότητα ο κορυφαίος επιτελικός εγκέφαλος και η στρατηλατική μεγαλοφυΐα του Ελ. Βενιζέλο αποδύθηκαν, με μια ελληνική μεραρχία, στην αφροσύνη του μικρασιατικού εγχειρήματος. Εκτός αν δεν τον βάραινε (εξισούμενη με δόλο) *βαριά αμέλεια· αλλά πρόθεση...*

Πρόθεση διακόνησης των ακόρεστων επεκτατικών βλέψεων του διεθνούς εβραϊσμού.

Που επεδίωκε την υποκατάσταση του στην κυρίαρχη τουρκική οικονομία, βιομηχανία και εξαγωγικό εμπόριο θέση του ομογενειακού ελληνισμού. Ανακηρύσσοντας τους (με τη λαϊκή βούληση) διάδοχος του στην εξουσία *ενόχους προδοσίας*, αν δεν συνέχιζαν τη δική του πολιτική, τους ανάγκασε να πορευτούν στον ίδιο δρόμο. Με συνέπεια: Εκείνοι να οδηγηθούν στο εκτελεστικό απόσπασμα με προκατασκευασμένη «απόφαση» έκθεσμου αντισυνταγματικού, παράνομου Έκτακτου Στρατοδικείου.

Και αυτός να βαφτιστεί από κενοεγκέφαλους λιβανιστές «εθνάρχης». Πιθανότατα θα ακολουθήσει και η θεοποίηση του, μολονότι δεν υπάρχει πια το δωδεκάθεο...

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ «Την 18 / 31 Ιουλίου του 1922, καθ' ην στιγμήν επεδίδετο η δευτέρα ελληνική διακοίνωσις (16 / 29 Ιουλίου) προς τας Δυνάμεις, σχετικώς με την προέλασιν του Ελληνικού Στρατού εις Κωνσταντινούπολιν, ο εν Λονδίνω επιτετραμμένος της Ελλάδας ετηλεγράφει ότι, ο

βουλευτής Glynn, καθώς τω ανεκοίνωσεν, έλαβεν εξ Αγκύρας τηλεγράφημα του στρατηγού Townsend, με το εξής περιεχόμενον: "Κεμάλ είναι διατεθειμένος διαπραγματευθεί ειρήνην"...»

Δημ. Κ. Σβολόπουλος

(Ο ιστορικός δισταγμός του 1922)

Όπως προαναφέρθηκε, πρώτη ενέργεια του νέου αρχιστρατήγου Γεωργ. Χατζανέστη, μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά του, ήταν να επισκεφθεί σε όλη του την έκταση το μέτωπο, πράγμα που δεν είχε πράξει ο προκάτοχός του, ενώ προχώρησε στις επιβαλλόμενες αντικαταστάσεις διοικητών διαφόρων μονάδων. Δεν δυσκολεύτηκε, φυσικά να αντιληφθεί τις εμφανείς και αφανείς αδυναμίες των στρατιωτικών μας δυνάμεων· την καθολική κόπωση, σε όλα τα επίπεδα· τους κίνδυνους που θα διέτρεχε η στρατιά σε περίπτωση που θα εξαπολυόταν ισχυρή τουρκική επίθεση, καθώς απουσίαζε η δεύτερη γραμμή άμυνας· τις συνέπειες που πάντοτε συνεπάγεται η μακροχρόνια αδράνεια- πολύ περισσότερο, παύουν *το σαράκι της διχόνοιας και η αχαλίνωτη «αμυντική» προπαγάνδα* κατέτρωγαν το ηθικό για τα ψυχικά αποθέματα αντοχή των πολεμιστών...

Κορυφαίο συμπέρασμα του ήταν η επιτακτική ανάγκη ενός «ηλεκτροσόκ», με τη μορφή τολμηρής αντιπερισπασματικής πρωτοβουλίας, που, ως «έσχατη ελπίς» κόμματα μπορούσε, ενδεχομένως να οδηγήσει σε τερματισμό του αδιεξόδου, με τον εκβιασμό του Μουσταφά Κεμάλ να καθίσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Στις οποίες η Ελλάδα δεν επρόκειτο, βέβαια να λάβει μέρος από «θέση ισχύος», όπως θα συνέβαινε αν είχε στεφθεί από επιτυχία η πέρα από τον Σαγγάριο εκστρατεία και είχε καταληφθεί η Άγκυρα¹, αντίστροφα, όμως, δεν βρισκόταν και στο τελευταίο σκαλοπάτι της απόγνωσης.

Όπως είχε διαμορφωθεί η κατάσταση, δεν υπήρχαν πλέον προϋποθέσεις για την εξαπόλυση νέας επίθεσης στο χώρο της Μικράς Ασίας ενώ και η εξακολούθηση της αμυντικής τακτικής περιέκλειε διαρκώς αυξανόμενους κινδύνους. Όσο για τις διπλωματικές

¹ Ο διευθυντής του πολιτικού γραφείου του «εθνάρχη» Πότης Τσιμπιδάρος μετέφερε σε φίλους του το θαυμασμό του Βενιζέλο για τον Κεμάλ, όπως τον διατύπωσε μετά τις έωλες και ανύπαρκτες για την τουρκική πλευρά συμφωνίες Ελλάδος-Τουρκίας: «Ο Κεμάλ είναι μεγάλη μορφή Τον ερώτησα, αν κάτω από το δέντρο της ελληνοτουρκικής φιλίας, το οποίον εφυτεύσαμεν, θα εκαθήμεθα, να αναπαυθώμεν». (Σ.Σ. Μη χειρότερα ...) «Πάντως ημείς οι Έλληνες πιστεύομεν εις την ελληνοτουρκικήν φιλίαν. Το ίδιον είπε και αυτός. Και πρόσθεσε: «"Ο ελληνικός στρατός είναι ο καλύτερος της Ευρώπης. Η διάβασις της Αλμυράς Ερήμου ήτο στρατιωτικός άθλος. Μόνον που εκείνοι που τον έστειλαν διέπραξαν μέγα σφάλμα: Διότι και εάν καταλάμβαναν την Άγκυραν, ημείς είχομεν οπίσω την απέραντον έκτασιν της Τουρκίας και συνεπώς, δεν ήτο δυνατή η εκμηδένισις των δυνάμεων μας..."»

Φαιδρότητες: Αν καταλαμβάνονταν η Άγκυρα, και οι βάσεις τους θα αποκόπτονταν και στην κατοχή τους θα που απέμειναντα πιο άγωνα εδάφη της Τουρκίας, άσχετα από το «ειδικό βάρος» της κατάληψης της Κεμαλικής πρωτεύουσας...

διαβουλεύσεις, αυτές είχαν πλέον καταντήσει φαρσοκωμωδία- κάπου στο μακρινό ορίζοντα υπήρχε η πρόβλεψη κάποιας διάσκεψης στην Πόλη των Δόγηδων, τη Βενετία, η οποία δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί τελικά καθώς προηγήθηκε ο όλεθρος...

Στις 20- 5- 1922 ο πρεσβευτής της Αγγλίας στην ελληνική πρωτεύουσα ανέφερε τον προϊστάμενό του υπουργό, ότι η καταγγελία των τουρκομογγολικών βαρβαροτήτων στη Βουλή των Κοινοτήτων από τον υπουργό Οικονομικών είχε ευμενέστατο αντίκτυπο στην ελληνική κοινή γνώμη, που προσδοκούσαν πλέον ενεργέστερη δραστηριοποίηση της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία θα πιθανολογούσε και στη λύση του ανατολικού ζητήματος. Ο διπλωμάτης πρόσθεσε στην έκθεση του και τη βάσιμη (όπως χαρακτήριζε) πληροφορία του, ότι κατά τον Ιταλό ανώτερο αξιωματικό Ενρίκε Τζορντανο¹ «Ο Κεμάλ ήταν ανίκανος να εξαπολύσει μεγάλης έκτασης επίθεση, αλλά και ελληνική στρατιά αδυνατούσε να εγκλωβίσει τον εχθρικό στρατό, με συνέπεια την αποτελμάτωση των επιχειρήσεων, η οποία θα έληγε με ήττα των Ελλήνων εξαιτίας οικονομικής εξάντλησης». Αυτό ακριβώς, προκαλούσε την (έτσι ή αλλιώς πάγια «αραμπαϊκή») καθυστερική τακτική των Τούρκων, που είχαν την- ορθή- βεβαιότητα πως ο χρόνος εργαζόταν υπέρ της πλευρά τους, καθώς υπολόγιζαν στη σταθερή ενίσχυσή τους από τον Χαϊμ Γκόλντμαν («Λένιν») και τους μπολσεβίκους, από τους Γάλλους και τους Ιταλούς· και στον αναπόφευκτο κάματο των Άγγλων, στην "πλατωνικά" φιλελληνική (υποτίθεται) στάση τους. Στην έκθεσή του ο πρεσβευτής ανέφερε επιπλέον και την (με δάκρυα) εξομολόγηση του Π. Πρωτοπαπαδάκη, πως τα έσοδα από το τελευταίο *αναγκαστικό δάνειο* μόλις επαρκούσαν για την ελληνική αποστράτευση για την οποία ασφαλώς χρησιμοποιούνταν. Κατά το σχετικό σχολιασμό του διπλωμάτη, μολονότι το αναγκαστικό δάνειο δεν ήταν μέτρο δημοφιλές, ωστόσο, δεν προκάλεσε τη λαϊκή κατακραυγή². Ενώ η (αναντίρρητα θαρραλέα) εισήγηση του προς τον υπουργό του Φόρεϊν Όφισ λόρδο Τζόρτζ Κόρζον ήταν: «Αν δεν είναι δυνατό να εφαρμοστεί αυστηρή πολιτική απέναντι στους Κεμαλικούς, υποβάλω τη γνώμη, για λόγους εντιμότητας οφειλόμενης στους Έλληνες, να ενημερώσουμε χωρίς καθυστέρηση την ελληνική κυβέρνηση, ότι η δική μας αδυνατεί πλέον να επέμβει περισσότερο στο ανατολικό ζήτημα. Τότε αυτά έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν, πριν ακόμα εξαντληθούν όσα χρήματα διαθέτουν, μεταξύ της εκκένωσης της Μικράς Ασίας (και της εγκατάλειψης των χριστιανών στην τύχη τους) και της συνέχισης τον αγώνα τους χωρίς καμία ελπίδα υποστήριξης. Ο μόνιμος υφυπουργός Crow περιορίστηκε να σημειώσει δίπλα στο κείμενο με την πρεσβευτική πρόταση, ότι δεν υπήρχε (εξαιτίας γαλλικής και ιταλικής αντίδρασης) δυνατότητα αποκλεισμού των τουρκικών ακτών από το βρετανικό

¹Ανήκε στο γενικό επιτελείο της χώρας του.

²Πράγμα που χαρακτήριζε «εντυπωσιακή απόδειξη πατριωτισμού των Ελλήνων!»

Βασιλικό Ναυτικό· και ότι αποκλειόταν (για λόγους οικολογικούς) μονομερής αγγλική πολεμική ενέργεια...

Στο μεταξύ, ο γνωστός φιλοσιωνιστής λόρδος Άρθουρ Τζέιμς Μπάλφουρ αντικατέστησε (για λόγους ασθενείας) από τις 25 Μαΐου μέχρι τις 10 Αυγούστου 1922 στο θώκο του υπουργείου εξωτερικών τον Κόρζον, για να οργιάζουν οι φήμες σχετικά με την Ελλάδα. Η κυριότερη από αυτές, που αφορούσε σε δήθεν απευθείας συνεννοήσεις Ελλήνων και Κεμάλ, ανησύχησε μέχρι ταραχής τον Μπάλφουρ, ο οποίος χαρακτήριζε, σε τηλεγράφημά του (28- 6- 1922 ν.ημ) προς τον πρεσβευτή της χώρας του στην Αθήνα, «εξαιρετικά δυσάρεστη για την Αγγλία μια συνεννόηση αυτής της μορφής και γι' αυτό δεν έπρεπε να ενθαρρυνθούν χωριστές διαπραγματεύσεις»¹.

Σχολιάζει ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης (*Πολιτική Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος*) :

« Επρόκειτο πράγματι περί φήμης, αλλά είναι χαρακτηριστικόν ότι οι Άγγλοι, ενώ δεν απετόλμων ή δεν ηδύναντο να προβούν εις αποφασιστικήν τινά ενεργείαν, *άφηναν τους Έλληνες να ελπίζουν* και ταυτοχρόνως απέκλειαν το ενδεχόμενον μίας οιασδήποτε απευθείας συνεννοήσεως Ελλήνων και Τούρκων...»

* * *

Μετά την άρνηση του Κεμάλ να δεχτεί τις προτάσεις για ανακωχή, αν αυτές δεν προϋπέθεταν άμεση αποχώρηση του ελληνικού στρατού από την Μ. Ασία, το αδιέξοδο είχε καταστεί φοβερό. Και ήταν «ηλίου φαεινότερον», ότι δεν ήταν πλέον δυνατό να εφαρμοστεί στην πράξη το σχέδιο για εκκένωση της από τις δυνάμεις μας. Σε σχετικό ερώτημα της κυβέρνησης η διοίκηση της Στρατιάς απάντησε με τρόπο ωμό και ρεαλιστικό:

«Είναι πλέον ή βεβαία επίθεσις του εχθρού δι' υπερτέρων δυνάμεων εν συνεχεία της μερικής απομακρύνσεως των ημετέρων εξ Ασίας, η οποία δύναται να έχη ως αποτέλεσμα την καταστροφήν του υπολειπόμενου μέρους του στρατού και πάντως απώλειαν μέρος του υλικού· αποφυγή μερική και πιθανή των κινδύνων τούτων είναι ενδεχόμενον να επέλθει δια παρενθέσεως μεταξύ ημών και του εθχρού τελείως κατεστραμένης χώρας».

Γράφει ο Δημ. Κ. Σβολόπουλος (ο.π):

«Η νέα αυτή αποτελμάτωσις της μικρασιατικής υποθέσεως ήτο επόμενο να συγκεντρώσει τα βέλη όλων των αντιπάλων κομμάτων κατά της κυβερνήσεως, *μολονότι και παρά τούτων ανεγνωρίζετο ότι κατ' ουσίαν ουδόλως αυτή ήτο υπεύθυνος διά τούτο*, και να δημιουργήσει εσωτερικήν κατάστασιν εξαιρετικώς κρίσιμον, καθ' ην μάλιστα στιγμήν η υπευθύνως διαχειριζομένη το περιπλακέν θέμα κυβέρνησις είχεν ιδιαιτέρως απόλυτον ανάγκην γαλήνης και ενισχύσεως διά την ψύχραιμον αντιμετώπισιν αυτού. Αι αντίθετοι πολιτικά

¹Ο πρεσβευτής απάντησε-με τηλεγράφημα του-καθησυχαστικά, αποκλείοντας τέτοιο ενδεχόμενο.

μερίδες ήγειρον σφοδρόν πολιτικόν αγώνα και διήγειρον κατά των Κυβερνήσεων όχι μόνον τον λαόν αλλά και τον στρατόν, την φυσικήν δυσφορίαν του οποίου δια την παράτασιν της εκκρεμότητος ποικολοτρόπως προσεπάθησαν να εκμεταλλευθώσι χάριν πολιτικού κέρδους· ατυχώς, προ της "παραιτήσεως" του ο αντιστράτηγος Παπούλας παρεσύρθη εις πράξεις και ενεργείας ώστε να ευρεθή αιφνιδίως αναμειγμένος εις κινήσεις, δήθεν εθνικάς, όπισθεν όμως των οποίων, ως απεδείχθη εκ των υστέρων, εκρύπτοντο οι πλέον ιδιοτελείς σκοποί και τα ταπεινότερα πολιτικά ελατήρια... Η νέα, υπό του Π. Πρωτοπαπαδάκη Κυβέρνησις, με συμμετοχήν εις ταύτην της κατηγορούσης επι αδρανεία και ανεπάρκεια την Κυβέρνησιν Γούναρην ελάσσοнос αντιπολιτεύσεως υπό τον Νικ. Στράτον, εσχηματίσθη προκειμένου να εκβιάση λύσιν και να δώση το αποφασιστικόν κτύπημα... Από του Μαΐου 1922 ουδείς πλέον αμφιβάλλει, ότι η Ελλάς βαίνει γοργώς προς λύσιν του προβλήματος και τελικήν εκκαθάρισιν της καταστάσεως».

Αν στον πολιτικοοικονομικό τομέα η έμπνευση του Π. Πρωτοπαπαδάκη για διχοτόμηση της δραχμής και αναγκαστικού δανείου χαρακτηρίσθηκε εκπληκτική, ανάλογοι έπαινοι ανήκουν και στο σχέδιο του αντιστράτηγου Γ. Χατζανέστη, που αφορούσε στην κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, που, αν οι τρεις Μεγάλοι επέτρεπαν να πραγματοποιηθεί, θα οδηγούσε « τροχάδην» στις διαπραγματεύσεις τον Μουσταφά Κεμάλ. Ήδη ο πρωθυπουργός, λίγο πριν αναχωρήσει και πάλι για τη Σμύρνη ο αρχιστράτηγος, του παρέδωσε (3- 7-1922 ν. ημ) 50.000.000 δραχμές προκειμένου να βελτιωθεί η τροφή των στρατιωτών και να καταβληθούν αμέσως οι μισθοδοσίες που καθυστερούνταν. Και τα δύο έγιναν σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Ακόμα: Ο Γ. Χατζανέστης έστειλε τους αποκαλούμενους «κουραμπιέδες» στο μέτωπο. Μερίμνησε στο μέτρο του εφικτού, για τη συμφιλίωση αυτών που είχαν διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις. Παγίωσε την αρκετά ταλανισμένη πειθαρχία. Φρόντιζε ο να διατρέφεται όσο καλύτερα ήταν δυνατό ο στρατός, οι μισθοί να καταβάλλονται κανονικά, να είναι σωστός ο ιματισμός και η υπόδηση τακτοποίησε τα «λογιστικά» των Σωμάτων Στρατού που παρουσίαζαν ποικίλες ανωμαλίες. Η ηρεμία στο μέτωπο δεν ήταν απόλυτη: Σημειώνονταν κάποιες συμπλοκές, μικρής πάντως έκτασης και διάρκειας, με αναξιόλογες απώλειες και για τις δύο πλευρές.

Στην πρωτεύουσα, επί ένα δεκαπενθήμερο, πραγματοποιούνταν¹ κατά κανόνα δύο φορές την ημέρα, συσκέψεις των Πρωτοπαπαδάκη, Γούναρη, θεοτόκη, Στράτου με τον Γ. Χατζανέστη και τους αρμοστές Σμύρνης και Κωνσταντινούπολης (Στεργιάδη και Σιμόπουλο) με συνέπεια να κατατεθούν στη Βουλή επερωτήσεις σχετικές με την όλη πορεία του εθνικού ζητήματος.

¹ Πριν την αναχώρηση του αρχιστρατήγου.

Ο πρωθυπουργός έδωσε τις ακόλουθες απαντήσεις από το βήμα της Εθνοσυνέλευσης:

« Ομολογώ ότι η Κυβέρνησις θα ήτο ευτυχής, αν ηδύνατο ταύτην την στιγμήν, άνευ βλάβης των εθνικών συμφερόντων, ν' ανακοινώση εις την Συνέλευσιν την θέσιν εις την οποίαν ευρίσκεται το εθνικόν ζήτημα...». Και συνέχισε:

«Ετέθησαν δύο ερωτήματα: Δύναται η Κυβέρνησις σήμερον να παράσχη πληροφορίας τινάς εις την Εθνοσυνέλευσιν; Εις τούτο απαντώ όχι αυτήν την στιγμήν, διότι οιαδήποτε ανακοίνωσις θα έβλαπτε το εθνικόν ζήτημα. Το δεύτερον αφορά εις το εάν η Κυβέρνησις νομίζει, ότι θα είναι εις θέσιν να προβή εις ανακοινώσεις προ της λήξεως των εργασιών του Σώματος. Δεν γνωρίζω πότε θα λήξουν αυτά. Η Κυβέρνησις θα θεωρήση εαυτήν ευτυχή, αν προ της διακοπής κρίνη ότι δύναται να ανακοινώση τα του εθνικού ημών ζητήματος χωρίς να βλάβη τούτο».

Η Συνέλευση διέκοψε στις 25 Ιουλίου. Δύο ημέρες νωρίτερα είχε καταπλεύσει στο Κερατσίνι το εύδρομο «Γ. Αβέρωφ», προερχόμενο από τη Σμύρνη. Επέβαιναν σε αυτό ο αρχιστράτηγος Γ. Χατζανέστης. Στην ακτή ανέμεναν οι Δ. Γούναρης και Ν. Θεοτόκης, που ανέβηκαν αμέσως στο- θρυλικό- πολεμικό και στο σαλόνι του συνεργάστηκαν επί τετράωρο με το στρατηγό. Τότε ρύθμισαν- χωρίς την παρουσία άλλου προσώπου- όλες τις λεπτομέρειες της επιχειρήσεως κατά της Κωνσταντινούπολης, μοναδικός όρος για την πραγματοποίηση της οποίας τέθηκε η αποφυγή σύγκρουσης με τις στρατιωτικές δυνάμεις των (πρώην) εταίρων της Αντάντ που στάθμευαν εκεί.

Μετά τη λήξη της σύσκεψης ο «Γ. Αβέρωφ» απέπλευσε ολοταχώς για τη Ραιδεστό.

Στις 26 συνεδρίασε επί πεντάωρο σχεδόν το υπουργικό συμβούλιο, με παρουσία και του αρχηγού Γ.Ε.Σ. Στη διάρκεια της συνεδρίασης οι Δ. Γούναρης και Ν. Θεοτόκης μετέβησαν στα Ανάκτορα και ενημέρωσαν τον Βασιλέα, για να επανέλθουν μετά από μισή περίπου ώρα. Τα μέλη του υπουργικού συμβουλίου και ο Κωνσταντίνος ενέκριναν το κείμενο της (ανδροπρεπέστατης) διακίνωσης, που επιδόθηκε στους διπλωματικούς αντιπροσώπους Λονδίνου, Παρισιού και Ρώμης στις 27 Ιουλίου 1922.

Είχε προηγηθεί (17-7- 1922) η ακόλουθη επιστολή (από τη Σμύρνη) λόγω «Αρχηγού Στρατιάς Μικράς Ασίας» Γ. Χατζανέστη με αποδέκτη των υπουργών στρατιωτικών Ν. Θεοτόκη:

«Κύριε Υπουργέ

Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω Υμίν ότι, περατουμένων εντός της εβδομάδας των εις Θράκην αποστολών, θα αναχωρήσω, την προσεχή Δευτέραν ή το βραδύτερον την Τετάρτην διά Ραιδεστόν, προς εκτέλεσιν των υπό της Κυβερνήσεως ήδη αποφασισθέντων, επιφυλασσόμενος να αναφέρω εκείθεν την έναρξιν εκτελέσεως.

Ουχ' ήττον φρονώ, ότι προκειμένου περί επιχειρήσεως τοσούτω εξαιρετικής, τοσούτω σοβαράς και ης ο χαρακτήρ έσεται εξ ίσου στρατιωτικός, όσον και πολιτικός, θα επεβάλλετο να μοι δωθή έγγραφος σχετική διαταγή, σύντομος αλλά περιλαμβάνουσα εν γενικαίς γραμμαίς τας αποφάσεις και εννοίας της Κυβερνήσεως, ή και μόνον τον επιδιωκόμενον σκοπόν και παροχήν απολύτου δικαιοδοσίας εις τον Αρχιστράτηγον προς επίτευξιν αυτού, οπότε την δια τας λεπτομερείας ευθύνην θα υπείχεν ο υπογραφόμενος, ευχεραίνων ούτω την θέσιν της Κυβερνήσεως, εν απροσδίκητω τινί περιπλοκή.

Παρακαλώ να ληφθή εν ταυτώ υπόψη, ότι εάν ο Ελληνικός Στρατός ευτυχήση αν εισέλθη εις Κωνσταντινούπολιν, και έτερον μέγα Εθνικόν ζήτημα θα ηδύνατο ευχερώς και ταχέως δι' αυτού να λυθή, το του Πατριαρχείου· αλλ' εν τοιαύτη περιπτώσει έδει εγκαίρως να καθορισθώσιν αι μεταξύ του εν Κωνσταντινουπόλει Υπάτου Αρμοστού και του Αρχιστρατήγου σχέσεις, προς αποφυγήν προστριβών και συγχύσεως εξουσίας.

Δεν διστάζω να εκφράσω, ότι προς το σκοπόν τούτον ευκαταία θα ήτο η εκ Κωνσταντινουπόλεως απουσία του Υπάτου Αρμοστού κατά την είσοδον των στρατευμάτων εις την πόλιν, εάν αυτή επετυγχάνετο και η προσωρινή ανάθεσις των καθηκόντων τούτου εις τον Αρχιστράτηγον, η μετά των ξένων Αρμοστών συνεννόησις και συνεργασία του οποίου θα ήτο ίσως ευχερεστέρα άνευ μεσολαβήσεως τρίτου και σκοπιμοτέρα.

Εν τοιαύτη ευνοϊκή περιπτώσει θα ηδύνατο ευθύς αμέσως η επιζητηθή η πραγματοποίησις της θρυλουμένης εν Μπεϊκός συνδιασκέψεως και να τεθώσιν επίν τάπητος με επιχειρήματα ου μόνον πλατωνικά (50.000 στρατού εν Θράκη και 200.000 εν Μ. Ασία), αλλά πειστικώτερα, πάντα τα προς την ειρημένην συναφή ζητήματα.

Εάν, όμως, παρά πάσαν προσδοκίαν, δεν κατορθωθή η εις Κωνσταντινούπολιν είσδυσις του ελληνικού στρατού, απαραίτητον θεωρώ να παραμείνη ούτος όσον οίον τε πλησιέστερον αυτής μη υποχωρών και εάν εισέτι προσεβάλλετο υπό Συμμαχικών Δυνάμεων.

Οίκοθεν εννοείται, ότι δια τούτων εκφράζω γνώμας και σκέψεις επί μόνω σκοπώ να συμβάλω εις την διεξαγωγήν και επίλυσιν του μεγάλου και πολυπλόκου τούτου Εθνικού προβλήματος, αλλ' ότι εν πάση περιπτώσει και τώρα και πάντοτε έσομαι πιστός τηρητής και εκτελεστής των διαταγών της Κυβερνήσεως».

* * *

Ο αναγνώστης να ενημερωθεί στα επόμενα κεφάλαια πως η Γαλλία (που πριν από μία πενταετία είχε, με τα τηλεβόλα του στόλου της και τις ξιφολόγχες του ημιπαράφρονα στρατηγού της Μορίς Σαράιγ, εξοστρακίσει τον Κωνσταντίνο, εξορίσει στην Κοσρική τους αντιπάλους του Βενιζέλου πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες και είχε επιβάλει τη- διάρκεια 41 μηνών- αιμοσταγή δικτατορία του «εθνάρχη») δεν επέτρεψε στους Έλληνες να καταλάβουν

την επτάλοφη Βασιλίδα, απειλώντας να χρησιμοποιήσει εναντίον των χθесινών «συμμάχων» της τα όπλα του στρατού της και το πολεμικό ναυτικό της. Στο πλευρό της βρέθηκαν οι Άγγλοι και φυσικά οι Ιταλοί.

Ήταν οι πάτρωνες Βενιζέλου, «εν πλήρει ενασκήσει» (κατά τη δική του φρασεολογία) «των πατρικών αυτών δικαιωμάτων».

Δεν θα έπρεπε στις εκατοντάδες των άλλων ανδριάντων του να προστεθεί ακόμα ένας, στη βάση του οποίου να χαραχθεί, με χρυσά γράμματα, αυτή η έκφραση της δουλικότητας του;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

§ «Ο θάνατος θα έρθει στον καιρό του. Δεν θα φοβηθεί ο εξαιρετικός άνθρωπος να παίξει την ζωήν του τολμηρά, να σκορπίσει τα πλούτη του, ν' αποκαή. Ολοένα αυτό κάνει, αλλά και δε θα σκοτωθεί ποτέ με το χέρι του. Ας έρθουν άλλοι να τον σκοτώσουν. Μα ο χάρος ας έρθει σε ώρα πλούτου της ψυχής του, σε ώρα μουσική και όχι σε ώρα φτώχειας και κακομοιριάς.

Ένα μονάχα θάνατο καταλαβαίνει όμορφο το παλικάρι: Το θάνατο του πολεμιστή πάνω στη μάχη».

Ιων. Δραγούμης¹

¹ Τον δολοφόνησαν (20-7-1920), έξω από τα «Παραπήγματα» τραμπούκοι της σωματοφυλακής του Βενιζέλου, μετά από σχετική εντολή του αρχηγού τους (Γρυπάρη) και ύστερα από ένα μυστηριώδες τηλεφώνημα του προς άγνωστο πρόσωπο...

Το υπουργικό συμβούλιο (πρωθυπουργός Π. Πρωτοπαπαδάκης, μέλη Δ. Γούναρης, Ν. Στράτος, Γ. Μπαλτατζής, Ν. Θεοτόκης, Ε. Λαδόπουλος, Κ. Λυκουρέζος, Ξ. Στρατηγός, Λ. Κανακάρης- Ρούφος, Μ. Θεοδωρίδης, Ιω. Λεωνίδας, Κ. Πολυγένης, Μ. Γούδας, Γ. Μερκούρης) έδινε προς δημοσίευση (14 / 27- 7- 1922) το πρακτικό του της προηγούμενης ημέρας με το εξής περιεχόμενο:

«Προς την Α.Ε Κ^{ον} Αρ. Στεργιάδην Μου

Υπατον Αρμοστήν της Ελλάδος εν Σμύρνην

Η Ελλάς αποβάσα εντολήν των συμμάχων, ίνα αποκαταστήση την τάξιν και εξασφαλίση την ζωήν, την τιμήν και την περιουσίαν των εκεί διαβιούντων πληθυσμών, εξετέλεσεν άμα έργον εμπνευσμένον υπό της βαθύτατης συνειδήσεως του ιστορικού αυτής προορισμού και των εθνικών δεσμών προς τους πέραν του Αιγαίου από χιλιετιών οικούντας συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς. Των δεσμών τούτων την ύπαρξιν και τας δικαίας συνεπείας ανεγνώρισεν η υπογραφείσα Συνθήκη.

Πιστός εις την αποστολήν του ο Ελληνικός Στρατός ηγωνίσθη μόνος επι τριετίαν, όπως ειρηνεύση την Ανατολήν και επιβάλη την εκτέλεσιν των υποχρεώσεων, τας οποίας η Τουρκία ανέλαβε δια της υπογραφείσης Συνθήκης απέναντι όλων των Συμμάχων και ιδιαιτέρως απέναντι των χριστιανικών πληθυσμών. Αντιμετωπίσας δε νικηφόρος και μετά μεγάλων θυσιών το κίνημα του Κεμάλ δια του οποίου η Τουρκία πειράται να εκμηδενίση πάντα καρπόν της συμμαχικής νίκης εν Ανατολή και επαναφέρη την Χώραν εις την προτέραν δουλείαν, κατέστησε δυνατόν εις την Ελληνικήν Διοίκησιν όπως εν τω κατεχομένω Τμήματι, παρά τα εκ της εμπολέμου καταστάσεως πολλαπλά προσκόμματα και την προσωρινότητα της μορφής της, επιδείξη ολόκληρον την εκπολιτιστικήν της υπεροχήν, σεβασθείασα απολύτως τα δίκαια των κατοίκων και υπηρετήσασα αποτελεσματιώς την ευημερίαν αυτών.

Η Δυτική Μικρά Ασία, αποτελέσασα ανέκαθεν γέφυραν μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, αυτάρκης οικονομικώς, κατοικουμένη δε υπό φυλών μεταξύ των οποίων υπερέχει κατά την εκπολιτιστικήν ικανότητα και κατά τα ιστορικά δίκαια το Ελληνικόν γηγενές στοιχείον, άπαξ ανακτήσασα την ελευθερίαν, δε δύναται πλέον να επανέλθη υπό Τουρκικήν Διοίκησιν. Η Τουρκία, επιδιώξασα μόνον την εκμετάλλευσιν των κατακτηθέντων λαών και κατά σύστημα την διά βιαίων εξισλαμισμών και σφαγών υποταγήν αυτών, απεδείχθη ανίκανος να πραγματώση και υπέρ των ιδίων εαυτής έτι ομοφύλων και ομοθρήσκων αυτάς τας μάλλον στοιχειώδεις αρχάς του ανθρωπισμού.

Αλλά η εκκρεμότης παρατείνεται και τα μετά την νικηφόρον προέλασιν του ελληνικού στρατού προχείρως ληφθέντα μέτρα, δεν εξυπηρετούσιν επαρκώς τας ανάγκας για τα συμφέροντα των κατοίκων, χάριν των οποίων η Ελλάς ανέλαβε τον αγώνα και υπεβλήθη εις

τόσας θυσίας. Η Ελλάδα, έχουσα επίγνωσιν των προς πάντας τους ελευθερωθέντας λαούς της καταληφθείσας εκτάσεως υποχρεώσεων αυτής, των οποίων δεν δικαιούται να αποστή, καλεί όπως συμφώνως προς τα πολιτικά και ηθικά δόγματα, εν ονόματι των όποιων διεξήχθη ο παγκόσμιος πόλεμος, θέση ευρέως τας βάσεις μονίμου διοικήσεως, ασφαλισούσης προς πάντας εξ ίσου ανεξαρτήτως φυλής και θρησκεύματος, τα αγαθά της νεωτέρας πολιτείας και την συμμετοχήν όλων εις την διαχείρισιν των κοινών. Η πραγματάτωσις της ελευθερίας πρέπει να επιτευχθεί και τη χρησιμοποίησεως όλων των εντοπίων δυνάμεων. Εν την ευημερία του μικρασιατικού λαού και τη εξυπηρετήσει γενικωτέρων πολιτικών σκοπών, η Ελλάδα θέλει εύρει την ικανοποίησιν των εθνικών αυτής βλέψεων και την αμοιβήν των βαρυτάτων θυσιών, εις ας υπεβλήθη.

Ούτως οργανωμένη η ελευθερωθείσα Χώρα, θα συντελέση εις αποκατάστασιν αδιαταράκτου ειρήνης μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας και θα αποβή δεσμός συνεκτικός αυτών, εν τω οποίω οι προς τα Κράτη ταύτα συνδεδεμένοι χριστιανικοί και μουσουλμανικοί πληθυσμοί τα ευημερίσουν εν αρμονική συμβιώσει, την οποίαν ασφαλώς θα ενισχύση και το ενδιαφέρον των Συμμάχων και συνασπισμένων Κρατών, άτινα ομού μετά της Ελλάδος επεδίωξαν την απελευθέρωσιν της Δυτικής Μικράς Ασίας.¹

Το έργον τούτο ανατίθεται εις τον Έπατον Αρμοστήν Σμύρνης, τον οποίον εξουσιοδοτεί η κυβέρνησις, όπως, ενώ ονόματι του ελληνικού κράτους διαμορφώση εν τη Δυτική Μικρά Ασία πολιτειακόν οργανισμόν κατά την άνω έννοιαν, καλών τους κατοίκους όπως παράσχωσι πρόθυμον η σύμπραξιν αυτών.

Το ούτω δημιουργούμενο καθεστώς έσται άξιον της ιστορικής της Ελλάδος αποστολής, υπό την εγγύησιν του ελευθερωτού ελληνικού στρατού».

* * *

Την επόμενη ημέρα ο Αρ. Στεργιάδης εξέδωσε την ακόλουθη προκήρυξη, που απευθυνόταν «προς το λαόν της Δυτικής Μικράς Ασίας» και συνόδευε την προαναφερόμενη ανακοίνωσή της κυβέρνησης:

«Η ελληνική κυβέρνησις εξουσιοδότησε τον εν Σμύρνη Έπατον Αρμοστήν να φέρει εις γνώσιν όλου του πληθυσμού της κατεχόμενης χώρας τας αποφάσεις δια την μέλλουσαν οργάνωσιν και διοίκησιν της δυτικής Μικρασίας. Και δίδει συνάμα εντολήν εις τον αντιπρόσωπον αυτής να εφαρμόση τα ενδεικνύόμενα μέτρα δια την πραγμάτωσιν των αποφάσεων τούτων.

Αλλά τοιούτον ως εκ της φύσεως του και όλως ιδιαιτέρως ένεκεν των εμποδίων εκ του μήπω τερματισθέντος πολέμου, δεν δύναται να συντελεσθή αμέσως και συνολικών...

¹ Ωραίο ως «ρητορικό» σχήμα λόγου, αλλά τέτοιοι «Σύμμαχοι και Συνασπισμένα Κράτη» δεν υπήρξαν ποτέ ...

Θα προηγηθώσι τα επείγοντα και υπό τας σημερινάς συνθήκας κατορθωτά και προ πάντων όσα θα έχουσιν απόλυτον χρησιμότητα και προσαρμογήν πάντοτε, οιαδήποτε και είναι εις το μέλλον η οριστική από διεθνούς απόψεως πολιτική μορφή της ελευθερωθείσης Δυτικής Μικρασίας.

Το απελευθερωτικόν έργον δεν τερματίζεται διά αποφάσεων και συνθηκών κρατικών, αλλά συνεχίζεται υπ' αυτού του ελευθερωθέντος λαού και στερεώνεται δια των αρετών εκείνων, αίτινες καθιστώσι την ελευθερίαν πραγματικήν και ανεπιβούλευτον. Ιδιαίτερώς επιβάλλεται εις τους μικρασιατικούς πληθυσμούς λήθη του αποτέρου και πρόσφατου παρελθόντος, υποχώρησις του θρησκευτικού και φυλετικού φανατισμού εις νεωτέρας αντιλήψεις εργασίας εν ειρήνη και οικονομικής προόδου και υπέρ όλα τα άλλα η ηθική ανύψωσις των χαρακτήρων. Μόνον διά τούτων και διά σταθεράς ροπής προς ειρήνην εσωτερικήν και εξωτερικήν, δύο πολυτιμότερα αγαθά διά πάντα λαόν, θα αποβή δώρημα τέλειον η προς τους Μικρασιάτας υπό των Ελλήνων κομισθείσα ελευθερία».

Λίγες ώρες μετά την κυκλοφόρηση της προκήρυξης του Έπατου Αρμοστή για την αυτοδιοίκηση άρχισαν να συρρέουν τους το διοικητήριο της Σμύρνης αντιπροσωπείες σωματείων και συλλόγων, καθώς και των: Τούρκων της πόλης (υπό το δήμαρχο Χουλουσί εφέντη), Ελλήνων (Ν. Αργυρόπουλος, Γ. Πετρίδης, Κ. Αργυρόπουλος), Αρμενίων (Τσεκμεκζιάν και Μπογαζιάν), Ισραηλιτών (αρχираβίνος και συνοδοί του), κirkασίων (Σαΐτ μπέης, Ισμαήλ Χακί, Ιμπραήμ Χακί) και Ελληνοκαθολικών (Δ. Βιτάλης, Α. Φιλιπούσης). Ο Τούρκος δήμαρχος ευχαρίστησε «για το δώρο της ελευθερίας» και θερμές ευχαριστίες εξέφρασαν όλοι οι άλλοι. Ο Αρ. Στεργιάδης τόνισε ότι όλοι ήταν τέκνα της ίδιας πατρίδας και ότι είχε σημάνει η ώρα τερματιστούν οι μακροχρόνιες διαμάχες, ώστε τα παθήματα του παρελθόντος να καταστούν διδάγματα για το μέλλον. Επίσης, διαβεβαίωσε τους μουσουλμάνους ότι το κύρος του χαλίφη τους θα ήταν ανώτερο από ό,τι στην Άγκυρα και υποσχέθηκε ότι θα κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια για να εργάζονται και να προοδεύουν όλοι μέσα σε ειρηνικές συνθήκες.

Δημοσιογραφική ανταπόκριση ανέφερε, ότι «ο λαός κάτωθι του διοικητηρίου ζητωκραύγαζε και η μουσική παιάνιζε».

Σχολιάζει (ο.π) ο Δημ. Σβολόπουλος:

«Αι αποφάσεις της κυβερνήσεως, ιδίως δε το κατά της Κωνσταντινουπόλεως εγγείρημα, κατεκρίθησαν και εχαρακτηρίσθησαν ως παιδαριώδεις, και τότε και κατόπιν, εξ αγνοίας και αντιπολιτευτικής σκοπιμότητας, κατά τρόπον αποδεικνύοντα ότι και τας κρισιμωτέρας στιγμάς του Εθνικού μας βίου, δεν καθίσταται δυνατόν ούτε δημαγωγία να λήψη, ούτε τα πολιτικά πάθη να σιγήσωσι. Κατεκρίθη ως επιχείρησις στρατιωτική,

εμυκτηρίσθη ως απόφασις πολιτική, κατεδικάσθη και ως ενέργεια διπλωματική. Το γεγονός όμως είναι ότι σπανίως ζήτημα εμελετήθη και εξονυχίσθη και εβασανίσθη τοσούτον λεπτομερώς από πολιτικής απόψεως και ουδέποτε άλλοτε επιχείρησις στρατιωτική εσχεδιάσθη και οργανώθη κατά τρόπον τοσούτον τέλειον και επιστημονικόν. Τα πράγματα επίσης απέδειξαν, ότι και διπλωματικώς ουδέν είχε παραληφθή, ώστε να δικαιολογούνται αι κρίσεις και επικρίσεις... Αι αποφάσεις υπήρξαν όχι μόνον ορθές, αλλά και επιτυχείς εν τη συλλήψει των και εξαιρετικώς εύστοχοι από της απόψεως της διορατικότητος. Ανεξαρτήτως της μη ολοκληρώσεως της εφαρμογής των, αποτελούν παράδειγμα εξαιρετικής πολιτικής διορατικότητος και διπλωματικής ευστροφίας. Ο αντίκτυπος εκ της απλής αναγγελίας αυτών, όχι μόνον δεν υπήρξε μηδαμινός, αλλά τουναντίον ζωηρότατος...»

Διακοινώσεις και αντιδράσεις

Η ελληνική κυβέρνηση κινήθηκε προς δύο κατευθύνσεις:

❖ Προς την αυτονόμηση και αυτοδιοίκηση της περιοχής της Δυτικής Μικράς Ασίας, που προεκτάθηκε.

❖ Και προς την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, για την οποία εκδόθηκαν οι υπ. αριθ. 6531 και 8405 διαταγές επιχειρήσεων της 23- 7- 1922, που προέβλεπαν την έναρξη προέλασης των «Α» μεραρχίας και μεραρχίας Ανδριανούπολης του Δ' Σώματος Στρατού.

❖ Η πρώτη απόφαση προκάλεσε την άμεση σύσκεψη των Αρμοστών των τριών Μεγάλων στην Κωνσταντινούπολη, με πρωτοβουλία του Γάλλου (ο οποίος ήταν έξαλλος από οργή) και την επίδοση (μετά από υπόδειξη του Κεμάλ) της ακόλουθης διαμαρτυρικής νότας της σουλτανικής κυβέρνησης προς τους Αρμοστές:

« Η Αυτοκρατορική Κυβέρνηση πληροφορείται ότι ο αντιπρόσωπος της Ελλάδας στη Σμύρνη ανακήρυξε στις 17 / 30 Ιουλίου με προκήρυξη με την αυτονομία των εδαφών, που κατέχουν οι Έλληνες στη Μ. Ασία. Η Αυτοκρατορική Κυβέρνηση έχει πολλούς λόγους να είναι έκπληκτη από αυτήν την προκήρυξη, δεδομένο ότι η Ελλάδα δεν διαθέτει κανένα τίτλο, για να ορίζει την τύχη των προαναφερόμενων εδαφών, τα επί των οποίων κυριαρχικά δικαιώματα της Τουρκίας παραμένουν ακέραια. Η Υψηλή Πύλη διαμαρτύρεται ρητά εναντίον αυτής της πράξης η οποία δεν παραβιάζει μόνο σοβαρά την υπόθεση της ειρήνης, αλλά ταυτόχρονα συνιστά παραβίαση των απαράγραπτων δικαιωμάτων της, και διακηρύσσει ότι η συγκεκριμένη προκήρυξη αυτονομίας δεν έχει καμία νομική ή πραγματική αξία. Παράλληλα, θεωρεί ότι έχει καθήκον να διατυπώσει τις πλέον ρητές επιφυλάξεις της ως προς τις συνέπειες, τις οποίες θα μπορούσε να επιφέρει αυτή η αυθαίρετη απόφαση, με το σύνολο της ευθύνης να

βαρύνει την Ελλάδα. Παρακαλείτε η Υμέτερη Εξοχότητα να γνωστοποιήσει τα προαναφερόμενα στην Κυβέρνηση της».

Μολονότι το θέμα αυτό θεωρήθηκε «δευτερεύουσας» σημασίας και το κύριο βάρος των γαλλικών και ιταλικών αντιδράσεων (τις οποίες προσχώρησε και η Αγγλία) στράφηκε προς την κατεύθυνση της επιχείρησης για κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, ωστόσο ο Γάλλος στρατηγός Πελέ ξιφούλκησε κατά της Ελλάδος στη σύσκεψη των Αρμοστών που συγκάλεσε. Σχετικό για το τηλεγράφημα του Έλληνα ομολόγου του Χ. Σιμόπουλου (με ημερομηνία 20- 7 / 2- 8- 1922) προς το υπουργείο εξωτερικών στην Αθήνα:

« Πληροφορούμαι ότι χθες τρεις Υπατοι Αρμοσται των συμμάχων συνήλθον υπό την προεδρίαν του στρατηγού Πελέ και αφού καθόρισαν τας λεπτομερείας στρατιωτικής δράσεως καθ' ημών, συνεζήτησαν την νέαν περιπλοκήν την δημιουργηθείσαν από την ανακήρυξιν της αυτονομίας της Μικράς Ασίας.

Στρατηγός Πελέ παρητήρησεν ότι, όσον αφορά εις το ζήτημα της Σμύρνης πάσαι Μεγάλαι Δυνάμεις ήσαν σύμφωνοι, όπως η Σμύρνη αποδοθεί εις Τουρκίαν. Σερ Ρούμπολντ¹ απήντησε συμφέροντα Σουλτάνου καλλίτερον θα περιεφρουρούντο εν αυτονομία Σμύρνης παρά αν πόλις περιήρχετο κυριαρχίαν Κεμάλ.

Στρατηγός Πελέ ανταπάντησεν εις περίπτωσιν ταύτην πόλεμος πρέπει συνεχισθή μέχρις εξαντλήσεως ενός εκ των δύο αντιπάλων. Σερ Ρούμπολντ παρητήρησεν ότι δεν επίστευεν Έλληνες βαδίσωσι προς Κωνσταντινούπολιν και ότι δι' απειλής ταύτης επεδίωκον εξαναγκάσωσιν άπαξ έτι Δυνάμεις εξετάσουν σοβαρώς ζήτημα Ανατολής, προσθέσας τέχνασμα επέτυχε θαυμασίως!»

Μετά από δύο ημέρες ο Χ. Σιμόπουλος ανέφερε το υπουργείο εξωτερικών ότι ο Ιταλός Αρμοστής τόνισε, σε συνομιλία που είχαν, ότι «κατανοεί απολύτως τη θέσιν της Ελλάδος» και πρόσθεσε ότι «η χώρα του επιθυμεί υπέρ πάντα τον τερματισμόν της μικρασιατικής εμπλοκής».²

Θα πρέπει να μνημονευτεί και το τηλεγράφημα (18 / 31- 7- 1922) του επιτετραμμένου της Ελλάδος στο Λονδίνο, σύμφωνα με το οποίο, όπως ανακοίνωσε ο βουλευτής Glynn, ο στρατηγός Townsed είχε τηλεγραφήσει από την Άγκυρα στην κυβέρνηση του, ότι ο Μουσταφά Κεμάλ ήταν πλέον διατεθειμένος να διαπραγματευτεί την ειρήνη...

❖ Οι διαταγές επιχειρήσεων 6531 και 8405, που προαναφέρθηκαν, προέβλεπαν τα ακόλουθα:

¹Ναύαρχος του Βρετανικού Βασιλικού Ναυτικού , Υπατος Αρμοστής της χώρας του (γνωστότερος ως Ράμπολντ).

² Φυσικά, ψευδότην ασύστολα- ή «διπλωματικά».

Η μεραρχία Ανδριανούπολης που άρχιζε την προέλαση, μαζί με το προστατευτικό των πλευρών της απόσπασμα, τις 4 το πρωί τις 16 / 29 Ιουλίου 1922, κατά μήκος της γραμμής Σογιολίκ- Γικτζέκιοϊ-Καλιτζέκιοϊ (το απόσπασμα θα πορευόταν από Σεράι προς Στράντζα)· από την πλευρά της η «Α» μεραρχία θα εξορμούσε στις 5 π.μ. της ίδιας ημέρας, φροντίζοντας να αποτρέψει οποιοδήποτε ενδεχόμενο εισβολής, δια της παραλιακής οδού, από Μπουγισίκ Τσεκμετζέ προς τη Σηλυβρία.¹

Στις 14 / 27- 7- 1922 υπουργός εξωτερικών Γ. Μπαλτατζής έστειλε στους ομολόγους του Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας την παρακάτω «προειδοποιητική διακοίνωση»:

« Επιθυμούσα να συντελέση ειλικρινώς εις την αποκατάστασιν εν Ανατολή της ειρήνης, η Ελλάς ουδέποτε παρέλειψε ν' αποδείξη το μάλλον διαλλακτικόν πνεύμα κατά τας διαφόρους αποπείρας των συμμάχων Δυνάμεων προς κατάπαυσιν των εχθροπραξιών και προς έναρξιν διαπραγματεύσεων ειρήνης. Εν τω αυτώ πνεύματι δεν edίστασε κατά τον παρελθόντα Νοέμβριον να αποδεχθεί και εκ των προτέρων την μεσολάβησιν αυτών και να προσχωρήση εις την περί ανακωχής πρότασιν την γενομένην κατά Μάρτιον εις την Ελλάδα και τας δύο Τουρκικάς κυβερνήσεις, την οποίαν υπεξέφυγαν και οι δύο.

Επομένως δεν θα εβρίσκετο τις εν τω δικαίω προσάπτων τη Ελληνική Κυβερνήσει την παράτασιν ενόπλου συρράξεως.

Αφ'ετέρου αι σφαγαί και αι εκτοπίσεις των χριστιανών επιτείνονται, καθιστάμεναι επί μάλλον και μάλλον συστηματικάι, επαπειλούσαι κίνδυνον ολοσχερούς εξοντώσεως των χριστιανικών πληθυσμών των χωρών, εν αις το Κεμαλικόν καθεστώς είναι εγκατεστημένον. Τα δε εγκλήματα ταύτα τα εξεγείραντα την ανθρωπίνην συνείδησιν δεν εγένετο δυνατόν να προληφθώσι και δι'αυτής ακόμη της μέχρι τουδε ασκηθείσης υπό των Συμμάχων πίεσεως.

Προ της καταστάσεως ταύτης, η αβεβαιώτης της οποίας και παράτασις γιννώσι παρά του Ελληνικού λαού τας βαρυτάτας των υποχρεώσεων, δια δε την Ελληνικήν Κυβέρνησιν τας σοβαρωτέρας των ευθυνών, έχω την τιμήν ν' αποταθώ προς την Υμετέραν Εξοχότητα, όπως δηλώσω εν ονόματι της Βασιλικής Κυβερνήσεως ότι η Ελλάς ευρίσκεται εν τη ανάγκη ν' αποβλέψη εις προσφορώτερα μέτρα προς τερματισμόν της ενόπλου ρήξεως.

Πίστη, εν τούτοις, εις το πρόγραμμα της και εις την ευλάβειαν την αμεταβλήτως διαδηλωθείσαν προς τας Συμμαχικάς Κυβερνήσεις, η Ελλάς έσται παντοτε ετοιμή να εξετάση από κοινού μετ' αυτών πάσαν πρότασιν ειρήνης, ήτις θα ηδύνατο να πραγματοποιηθή, εάν η Τουρκία αισθανθή αναπόδραστον την ισχύν των κοινών αποφάσεων των νικητών Κρατών».

Για την ιστορία:

¹Περισσότερες λεπτομέρειες στη συνέχεια.

❖ Ο εκπρόσωπος του Κε ντ' Ορσέ που παρέλαβε τη διακοίνωση δήλωσε στον Έλληνα επιτετραμμένο ότι «οι Δυνάμεις τα έβλεπαν με ευχαρίστηση τη λήψη από την Ελλάδα μέτρων για την επίτευξη της ειρήνης».

❖ Την επομένη της επίδοσης στο Φόρεϊν Όφισ ο Άγγλος επιτετραμμένος στην Αθήνα προχώρησε σε διάβημα, με το οποίο «παρακαλούνταν η Ελληνική Κυβέρνηση να μη διατάξει το στρατό της να προπλάσει προς την Κωνσταντινούπολη».

* * *

Η κυβέρνηση έκρινε- ορθά- σκόπιμο να απευθύνει και άλλη «επεξηγηματική διακοίνωση» στην 16 / 29 Ιουλίου, προς τους « εκλεκτούς ημών προστάτας και συμμάχους» οι οποίοι «εν τη ασκήσει των πατρικών αυτών δικαιωμάτων» (που τους αναγνώριζε ο «εθνάρχης λογικά) *ματαίωσαν*, με την απειλή των όπλων του ισχυρότερου την επιχείρηση για την Κωνσταντινούπολη και *απέτρεψαν* την ειρηνική λύση της φοβερής περιπέτειας, στην οποία είχε εμπλέξει το έθνος ο Ελ. Βενιζέλος- μια λύση που θα έσωζε τουλάχιστον τον ελληνισμό Ιωνίας και Πόντου και θα του εξασφάλιζε την παραμονή στις επί χιλιετίες εστίες του. Ακολουθεί το κείμενο της δεύτερης διακίνησης, που υπέγραψε ο υπουργός εξωτερικών και είχε για αποδέκτες ομολόγους του των τριών Δυνάμεων:

« Κατόπιν της από 14 / 27 Ιουλίου διακοίνωσης ορισμού, έχω την τιμή να ανακοινώσω τη Υμετέρα Εξοχότητα τας αποφάσεις, εις ας κατέληξεν η Βασιλική Κυβέρνησις, ως και τας σκέψεις αίτινες ήγαγον εις ταύτας και προέκυψαν αναντιρήτως εκ βαθείας μελέτης της καταστάσεως.

Η μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας ρήξις είναι προφανώς η εξακολούθησις του πολέμου των Συμμάχων κατά της δευτέρας και συγχρόνως η συνέπεια της τουρκικής απόπειρας προς καταπρόδοσιν των διεθνών υποχρεώσεων και αντίδρασιν κατά της βουλήσεως των νικητών.

Προς τον σκοπόν της επιβολής των ληφθεισών από κοινού υπό των Συμμάχων Δυνάμεων αποφάσεων, διατηρήσεως της τάξεως και εξασφαλίσεως της υπάρξεως των χριστιανών κατά των Κεμαλικών καταδιώξεων και κατ' ακολουθίαν, επί τω τέλει επιτεύξεως δια της βίας της περί ειρήνης Συνθήκης, εγγυωμένης την ελευθέραν εξέλιξιν της ζωής των λαών της Ανατολής, *εδόθη εις την Ελλάδα η εντολή της Μικράς Ασίας Συμμαχικάί δε δυνάμεις κατέλαβον την Κωνσταντινούπολιν, όπως ασκήσωσι πιεσιν επί της ο Οθωμανικής κυβερνήσεως.*

Αλλ' ενώ η Ελλάς εμάχετο κατά των Κεμαλικών στρατευμάτων εμείς, ενισχυθέντων διά παντός υπολειφθέντος στρατιωτικού και οικονομικού παράγοντος της παλαιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και εξηκολούθει πόλεμον ον αι εδαφικά συνθήκαι και τα όρια της στρατιωτικής αυτής δράσεως καθίστων εκ των δυσχερεστάτων, *αι Δυνάμεις εκήρυξαν την*

ουδετερότητα των υπό των στρατιωτικών αυτών δυνάμεων κατεχομένων εδαφών, κηρυσσόμεναι και αυτά αι ίδιαι ουδέτεραι.

Δια της κηρύξεως ταύτης της ουδετερότητος η σκοπούμενη εν αρχή πίεσις απώλεσε κατ' ανάγκην τον χαρακτήρα αυτής, η δε κατοχή μετεβλήθη εις είδος προστασίας και ασφαλείας διά την κυβέρνησιν Κωνσταντινουπόλεως και την πρωτεύουσαν της Αυτοκρατορίας. Τούτο εστέρησε την Ελλάδα ενός των δραστικότερων και αποτελεσματικότερων αυτής μέσων και ημποδίσεν αυτήν να κατευθύνη την δράσιν αυτής και την στρατιωτικήν αυτής προσπάθειαν κατά του τρωτού και μάλλον ευαισθήτου σημείου.

Όντως, δια της διακηρύξεως της ουδετερότητος το πεδίο δράσεως της Ελλάδος περιορίσθη επί λάβη της και συνεπώς παρεκωλύθησαν αι κινήσεις αυτής, στερηθείσης ουσιώδους μέρους των μέτρων πίεσεως, ων δικαιούται να ποιήσητε χρήσιν προς επίσπευσιν της συνομολογήσεως της ειρήνης, πράγμα αντικείμενον εις την αρχήν της ουδετερότητος και την κατά το Διεθνές Δίκαιον θέσιν των ουδετέρων ως προς τους εμπολέμους.

Η Ελληνική κυβέρνησις ενέκρινεν ότι όφειλε να υποκύψη μέχρι τούδε εις την απόφασιν της ουδετερότητος των Δυνάμεων και μεθ' όλην την μειονεκτικήν θέσιν, εν η ετέθη η ελλάς έναντι του κοινού εχθρού, δεν εφείσθη ούτε του αίματος των τέκων αυτής, ούτε των πόρων του Ελληνικού λαού, επιβαλούσα εις εαυτήν την υπερτάτην έντασιν των ηθικών και υλικών αυτής δυνάμεων.

Καθ'όλην την μακράν ταύτηνπερίοδον των εχθροπραξιών οι Σύμμαχοι της του Μεγάλου Πολέμου δεν ενόμισαν, ότι όφειλον να έλθωσιν εις επικουρίαν αυτής, έσχον όμως την πρωτοβουλίαν προτάσεων περί ειρήνης· μη γενομένου δυνατού να καταλήξωσιν αυτάι εις αποτέλεσμα, η ειρήνευσις κατέστη επί μάλλον και μάλλον προβληματική και η κατάστασις οσημέραι επιδεινούμενη απειλεί να διαιωνίση την αναρχίαν εν τη Εγγύς Ανατολή.

Φρονώ ότι δεν οφείλω ν αποσιωπήσω ενταύθα, ότι η κατάστασηις αυτή των πραγμάτων ευνοεί εξαιρετικώς την εξόντωσιν δια των σφαγών και των εκτοπίσεων των χριστιανικών φυλών της Μ. Ασίας, πρόγραμμα τεθέν από πολλού εν εφερμογή υπό των Κεμαλικών, εις ο η Κυβέρνησις Κωνσταντινουπόλεως μήτε ηθικήν καν αντίδρασιν ηδυνήθη ν' αντιτάξη. Όλως τουναντίον η εξασφάλισις, δι ης βλέπει εαυτήν περιβαλλομένη και η Κεμαλική επιρροή, ήτις δεσπόζει των ενεργειών της, *ενεθάρρυνεν αυτήν προς εξακολούθησιν αποστολής όπλων και πολεμοφοδίων εις Άγκυραν*, αφού συνήνεσεν εις την αναχώρησιν δι' Ανατολίαν του όλου σχεδόν των αξιωματικών του τέως Αυτοκρατορικού στρατού.

Δια τους λόγους τούτους και όπως τέθη τέρμα εις το αδιέξοδον, εν ο διαπαλαίει η Ανατολή, η Ελληνική Κυβέρνησις κατέληξεν εις το συμπέρασμα, ότι *μόνη η κατάληψις της*

Κωνσταντινουπόλεως, πρωτεύουσας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υπό του Ελληνικού στρατού θέλει επιβάλει την συνομολόγησιν της ειρήνης.

Η Ελληνική Κυβέρνησις έλαβεν επί τη βάσει των ιδεών τούτων τα μέτρα αυτής και έχει την τιμήν ν' αποτανθή προς τας Συμμάχους Δυνάμεις, παρακαλούσα αυτάς όπως δώσουν σχετικές διαταγάς προς τα στρατεύματα αυτών κατοχής, εμπνεόμεναι υπό της αλληλεγγύης των κοινών αγώνων και υπό των αναλοιώτων αρχών του Δικαίου.

Η Ελλάς ουδε'ν παρέλειπε και ουδενός εφείσθη, όπως φανή αξία του απελευθερωτικού έργου, όπερ τη ενεπιστεύθησαν. Και δια τούτο δύναται να ελπίση, ότι αι Δυνάμεις θέλουσιν ευαρεστηθή να μη παρεμβάλωσι προσκόμματα εις την προς την ειρήνην πορείαν αυτής, ήτις έσται η σωτηρία των χριστιανών και των υποκειμένων εις τον Τουρκικόν ζυγόν φυλών και το συμπλήρωμα της ειρήνης του κόσμου, εξαγοραζόμενων υπό των θυσιών αυτής».

Ένα περίπου εικοσάλεπτο μετά την επίδοση της διακοίνωση συνήλθαν σε σύσκεψη στη γαλλική πρεσβεία οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι των τριών Μεγάλων στην Αθήνα. Αμέσως μετά ο πρώτος γραμματέας της αγγλικής πρεσβείας (Τ. Μπέντικ), που αντικαθιστούσε τον πρεσβευτή Φρ. Λίντλεϊ (απουσίαζε), συνάντησε στο υπουργείο εξωτερικών τον Γ. Μπαλατατζή, για να ακολουθήσουν νέα σύσκεψη στην πρεσβεία, δεύτερη μετάβαση στο υπουργείο και τρίτη στην πρεσβεία. Ήταν «ηλίου φαεινότερον» ότι ο Μπέντικ, ο Γάλλος ντε Μαρσιγί και ο Ιταλός Νάνι απέβλεπαν στη *ματαίωση της ελληνικής απόφασης για κατάληψη της Κωνσταντινούπολης*. Αυτό επιθυμούσαν το Παρίσι και η Ρώμη και αισχρότατη Αλβιόνα, *μολονότι είχε ενθαρρύνει την Ελλάδα στη λήψη της απόφασης, τώρα υπέκυπτε στις γαλλικές πιέσεις. Μια άλλη μια φορά εγκατέλειπε τη δύσμοιρη χώρα μας...*

Στις 5.30 το απόγευμα τις 18- 7 / 1- 8 1922 οι τρεις αντιπρόσωποι επέδωσαν στον Έλληνα υπουργό εξωτερικών την κοινή απάντηση των τριών «προστατών» (του Βενιζέλου και όχι της Ελλάδος...), διατυπωμένη (φυσικά) στα γαλλικά:

«Με εντολή της κυβέρνησης τους και αναφερόμενοι στο αίτημα της Βασιλικής Ελληνικής Κυβέρνησης, που απευθύνθηκε στις Συμμάχους Δυνάμεις προκειμένου να διατάξουν τα στρατεύματά τους να ανοίξουν δίοδο στον Ελληνικό στρατό προς την Κωνσταντινούπολη, οι επιτετραμμένοι έχουν την τιμή να γνωστοποιήσουν στην Α.Ε των υπουργών εξωτερικών, ότι οι Σύμμαχοι κυβερνήσεις αρνούνται να λάβουν το μέτρο αυτό και ότι δόθηκε διαταγή στην Διασυμμαχική Στρατιωτική Δύναμη να απωθήσει¹ διά της βίας οιαδήποτε στρατιωτική κίνηση, η οποία να κατευθύνεται εναντίον της κατεχόμενης από τα στρατεύματα τους ζώνης».

¹ Το γαλλικό ρήμα ήτα το «repousser» .

Οι τρεις υποστήριζαν προφορικά πως, μολονότι δε μνημονευόταν στη νότα τους η αυτονόμηση της Δυτικής Μικράς Ασίας η άρνηση κάλυπτε και αυτήν. Ο ντε Μαρσιγί περιορίστηκε, σε ερώτημα του Γ. Μπαλτατζή για το πώς θα εξευρισκόταν βάση για ειρήνη να υποσχεθεί ότι «επισπεύδονταν η σύγκληση διάσκεψης για το Ανατολικό», ενώ δήλωσε με χαιρεκακία ότι «για δύο προσχώρησε στη γαλλική άποψη».

Ο αγγλικός κιναιδισμός στην "αποθέωση" του...

Την ίδια ημέρα ο γαλλικός τύπος έχυνε, για πολλοστή φορά, την ανθελληνική χολή του· τώρα οι Γάλλοι «προοδευτικοί» απόγονοι των λαιμητολάγων της τρομοκρατικής επανάστασης του 1789¹ δεν ενδιαφερόταν πια για το αίμα της ελληνικής νιότης τους απασχολούσαν οι «Διομολογήσεις» και τα εμπορικά και οικονομικά κέρδη...

❖ Η *Journal des Debats* χαρακτήριζε τα ελληνικά σχέδια «αποφάσεις και πράξεις παραφροσύνης»

❖ Η (ημιεπίσημη) *Le Temps* ωρυόταν, ότι «την άμυνα (!) της Κωνσταντινούπολης θα αναλάμβανε Γάλλος στρατηγός και θα υπήρχαν σκληρά αντίποινα, στην περίπτωση που οι Έλληνες πυροβολούσαν κατά των γαλλικών στρατευμάτων»· παράλληλα, πρόβλεπε- έμμεσα, αλλά σαφώς- ότι, αν τελικά οι Έλληνες εισέρχονταν στην Κωνσταντινούπολη, ο Κεμαλικός στρατός θα καταλάμβανε την ανατολική πλευρά του Βοσπόρου και τα απαγόρευε το διάπλου του.

❖ Έντονες ανθελληνικές κραυγές υιοθετούσαν στην αρθρογραφία τους και οι παρισινές εφημερίδες *Echo National* και *Ouvrage*- και όχι μόνο. Αντίθετα:

❖ Οι αγγλικές *Daily News*, *Morning Post* και *Westminster* του Λονδίνου δημοσίευσαν σειρά άρθρων, με τα οποία διατύπωναν ηθική συμπαράσταση στην όλη ελληνική προσπάθεια. Και στη σχετική συζήτηση, που έλαβε χώρα στη Βουλή των Κοινοτήτων, ο Ντέιβιντ Λόιντ Τζόρτζ έπλεξε το εγκώμιο του ελληνικού στρατού και παραδέχθηκε την αδικία, που διαπράττονταν εις βάρος της Ελλάδος με την απαγόρευση της κατάληψης της Κωνσταντινούπολης, δεδομένο ότι ήταν περισσότερο από βέβαιο πως αυτή θα διαδραμάτιζε αποφασιστικό ρόλο στην οριστική λύση του μικρασιατικού ζητήματος- και αυτό ήταν όλο...

Οι Άγγλοι γνώριζαν και είχαν παρακινήσει...

¹ Βλέπε τα πονήματα μου *Γαλλική επανάσταση: 1789 - 1799 ο «Μέγας Τρόμος»* και *Γαλλική επανάσταση: Η άλλη άποψη*.

Η αυθεντική η ιστορία αποστρέφεται τους λιβανωτούς. Απεχθάνεται τις προσωπολατρικές παρωπίδες. Μισεί μέχρι θανάτου την εμπάθεια και την κακοπιστία. Και δεν περιορίζεται να λιδορεί, αλλά επιπλέον γελοιοποιεί το μονοχωτισμό.

Οι ισχυριζόμενοι ότι διακονούν την ιστορία, διαστρεβλωτές της πραγματικότητας και της αλήθειας, αχρωματοψικοί λιβανιστές της «ημιθεϊκής μεγαλοφυΐας» του Ελ. Βενιζέλου, υποστήριζαν τότε και ισχυρίζονται και σήμερα ότι η απόφαση για την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης ήταν (δήθεν) *επιπόλαιη* και ότι η κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη γνωρίζετε πως οι σύμμαχοι θα αντιδρούσαν με τα όπλα και τη βία.

Οι ισχυρισμοί είναι αβάσιμοι και αστήρικτοι, με βάση στοιχεία και αποδείξεις που δεν επιδέχονται αμφισβήτηση. Μια από τις τρεις πλευρές- η από οποιαδήποτε άποψη ισχυρότερη- η βρετανική, *όχι μόνο γνώριζε* προοιμιακά (*a priori*) τι σχεδίαζε, μέσα στο τέλμα του αδιεξόδου η ελληνική κυβέρνηση, αλλά και την *ενθάρρυνε* όταν έγιναν οι σχετικές (απόρρητες) βολιδοσκοπήσεις προς αυτήν. Όσοι θα αποτολμούσαν να το αμφισβητήσουν, ας μελετήσουν προηγουμένως τα στηρικτικά αυτής της άποψης στοιχεία:

❖ Οι αυξήσεις και οι προωθήσεις προς τη συνοριακή γραμμή ελληνικών μονάδων δεν ήταν δυνατόν να γίνουν αντιληπτές από τους τότε τρεις Μεγάλους, που διέθεταν εκτεταμένο κατασκοπευτικό δίκτυο στη χώρα μας. Η αγγλική πρεσβεία απέφυγε να ζητήσει "εξηγήσεις" από την κυβέρνησή μας και (το σημαντικότερο), όταν οι Γάλλος και Ιταλός Αρμοστές στην Κωνσταντινούπολη εξέφρασαν τις ανησυχίες τους στο Βρετανό ομόλογο τους (ναύαρχο Rumbold), εκείνος απάντησε, ότι ήταν αναφαίρετο δικαίωμα της Ελλάδος να συγκεντρώσει στρατό στη Θράκη.

❖ *Κρυπτογραφικό τηλεγράφημα* (8 / 21- 6- και 1922) του στρατιωτικού ακολούθου της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο προς το υπουργείο εξωτερικών ανέφερε, ότι (μη κατονομαζόμενη¹) «ανώτατη αγγλική στρατιωτική προσωπικότητα στη διάρκεια συζήτησης τους εξέφρασε την ακόλουθη απορία:

«Η Κωνσταντινούπολη είναι εκεί. Και είναι το κλειδί! Τι περιμένετε;»

❖ Ο Βρετανός πρεσβευτής στην Ελλάδα σερ Φράνσις Οσγουάλντ Λίντλεϊ έφυγε με άδεια από την Αθήνα ελάχιστα εικοσιτετράωρα πριν από την επίδοση των διακυνώσεων του υπουργού εξωτερικών προς τις τρεις Δυνάμεις και όταν ο Γ. Μπαλτατζής κατά την αποχαιρετιστήρια επίσκεψη του διπλωμάτη διατύπωσε την άποψη πως θα ήταν καλύτερο να παρέμεινε μερικές ακόμα ημέρες στην ελληνική πρωτεύουσα, ο Λίντλεϊ απάντησε με έμφαση, ότι, αντίθετα, ήταν *σκοπιμότερο να μη βρισκόταν εκεί. Πότε;* Το συμπέρασμα εξάγεται αβίαστα: Τότε που ο ελληνικός στρατός θα εξορμούσε προς την Πόλη.

¹Εικάζεται πως επρόκειτο για τον απόστρατο στρατάρχη σερ Χένρι Γουίλσον.

❖ Ο επιτετραμμένος της Ελλάδος το Λονδίνο τηλεγραφούσε στις 18 / 31- 7-1922 (δύο ημέρες μετά την επίδοση της δεύτερης ελληνικής διακοίνωσης), ότι υπουργός της βρετανικής κυβέρνησης *«εξακολουθεί και σήμερα συνιστών να επιδείξωμεν σταθερότητα και αποφασιστικότητα»*.

❖ Κατά τηλεγράφημα (16 / 29- 7- 1922) της πρεσβείας μας στην αγγλική πρωτεύουσα, ο προσωρινός υπουργός του Φόρεϊν Όφισ λόρδος Α. Τζ. Μπάλφουρ, σε διακοίνωση της σοβιετικής κυβέρνησης διαμαρτυρούμενης για τον αποκλεισμό των ακτών του Εύξεινου Πόντου από την Ελλάδα, απάντησε (γραφτά) ότι: *«Η Ελλάδα έχει το δίκιο με το μέρος της»*.

❖ Οι τρεις σημαντικές αγγλικές εφημερίδες, που υποστήριζαν σε άρθρα τους ότι το ελληνικό εγχείρημα ήταν από κάθε άποψη δικαιολογημένο και απέβλεπε στη λύση του αδιεξόδου, δεν είχαν ασφαλώς γράφει με δική τους πρωτοβουλία, αλλά με (άμεση ή έμμεση) κυβερνητική υπόδειξη.

* * *

Οι *προφορικές* διαταγές του αρχιστρατήγου προέβλεπαν, ότι την προέλαση και κατάληψη της Κωνσταντινούπολης θα πραγματοποιούσε το υπό τον υποστράτηγο Α.Γ. Βλαχόπουλο Δ' Σώμα Στρατού, το οποίο ενισχύθηκε τόσο με μονάδες, που στάλθηκαν από την « Παλαιά Ελλάδα», όσο και με άλλες που αποσπάστηκαν από τα μετόπισθεν της Στρατιάς Μικράς Ασίας. Με τις ενισχύσεις αυτές το Δ' Σ.Σ. κατάρτισε- εξαιτίας της έλλειψης κτηνών- στο μέτρο του εφικτού, την «Α» μεραρχία (που την αποτελούσαν οι δυνάμεις, οι οποίες είχαν σταλεί από την Μικρά Ασία και τελούσε υπό τις διαταγές του υποστρατήγου Κων. Σκαρλάτου)· τη μεραρχία Ανδριανούπολης που ενισχύθηκε με ένα τάγμα του 3 / 40 συντάγματος Ευζώνων· την «Β» μεραρχία με διοικητή του συνταγματάρχη Γ. Παπανικολάου· και τη VI μεραρχία (που είχε για κύριο ρόλο της τη φύλαξη της συνοριακής με τη Βουλγαρία γραμμής) . Όλες οι μονάδες τελούσαν υπό την ηγεσία του σωματάρχη, με το σταθμό διοίκησης να εγκαθίσταται στο σιδηροδρομικό σταθμό Τσερκέσκιοϊ.

Η δύναμη της μεραρχίας Αδριανούπολης ανέρχονταν σε 140 αξιωματικούς και 6.940 οπλίτες, ενώ διέθετε και 12 ορεινά πυροβόλα· της «Α» μεραρχίας σε 160 αξιωματικούς και 6.980 οπλίτες, με 16 πεδινά πυροβόλα και οβιδοβόλα Σκόντα· και των υπολοίπων μονάδων σε 55 αξιωματικούς και 1570 οπλίτες, με 12 πεδινά πυροβόλα.

Οι διαταγές του αρχιστρατήγου Γ. Χατζανέστη ήταν *προφορικές* προκειμένου να εξασφαλιστεί η μέγιστη δυνατή μυστικότητα- πράγμα που εξασφαλίστηκε και προκάλεσε πολύ

μεγάλη εντύπωση. Σε σχετική ενυπόγραφη δήλωσή του ο αντισυνταγματάρχης ιππικού Δημ. Παπαδιαμαντόπουλος τονίζει μεταξύ άλλων:

«Προς αποφυγήν ενδεχόμενης ακριτομυθίας ο αρχιστράτηγος Χατζανέστης με εκάλεσε (ως επίταρχον) με κατέστησεν ενήμερον της μελετωμένης επιχειρήσεως και με διέταξε να αναλάβω την διοίκησιν της ευρισκομένης Επιλαρχίας, ήτις όφειλε να είναι καθ' όλα έτοιμη εντός δέκα ημερών όχι μόνον απ' την άποψη της μαχητικότητας αλλά και της εξωτερικής παραστάσεως...

Προς τήρησιν της μυστικότητος ουδεμίαν εξέδωκε διαταγήν, αλλά με επιφόρτισε να καταστήσω ενήμερον τον Μέραρχον.

Δυστυχώς το όνειρο του Αρχιστρατήγου δια την Πόλιν δεν επέπρωτο να πραγματοποιηθή... Τουναντίον πεπρωμένον ήτο η μεν Επιλαρχία να σπέυση εις Μ. Ασίαν, άμα τη ενάρξει των εκεί ατυχών επιχειρήσεων διά να λάβει μέρος εις ταύτας και να συμμεθέξη της τραγωδίας, ο δε Αρχιστράτηγος με όλον τον βαθύν πατριωτισμόν του, όστις τον καθωδήγει εις όλον του τον βίον, να υποστή το τόσον άδίκον και τραγικόν τέλος...»

Στο υπόμνημα που υπέβαλε στον υπουργό των Στρατιωτικών ο Βίκτωρ Δούσμανης («ως προς την από της Θράκης κατάληψιν της Κωνσταντινουπόλεως προς εκβίασιν της υποταγής του Μουσταφά Κεμάλ εις τας προτάσεις ειρήνης), αφού προέβλεπε ότι «η κατοχή ή και η απλή κατάληψις της θέλει προσκόνει εις την θέλησιν μίας η πλειοτέρων εκ των Συμμάχων Δυνάμεων», προχωρούσε στις ακόλουθες στρατιωτικές παρατηρήσεις:

α'. Η στρατιωτική κατάληψις θέλει απαιτήσκει την σύγχρονον αντιμετώπισιν Τουρκίας και Βουλγαρίας.

β'. Η στρατιωτική δύναμις δεν πρέπει να αποσπασθεί ούτε από την Μ. Ασίαν, ούτε από τη Θράκην αλλά να δημιουργηθεί από τη ζώνην του εσωτερικού.

γ'. Ο οπλισμός και εφοδιασμός της δέον να είναι εκ των προτέρων εξασφαλισμένος.

δ'. Η οικονομική συντήρησις της υπερβαίνει τους υπολογισμούς της σημερινής οικονομικής επάρκειας.

ε'. Η Στρατιά Μικράς Ασίας αφιέται εις τας ιδίας αυτής δυνάμεις προς αντιμετώπισιν του στρατού του Κεμάλ πασά».

Ωστόσο, στο υπόλειμμα έχει εμφιλοχωρήσει και μια (αναπόφευκτη, ίσως) λαθεμένη εκτίμηση της αισχροτάτα δόλιας στάσης της πανούργας Αλβιόνας:

«Η Αγγλική πολιτική, κατανοήσασα τελικώς το συμφέρον αυτής σχετικώς με την υποστήριξιν ημών κατά της Τουρκίας¹ δύναται να θεωρηθή ότι θέλει αναλάβει την υποστήριξιν

¹Το αντίθετο έπραξαν και τότε και αργότερα και συνεχίζουν να πράττουν...

των δικαίων ημών εις την μετά την λήξιν της πολεμικής περιόδου συγκροτηθησομένην Διάσκεψιν προς ειρήνευσιν της Ανατολής...»

Η Αγγλία;

Θα αναλάμβανε την υποστήριξη των ελληνικών δικαιωμάτων;

Καημένε, Στρατηγέ... Όσο σπουδαίος στρατιωτικός και αν ήσουν, δεν είχες- και εσύ- διδαχθεί από την ιστορία τίποτα απολύτως αναφορικά με τη «Νήσο των Αγγέλων».

Η, μάλλον των κιναίδων. Που σήμερα διαπρέπουν επιδεικνύοντες γυμνοί τα οπίσθια τους στα Μάλια της Μεγαλονήσου...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΡΙΤΟ

«ΘΑ ΣΑΣ ΚΤΥΠΗΣΟΥΜΕ!»

ΑΣ ΤΟ ΕΚΑΝΑΝ – ΚΑΙ

ΑΥΤΟ...

§ «*Η Κυβέρνησις της Αυτού Μεγαλειότητος κρίνει ότι επιβάλλεται εις αυτήν να διακηρύξη δια μίαν εισέτι φοράν και κατά τρόπον μη επιτρέποντα οιανδήποτε παρερμηνείαν, ότι ευρίσκεται εις απόλυτον αδυναμίαν να συγκατατεθή εις την υπό των Ελλήνων κατάληψιν της Κωνσταντινουπόλεως ή της ουδετέρας ζώνης, οιασδήποτε φύσεως και αν ήτο αυτή και ότι ενδεχόμενη προσπάθεια των ελληνικών στρατευμάτων αποβλέπουσα εις την πραγματοποίησιν τοιαύτης καταστάσεως, θέλει αποκρουσθή δια της βίας».*

Διακοίνωση του Βρετανού επιτετραμμένου

(20- 7 /2- 8- 1922)

Την επόμενη ημέρα, με ρηματική διακοίνωση της η ελληνική κυβέρνηση επαναλάμβανε με έμφαση ότι η πρόθεση της για κατάληψη της Κωνσταντινούπολης δεν ήταν παρά μέσο εξαναγκασμού των Τούρκων να μετάσχουν στη διάσκεψη για την ειρήνη· ότι η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στην πρωτοβουλία αυτή της ελληνικής πλευράς θα αποθράσυνε τους Τούρκους και συνεπώς θα δυσχέραινε την ειρήνη· και ότι δεν ήταν τεράστια η ευθύνη εκείνων, που με την στάση τους θα απέτρεπαν την ειρήνευση.

Η απάντηση των τριών ήταν να επεκτείνουν κατά 10 χιλιόμετρα την ουδέτερη ζώνη.

«Οι μεγάλοι ημών Σύμμαχοι και προστάται ασκούντες εν τη πληρότητι των τα πατρικά αυτών έναντι της Ελλάδος δικαιώματα»... Στο όνομα και για λογαριασμό των οποίων ο... «εθνάρχης» έστειλε ένα Σώμα Στρατού στην Ουκρανία (για να χυθεί το αίμα εκατοντάδων Ελλήνων υπέρ των Γάλλων πιστωτών του τσάρου!) και δήλωνε πρόθυμος να πέμψει δεκάδες χιλιάδες αξιωματικών και οπλιτών του στρατού μας στην Αίγυπτο, για ασκήσουν εκεί χωροφυλακίστικα καθήκοντα...

Ποια ερμηνεία δόθηκε από τα ανώτερα νομικά και διπλωματικά στελέχη του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών στην αρνητική διακοίνωση των επιτετραμμένων των τότε «πλανηταρχών»; Την παραθέτει (ο.π) ο εξαίρετος και δημοσιογράφος και διευθυντής (τότε) του Γραφείου Τύπου της Αρμοστείας της χώρας μας στην Κωνσταντινούπολη Δημ. Κ. Σβολόπουλος:

«Είναι τυπικώς ξηρά εις διατύπωσιν, ουδέν δε επιχείρημα φέρει προς τη δικαιολόγησιν της προβαλλόμενης αρνήσεως, εν αντιθέσει προς τη διατύπωσιν των δύο ελληνικών διακοινώσεων αι οποίαι ήσαν πλήρεις αδρών επιχειρημάτων και συντεταγμένοι εις τόνον διαμαρτυρίας δια την βραδύτητα της επιλύσεως του Ανατολικού.

Χαρακτηριστικό επίσης είναι το γεγονός, ότι στην απάντησιν η κατεχόμενη υπό των Συμμάχων ζώνη αποκαλείται "ουδετέρα", ως εχαρακτηρίζετο μέχρι τούδε και όπως εχαρακτήρισθη εις την γνωστήν ανακοίνωσιν του στρατηγού Χάρινγκτων εν Κωνσταντινουπόλει. Το γεγονός δε τούτο είναι λίαν σημαντικό και ως αναγνωρίζον την αντίληψιν της ελληνικής κυβερνήσεως, ότι η ζώνη αυτή διατελεί υπό "απλήν συμμαχικήν κατοχήν".

Η κυβέρνησις δεν απέβλεπεν εις την κατάληψιν της Κωνσταντινουπόλεως παρά μόνον ως μέτρου εκβιασμού της επίσπευσης της ειρήνης. Είχε δε πάντοτε υπόψη της το ενδεχόμενον της παρεμποδίσεως υπό των Συμμάχων της προελάσεως προς την Κωνσταντινούπολιν.

Η ενέργεια της όμως και μη επιτυχάνουσα όσον αφορά εις την προέλασιν άγει προς τον δεύτερον, αλλά και κυριώτερον σκοπόν της Κυβερνήσεως: της επισπεύσεως των συνεννοήσεων των Συμμάχων δια την ειρήνην. Αι υπάρχουσαι δε πληροφορίες βεβαιούν, ότι αι συνεννοήσεις αυταί επισπεύδονται πράγματι.¹

Ταυτοχρόνως όμως διακόπτεται και πας δεσμός προς τας προτάσεις της *Διασκέψεως των Παρισίων* του παρελθόντος Μαρτίου, αι οποίαι *κρίνονται ασύμφοροι για την Ελλάδα*, αι δε συνεννοήσεις θα διεξαχθούν επί ευμενεστέρων βάσεων. Η ελληνική στρατιώτη απειλή εν Θράκη κατά της Κωνσταντινουπόλεως θα διατηρηθή. Θα χρησιμεύση δε αυτή ως ισχυρότατον επιχείρημα των Συμμάχων κατά της Άγκυρας δια την αποδοχήν της ειρήνης. Διότι, ενώ αφ'

¹Δεν είναι γνωστό ποια ήταν η πηγή αυτών των πληροφοριών, αλλά αποδείχθηκε πως κάθε άλλο παρά αξιόπιστη ήταν...

ενός το Μικρασιατικόν Μέτωπον διατηρείται απαραβίαστον από κάθε Κεμαλικήν απόπειραν, ταυτοχρόνως εδημιουργήθη και δεύτερον μέτωπον ελληνικόν, απειλούν αυτήν την κεφαλήν της Τουρκίας εις περίπτωσιν εμμονής αυτής εις την αδιαλλαξίαν».

Την ίδια ημέρα ο επιτετραμμένος στο Λονδίνο τηλεγραφούσε: «Το μέλος της Αγγλικής κυβερνήσεως περί του οποίου σας είχον τηλεγραφήσει εξακολουθεί να συνιστά να επιδείξωμεν σταθερότητα και αποφασιστικόν πνεύμα».

Παράλληλα, όλες σχεδόν οι βρετανικές εφημερίδες επαινούσαν την ελληνική πρωτοβουλία και μέμφωνταν τους Συμμάχους για επίδειξη απαράδεκτα υπερβολικής μεγαλοψυχίας και ανεκτικότητας προς την τουρκική πλευρά. Δηλαδή, ενώ εμφανώς και επίσημα η Μεγάλη Βρετανία υιοθετούσε τη στάση της Γαλλίας για απαγόρευση της προέλευσης, παρασκηνιακά και έμμεσα συνιστούσε το αντίθετο...

Μετά από τρεις συσκέψεις η κυβέρνηση εξουσιοδότησε τον Γ. Μπαλτατζή να επιδώσει την εξής διακοίνωση (αριθ. 7475) στους τρεις επιτετραμμένους:

« Αποκρινόμενος εις την από 31-7-1922 ρηματικήν υμών διακοίνωσιν, ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδος έχει την τιμήν να υποβάλη την παρατήρησιν, ότι η Ελληνική Κυβέρνησις είχαν αποφασίσει την κατάληψιν της Κωνσταντινουπόλεως, όπως επιτύχη δι' αποφασιστικής κατά της Τουρκικής πρωτευούσης δράσεως την ταχείαν συνομολόγησιν της ειρήνης. Αι ληφθείσαι υπό των Συμμάχων Δυνάμειν αποφάσεις ωρθώθησαν ως κώλυμα κατά του ουσιώδους σκοπού, τον οποίον επεδίωκε εν τη αποφάσει αυτής να ασκήση δικαίωμα απορρεόν εκ την ιδιότητος της ως εμπολέμου, αποφάσει ην ενεπνεύσθη από την επιθυμίαν της εκμηδενίσεως της τουρκικής αντιστάσεως δι' ηθικής και στρατιωτικής ενεργείας αναμφισβητήτου αξίας.

Αν αι Δυνάμεις θέλουν να παρεμβάλουν την δράσιν των κατά του δικαιώματος τούτου, τείνουν να εκμηδενίσουν αποφασιστικήν ενέργειαν και καθιστούν την κατάστασιν μάλλον περίπλοκον.

Ο υπουργός εξωτερικών της Ελλάδος θεωρεί καθήκον του να ελκύση σοβαρότατα την προσοχήν των Δυνάμεων, τσοούτον μάλλον όσαν πάσα επιβράδυνσις εις την επίτευξιν της πραγματικής ειρήνης συνεπάγεται νέας καταστροφάς δια τους χριστιανούς, διαιωνίζει μίαν αφόρητον κατάστασιν, εις την οποίαν ευρίσκεται από πολλού χρόνου ολόκληρος η Εγγύς Ανατολή και αυξάνει τας ευθύνας όλων των παραγόντων της ειρήνης».

Στις 31 Ιουλίου (ν.ημ) ο αρχηγός των συμμαχικών δυνάμεων κατοχής στην Κωνσταντινούπολη Βρετανός στρατηγός Τσάρλς Χάρινγκτον, χωρίς προηγούμενη εντολή ή έστω, συγκατάθεση κυβέρνησης του¹ εξέδωσε το ακόλουθο ανακοινωθέν (σε μετάφραση):

¹Η έγκριση συζητήθηκε (και δόθηκε) εκ των υστέρων. Ο αρμοστής της Αγγλίας σερ Χόρας Ραμπολντ, απουσίαζε αγνοούσε τα πάντα και όταν επέστρεψε, τόνισε στο στρατηγό ότι όφειλε να είχε ζητήσει την προηγούμενη

«Εξαιτίας των διαδόσεων που κυκλοφόρησαν, για πιθανή παραβίαση της ουδετερότητας των κατεχομένων εδαφών της Κωνσταντινούπολης ο Γενικός Διοικητής των Συμμαχικών Δυνάμεων κατοχής στην Τουρκία θεωρεί αναγκαίο να φέρει σε γνώση του κοινού, ότι, καθώς τα προαναφερόμενα εδάφη τελούν υπό συμμαχική στρατιωτική κατοχή, είναι αμετακίνητα αποφασισμένος να καταστείλει δια της βίας οποιαδήποτε απόπειρα πρόκλησης αταξίας ή οιαδήποτε πράξη αντίθετη προς την ουδετερότητα, σε οποιαδήποτε περιοχή των κατεχομένων εδαφών ή επί των συνόρων».

Όπως διαπιστώθηκε, συντάκτης του ανακοινθέντος ήταν ο Γάλλος στρατηγός Πελέ, ο οποίος πίεσε φορτικά το Χάρινγκτον να το εκδώσει με την ιδιότητα του γενικού διοικητή των εκεί συμμαχικών μονάδων.

Ανατρέπονται τα πάντα...

Σύμφωνα με τις δύο (αυστηρά απόρρητες) διαταγές επιχειρήσεων που προαναφέρθηκαν, οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις άρχισαν την προέλαση τους προς την πόλη του Κωνσταντίνου του Μεγάλου, του Ιουστινιανού, του Βασίλειου Βουλγαροκτόνου, των Παλαιολόγων την αυγή της 16 / 29 Ιουλίου του επάρατου εκείνου χρόνου. Τον οποίο δε σημάδεψε μόνο ο *μικρασιατικός όλεθρος* αλλά και η *βδελυρή επαίσχυντη, ανέντιμη και αντεθνική δολοφονία των Έξι*. Το περιεχόμενο των διαταγών και ο στόχος της επιχείρησης έγιναν γνωστά σε αξιωματικούς και οπλίτες ελάχιστες ώρες νωρίτερα και ακολούθησαν ζητωκραυγές και τραγούδια πατριωτικού ενθουσιασμού, αλλά και γνήσια ελληνικούς λεβέντικους χορούς (όχι, φυσικά, τα τουρκικής προέλευσης γελοιωδέστατα λικνίσματα, που "στοιχειώνουν" τις εκπομπές της ελληνικής- υποτίθεται-τηλοψίας...) Κανένας δεν έκλεισε μάτι εκείνη τη νύχτα, από το σωματάρχη ως τον πιο «φρέσκο» νεοσύλλεκτο. Ο Α. Βλαχόπουλος επιθεώρηση για άλλη μια φορά τις μεραρχίες που θα μετείχαν στην επιχείρηση. Αλλά...

Λίγο μετά τα μεσάνυχτα έφτανε στο σιδηροδρομικό σταθμό του Τσερκέκιοϊ μια διαταγή («κατεπείγουσα- απόρρητη»), που βύθισε όσους έλαβαν γνώση του περιεχομένου της σε ταραχή, θλίψη και απογοήτευση. Επρόκειτο για την υπό αριθμό 42α διαταγή της Στρατιάς Μικράς Ασίας, με τόπο αποστολής τη Ραιδεστό, όπου είχε εγκατασταθεί το ειδικό κλιμάκιο του επιτελείου της υπό τον αρχηγό Χατζανέστη. Και η οποία *ανέστελλε* την ορισμένη για την 4^η πρωινή έναρξη της προέλασης και ακύρωνε ουσιαστικά τις διαταγές επιχειρήσεων, που είχαν εκδοθεί από το Δ' Σ.Σ. και τις μεραρχίες. Γιατί «*ανέστελε*»; Ο Γ. Χατζανέστης χρησιμοποίησε τα ρήμα αυτό, επειδή ήταν βέβαιος πως δεν υπήρχε περίπτωση να *ματαιωθεί* το εγχείρημα. Και ήταν βέβαιος, γιατί αγνοούσε το διάβημα και τις νότες των τριών Μεγάλων, που με

πρωταγωνίστρια τη Γαλλία, δευτεραγωνίστρια την Ιταλία και κομπάρσα (δόλια, ύπουλη, διπρόσωπη) εκείνη που προκάλεσε- άσχετα και πέρα από τον όλεθρο του ελληνισμού Ιωνίας και Πόντου και τον ενταφιασμό της Μεγάλης Ιδέας- από το 1827 και μέχρι σήμερα προκάλεσε τη μεγαλύτερη και χειρότερη ζημιά εις βάρος της Ελλάδας. Του έθνους μας. Της φυλής μας. Της ιστορίας μας με την εκτυφλωτική λάμψη, αλλά και με τις- όποιες και όσες- σκιές της.

Όμως, η κυβέρνηση- δυστυχώς και για την ίδια και για την μικρασιατική υπόθεση και για την πατρίδα και για τη φυλή- μην έχοντας που να στηριχθεί και μη διαθέτοντας κανένα αποκούμπι, καθώς *οι Μεγάλοι πάντοτε διακονούν τα δικά τους συμφέροντα*, μπροστά στις απειλές και στις κάνες (των όπλων και των πυροβόλων της στεριάς και των τηλεβόλων των θωρηκτών), αναπόφευκτα και αναπότρεπτα κάμφθηκε. Είχε απέναντί της το φανατισμένο στρατό του Κεμάλ. Την τρομερή, αδυσώπητη, ανελέητη κόπωση ενός λαού που ήδη μαχόταν δέκα ολόκληρα χρόνια. Τον οικονομικό εφιάλτη. Το καταστροφικό διχασμό, που προκάλεσε (κατά ομολογία του, στις 17- 12- 1929, από το βήμα της Βουλής) ο -κατά βαρύτητα προσβολή της ιστορικής αλήθειας- μεταβαπτισμένος σε «εθνάρχη», κατά το ήμισυ Εβραίος και κατά το άλλο μισό Έλληνας, Ελ. Βενιζέλος («Μπενύ Σελόν»). Και, τώρα, το πάναισχρο «δίκιο των κανονιοφόρων»: «Θα απώθησουμε δια της βίας και διά των όπλων, Έλληνες, που εμείς σας στείλαμε στου (γκρίζου) λύκου το στόμα, οποιαδήποτε απόπειρα σας να επισπεύσετε το τέλος του πολέμου και να εκβιάσεται τη σύναψη ειρήνης! Εμείς είμαστε οι τρανοί, οι ισχυροί, οι μεγάλοι. Εμείς κυβερνούμε τον κόσμο. Εμείς είμαστε οι πλανητάρχες. Εμείς αιματοκυλούμε όποτε θέλουμε και όπως επιθυμούμε τον πλανήτη. Ποια είσαι εσύ, σημερινή Ελλαδίτσα, που θα υψώσεις ανάστημα απέναντι σε μας, όταν μέχρι χτες, με το στόμα αυτού που αργότερα κάποιοι κωμωδιογράφοι δικοί σου θα ανακηρύξουν "εθνάρχη" σου, μας υμνολογούσες με τον πειθήνιο χαρακτηρισμό "προστάτες με πλήρη πατρικά δικαιώματα!» και μας διέθετε το στρατό σου, για να τον στέλνουμε στην Ουκρανία για την είσπραξη των δανείων που χορήγησαν με η στην Αίγυπτο αν χρειαζόταν, για χωροφύλακα των φελάχων;».

Ποια κίνητρο ώθησε την κυβέρνηση των ολοκληρωτικά (και από τις δύο γονικές πλευρές) Ελλήνων, των έντιμων και μη υποδουλωμένων σε ξένους και μη επιχορηγούμενων από αυτούς αγνών πατριωτών στην υπαναχώρηση;

- Κάποιοι τα θεώρησαν «δισταγμό».
- Άλλοι το βάφτισαν «φόβο».
- Για ορισμένους ήταν η σκέψη, πώς δεύτερο μέτωπο στη Θράκη θα σήμαινε απώλεια του μικρασιατικού.

Ο Δημ. Κ. Σβολόπουλος τοποθετείται (ο.π) ως εξής:

« Ο θόρυβος και αι απειλαί της γαλλικής διπλωματίας είχαν άμεσον επήρειαν επί των μελών της Κυβερνήσεως εκείνης, και αι υποσχέσεις περί ταχείας συγκλήσεως διασκέψεως προς λύσιν του Ανατολικού, εκλόνισαν τους ελικρινείς και τίμιους εκείνους πολιτικούς. Υπό την ψυχολογικήν ταύτην κατάστασιν απεφάσισαν να αποδεχθούν τα εν τας Συμμαχικαίς διακοινώνεσι αναφερόμενα. Και το απόγευμα τις 15 / 28^{ης} Ιουλίου, μετά μακράν υπουργικήν σύσκεψιν, διετάσσετο ο αρχιστράτηγος Χατζανέστης δι' εξαιρετικώς επείγοντος τηλεγραφήματος, διαβιβασθέντος εις Κωνσταντινούπολιν και εκείθεν διά πολεμικού του στόλου εις Ραιδεστόν, όπως αναστείλῃ την διά τὰς πρωινὰς ώρας της επόμενης ορισθείσαν προέλασιν...»

Κατά την άποψη του συγγραφέα του «ανα χείρας» πονήματος θα πρέπει να "συνεργάστηκαν" στον επηρεασμό της κυβέρνησης από τη μια πλευρά η (δικαιολογημένη, έστω και μερικά) επιθυμία αποφυγής της ένοπλης σύγκρουσης με τις στρατιωτικές δυνάμεις των τριών Μεγάλων και από την άλλη η πεποίθηση, ότι και μόνη η πρόθεση, που έφτασε στον προθάλαμο της πραγμάτωσης, θα ήταν περισσότερο από επαρκής, για να μετατρέψει την «αραμπαϊκή» τακτική του ο Κεμάλ σε προθυμία για ουσιαστική συμμετοχή του σε ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις...

Στην υλοποίηση της αναστολής συνετέλεσε και ο παράγοντας *τύχη*: Το σχετικό τηλεγράφημα επιδόθηκε στην αρμοστέια τα μεσάνυχτα ενώ ο επικεφαλής της Χ. Σιμόπουλος απουσίαζε σε γειτονική έξοχη. Ο υπάλληλος που είχε νυχτερινή βάρδια αναζήτησε και *δυστυχώς* βρήκε στο διαμέρισμα του των επι των αποκρυπτογραφήσεων υπάλληλο, που διαπίστωσε ότι πρώτος αποδέκτης ήταν ο ναύαρχος Ι. Ηπίτης (κυβερνήτης του *Αβέρωφ*), ο οποίος εντελλόταν να το διαβιβάσει αμέσως με αντιτορπιλικό στον αρχιστράτηγο Γ. Χατζανέστη στη Ραιδεστό. Το σκάφος κατέπλευσε στην Ραιδεστό τις πρώτες πρωινές ώρες και το τηλεγράφημα παραδόθηκε στα χέρια του στρατηγού, ο οποίος σχολίασε ότι έλλειπε η υπογραφή του αναπληρωτή του Σιμόπουλου. Ωστόσο, το παρέλαβε και από το σταθμό Τσερκέσιοϊ διαβίβασε τηλεφωνικά την διαταγή του για αναστολή της έναρξης της επιχείρησης.

Αν δεν είχε βρεθεί στην κατοικία του ο αποκρυπτογράφος, το τηλεγράφημα δεν θέλει είχε προωθηθεί στον αρχιστράτηγο και η προέλαση θα άρχιζε κανονικά. Ποιες θα ήταν οι εξελίξεις- και αν οι συμμαχικές δυνάμεις να άνοιγαν πραγματικά πυρ κατά των ελληνικών- δεν είναι, φυσικά, δυνατόν να «προφητευτεί» τώρα. *Εκείνο που μπορεί να υποστηριχθεί άφοβα είναι ότι επρόκειτο για την αρχή του τέλους...*

Συμπαράσταση; Από ποιους;

❖ Σχολιάζει (ο.π) ο Σπ. Β. Μαρκεζίνης:

« Νέα μακρά διακοίνωσις τον υπουργό εξωτερικών της Ελλάδος διηκρίνιζεν, ότι η ελληνική κυβέρνησις κατέληξεν εις την γνώμην ότι μόνον η κατάληψις της Κωνσταντινουπόλεως θα ωδήγει προς την ειρήνην και εξήτει από τας Συμμαχικάς κυβερνήσεις να δώσουν τας σχετικές διαταγάς εις τα στρατεύματα κατοχής.

Ενώ τα πάντα είχαν προετοιμασθή και δεν υπλείπετο παρά μόνον να δοθή το σύνθημα διά να προελάσῃ ο ελληνικός στρατός, η μνημονευθείσα προειδοποίησις των Συμμάχων έφερεν ως αποτέλεσμα, πρωτοστατούντων βεβαίως των Γάλλων, όχι μόνον να εκδηλωθή η απόλυτος Συμμαχική αντίθεσις, αλλά και να ειδοποιηθεί ο Έλλην αρχιστράτηγος ότι, εις περίπτωσιν κατά την οποία προήλαινον τα ελληνικά στρατεύματα, τα εν Κωνσταντινουπόλει συμμαχικά θα έβαλον κατά αυτών. Ο Γάλλος εν Αθήναις επιτετραμμένος επληροφόρει την ελληνικήν κυβέρνησιν, διά της από 18 / 31 Ιούλιου 1922 διακοίνωσις, ότι "*... Διετάχθη η συμμαχική στρατιωτική διοίκησις να αποκρούσει την προέλασιν και δια της βίας*". Εις ταυτόσημον δήλωσιν προέβαινε και ο Άγγλος επιτετραμμένος την 20 Ιουλίου / 2 Αυγούστου 1922, διευκρινίζων ότι πάσα τυχόν ελληνική προσπάθεια προς κατάληψιν της Κωνσταντινουπόλεως "*...θα απεκρούετο διά της βίας*". Αντί συμπαραστάσεως, ρητή απαγόρευσις με απειλήν προσφυγής εις τα όπλα. Και η ελληνική κυβέρνησις υποχώρησε».

❖ Ο Κων. Γ. Ζαβιτζιάνος (ο.π) θεωρεί ότι έληξε άδοξα η ελληνική κίνησις προς την Κωνσταντινούπολιν και ότι η κυβέρνησις έσφαλε, όταν υπολόγισε στη συνδρομή των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά αυτό δεν αναιρεί τη στάση των τελευταίων, που δεν θα εύρει ποτέ στην ιστορία έστω και κόκκο δικαιολογίας:

«Αι νικήτριαι Μεγάλαι Δυνάμεις όφειλον πάντοτε να ενθυμούνται, ότι ο Ελληνικός Στρατός μετέβη εις την Μ. Ασίαν κατ' εντολήν αυτών, δια να αποκαταστήσῃ την τάξιν και την απεκατέστησε· ότι ο Μικρασιατικός πόλεμος υπήρξε συνέχεια και συνέπεια του ιδιού των πολέμου, δηλαδή του μεγάλου εκείνου πολέμου όταν είχαν συμμάχους τους Έλληνας και εχθρούς τους Τούρκους· ότι η παρά συμμαχικών στρατευμάτων κατάληψις της Κωνσταντινουπόλεως εγένετο, όπως μαζί με τα Στενά χρησιμεύσῃ δια να εξαναγκασθή η Τουρκία να εκπληρώσῃ τους όρους της ειρήνης· ότι η Ελλάς εσυνέχιζε τον πόλεμον και εξήτει να καταλάβῃ την Κωνσταντινούπολιν ακριβώς δια να εκπληρωθούν οι όροι της ειρήνης· ότι η δήλωσις των συμμάχων Δυνάμεων, δια τήρησιν αυστηράς ουδετερότητος απέναντι του διεξαγομένου ελληνοτουρκικού πολέμου δεν υπήρξε μόνον απρεπής, αλλά και απετέλει μονομερή αποχώρησιν εκ κοινών συμμαχικών υποχρεώσεων· ότι η απόφασις αυτών να υποστηρίξουν και διά των όπλων την Κωνσταντινούπολιν- και επομένως τους Τούρκους- δεν ήταν μόνον αντίθετος προς τας συμμαχικάς υποχρεώσεις, αλλά και προς την ως άνω δήλωσιν

περί ουδετερότητας, εφόσον την άμυνα της πρωτευούσης των δεν εστήριζαν οι Τούρκοι *επί των ιδίων αυτών δυνάμεων, αλλά επί των συμμαχικών στρατευμάτων και των ηνωμένων στόλων Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας*, αίτινες ούτω εγίνοντο ουσιαστικώς σύμμαχοι των χθесινών εχθρών των. *Άνευ αυτών η Κωνσταντινούπολις θα καελαμβάνετο υπό των Ελλήνων*. Συνεπώς, η υπ' αυτών κατάληψις της, αντί να χρησιμεύση ως μέσον πίεσεως κατά της Τουρκίας, εχρησιμοποιείτο παρά των Τούρκων διά να υπαγορεύσουν ούτοι ως νικηταί πλέον τους όρους της ειρήνης.

Μεγαλύτεραν ταπείνωσιν δεν πιστεύω να εδοκίμασαν ποτέ αι Μεγάλαι Δυνάμεις...»

❖ Ο Χρ. Αγγελομάτης (στο πόνημα του *Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας- Το έπος της Μικράς Ασίας*) παραθέτει τις εξής απόψεις:

«Εις την Κωνσταντινούπολιν, καθ' την στιγμήν ελαμβάνετο μία απόφασις τόσης σημασίας, η κατάστασις ήτο οικτρά. Μεταξύ της υπάτης αρμοστείας και της στρατιωτικής αποστολής καμία δεν υπήρχε συνεργασία. Ενώ επρόκειτο τα ελληνικά στρατεύματα να εισέλθουν εις την Βασιλίδα την αυγήν της Κυριακής 16 / 31 Ιουλίου, ήδη από του απογεύματος της προηγούμενης τα γραφεία αρμοστείας και στρατιώτη της αποστολής ήταν κλειστά, λόγω του Σαββάτου...

Αλλά το όνειρον της φυλής έμεινε μόνον όνειρον. Η απαγόρευσις των συμμάχων υπήρξε κατηγορηματική και η ελληνική κυβέρνηση δεν ετόλμησε να την παραβλέψη. Και όχι μόνον διά της προαναφερόμενης διακοινώσεως οι σύμμαχοι απηγόρευσαν πάσαν κίνησιν του ελληνικού στρατού προς την Κωνσταντινούπολιν, αλλά και ο αρχηγός των εκεί συμμαχικών δυνάμεων, ο Άγγλος στρατηγός Χάρινγκτον, μεταβάς εις Τσατάλτζαν, συνήντησε τον Χαζτανέστη και του δήλωσε ρητώς και κατηγορηματικώς, ότι αι συμμαχικάί δυνάμεις¹ θα απέκρουον, ενόπλως τας ελληνικάς δυνάμεις...

Υπάρχουν οι πιστεύοντες, ότι αν δεν είχε κατορθωθή τη νύχτα της 15ης Ιουλίου η αποκρυπτογράφησις του τηλεγραφήματος, ίσως να ενηργείτο η εξόρμησις προς την Κωνσταντινούπολιν, με αδήλους τας συνεπείας. Οπωσδήποτε, το γεγονός είναι ότι δεν έγινεν η κατάληψις της Βασιλίδος... Ήτο τόσον θελκτικόν το όνειρον της καταλήψεως της Πόλης των εθνικών θρύλων και του Μαρμαρωμένου βασιλιά, ώστε και μέσα εις την τραγωδίαν διεγράφετο εις την Μικράν Ασίαν, το έθνος έζησε μυσταγωγικάς ώρας. Και όταν η ωμή διακοίνωσις των συμμάχων Ελλάδος, έθεσε τέρμα εις το όνειρον, η εθνική ψυχή εκύλισε, κατά τον ποιητήν, ακόμη μερικά σκαλοπάτια τα κάτω, προς την απόγνωσιν.

Δυστυχώς, οι σύμμαχοι της την ηδίκησαν άλλην μίαν φοράν. Και η Ελλάς δεν τολμήσε...»

¹Ανέρχονταν σε περίπου 7.800 άντρες.

❖ Καταχωρίζονται στη συνέχεια οι σχετικές απόψεις του *Νικ. Α. Αντωνακέα*, όπως είναι διατυπωμένες στο έργο του *Φαυλοκρατία*:

« Οι Σύμμαχοι, δια να εξαναγκάσωσι την Τουρκίαν όπως υπογράφη ειρήνην κατέλαβον την Κωνσταντινούπολιν, εις δρ την Ελλάδα δια τους δικούς των λόγους, έδωσαν την εντολήν όπως καταλάβη την Μ. Ασίαν. Αλλ', έκτοτε οι Σύμμαχοι, δηλώσαντες ουδετερότητα, *εκήρυξαν εν ουδετερότητι και τα τουρκικά εδάφη*, άτινα είχαν καταλάβει προς πειθαναγκασμόν της Τουρκίας, αποστερήσαντες ούτω την Ελλάδα ενός των δραστικωτέρων πιεστικών μέσων. Τοιουτοτρόπως ημπόδιζον αυτήν να κατευθύνη την δράσιν της και την στρατιωτικήν της προσπάθειαν επί του πλέον τρωτού και ευαισθήτου εκείνου σημείου. Τούτο απέβη αντίθετον προς την αρχήν της ουδετερότητας και προς τα δικαιώματα, τα οποία αναγνωρίζει ο διεθνής νόμος εις τους εμπολέμους, ηυνόησε δε απείρως και σκανδαλωδώς τον Κεμάλ.

Δεν πρόκειται μόνον περί της αισχράς και ανηθίκου ποταπής διαγωγής των Συμμάχων απέναντι της Ελλάδος κατά τον εν Μ. Ασία αγώνα της, δηλαδή την εκ μέρους αυτών ενίσχυσιν του κεμαλικού στρατού διά παντός πολεμικού υλικού, και τους περιορισμούς τους οποίους ούτοι επέβαλον εις τον ελληνικόν στρατόν, απαγορεύσαντες τας νοηψίας και τόσα άλλα, άτινα εξυπηρέτουν τον κεμαλικόν στρατόν· *αναφέρεται μόνον η επονείδιστος αυτών πράξις του να εμποδίσωσι τον ελληνικόν στρατόν να εκπληρώση το χρέος του προς τερματισμόν της επικινδύνου εκείνης καταστάσεως*, εις την ιποίαν αυτοί ούτοι οι Σύμμαχοι περιέπλεξαν την Χώραν μας *υπούλως και εσκεμμένως*, ως απεδείχθη, όπως την περιαγάγωσιν εις δεινήν θέσιν, ώστε να αποδεσμευθώσιν των προς αυτήν υποχρεώσεων των. Ερωτάται: Είχεν ή δεν είχε η ελληνική κυβέρνησις το δικαίωμα και την υποχρέωσιν απέναντί της δεινώς δοκιμαζόμενης Πατρίδος, ίνα προβή εις τοιούτον εγχείρημα, το οποίον, εάν δεν συνήντα την υστερόβουλον και ποταπήν εκείνην αντίδρασιν των λεγομένων Συμμάχων, θα ετερμάτιζεν επωφελώς την εκκρεμούσαν κατάστασιν;

Η κακοπιστία και η αισχρά εκμετάλλευσis των συμμάχων δεν εγνώριζεν όρια. Αι τρεις Δυνάμεις προέβαλον εις το διάβημα της ελληνικής κυβερνήσεως απόλυτον άρνησιν, διέταξαν δε την διοίκησιν των εν Κωνσταντινουπόλει συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων να αποκρούση διά των όπλων πάσαν ελληνικήν στρατιωτικήν κίνησιν στρεφομένην κατά της ζώνης, της κατεχόμενης υπό των στρατευμάτων των! Ιδού η ανταμοιβή των Συμμάχων προς την Ελλάδα, η οποία διά του στόματος του *Βασιλέως Κωνσταντίνου την 26ην Δεκεμβρίου 1915* εδήλωσε προς τον Κάιζερ, ότι θα απέκρουε δια των όπλων πάσαν στρατιωτικήν κίνησιν στρεφομένην κατά των συμμαχικών στρατευμάτων εν τη ζώνη της Θεσσαλονίκης.

Κατ' αυτόν τον τρόπον δυστυχώς, "ήμοιβαν" πάντοτε την ηρωικήν Ελλάδα, οσάκις αυτή εθυσιάσθη εις τον προς διάσωσιν των ανθρωπίνων ελευθεριών βωμόν. Ούτω, κατόπιν της

συμμαχικής απειλής τα ελληνικά στρατεύματα καθηλώθησαν εν Θράκη αντιμέτωπα των Συμμάχων... φρουρών της Κωνσταντινουπόλεως! Ο δε αρχιστράτηγος Γ. Χατζανέστης αφού υπέγραψε κατόπιν εντολής της κυβερνήσεως την 2^{av} Αυγούστου 1922 ειδικόν πρωτόκολλον¹ δυνάμει του οποίου καθωρίζετο ουδετέρα ζώνη μεταξύ των ελληνικών και συμμαχικών στρατευμάτων κατά μήκος της γραμμής Τσατάλτζας, επανέκαμψεν εις την εν Σμύρνη θέσιν του...»

❖ Κατά τον Δημ. Κ. Σβολόπουλο (ο.π) κύριος λόγος της υπαναχώρησης της κυβέρνησης Π. Πρωτοπαπαδάκη ήταν: «Η επίδρασις των γαλλικών απειλών περί χρήσεως των όπλων, ναυτικού αποκλεισμού και εφαρμογής αντιποίνων. Η επίδρασις των γαλλικών τούτων απειλών ήτο αναμφισβήτητος επί των ατυχών εκείνων πολιτικών ανδρών. Τα γεγονότα του 1916 και αι δραματικά ημέραι του αποκλεισμού² παρήλασαν προς στιγμήν προ των οφθαλμών των εν όλη τη τραγικότητι των και εκλόνισε την ψυχικήν αντοχήν όπως προχωρήσωσε με κίνδυνον έστω νέων περιπετειών εις την εφαρμογήν των σωτηρίων εκείνων αποφάσεων».

Το τελευταίο υπόμνημα...

Εξαιτίας της ιστορικά κηλιδωτικής γι' αυτές στάση των τριών «Μεγάλων» (σε ατημίες, απαξιωτικές ενέργειες και επαίσχυντες πρωτοβουλίες) η Ελλάδα έχανε το τελευταίο ισχυρό «χαρτί» που διέθετε, για να πειθαναγκαστεί ο Κεμάλ να προσέλθει σε διαπραγματεύσεις. Το αδιέξοδο τον πρωτοφανές και "κραυγαλέο". Και, φυσικά, δεν ήταν δυνατόν να μη το αντιλαμβάνονται οι δύστυχοι φορείς του επαχθούς, επαχθέστατου κληροδοτήματος της αφροσύνης του «εθνάρχη». Με πλήρη συναίσθηση της επερχόμενης- αναπόφευκτης πλέον- καταστροφής, η κυβέρνηση διαβίβασε, διά του υπουργού εξωτερικών, το ακόλουθο υπόμνημα προς την (η δόλια και διπρόσωπη) βρετανική κυβέρνηση (στις 22- 7 / 4- 8- 1922):

« Η ελληνική κυβέρνησις ήτο εμπεφορημένη εκ ζωηράς ευγνωμοσύνης³ απέναντί της κυβερνήσεως της Αυτού Βρετανικής Μεγαλειότης δια τας προσπαθείας της υπέρ της ειρήνης, την οποίαν η Ελλάς είχεν υποστηρίξει διά της καταρχήν παραδοχής της μεσολαβήσεως των Δυνάμεων.

¹ Μετά την αναστολή της προέλασης προς την Κωνσταντινούπολη, επιτροπή υπό τον Ιταλό στρατηγό Μομπέλι, για λογαριασμό των Συμμάχων και το στρατηγό Αρ. Βλαχόπουλο που εκπροσωπούσε την Ελλάδα καθόρισε τη ζώνη (βάθους 6 χιλιομέτρων) όπου έπρεπε να αποσυρθούν τα ελληνικά στρατεύματα για να μην έχουν επαφή με τα συμμαχικά...

² Όχι ενός άλλα δύο, με σωρεία θανάτων κυρίως παιδιών. (Βλέπε τα σχετικά με την εποχή εκείνη βιβλία μου, καθώς και τα έργα των Εντουάρ Ντριό, Αλεσάντρο ντε Μποσντάρι, σερ Μπάζιλ Τόμσον και Πάξτον Χίμπεν κ.α

³ Αλήθεια για ποιο λόγο;

Αλλ' αι προσπάθειαι της, παρ' όλη την καλήν θέλησιν την οποίαν επέδειξαν αμφότεραι αι Κυβερνήσεις, δεν κατέληξαν εις αποτελέσματα εξασφαλίζοντα την ειρήνην και την πραγματοποίησιν των σκοπών του πολέμου.

Ηλπίσαμεν ότι εφθάναμεν δι' αποφασιστικής στρατιωτικής ενεργείας, η οποία θα έφερε μαζί μας την ειρήνην και τον οριστικόν διακανονισμόν της τύχης των χριστιανών, των οποίων ο Ελληνικός στρατός παρέμεινε πάντοτε ο μόνος εγγυητής.

Αλλ' αι Σύμμαχοι Δυνάμεις απέκρουσαν την κατάληψιν της Κωνσταντινουπόλεως και πρέπει να προβλέπωμεν ότι αι διαπραγματεύσεις θα εξακολουθήσουν όπως εις το παρελθόν, ίσως επίσης ανεπαρκής, λόγω των σκοπέλων επί των οποίων αι διαπραγματεύσεις αυταί προσκρούουν, συνέπεια των καταδήλων ή συγκεκαλυμμένων διαφορών, των απόψεων τας οποίας προσπαθούν να συναρμονίσουν.

Η Ελληνική κυβέρνησις κατόπιν των ενδεχόμενων τούτων, θα κληθή να αντιμετωπίση την νέα παράτασιν της εμπολέμου καταστάσεως, ήτις εν τέλει θα καταρρίψη αντίστασιν των Κεμαλικών, αλλά και η οποία θα μας υποχρεώση εξ άλλου να μη αφοπλισθώμεν.

Ο Ελληνικός λαός, μαχόμενος όπως εκπληρώση την ιστορικήν και εκπολιτιστικήν του αποστολήν και όπως ανταποκριθή ταυτοχρόνως εις τας απόψεις των Συμμάχων επί του ικανοποιητικού διακανονισμού των υποθέσεων της Εγγύς Ανατολής, δεν επαζάρει μέχρι τούδε τας παντός είδους θυσίας του. Παραλλήλως ο στρατός εξακολουθεί ένα έχη σταθερόν το ηθικόν. Αλλά υπάρχουν και πραγματικότητες, τας οποίας πρέπει να λάβη τις υπόψη, διότι ημπορούν να καταστήσουν ματαιίας πάσας αυτάς τας ιδιότητας του στρατού και του λαού.

Αι δαπάναι τας οποίας η Ελλάς υπέστη από τη συμμετοχής της εις τον παγκόσμιον πόλεμον και ιδία καθ' όλην την διάρκειαν του αγώνος της Μικράς Ασίας, μέγισται δια τα Ελληνικά οικονομικά, εκαλύφθησαν δια των μέσων τα οποία παρέχει η χώρα. Αλλ' η συνέχισις το πολέμου δημιουργεί δια την Κυβέρνησιν την επιβλητικήν υποχρέωσιν να φέρη άπαξ έτι και εν πάση ειλικρινεία το ζήτημα αυτό προ της Αγγλικής Κυβερνήσεως και να παρακαλέση αυτήν να λάβη την καλωσύνην να στέψη προς αυτό ολόκληρον την προσοχήν της.

Κατά τας αποπείρας μας προς έκδοσιν δανείου εις το Λονδίνον η Κυβέρνησις της Α. Βρετανικής Μεγαλειότητος επέδειξε το ενδιαφέρον της δια της συμφωνίας της υπογραφείσης μεταξύ του σερ Ρόμπερτ Χόρν και του Δ. Γούναρη, αλλά αι τότε προσπάθειαι μας απέβησαν άγονοι.

Ήδη ευρισκόμενοι εις την ανάγκην να κάμωμεν και πάλιν έκκλησιν προς την πίστιν μας εις ξένην αγοράν και να επανέλθουμεν εις τα διαβήματα προς το Λονδίνον, υπολοζίζομεν επί της ισχυράς βοηθείας της Αγγλικής Κυβερνήσεως άνευ της οποίας η έξοχος θέσις, η

δημιουργηθείσα από τας θυσίας του Ελληνικού Έθνους και του σπαρτού του, θέσεις εκ της οποίας όλος ο πεπολιτισμένος κόσμος δύναται να συναγάγη πικρονεκρήματα, θα διακινδυνεύση σοβαρώς».

Δεν επρόκειτο απλώς για σοβαρό κίνδυνο· ήταν ο εφιάλτης του ολοκληρωτικού ολέθρου. Ποιος νοιαζόταν, ειλικρινά και στα αλήθεια;

❖ Γράφει¹ με το γοητευτικό ύφος του ο *Εντουάρ Ντριό* αυθεντικός φιλέλληνας καθηγητής της Σορβόνης και μέλος της Ακαδημίας του Παρισιού:

«Εμπρός, λοιπόν, Τούρκοι! Οι Μεγάλες χριστιανικές Δυνάμεις σας ξαναχαρίζουν την παλιά σας δύναμη και ξαναστήνουν όρθιο το κράτος σας. Έχουν περάσει περίπου τρία χρόνια από το κείμενο της διακήρυξης, της 25^{ης} Ιουνίου 1919 της Διάσκεψης Ειρήνης όπως το διατύπωσε ο Κλεμανσό...

"Πώς μπόρεσε, αλήθεια, να μετατραπεί το ατόφιο χρυσάφι σε ευτελέστατης αξίας μολύβι;"²

Και οι χριστιανοί της Μικράς Ασίας; Και ελληνικοί πληθυσμοί;... χαμόγελα στα χείλια αλλού μερικών, αλλού περισσότερων, ακόμη και στην Ελλάδα: Ήταν η μηδένιση της μεγάλης περιπέτειας τώρα...

Αποθαρρυσμένη και χωρίς ηθικό η Ελλάδα, σε τούτη τη θανάσιμη κρίση, εξακολουθούσε να είναι διχονοιασμένη, όπως τον καιρό του- βενιζελικού- κινήματος της Θεσσαλονίκης. Πολλοί πιστοί στον Βενιζέλο αξιωματικοί, που είχαν πάρει αθρόες προαγωγές επί των ημερών του, αρνήθηκαν να υπηρετήσουν υπό τον βασιλέα Κωνσταντίνο και αποσύρθηκαν στην Κωνσταντινούπολη. Βέβαια εκεί δεν μπορούσαν να προετοιμάσουν νέο πραξικόπημα· ωστόσο, ξανάρχισαν τις παλιότερες πολιτικές ίντριγκες, παρασύροντες σε αυτές και τους "αλύτρωτους", που τους τσάκιζε η αγωνία του επικείμενου ολέθρου.

Φυσικά, ωφελημένοι ήταν οι Τούρκοι. Τα αεροπλάνα τους πετούσαν πάνω από τις ελληνικές γραμμές και έριχναν προκηρύξεις, που καλούσαν στρατιώτες να στασιάσουν. Θα ήταν βδελυρό και επαίσχυντο, αν προέρχονταν από τους Έλληνες αμυνίτες αξιωματικού της Κωνσταντινούπολης!³

Αλίμονο στους λαούς που έχουν δύο στρατούς ή έστω δύο σώματα αξιωματικών που το ένα στρέφεται κατά του άλλου!...

Οι διακοινώσεις της για την Κωνσταντινούπολη ήταν άψογες και δεν ήταν δυνατό να μην εκτιμήσει κανείς τη λογική και την αξιοπρέπεια αυτής της στάσης. Η Ελλάδα δεν έχει πια

¹ Στο εξάιρετο πόνημα του *Κωνσταντίνος και Βενιζέλος* που μετέφρασα στα ελληνικά και γνώρισε μεγάλη κυκλοφοριακή επιτυχία.

² Στίχος από το έργο *Cronykill* του Andrew Wyntown.

³ Η κατηγορία ήταν απόλυτα βάσιμη. (Βλ. το έργο μου *Κωνσταντίνος ΙΒ΄, ο Στρατηλάτης*).

τη δυνατότητα να φυλάξει την Μικρά Ασία. Επομένως, θα διατηρούσε τις δυνάμεις της στην Ευρώπη, όπου είχε αρχίσει να τις μετακινεί· αν επέτρεπαν σε αυτές να πορευτούν προς την Κωνσταντινούπολη, θα επέβαλαν την ειρήνη.

Όπως ήταν φυσικό, η Ελλάδα αδυνατούσε να πιστέψει ότι οι Τούρκοι ήταν προστατευόμενοι των χθесινών εχθρών τους, που ενεργούσαν εις βάρος των χθесινών συμμάχων τους.

Και όμως, αυτό ακριβώς συνέβαινε.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις αντέταξαν ψυχρή άρνηση στην προέλαση των Ελλήνων πρώτη Κωνσταντινούπολη. Δόθηκε εντολή στον διοικητή των εκεί συμμαχικών δυνάμεων να αποκρούσει με τη βία οποιαδήποτε κίνηση ελληνικών δυνάμεων προς τη ζώνη που κατείχαν εκείνες.

Το Δεκέμβριο του 1915 ο Κωνσταντίνος είχε τονίσει στον "κουνιάδο του Κάιζερ", ότι θα απέκρουε με τα όπλα οποιαδήποτε προώθηση και γερμανικών στρατευμάτων κατά των ανταρτικών δυνάμεων, που βρίσκονται στην ουδέτερη ζώνη της Θεσσαλονίκης.

Η ανταμοιβή για εκείνη την ενέργεια: *Οι "αδελφοί" της πούλησαν την Ελλάδα.*

Δεν της απέμεινε πια παρά να τεντώσει το λαιμό στο λεπίδι του δημίου. Αλλά το αίμα που θα έρεε, εξαιτίας μιας τρομερής καταστροφής, δεν θα ξανάπεφτε μόνο επάνω στο κεφάλι της...»

❖ Εξακοντίζει τους δικούς του μύδρος ο Μπάζιλ Τόμσον αρχηγός της Ιντέλιτζεντ Σέρβις (ακέραιος και έντιμος άνθρωπος- περίπτωση σπανιότατη για τους ομοφύλους του της πανούργας Αλβιόνας), στο πόνημα του *Οι μυστικές υπηρεσίες των συμμάχων στην Ελλάδα*¹:

« Ο Δ. Γούναρης που είχε συκοφαντηθεί από τον ανενδοίαστο ντε Ροκφέιγ σαν φανατικός γερμανόφιλος, στην πραγματικότητα ήταν ο περισσότερο επιρρεπής στην αγγλική επιρροή από όλους τους Έλληνες πολιτικούς και αυτό στάθηκε η αιτία του αφανισμού του. Βασίστηκε για άλλη μια φορά στα λόγια των άλλων υπουργών και συμμορφώθηκε με την υπόδειξη τους. Όσο μεγάλη και αν ήταν η ευθύνη του Λόιντ Τζόρτζ πριν από ένα χρόνο, δεν είναι δυνατό να μη θεωρηθεί ένοχος και ο λόρδος Κόρζον, αφού αυτός παρέπεισε την ελληνική κυβέρνηση να συνεχίσει τον απελπισμένο και καταδικασμένο αγώνα από τον οποίο θα την είχε διαφορετικά απαλλάξει έγκαιρα ο Δ. Γούναρης. Και οι δύο Βρετανοί πολιτικοί λησμονούσαν, ότι ο πόλεμος δεν διεξάγεται με ωραίες φράσεις, αλλά με όπλα, κανόνια, οβίδες και πολεμοφόδια- και από όλα αυτά η ελληνική πλευρά είχε πια στραγγίσει...»

¹Σε μετάφραση μου στα ελληνικά.

❖ Προσθέτει στον πέμπτο τόμο της *Διπλωματικής Ιστορίας της Ελλάδος* (τους έχω μεταφράσει όλους στη γλώσσα μας) ο κορυφαίος Γάλλος ιστορικός του εικοστού αιώνα *Εντουάρ Ντριό*:

«Οι Μεγάλοι πρότειναν νέα διάσκεψη στη Βενετία και την αποστολή σχετικών προσκλήσεων. Αλλά ακόμα και στην περίπτωση αποχώρησης του ελληνικού στρατού από τη Μικρά Ασία, θα ήταν ασφαλώς χρήσιμο και για την Ελλάδα, αλλά και για τους συμμάχους της, αν είχε στα χέρια της σαν ενέχυρο την Κωνσταντινούπολη.

Οι τρεις Δυνάμεις απάντησαν με παγερή, ξερή άρνηση στην ελληνική διακοίνωση. Και δόθηκαν διαταγές στο διοικητή των συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων "να απωθήσει δια της βίας οποιαδήποτε στρατιωτική κίνηση προς την κατεχόμενη από τις μονάδες τους ζώνη".

Το μόνο που απέμεινε τώρα στην Ελλάδα ήταν να περιμένει τη χαριστική βολή, με τα χέρια της δεμένα πισθάγκωνα από τους συμμάχους της!

Η εκτέλεση της θα γινόταν τις τελευταίες μέρες του Αυγούστου...»

* * *

Και ο απόλυτα βάσιμος και δικαιολογημένος «αφορισμός» του *Δημ. Κ. Σβολόπουλου* (ο.π)

«Εξ όσων διεδραματίστησαν προκύπτει αφ' εαυτού αναμφισβήτητον το συμπέρασμα, ότι αι εθνικαί υποθέσεις είναι μοιραίον να καταβαραθρούνται εν τέλει οσάκις μονοπολούνται παρά μίας μόνον πολιτικής μερίδος. Ο κανών ούτος, ο οποίος παρεβιάσθη εις βάρος της χώρας πλειστάκις κατά την δεκαπενταετίαν 1914-1929, καθ' ην η εθνική πολιτική εμονοπωλήθη υπό του Κόμματος των Φιλελευθέρων, ελησμονήθη δυστυχώς και κατά την ιστορικήν στιγμήν καθ' ην αι πύλαι της Κωνσταντινουπόλεως εκρούοντο υπό του Ελληνικού στρατού. Θα ήτο, ασφαλώς διάφορος η έκβασις των πραγμάτων εάν εις την εφαρμογήν των μεγάλων εθνικών αποφάσεων το Ελληνικό Έθνος εβάδιζεν ηνωμένον και εν στενή συνεργασία των πολιτικών μερίδων. Και δεν θα εμεσολάβει ο δισταγμός ιστορικής κοινής νυκτός του Ιουλίου, εάν η τότε κυβέρνηση, αντί να πλήττεται εσωτερικώς και εξωτερικώς παρά των αντιπάλων της, ησθάνετο ότι είχε σύσσωμον το έθνος παρά το πλευρόν της. Θα ήτο ανελικρινής εκείνος, όστις θα δυσχυρίζετο, ότι η άνευ ορίων πολεμική του Ελ. Βενιζέλου εις το εξωτερικόν και η αντεθνική προπαγάνδα των φίλων του εν Κωνσταντινουπόλει αφήκαν ανεπηρέαστον την τότε Κυβέρνησιν. Εξαίρεσιν εις την περίπτωσιν ταύτην απέτέλεσεν αναμφισβητήτως η κατά την στιγμήν εκείνην μετάνοια του τότε πατριάρχου Μελετίου, του οποίου όμως ατυχώς αι συμφιλιωτικά προτάσεις απερρίφθησαν ασυζητητί από δυσπιστίαν και την έντασιν των πολιτικών παθών. Ήτο και τούτο μια συνέπεια της υπό του Ελ. Βενιζέλου καθιερωθείσης αρχής της μονοπωλήσεως της

εθνικής πολιτικής υπό μιας μόνον πολιτικής μερίδος- αρχής την οποίαν, ατυχώς, εσυνέχισαν και οι διάδοχοι του εις βάρος της χώρας...»

Τι έγινε στη συνέχεια;

Μετά τον τερματισμό της "γραμμής" εχθρότητας του Οικουμενικολό Πατριαρχείου της σημαντικής μερίδας του ελληνικού στοιχείου της Κωνσταντινούπολης κατά της κυβέρνησης χάρη στην απόφαση της για προέλαση προς τη Βασιλίδα, το έθνος βρέθηκε έστω και για λίγο ενωμένο στην εξωτερική πολιτική του, με εξαίρεση τους λιποτάκτες (υπό τον Γ. Κονδύλη) αξιωματικούς της «Άμυνας»¹. Ωστόσο, η αγόρευση του Λόιντ Τζόρτζ στη Βουλή των Κοινοτήτων (4- 8- 1922 ν. ημ)² που έχει καταχωριστεί το πόνημα αυτό, είχε επί του Κεμάλ αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό θα έπρεπε κανονικά να αναμένεται: αντί να φοβηθεί από την συγκεκριμένη ομιλία και να ακινητοποιηθεί, συμπέρανε ότι η Αγγλία θα υποστήριζε εναργέστερα τώρα τις ελληνικές θέσεις στην υπό σύγκληση νέα διάσκεψη των Μεγάλων, και γι' αυτό αποφάσισε να λύσει διά των όπλων το όλο ζήτημα, ώστε η διάσκεψη αυτή να βρεθεί ενώπιον *fait accompli*³

«Γιατί δεν προχωρούμε;» Ρωτούσαν απορημένοι οι Έλληνες στρατιώτες.

«Επειδή δεν μας αφήνουν...» απαντούσαν κατηφείς και δύσθυμοι οι βαθμοφόροι.

Και τα μόλις τριάντα χιλιόμετρα τους χώριζαν από την και επτάλοφη Βασιλεύουσα δεν "καλύφθηκαν" ποτέ. Ας σημειωθεί ότι οι Γάλλοι μετέφεραν εσπευσμένα αποικία τους στρατεύματα στην Κωνσταντινούπολη και οι Άγγλοι αύξησαν σημαντικά τη δύναμη του πολεμικού τους στόλου που έπλεε στα ύδατα της. Μετά τη δολοφονία, σε ενέδρα, από Τούρκους συνοριοφύλακες τριών άοπλων Ελλήνων στρατιωτών στο Σινεκλί, ο στρατηγός Χάρινγκτον συνάντησε τον Γ. Χατζανέστη στη μεθόριο και αξίωσε τη δημιουργία της ουδεύτερης ζώνης, με μετατόπιση (5- 8- 1922) των φυλακίων από τη μεθόριο ανά τρία χιλιόμετρα από κάθε πλευρά.

Στις 7 Αυγούστου επρόκειτο να συνέλθει στο Λονδίνο διάσκεψη, κατά την οποία θα συζητούνταν το Ανατολικό ζήτημα και τα διασυμμαχικά χρέη. Ωστόσο, οι εργασίες της έληξαν «άδοξα» μόλις άρχισαν, εξαιτίας των οξύτατων διαφωνιών μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας- η δεύτερη δήλωσε πως θα ήταν πλέον ελεύθερη να ενεργήσει «κατά το δοκούν»· αλλά αυτό ακριβώς δεν έπρεπε μέχρι τότε

Οι Άγγλοι, Γάλλοι και Ιταλοί υπήκοοι, που αποτελούσαν τις αντίστοιχες μικρές κοινότητες στην Πόλη, πίεζαν τώρα τους αρμοστές των χωρών τους για την εξεύρεση λύσης

¹ Από τους «αμυνίτες» της Κωνσταντινούπολης (120 ή 144 ή περισσότερους σύμφωνα με κάποιους άλλους συγγραφείς) οι 35 ζήτησαν τον Μάρτιο του 1922 να επανέλθουν στο στρατό· η κυβέρνηση απέσυρε τις εναντίον τους διώξεις (ή καταδίκες) για λιποταξία και τους επανέφερε.

² Βλέπε παράρτημα Α του Β' τόμου του έργου αυτού.

³ Τετελεσμένου γεγονότος.

«μέσω» διεθνούς διάσκεψης και εκείνοι μετέφεραν τις πιέσεις στις κυβερνήσεις τους. Οι τελευταίες συμφώνησαν για την πραγματοποίηση της στη Βενετία, στις 15 / 28 Σεπτεμβρίου. Πανούργα και δόλια συνεννοημένες οι δύο κυβερνήσεις των Τουρκομογγόλων εμφάνισαν υποκριτικές διαθέσεις πλαστής διαλλακτικότητας, ενώ ο Κεμάλ ετοίμαζε την έφοδο του κατά των ελληνικών γραμμών. Από την πλευρά της, πρόθυμη για συνδιαλλαγή, η ελληνική κυβέρνηση όρισε επικεφαλής της αντιπροσωπείας της χώρας μας στη διάσκεψη τους Δημ. Γούναρη και Νικ. Στράτο.

Αλλά οι Γάλλοι (αργότερα, πολύ αργότερα, θα ανακαλύψουν, για χάρη της πολεμικής τους βιομηχανίας- κυρίως της αεροπορικής- το «Ελλάς Γαλλία συμμαχία» και το«Ελλάς Γαλλία νέα συμμαχία» και άλλες ανάλογες πομφόλυγες...) θα φροντίσουν να υπονομεύσουν τη διάσκεψη πολύ πριν δρομολογήσει τις εργασίες της: Έθεταν για όρο της πραγματοποίησης της την άμεση αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τα ιερά χώματα της Ιωνίας. Αντίθετα, το Λονδίνο την τοποθετούσε σε χρόνο μεταγενέστερο της συμφωνίας ειρήνης. Δηλαδή, η Γαλλία υιοθετούσε τις θέσεις του Κεμάλ ...

Η Αθήνα πληροφορήθηκε από πηγές της στο Παρίσι, περί τα μέσα Ιουλίου, ότι ο Κεμάλ συγκέντρωνε το σύνολο των δυνάμεων του, με νυχτερινές μετακινήσεις, σε μικρή απόσταση από το ελληνικό μέτωπο. Και λιγότερο από ένα μήνα αργότερα πληροφορίες από τη αγγλική πρωτεύουσα βεβαίωναν, ότι σε διάφορα σημεία του τουρκικού μετώπου είχαν προωθηθεί στρατιωτικά νοσοκομεία και η Άγκυρα είχε προμηθευτεί από το εξωτερικό πολύ μεγάλες ποσότητες πολεμικού υλικού. Αντίθετα, άλλες πληροφορίες (χακλευμένες και η υποβολιμαίες) από την Κωνσταντινούπολη παρουσίαζαν τον Κεμαλικό στρατό σαν δήθεν ευρισκόμενο σε αποσύνθεση, με ομαδικές λιποταξίες και γενικότερους φόβους για επερχόμενη κατάρρευση...

Ο αμφισεξουαλικός, οινόφυλος, μολσεβίκος και συφιλιδικός Μουσταφά Κεμάλ φοβόταν περισσότερο τις αποφάσεις της διάσκεψης παρά την ενδεχόμενη απόκρουση της επίθεσης του τις ελληνικές δυνάμεις· ήταν βέβαιος πως, και αν αποτύγχανε, δεν επρόκειτο να δεχθεί αντεπίθεση.

Προχώρησε σε κρούσεις μικρής έκτασης, καθαρά παραπλανητικές, σε διάφορα σημεία, στοχεύοντας να πείσει την ελληνική πλευρά πως θα «κτυπούσε» σε σημεία άσχετα από εκείνα, τα οποία σχεδίαζε να πλήξει...

Ήταν η αρχή του τέλους της τραγωδίας, την οποία συγγράψει η ελαφρότητα, η ανευθυνότητα, η αφροσύνη ή (κατά μία άποψη, οι υποστηρικτές της οποίας συνεχώς αυξάνονται) ο φιλοεβραϊκός δόλος ενός «εξ ημισείας» (από την πατρική πλευρά) απογόνου

του Αβραάμ και (από τη μιτρική) του Μίνωα. Της τραγωδίας του ενταφιασμού του ελληνισμού της Ιωνίας, του ελληνισμού του Πόντου και της Μεγάλης Ιδέας.

Δεν άξιζε αυτός ο «τραγωδοποιός» να ανακηρυχθεί «εθνάρχης»;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

«ΜΑΥΡΟΙ ΚΑΒΑΛΑΡΗΔΕΣ»

ΚΑΙ ΠΡΑΣΙΝΑ ΑΛΟΓΑ..

§ « Ο αξιωματικός που διοικούσε τον τομέα, όπου σημειώθηκε το ρήγμα, ήταν ο συνταγματάρχης Νικ. Πλαστήρας. Καθώς η πρώτη γραμμή του μετώπου κινδύνευε με κύκλωση, διατάχθηκε υποχώρηση στη δεύτερη γραμμή άμυνας. Οι Τούρκοι, όμως, κατόρθωσαν να ματαιώσουν αυτή την κίνηση και υπεύθυνες για τη νέα ελληνική καταστροφή ήταν ο Πλαστήρας...»

Σερ Μπάζιλ Τόμσον¹

(Οι μυστικές υπηρεσίες των συμμάχων την Ελλάδα)

* * *

¹ Αρχηγός της (κορυφαίας τότε στον πλανήτη μυστικής υπηρεσίας) Ιντέλιζτενς Σέρβις.

«Κρίνω επάναγκες να αναφέρω ότι μέχρι σήμερα αγνωώ ππου ήχθη το απόσπασμα Νικ. Πλαστήρα κατά την νύκτα της 14^{ης} προς 15^{ης} Αυγούστου μετά την αποχώρησιν του από του Καλετζίκ, αφού ούτε παρά του αποσταλέντος επιτελούς μου ανευρέθη εις την θέσιν, την οποίαν ώρισεν η υπ. αριθ. 5473/3 διαταγή μου, ούτε συνεδέθη μετά του 26^{ου} Συντάγματος Πεζικού, συμφώνως τη διαταγή μου. Ένεκεν δε της μη παρουσίας του αποσπάσματος Πλαστήρα εις την εν λόγω θέσιν του παρέμεινεν ακάλυπτος εν μέρει η μεραρχία από νότουτούτου δε επωφεληθείς ο εχθρός ενήργησε την αιφνιδιαστικήν επίθεσιν κατά την πρωίαν της 15^{ης} Αυγούστου».

Στρατηγός Δ. Δημαράς

Ο Κεμάλ είχε μεριμνήσει, με αμέριστη βοήθεια και από το εξωτερικό να καλύψει τα σημαντικά κενά από τις απώλειες του στρατού του κατά το δίμηνο Ιουλίου- Αυγούστου του προηγούμενου έτους: Προχωρήσει σε εκτεταμένη στρατολογία. Ανακάλεσε από την αποστρατεία εμπειροπόλεμους βαθμοφόρους. Και ανεφοδιάστηκε σε πολεμικό υλικό από ένα σωρό πηγές, με πρώτες και καλύτερες τις μπολσεβικικές, τις γαλλικές, τις ιταλικές, τις εβραϊκές- ακόμα και αγγλικές. Η δήθεν "ουδέτερη" (μόνο όταν επρόκειτο για την Ελλάδα...) Κωνσταντινούπολη τον "προίκισε" με 15 πεδινά και 55 ορειβατικά κανόνια τύπου Έρχαρτ και με 65 Σκόντα μεσαίου και μεγάλου διαμετρήματος. Αξιόλογες ποσότητες οπλισμού που είχαν προσφέρει οι αποθήκες της Κιλικίας (που του εκχώρησε ο Ανρί Φρανκλέν-Μπουγιόν) και με γαλλικά σκάφη μεταφέρθηκαν σχεδόν δύο χιλιάδες πολυβόλα, ενώ από τη Συρία του στάλθηκαν πυρομαχικά και ιματισμός. Το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Ιουλίου 1922 παρέλαβε εκατόν ογδόντα καμιόνια ιταλικής κατασκευής (και αποστολής) και υπερδιπλάσια γαλλικά παράλληλα με περισσότερα από πενήντα αεροπλάνα της ίδιας «εθνικότητας». Ποιες ήταν οι αντίπαλες δυνάμεις τώρα;

❖ Ολόκληρη η δύναμη της Στρατιάς μας ανερχόταν (Μάιος 1922) σε 284.000 άντρες, από τους οποίους *μάχιμοι ήταν 103.000 πεζοί και 2000 ιππείς*· στις μάχες όμως έλαβαν μέρος μόνο 70.000 ενώ οι υπόλοιποι 35.000 φρουρούσαν τα μετόπισθεν (καθώς οι κάτοικοι δεν είχαν αποπλιστεί)· οι 119.000 μη μάχιμοι (άμαχοι των σχηματισμών, νοσοκόμοι, ιπποκόμοι, μάγειροι, «γραφιάδες» κ.τ.λ.) ασχολούνταν με άλλες υπηρεσίες του στρατού, ενώ εφεδρείες από μάχιμους το εσωτερικό της κατεχόμενης χώρα δεν υπήρχαν. Επίσης η Στρατιά διέθετε συνολικά 450 πυροβόλα, 1120 πολυβόλα και 1176 καμιόνια.

❖ Οι Τούρκοι διέθεταν τον *Μάρτιο του 1922* (νεότερα στοιχεία δεν είχε Στρατιά) 25 μεραρχίες πεζικού και 7 ιππικού με σύνολο 120.490 άντρες (από τους οποίους μάχιμοι οι 89.680), 387 πυροβόλα (σαφέστατα ανώτερα- ως Σκόντα- των ελληνικών) και 1520 πολυβόλα,

ενώ οι άντρες του ιππικού ανέρχονταν σε 10.670. Εξυπακούεται ότι υπερτερούσαν ως προς τη γνώση του εδάφους και κατά το ότι είχαν τη συνδρομή των εγχώριων ομογενών τους και μάχονταν «υπέρ βωμών και εστιών».

Στο Παρίσι ο υπουργός εξωτερικών είχε ήδη δηλώσει στις 28 Μαΐου 1922, στον απεσταλμένο της Άγκυρας Φαχτί μπέη, ότι η Γαλλία, κατά μακροχρόνια παράδοση, ήταν στο πλευρό της Τουρκίας και πως θα μπορούσε να το πράξει με ακόμα σθεναρότερο τρόπο, αν ο τουρκικός στρατός σημείωνε στο μέτωπο μια «επιτυχία σημαντική». Ο απεσταλμένος θα το γνωστοποιήσει με απόρρητο τηλεγράφημα στον Μουσταφά Κεμάλ και αυτός ετοιμάζει, για τον Αύγουστο, την επίθεση του στο χώρο του Αφιόν Καραχισάρ, όπου ο σιδηρόδρομος από το Ικόνιο τα του επέτρεπε, πάντοτε νυχτερινές μετακινήσεις, να μεταφέρει τον κύριο όγκο του στρατού.

Αρκετοί από τους συνεργάτες του έκριναν πόστα ήταν πρόωρη η εξαπόλυση επίθεσης τον τελευταίο μήνα του θέρους. Μεταπείστηκαν από το ενδεχόμενο να επανέλθουν οι Έλληνες στο εγχείρημα κατά της Κωνσταντινούπολης, και αυτή τη φορά, με την άμεση ή έμμεση υποστήριξη των Άγγλων, να την καταλάβουν, πράγμα που θα τους πρόσφερε ένα πρώτης σειράς πλεονέκτημα στην υπό σύγκληση διάσκεψη.

Παρά τους αντίθετους ισχυρισμούς των λιβανιστών του βενιζελισμού, *η Στρατιά δεν διέθετε πληροφορίες που να προέρχονται (όχι από ξένες πρωτεύουσες) αλλά από το εχθρικό στρατόπεδο*. Οι ηγέτες του οποίου είχαν εφαρμόσει σκληρότατα μέτρα απόκρυψης των μετακινήσεων και των πραγματικών σχεδίων. Κάποιοι φυγάδες ανέφεραν αόριστα πως κάτι ετοιμαζόταν, αλλά «πλέον ου». Και οι ελάχιστοι αιχμάλωτοι- κατά τις αψιμαχίες- γνώριζαν μόνο όσα σχετίζονταν με τη δική τους μονάδα(λόχο το πολύ τάγμα).

Σημειώνεται ότι κατά τις παραμονές της εχθρικής επίθεσης ο υποστράτηγος Ν. Τρικούπης διαδέχθηκε τον Α. Κοντούλη στην ηγεσία του Α' Σώματος Στρατού· ο υποστράτηγος Κ. Διγενής τον πρίγκιπα Ανδρέα στην ηγεσία του Β' Σ.Σ.· και υποστράτηγος Π. Σουμίλας τον ομόβαθμο του Γ. Πολυμενάκο στη διοίκηση του Γ' Σ.Σ.

«Γενικώς, καθ' όσον αφορά εις την όλην στρατιωτικήν κατάστασιν», τονίζει (ο.π) ο Χρ. Αγγελομάτης, «την παραμονήν της τουρκικής επιθέσεως τούτο είναι δυνατόν να θεωρηθή βέβαιον: Όταν ο εχθρός ήρχισε η πρώτην κρούσιν, δεν υπήρχεν ακόμη συγκεκριμένη πληροφορία εις το ελληνικό αρχηγείον ότι επρόκειτο περί της γενικής επιθέσεως του τουρκικού στρατού».

Αυτός ακριβώς ήταν ο λόγος για τον οποίο το πρώτο (9- 8- 1922) ανακοινωθέν της Στρατιάς χαρακτήριζε την αρχική επίθεση (νύχτα 5- 6 Αυγούστου) των Τούρκων έργο «ανταρτών υποθαλπομένων υπό χωρικών» εναντίον του προχωρημένου φυλακίου μας νότια

του Μαιάνδρου (περιοχή Ορτάντζης)· και έφοδο «εχθρικών ισχυρών τμημάτων τακτικού στρατού» και μεταγενέστερη, τις πρωινές ώρες, επίθεση εναντίον του, που είχε ως συνέπεια την απόσυρση του στα υψώματα δύο χιλιόμετρα βόρεια της Ορτάντζης. Ήταν σαφής η αντίληψη πως επρόκειτο για αποκλειστικά τοπική ενέργεια.

Το δεύτερο (12- 8- 1922) ανακοινωθέν, ωστόσο, προδίδει κάποια ανησυχία, αφού αναφέρεται σε συνδυασμένη επίθεση, το πρωί της 11^{ης} , πεζικού και πυροβολικού κατά ημετέρων δυνάμεων εις Ντερέσκιοϊ περιοχής Μπλετζίκ και σε αντεπίθεση, που υποχρέωσε τον εχθρό σε άτακτη υποχώρηση, περί το μεσημέρι, προς βορρά.

Ένας αυτόμολος πληροφόρησε (9- 8- 1922) την Ι Μεραρχία, ότι είχαν αυξηθεί η απέναντι της εχθρικές δυνάμεις, καθώς και οι ευρισκόμενες νότια του ποταμού Ακάρ.

Η κύρια επίθεση εξαπολύθηκε τη νύχτα της 13^{ης} προς 14^η Αυγούστου, με το διοικητήριο του Κεμάλ εγκατεστημένο στο παρατηρητήριο της Α' Στρατιάς του.¹

Ήταν σαφέστατη η πρόθεση των Τούρκων να αιφνιδιάσουν το στρατό μας πραγματοποιώντας τις συγκεντρώσεις τους- με μετακινήσεις τους υπό την κάλυψη του σκοταδιού- νοτιοδυτικά του Αφιόν Καραχισάρ (κύριος όγκος) και νότια του Εσκή Σεχίρ.

Θα μπορούσε να δοθεί ο χαρακτηρισμός «*λυσσαλέα*» στην επίθεση, με τους αξιωματικούς να εκτελούν με τα περίστροφα τους όποιους έδειχναν φόβο ή δισταγμούς. Ο σεβασμός προς την αλήθεια επιβάλλει να υπογραμμιστεί ότι *οι Έλληνες πολεμιστές συνέγραψαν ένα αληθινό έπος*, που πολλοί αποσιώπησαν και οι περισσότεροι αγνοούν, φρονώντας πως οι δικοί μας γνώρισαν την ήττα στις αναμετρήσεις του με τον εχθρό. Η εντύπωση αυτή είναι λανθασμένη: *Τους Έλληνες δεν τους νίκησαν οι Τούρκοι· τους είχε ήδη καταβάλει η ανίερη και αντεθνική προπαγάνδα των λιποτακτών της Κωνσταντινούπολης και των άλλων αντικαθεστωτικών, αλλά και των δήθεν «συμμάχων», οι οποίοι επί μήνες μακρούς, με πλύση εγκεφάλου, έπεισαν πολυάριθμους στρατιώτες ότι ο πόλεμος ήταν μάταιος, άσκοπος και με προδιαγραφμένο το οδυνηρό τέλος.* «Και όμως, και παρά ταύτα, έδωσαν μάχας που θα ετίμων κάθε στρατόν και εξήστραψε και πάλιν η απaráμιλλος γενναιότης των», σχολιάζει ο(ο.π) ο Χρ. Αγγελομάτης.

« Υπήρξαν απaráμιλλοι ηρωισμοί και ολόκληρος η ανεξάρτητος μεραρχία πεζικού επραγματοποίησεν ένα άθλον νεωτέρων Μυρίων, επανέλθουσα εις Αθήνα, αφού είχε αποχωρήσει όλος ο ελληνικός στρατός του βόρειου συγκροτήματος, συναποκομίζουσα το υλικόν της, τα λάφυρα της, τους αιχμαλώτους της και προστατεύουσα χιλιάδες Ελλήνων και Αρμενίων προσφύγων...»

¹Διοικητής ήταν ο Νουρεντίν και ο Ισμέτ (Ινονού) αρχηγός ολόκληρου του μετώπου· επιτελάρχης του Κεμάλ ήταν ο Φεβζί πασάς.

Το πολεμικό ανακοινωθέν της Στρατιάς τις 15- 8- 1922 προκάλεσε πανικό στους ομογενείς της Σμύρνης, των Κυδωνίων, των Βουρλών²:

«Ένεκα σφοδρότητος εχθρικής επιθέσεως διετάχθη χθες εκκένωσις. Αφίον Καραχισάρ. Τα ημέτερα στρατεύματα κατέλαβον γραμμή δυτικώς αυτού. Ισχυρά επίθεσις εχθρικού ιππικού μετά πυροβολικού παρά το Εσκοντάρ απεκρουσθη, του εχθρού καταδιωχθέντος».

Η αγωνιά κατεδάφιζε την προηγούμενη βεβαιότητα των χριστιανών πώς οι απόβλητοι των μογγολικών στεπών δεν θα επανερχόταν. Μόνο ο Α. Στεργιάδης συνέχιζε ατάραχος την οργάνωση της αυτονομίας· ωστόσο, η συνομιλία του με τον ψύχραιμο, αλλά παράλληλα ανήσυχο αρχιστράτηγο Γ. Χατζανέστη τον παρακίνησε να τηλεγραφήσει στην κυβέρνηση:

«Στρατηγός Χατζανέστης διατηρεί ψυχραιμίαν αλλά κατάστασις στρατού είναι εξαιρετικώς σοβαρά, λίαν κρίσιμος και επιβάλλεται ταχίστη έλευσις Σμύρνην υπουργού Στρατιωτικών, ίνα λάβη γνώσιν πραγματικής καταστάσεως» .

Ενδείκνυται, πάντως, να σημειωθεί ότι πέντε ώρες πριν από τη λήψη του προαναφερόμενου τηλεγραφήματος είχαν ήδη αναχωρήσει με το πλοίο *Αιγαίον* οι υπουργοί Ν. Θεοτόκης και Ν. Στράτος οι οποίοι αποβιβάστηκαν, στις 3 το απόγευμα της 18- 8- 1922 στο λιμάνι της Σμύρνης και συσκέφθηκαν επί πεντάωρο με τον αρχιστράτηγο και τα μέλη του επιτελείου του. Οι πληροφορίες από το μέτωπο ήταν εξαιρετικά ανησυχητικές και μετά την δεύτερη- νυχτερινή- σύσκεψη τα δύο κυβερνητικά στελέχη επέστρεψαν στον Πειραιά με το ίδιο σκάφος.

Ποια ήταν η στάση στρατηγού Γ. Χατζανέστη; Είχε τη βεβαιότητα πως οι δυνάμεις του θα απέκρουαν και αυτή τη φορά εχθρό, βασιζόμενος στις διαβεβαιώσεις των διοικητών των Σωμάτων Στρατού. Οι οποίοι υποστήριζαν πως, μολονότι οι άντρες δεν τα δεχόταν αδιαμαρτύρητα και άλλη πολεμική προσπάθεια, επιθυμούσαν να επανέλθουν τις οικογενειακές τους εστίες και είχαν υποβιβασμένο ηθικό, ωστόσο ήταν αποφασισμένοι να υπερασπίσουν με σθένος τις θέσεις τους.

Τα κενά, ο αιφνιδιασμός και ο...

«Μαύρος Καβαλάρης»

²Στην πρώτη οι Έλληνες ανέρχονταν σε 215.000 σε σύνολο 350.000 κατοίκων · στις δεύτερες μόνο οι διοικητικοί υπάλληλοι σε πληθυσμό 45.000 ήταν Τούρκοι· και στα Βουρλά 35.000 ήταν Έλληνες και 5000 Τουρκοκρητικοί.

Και στις 12- 8- 1922 οι δύο επιτροπές που είχαν συσταθεί για να μελετήσουν το θέμα της σύμπτυξης του μετώπου, εισηγούνταν την υποχώρηση στη γραμμή Φιλαδέλφειας- Πανόρμου, αλλά υπολόγιζαν πόσοι σύμπτυξη αυτή απαιτούσε οι είκοσι ημέρες για τον νότιο συγκρότημα και δώδεκα για το βόρειο.

Στις 13 ο αρχιστράτηγος, αφού υιοθέτησε τις εισηγήσεις, επρόκειτο να ταξιδέψει στην πρωτεύουσα, για να προτείνει στην κυβέρνηση ή να εγκρίνει την υποχώρηση την προτεινόμενη γραμμή ή να αναθέσει σε άλλον την αρχιστρατηγία. Λίγο πριν την αναχώρησή του από το γραφείο του για το λιμάνι της Σμύρνης, του παρέδωσαν τηλεγράφημα τον διοικητή του Α' Σ.Σ Ν. Τρικούπη, που τον πληροφορούσε ότι δύο βασικής σημασίας θέσεις του ελληνικού στρατού στο Αφιόν Καραχισάρ δέχονταν λυσσαλέες επιθέσεις του εχθρού. Όπως όφειλε, έδωσε αμέσως την τηλεγραφική διαταγή για ανακατάληψη των "σημείων", που είχαν ήδη περιέλθει σε εχθρικά χέρια και ανέβαλε το ταξίδι του. Δεν είχε στη διάθεσή του στοιχεία που να πείθουν, ότι επρόκειτο για επίθεση διαφορετική από της περιορισμένης κλίμακας προηγούμενες. Έχει διατυπωθεί εναντίον του η κατηγορία, ότι δεν έσπευσε να μεταβεί αμέσως στο μέτωπο. Έπραξε ορθά: *Πρώτον*, δεν είχε πειστικούς λόγους, για να πιστεύει ότι εκεί πραγματικά θα έστρεφαν το κύριο βάρος της επίθεσης τους οι Τούρκοι και ότι δεν ήταν άλλη μια ενέργεια περισπασμού και παραπλάνησης. *Δεύτερον*, πίστευε- δεν έπρεπε;- ότι οι εκεί σωματάρχες (Α' και Β' Σ.Σ) ήταν απόλυτα ικανοί να αντιμετωπίσουν την κατάσταση. Και, *τρίτον*, το «δεν έσπευσε» ήταν εξαιρετικά σχετικό: Οι κατήγοροι αποφεύγουν, φυσικά, να μνημονεύσουν, ότι, και αν επιβιβάζοταν αμέσως σε αμαξοστοιχία, τα χρειαζόταν τουλάχιστον *δεκατέσσερις ή δεκαπέντε ώρες* για να φτάσει στο Αφιόν Καραχισάρ, από όπου, βέβαια, φάει ήταν αδύνατο να έχει «γενική εικόνα» για το σύνολο του μετώπου και να δώσει διαταγές σε ολόκληρη τη Στρατιά για το λεγόμενο «πόλεμο ελιγμών».

Ο εχθρός είχε επιλέξει (δεν χρειαζόταν στρατιωτική μεγαλοφυΐα γι' αυτό...) το περισσότερο ευπαθές, ευαίσθητο και ασθενές σημείο της ελληνικής παράταξης:

Το Αφιόν Καραχισάρ!

Επειδή, εκεί η μετωπική γραμμή μας σχημάτιζε οξεία αγωνία που προεξείχε. Φυσικά, η ηγεσία της Στρατιάς το γνώριζε· ωστόσο, δεν τον είχε εγκαταλείψει, γιατί επρόκειτο για σιδηροδρομικό κόμβο μεγάλης αξίας και σημασίας. Αυτό ήταν ορθό. Εκείνο που θα μπορούσε να θεωρηθεί απαράδεκτο ριψοκίνδυνο (και ισχύει από την "εποχή" του Α. Παπούλα) ήταν η εκεί συσσώρευση μεγάλου όγκου υλικού διαφόρων κατηγοριών υλικού, ενώ η ψυχρή λογική θα υπαγόρευε η εναποθήκευση του να είχε γίνει σε αρκετή απόσταση στα μετόπισθεν. Πάντως, για τους κακόπιστους και εμπαθείς επιβάλλεται να σημειωθεί, ότι για την αποτελεσματικότερη άμυνα του από ενδεχόμενη επίθεση μεγάλων εχθρικών δυνάμεων είχε κατασκευαστεί *τριπλή*

σειρά χαρακωμάτων (προστατευόμενων με συρματοπλέγματα). Και ότι η υπεράσπιση του είχε ανατεθεί, από τα Α' και Β' Σ.Σ. σε τέσσερις μεραρχίες οι οποίες ήταν αναπτυγμένες σε μετωπική γραμμή μήκους 180 χιλιομέτρων. Οι Ι και VI κάλυπταν το νότιο «σκέλος» της σφήνας (με εφεδρείες το 5/42 σύνταγμα Ευζώνων¹, μια μοίρα ορειβατικού πυροβολικού και ένα σύνταγμα της XIII μεραρχίας)· οι V και XII το ανατολικό «σκέλος»· και VII, XI και XIII τη δεύτερη αμυντική γραμμή με τρία συντάγματα πεζικού και δύο πεδινές πυροβολαρχίες.

Στη δυτική, όμως, πλευρά της ελληνικής παράταξης εκτεινόταν σε πλάτος σχεδόν έξι χιλιομέτρων ένα κενό (μεταξύ του αριστερού της Ι μεραρχίας και του δεξιού της IV· και άλλο ένα –μικρότερο– μεταξύ των Ι και ΙΙ (η τελευταία είχε αναλάβει τη φρούρηση μεθοριακής γραμμής ως τον ποταμό Μαίανδρο).

Τα δύο αυτά κενά (που είχαν διαπιστώσει οι εχθροί προς υπήρχαν) έμελλε να διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο στην έσχατη πράξη της τραγωδίας. Χαράματα της 13^{ης} Αυγούστου οι άντρες των ελληνικών μονάδων που υπεράσπιζαν το νότιο σκέλος του Αφιών Καραχισάρ πετάχτηκαν όρθιοι από τους πυκνούς πυροβολισμούς και τα ουρλιαχτά των Τουρκιμογγόλων, που είχαν εισβάλει στα δύο κενά και κατέλαβαν, με ορμητική έφοδο, τα προχωρημένα σημεία της παράταξης, με συνέπεια την έναρξη υποχώρησης των τμημάτων προκάλυψης. Αμέσως ο μέραρχος της IV Δ. Δημαράς ζήτησε τηλεφωνικά ενισχύσεις και οσωματάρχης του Α' Σ.Σ Ν. Τρικούπης έθεσε υπό τον διαταγές του το 5 / 42 σύνταγμα Ευζώνων.

Λίγο πριν το μεσημέρι οι δεξιά και αριστερά του κενού των 6 χιλιομέτρων μονάδας των Ι και IV μεραρχιών αναγκάστηκαν να οπισθοχωρήσουν στη δεύτερη αμυντική γραμμή. Ο μέραρχος Δ. Δημαράς δέταξε τον Ν. Πλαστήρα να εξαπολύσει με το ("εφεδρικό") σύνταγμα του για ανακατάληψη των θέσεων που είχαν περιέλθει στον εχθρό. *Αλλά ο... «Μαύρος καβαλάρης» των ανιστόρητων λιβανιστών αρνήθηκε να εκτελέσει τη διαταγή του προϊσταμένου του!* Με ποια δικαιολογία; Ότι το 5 / 42 που κόταν σε γραμμή εφεδρίας υπέφερε από ηπέρκόπωση και χρειαζόταν ανάπαυση- επιφυλάχθηκε, μάλιστα, να αντεπιτεθεί «εν καιρώ» (!).

Αλλά πριν από την αναφορά στις συγκρούσεις που ακολούθησαν επιβάλλεται να ενημερωθούν πληρέστερα οι αναγνώστες για τα... «επικά κατορθώματα» του «Μαύρου Καβαλάρη», που εξακολουθούν να υμνολογούν ακόμη και σήμερα οι παρωπιδοφόροι και «κεχηγόντες» του «εν ευροία εννοία» βενιζελισμού ο οποίος και τον εθνοκτόνο διχασμό προκάλεσε² και τον όλεθρο του μικρασιατικού και ποντιακού ελληνισμού απεργάστηκε...

¹ Διοικητής του ο «ρίψασις» Ν. Πλαστήρας, τον οποίο ο βενιζελισμός φρόντισε να ημιθειποιήσει...

² Δήλωση του Ελ. Βενιζέλου στις 17-12-1929, από το βήμα της Βουλής: «Εγώ υπήρξα ο αίτιος διότι εδιχάσθη ο ελληνικός λαός κατά τον Μέγαν Πόλεμον. Εγώ, καλώς ή κακώς είμαι εκείνος, ο οποίος προκάλεσε τον διχασμόν

«Ο διοικητής της IV μεραρχίας υποστράτηγος Δημ. Δημαράς, κρίνας μη δεδικοιολογημένην την βραδύτητα της εκ μέρους του Νικ. Πλαστήρα ανακαταλήψεως επί του (καλούμενου) "Μαύρου Βράχου" οχυρών θέσεων, ως τον είχε διατάξει και το συνέπεια τούτο κρίσιμον της καταστάσεως, την 10.30' νυχτερινήν ώραν της 13ης Αυγούστου, ενισχύσας αυτόν δι' ενός εισέτι τάγματος δια της υπ. αριθ Ε.Π.5325/302 / 13- 8-22 εξαιρετικώς επειγούσης διαταγής του, *διέταξεν εκ νέου τον Πλαστήραν*, όπως καταβάλη πάσαν προσπάθειαν προς ανασύνταξιν των δοκιμασθεισών δυνάμεων του 35^{ου} Συντάγματος Πεζικού, αίτινες διετέλουν από της πρωίας υπό τας διαταγάς του, ούτως ώστε να χρησιμοποιηθούν καταλλήλως κατά τον αγώνα. Εν συνεχεία εις την διαταγήν ετονίζετο η ύψιστη σημασία, ην απέδιδεν η μεραρχία εις την κατοχήν του σημείου στηρίγματος "Μπέλλα" επί της οροσειράς "Καλεντζίκ", ως και εις την ανάκτησιν των απολεσθεισών θέσεων. Εκτός τούτου ο μεραρχος διέταξε και τον 11^{ον} Σ.Π, υπό τον Μιχ. Νικολαρέαν, όπως προβεί τάχιστα εις την ανακατάληψιν του "Πρινοειδούς Βράχου".

Ο Μ. Νικολαρέας, εις την εκτέλεση της ανωτέρω διαταγής του μεράρχου του διέταξεν αμέσως τον ταγματάρχη Χρ. Δρέλλιαν, όπως σπένση πάτραντα μετά του τάγματος του προς ανακατάληψιν του "Πρινοειδούς". Περί τας πρωινάς ώρας της 14^{ης} είχε συντελεσθή κατόπιν ηρωικής πάλης, η κατάληψις του "Βράχου" και δεν εγκαταλείφθη παρά μετά την διαταγήν του Α' Σ.Σ. την 5^{ην} απογευματινήν ώραν, λόγω του ρήγματος, όπερ επήλθεν εις τον τομέαν του Νικ. Πλαστήρα. Το τάγμα του ήρωος Δρέλλια, παρ' όλας τας τεραστίας απωλείας ας υπέστι κατά την κατάληψιν της οχυράς εκείνης θέσεως και του ισχυροτάτου εχθρικού βομβαρδισμού παρέμεινεν ακλόνητον εκεί αποκρούον τας ανά πάσαν ώραν λυσσώδεις αντεπιθέσεις του εχθρού.

Ο Νικ. Πλαστήρας, όμως αντί να σπένση από του Έρυκμαν, ένθα η θέσις του εφεδρικού τάγματος του και να εκτελέση τας διαταγάς της μεραρχίας, συντονίζων τας επιθετικάς ενεργείας όλων των υπ' αυτόν τμημάτων, όπως ενίργησεν ο συνταγματάρχης Νικαλαρέας μετά του ταγματάρχου Δρέλλια, οίτινες ευρίσκοντα επί της πρώτης γραμμής του πυρός, ριψοκινδυνεύοντες και εμψυχούντες τους άνδρας των, παρέμεινεν εις το Έρυκμαν και από τηλεφώνου εξέδιδε διαταγάς προς τα τμήματα του, άτινα άνευ αυτού εδέχοντο τας αλληλοδιαδόχους εχθρικάς κρούσεις, συνεπεία των οποίων ηναγκάσθησαν να υποχωρήσουν εις μέγα βάθος, δημιουργήσαντα μέγα κενόν μεταξύ των IV και I μεραρχιών. Η παρουσία του ως ηγήτορος μεταξύ των μαχομένων θα εδιπλασίαζεν ασφαλώς τας ηθικάς των δυνάμεις και τα αποτελέσματα θα ήσαν διαφορετικά. Αλλά, δυστυχώς, ο Νικ. Πλαστήρας καίτοι διετέθησαν

αυτόν... και θα με κάνη ευτυχή να ίδω πριν κλείσω τα μάτια μου ότι εξηλείφθη η διαίρεσις, την οποίαν η πολιτική μου προκάλεσε». Και πριν «κλείση τα μάτια του» προκάλεσε δύο κινήματα (1933 και 1935), επειδή οι κάλπες ανέδειξαν νικητές τους πολιτικούς του αντιπάλους...

αυτώ τριάκοντα δύο πυροβόλα όλων των διαμετρημάτων προς υποστήριξιν της επιθέσεως του και αρκεταί δυνάμεις πεζικού, παρέλειψε να πράξει το καθήκον του.

Ο λοχαγός το 1916 και *συνταγματάρχης* το 1919(!) Νικ. Πλαστήρας¹, ως αποδείχθη, είχε λάβει άλλας, άλλοθεν, διαταγάς και ανέμενε συμφώνως προς το καταστρωθέν υπό της βενιζελικής "αμύνης" σχέδιον, την διάσπασιν του ελληνικού μετώπου υπό του εχθρού, ίνα δώση το σύνθημα της φυγής και προπαρασκευάση το έδαφος της "επαναστάσεως"², ήτις μόνον μετά μίαν τοιαύτην ήτταν θα ηδύνατο να εκδηλωθή.

Ούτε συνεπεία της παραλήψεως εκείνης του "Μαύρου Καβαλάρη" ή Πλαστήρα και της παρ' αυτού εγκαταλείψεως του πολεμικού τομέως *άνευ διαταγής*, ο εχθρός εκέρδισεν έδαφος. Επιτεθείς δε κατόπιν δι' ισχυρών δυνάμεων πλευρικός εναντίον των Ι και IV μεραρχιών εξηνάγκασε το Α' Σ.Σ (Ν. Τρικούπης), όπως διατάξη την σύμπτυξιν όλων των υπ' αυτό δυνάμεων, αι πλείσται των οποίων μάλιστα δεν είχαν εμπλακή εισέτι εις τον αγώνα. Ο Νικ. Πλαστήρας μετά την εγκατάλειψιν του υποτομέως "Καλετζίκ" έλαβε κατεύθυνσιν προς Μαχμούτ, αποχωρισθείς εντελώς της IV μεραρχίας εις ην υπήγετο, χωρίς καν να ειδοποιηθή, ως ώφειλε, το επί του "Καμελάρ" τεταγμένον πυροβολικόν, ούτε και ένα εκ των λόχων του, όστις ευρίσκετο εντός της χαράδρας νοτιοδυτικώς του χωρίου Έρυκμαν και ανέμενεν εντολήν εξορμήσεως προς αντεπιθεσιν. *Ο ατυχής εκείνος λόχος εγκαταλείφθη παρά του Πλαστήρα εις την τύχην του και εδέχθη μετ' ολίγον θανατηφόρα πυρά εξ όλων των κατευθύνσεων!* Συνεπεία δε της ατάκτου εκείνης και επονειδίστου φυγής του Νικ. Πλαστήρα περιήλθον εις χείρας του εχθρού τέσσερα ορειβατικά πυροβόλα και άφθονον πολεμικόν υλικόν, πλείστοι δε άνδρες αυτού εφονεύθησαν...

Ενώ τα ανωτέρω ελάμβαναν χώραν εις τον τομέα του "θρυλικού" και "ήρωος" (ως τον εμφανίζουν) *Πλαστήρα εξ αιτίας της εγκληματικής φυγής αυτού*, το Α' Σ.Σ., εξαναγκασθέν διέταξε τας υπό αυτό μεραρχίας να συμπτυχθούν και την σύμπτυξιν ταύτην επηκολούθησεν ανάλογος και των δύο άλλων Σωμάτων...»

Όσο για το σύνολο των «ανδραγαθημάτων» του Νικ. Πλαστήρα υπάρχουν αναφερόταν στη συνέχεια- αι καταπελτικά εις βάρος του εκθέσεις των στρατηγών Δημ. Δημαρά, Κιμ. Διγενή, Δημ Ιωάννου, Ιων. Κωνσταντίνου, Νικ. Τρικούπη, Νικ. Μοσχοπούλου, Κων. Νεγρεπόντη, καθώς και το πόρισμα (23- 6- 1924) της υπό τον (βενιζελικό αλλά έντιμο αξιωματικό και πατριώτη) αντιστράτηγο Κων. Μαζαράκη- Αινιάνα Ανακριτικής Επιτροπής. Και, βεβαίως, όσα του καταμαρτυρούν (πάντοτε με στοιχεία) στα έργα τους ο αρχηγός της

¹ Κακώς δεν είχε προαχθεί εντός μιας τριετίας σε... στρατηγό, αφού είχε πρωταγωνιστήσει στο διχαστικό κίνημα του Βενιζέλου Θεσσαλονίκη το 1916.

² Το γέλιο της όλης υπόθεσης είναι, ότι οι κάθε λογής στασιαστές και κινηματίες (των δύο ταγμάτων ή συνταγμάτων) βάφτιζαν... «Επαναστάσεις» τα εθνοφόρα και ιδιοτελή κινήματα τους (επί πρώτης αβασίλευτης δημοκρατίας μόλις 35...)

Ιντέλιτζενς Σέρβις σερ Μπάζιλ Τόμσον (ο.π), ο Γάλλος ακαδημαϊκός Εντουάρ Ντριό (ο.π), ο Δημ. Σβολόπουλος (ο.π), ο Γ. Χριστόπουλος (*κάποιες άλλες εποχές*) ο Ελ. Πιζάνιας (*Το ελληνικό ιππικό 1919- 22*), ο Διον. Κόκκινος(*ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος*), ο πρέσβυς Κ. Μ. Σακελλαρόπουλος (*Η σκιά της Δύσεως*) και σωρεία άλλων συγγραφέων αυθεντικών ιστορικών πονημάτων...

Τάσεις φυγής και αρνήσεις

εκτέλεσης διαταγών...

Εκμεταλλευτόμενο το κενό μεταξύ I και II μεραρχιών ένα ογκώδες τμήμα τουρκικού ιππικού κατευθύνθηκε προς την (ανυπεράσπιστα) σιδηροδρομική γραμμή, που συνέδεε το Αφιόν Καραχισάρ και το Ικόνιο με τη Σμύρνη και την "απέκοψε" καθώς και τις τηλεγραφικές γραμμές επικοινωνίας των Α' και Β' Σ. Σ με τα μετόπισθεν. Στη συνέχεια κατέλαβε θέσεις στα νότια των δυνάμεων της. Το περίεργο- *ίσως και ύποπτο στην περίπτωση Γονατά*- είναι το ότι *παρέμειναν αδρανείς (!)* η II Μεραρχία (με διοικητή τον Στυλ. Γονατά) στο δεξιό άκρο της παράταξης και στην ανατολική πλευρά οι V και XII μεραρχίες, ενώ το ίδιο έπρατταν αυτές που βρισκόταν στη δεύτερη σειρά άμυνας: Η IX, η XIII και οι υπόλοιπες της VII. Ασφαλώς, μια "μερική" εξήγηση είναι η διασπορά τους σε τεράστιο μέτωπο (εκατοντάδες χιλιόμετρα) και μια δεύτερη, το ότι, ενώ προϋπήρχε διαταγή σε περίπτωση εταιρικής επίθεσης να αναλάβει, για λόγους συντονισμού τη διοίκηση και των δύο Σ.Σ ο σωματάρχης του Α' Νικ. Τρικούπης εκείνος δεν έσπευσε να την αναλάβει¹ αλλά και να συγκεντρώσει τις διεσπαρμένες δυνάμεις, προκειμένου να ενισχύσει τον νότιο σκέλος της αμυντικής διάταξης, το οποίο δεχόταν το κύριο βάρος της επίθεσης.

Στηριζόμενος στα στοιχεία και τις πληροφορίες που του είχαν διαβιβαστεί, ο αρχιστράτηγος έστειλε με ασύρματο διαταγές του στο στρατηγείο του Α' Σ.Σ.: Απαιτούσε προβολή ισχυρής αντίστασης μέχρι να φτάσει για ενίσχυση η Ανεξάρτητη Μεραρχία, η οποία όμως βρισκόταν σε απόσταση τριών ημερών, αλλά και άμεση ορμητική αντεπίθεση από τις μεραρχίες του νοτίου συγκροτήματος, οι οποίες δεν είχαν ακόμη εμπλακεί στη μάχη, ώστε να αποκόψουν τις συγκοινωνίες του εχθρού, να τον πλαγιοκοπήσουν και να τον αναγκάσουν να υποχωρήσει προς τον νότο.

Ο Νικ. Τρικούπης εξέδωσε τις δικές του διαταγές στις 8 το βράδυ της 13^{ης}, δύο ώρες μετά τη λήψη των εντολών του αρχηγείου. Γνώριζε ήδη ποιες ήταν οι ελληνικές απώλειες κατά την πρώτη ημέρα: 172 νεκροί και 330 τραυματίες. Αλλά το χειρότερο δεν ήταν οι απώλειες.

¹ Ίσως επειδή θεώρησε, ότι η επίθεση Κεμάλ ήταν περιορισμένη και τοπικής «εμβέλειας».

Ήταν ο βαρύτερος κλονισμός του ηθικού των αντρών, ήδη υποσκαμμένου από τη μακροχρόνια κόπωση και από την αντεθνική προπαγάνδα των «αμυνιτών»...

Η επόμενη μέρα (14) έμελλε να ξημερώσει χειρότερη: Οι Τούρκοι εξαπέλυαν την μια επίθεση μετά την άλλη εναντίον των I και IV μεραρχιών, εξαπολύοντας 20.000 άντρες έναντι περίπου 15.000 Ελλήνων. Μετά από ένα τρίωρο έθεσαν υπό την κατοχή τους και άλλες οχυρωμένες θέσεις και με τον τρόπο αυτό, μεγάλωσε το κενό που χώριζε τις δύο μεραρχίες.

Λίγο ενωρίτερα το τηλεγράφημα του Ν. Τρικούπη προς τον αρχιστράτηγο ανέφερε:

«Εχθρός επανέλαβεν επίθεσιν»...

Όλο το βάρος από το μέρος του Κεμάλ είχε στραφεί κατά της νότιας πλευράς της παράταξής μας. Ούτε καν για λόγους αντιπερισπασμού και καθήλωσης τους στις θέσεις δεν απασχόλησαν μονάδες τους εναντίον των εκεί παραταγμένων II, IV και XII μεραρχιών μας· με βάση τις διαταγές που είχαν δοθεί, το Β' Σ.Σ θα κινούνταν κατά του εχθρού στις 15 Αυγούστου. Ωστόσο, διαφανής αδυναμία των I και IV μεραρχιών, στον νότιο τομέα, να αντέξουν ισχυρότατη εχθρική επίθεση, υποχρέωσε τον Νικ. Τρικούπη- *δυστυχώς, με αρκετή καθυστέρηση*- να διατάξει την XII μεραρχία να σπεύσει σε αρωγή της IV. Είναι πιθανό, αν η διαταγή είχε δοθεί μερικές ώρες ενωρίτερα, να είχε αποδώσει καρπούς. Τώρα, είχε πια ήδη σημάνει η ώρα «μηδέν» για την είσοδο τον προθάλαμο του τελικού ολέθρου: Δύο περίπου ώρες πριν το μεσημέρι αρχίσει η διαρροή, η συστηματική αποχώρηση από τις θέσεις μάχης και η άτακτη υποχώρηση, στην αρχή μικρού αριθμού συνέχεια μεγάλων ομάδων οπλιτών. Οι κατώτεροι αξιωματικοί το ανέφεραν στους ανωτέρους τους, εκείνοι στο σωματάρχη και αυτός τηλεγράφησε στον αρχιστράτηγο:

«*Ηρchiσε διαρροή ανδρών από τας θέσεις μάχης...*»

Πως είχε συμβεί αυτό; Πώς οι απaráμιλλοι εκείνοι ήρωες της εποποιίας των Βαλκανικών Πολέμων, αλλά και τον τόσο πρόσφατων υπεράνθρωπων προελάσεων στην Αλμυρά έρημο και στο Σαγγάριο, τώρα το έβαλαν στα πόδια, χωρίς η αριθμητική υπεροχή του εχθρού να είναι συντριπτική (4 προς 3) και ενώ κατείχαν θέσεις αρκετά καλά οχυρωμένες και διέθεταν μεγαλύτερο αριθμό πυροβόλων; Μια, μάλλον πρόχειρη, απάντηση θα μπορούσε να είναι, το ότι, μολονότι διέπρεπαν στους επιθετικούς αγώνες, δεν τα κατάφερναν εξίσου καλά στους αμυντικούς· είναι πιθανό, αλλά δεν θα μπορούσε να είναι ο κύριος και βασικός λόγος για τη φυγή. Πρέπει να συνέτρεχαν σαφώς σημαντικότερα αιτία, που, με τη μορφή θεϊκής κατάρας, μετέτρεψαν τους "χθεςινούς" ήρωες σε σημερινούς φυγάδες.

Ήταν, ασφαλώς, η ανίερη προπαγάνδα και η υπονομευτική του ηθικού τους αντεθνική δραστηριότητα των βενιζελικών «αμυνιτών»! Μπορεί να θεωρηθεί βέβαιο πως, στις ατέλειωτες και ύπουλες ώρες της νύχτας, συνεννοήθηκαν και συναποφάσισαν να αναζητήσουν στην

εγκατάλειψη του πεδίου της μάχης και στον εμπτυσμό της ανδρικής τους τιμής τη σωτηρία από τις ταλαιπωρίες, τα μαρτύρια και τους θανάσιμους κινδύνους της επάρατης εκστρατείας, την οποία δρομολόγησε η αφροσύνη (ή ο εβραϊκός δόλος) του δήθεν «εθνάρχη» . Και την οποία υποχρεώθηκαν να συνεχίσουν οι (εκλεγμένοι διάδοχοι του από το λαό και όχι διορισμένοι από τις ξένες λόγχες) διάδοχοι του, αφού από το Παρίσι όπου διέφυγε μετά τη συντριβή του με τη λαϊκή ετυμηγορία, τους αλυσόδεσε τρομερό αφορισμό του:

«Οιαδήποτε πολιτική εις την Μικράν Ασίαν διάφορος της ιδικής μου θα αποτελέη πράξιν εθνικής προδοσίας!»

Τι έπραξαν οι αξιωματικοί των φυγάδων την περίπτωση αυτή;

❖ Η δεν υπέπεσαν οι συνεννοήσεις των λιποτακτών στην αντίληψή τους- οπότε τους βάρυνε «ασύγγνωστος αμέλεια».

❖ Ή, ορισμένοι τουλάχιστον, για λόγους κομματικής εμπάθειας προφασίστηκαν πως δεν έβλεπαν και δεν άκουγαν.

❖ Ή, κάποιοι, απέφυγαν να επέμβουν, για να μην κινδυνεύσουν από τις σφαίρες των λιποτακτών.

❖ Ή, άλλοι, έστω ελάχιστοι, τους παρακίνησαν να το πράξουν

Ο Βίκτωρ Δούσμανης (ο.π) επιχειρεί να ανεύρει κάποιες δικαιολογίες για τους βαθμοφόρους:

«Είχον και αυτοί, όπως και οι στρατιώται απαυδήσει, χάσει την ιδεάν του συνόλου της Πατρίδος, του καθήκοντος, της παραγματικής σωτηρίας των και είχαν ξαναγίνει άτομα ελεύθερα άνευ οργανώσεως, άνευ συνοχής, μεμονωμένοι επιζητούντες οι άφρονες την ατομικήν σωτηρίαν του σώματος των, να σώσουν το πετσί των, αλλόφρονες, έστω και με θυσίαν των συναδέλφων των...»

Οι επίδοξοι «εθνοσωτήρες»...

Οι διαταγές που έπεμψε η Στρατιά, στις 3.30 μ.μ της 14^{ης} Αυγούστου προς τα Σώματα Στρατού προέβλεπαν: Το Α' Σ.Σ., αν τελικά υποχρεωνόταν, υπό το κράτος αφόρητης πίεσης, να υποχωρήσει, όφειλε να διεκδικήσει σπιθαμή προς σπιθαμή το παραχωρούμενο έδαφος και μόνο σε περίπτωση αναπόδραστης ανάγκης να συμπτυχθεί στη γραμμή « Ρεσίλ τεπά- Ακάρ ντάγ» υψόμετρου 1980μ. Από την άλλη πλευρά του το Β' Σώμα Στρατού εντελλόταν να εξαπολύσει όσο το δυνατόν συντομότερα την αντεπίθεση του, με κατεύθυνση το «Μπουγιούκ τσοπανλάρ», με τη συμπαράσταση επιμέρους ανεξάρτητων μονάδων.

«Δυστυχώς, όμως, η διαταγή εκείνη» σχολιάζει ο Ν. Α. Αντωνακέας (ο.π), «της Στρατιάς δεν εξετελέσθει υπό των Σωματαρχών του Στρατού λόγω της αναποφασιστικότητας του Ν. Τρικούπη και επελθούσης εν τω μεταξύ συνθέσεως των μονάδων μου Σώματος...»

Ο Ν. Α. Αντωνακέας δεν είναι ο μόνος που καταλογίζει «βαρύτατη αμέλεια» στο σωματάρχη Ν. Τρικούπη, και στο επιτελείο του, κυρίως επειδή δεν αντιμετώπισαν την κατάσταση ψυχραιμία, νηφαλιότητα και αποφασιστικότητα. Και αυτό, μολονότι μέχρι τότε και συγκεκριμένος ανώτατος αξιωματικός θεωρούνταν ένας από τους ικανότερους διοικητές μεγάλων μονάδων· στην συγκεκριμένη, όμως, περίπτωση επέδειξε ολιγωρία, ασυγχώρητη επιπολαιότητα και ανεπάρκεια. Ήταν κατά κανόνα διαυγής κρίση που συσκοτίστηκε από τα διαδοχικά πλήγματα, τις συνεχείς εκκλήσεις για βοήθεια από τους μεράρχους και δυστυχώς από τις προστριβές του με το ομόβαθμο του Κιμ. Διγενή. Είναι αναντίρρητο ότι, παρά το επιβλητικό έφιππο παράστημα του, δεν κατόρθωσε να σταθεί στο ύψος των εξαιρετικά κρίσιμων περιστάσεων. Είχε την άποψη πως ο εχθρός που εισχωρεί σε ένα κενό για να κυκλώσει τις αντίπαλες δυνάμεις, τελικά κυκλώνεται ο ίδιος- αλλά αυτό ισχύει όταν οι «διδεισδυτές» είναι ολιγάριθμοι και όχι ολόκληρες μεραρχίες. Το χειρότερο: Ούτε ο ίδιος, ούτε ο επιτελάρχης του Αλ. Μερεντίτης¹ φρόντισαν να παρακολουθούν την εξέλιξη των συγκρούσεων από "προχωρημένα" παρατηρητήρια, αλλά προτίμησαν το διοικητήριο τους στο κέντρο του Αφιόν Καραχισάρ, παίρνοντας πληροφορίες για την πορεία της μάχης και δίνοντας διαταγές από το τηλέφωνο...

Αλλά, άσχετα από αυτό, τώρα θα σημειωθεί δεύτερη εγκατάλειψη θέσης από τον αποκαλούμενο «*Μαύρο Καβαλάρη*», ο οποίος κακώς, κάκιστα, δεν είχε ήδη παραπεμφθεί στο Στρατοδικείο. Τονίζει (ο.π) ο Ν. Α. Αντωνακέας:

«Η IV μεραρχία, υποχωρήσασα εκ των θέσεων της κατόπιν διαταγής του Α' Σ.Σ., αντί να ζητήσει ευθύνας και να συγκροτήσει έκτακτον επί τόπου Στρατοδικείον, εις το οποίον να παραπέμψη τον συνταγματάρχη Νικ. Πλαστήρα και δια τη μη εκτέλεσιν της διαταχθείσης παρ' αυτής επιθέσεως προς ανακατάληψιν των παρά τον «Μαύρον Βράχον» απολεσθεισών θέσεων (συνεπεία της οποίας επήλθε το πρώτον ρήγμα εις τας ελληνικάς γραμμάς) και δια την εγκατάλειψιν παρ' αυτού του υποτομέως "Καλετζίκ" άνευ διαταγής, δια της διαταγής της 5473/3/14-8-1922 η IV Μεραρχία διέταξε και πάλιν το ειρημένον, όπως εγκαταστήση προφυλακάς κατά την νύκτα 14 προς 15 Αυγούστου επί των υψωμάτων "Ινάς –Μπάλ Μαχμούτ" και συνδεθή μετά του 26 Σ.Π. του αντισυνταγματάρχη Δημ. Καλιαγκάκη.

Αμφότερα τα συντάγματα διετάχθησαν, όπως κατά την ως άνω νύκτα προφυλάξωσιν την μεραρχίαν από ενδεχόμενον εχθρικών αιφνιδιασμόν και όπως την επομένην κατά την οποίαν

¹Ο βενιζελισμός τον ανέδειξε αργότερα αρχηγό του Γ.Ε.Σ και τον υπουργοποίησε· διόλου περίεργο, αφού ήταν άνθρωπος (και αρθρογράφος) του συγκροτήματος Λαμπράκη...

επρόκειτο να συνεχισθεί η υποχωρητική πορεία, καλύψωσι ταύτην πλευρικός, ως πλαγιοφυλακαί. Εν των δύο, το 26 Σ.Π εξετέλεσε την διαταγήν και ο διοικητής αυτού, κυκλωθείς έπεσεν ηρωικώς επί του πεδίου σκληράς και αιματηράς μάχης κατά την νύκτα εκείνην, όταν ο εχθρός απειράθη να διασπάση τας προφυλακάς του· ο Νικ. Πλαστήρας (ή «Μαύρος Καβαλάρης»), όμως αντί να εκτελέση την διαταγήν της μεραρχίας του, αφήκεν ταύτην ακάλυπτον κατά την νύκτα και ανεχώρησεν εσπευσμένως προς Το Τουλού Μπουνάρ, επειγόμενος να ευρεθί πλησιέστερον προς την ΙΙ Μεραρχίαν του Στυλ. Γονατά, ώστε ομού οι δύο επίδοξοι "σωτήρες" και "άξιοι της πατρίδος"¹ να φθάνωσιν ενωρίτερον εις τας Αθήνας, όπως ηγηθώσι του από πολλού χρόνου προετοιμαζομένου προδοτικού των κινήματος...»

Οι προαναφερόμενοι «εθνοσωτήρες» (και οι ομόφρονες τους) δεν ενδιαφέρονταν πλέον (αν, φυσικά, είχαν ποτέ ενδιαφερθεί...) για την αντιμετώπιση και κατανίκηση του Μουσταφά Κεμάλ. Μοναδική τους μέριμνα και αποκλειστικός στόχος ήταν η εξουσία- η βενιζελική εξουσία. Αυτή που με μαγική ράβδο μετασχημάτιζε μέσα σε μία τριετία τους λοχαγούς σε συνταγματάρχες. Και που μοίραζε αφειδώλευτα οφίτσια, αξιώματα παροχές σε κομματικούς φίλους και υποτακτικούς. Για να συμβεί, ωστόσο, αυτό θα έπρεπε να διατηρηθούν ακέραιες (χωρίς απώλειες σε συγκρούσεις με τους Τούρκους) η υπό τις διαταγές τους μονάδες, ώστε να ανατρέψουν την εκλεγμένη από το λαό κυβέρνηση και να εκθρονίσουν (για δεύτερη φορά «ερήμην» του έθνους) τον υπερδιπλασιαστή της πατρίδας Βασιλέα Κωνσταντίνο. Για τους δύσπιστους παρατίθεται η σχετική με τον πρώτο «εθνοσωτήρα» (Ν. Πλαστήρα) έκθεση του διοικητή της ΙV μεραρχίας στρατηγού Δημ. Δημαρά αν:

«Κρίνω επάναγκες να αναφέρω ενταύθα ότι μέχρι σήμερα αγνοώ που ήχθη το απόσπασμα Νικ. Πλαστήρα κατά την νύκτα της 14^{ης}-15^{ης} Αυγούστου μετά την αποχώρησιν του από του Καλετζίκ, αφού ούτε παρά του αποσταλέντος επιτελούς μου ανευρέθη εις δια της υπ. αριθ. 5473/3 της 14-8-1922 διαταγή μου ορισθείσαν θέσιν του, ούτε συνεδέθη μετά του 26^{ου} Σ.Π, συμφώνως τη αυτή Εάν διαταγή μου. Ένεκεν δε της μη παρουσίας του αποσπάσματος Πλαστήρα εις την εν λόγω θέσιν του παρέμεινεν ακάλυπτος εν μέρει η μεραρχία από νότου,τούτου δε επωφεληθείς ο εχθρός ενήργησε την αιφνιδιαστικήν επίθεσιν κατά την πρωίαν της 15^{ης} Αυγούστου...»

Πραγματικά, εξαιτίας της «ακάλυπτης» νότιας πλευράς της, η ΙV μεραρχία δέχθηκε την απροσδόκητη έφοδο του εχθρικού ιππικού, το οποίο δεν είχε, φυσικά δυσκολευτεί να εισδύσει στο κενό που δημιούργησε η " εξαφάνιση" του Νικ. Πλαστήρα στη διάρκεια της νύχτας. Συνέπεια: Ο πανικός και η διάλυση των μονάδων της, όπως και άλλων μικρότερων ανεξάρτητων σχηματισμών, μέσα στη στενωπό Μπάλ Μαχμούτ· όλες στην άτακτη φυγή τους

¹Έτσι βάφτισαν αυτός που πραγματικά... Διέπρεψαν με εγκατάληψη των θέσεων τους ενώπιον του εχθρού...

εγκατέλειψαν στα εχθρικά χέρια το βαρύ οπλισμό τους, τα καμιόνια και πολεμικό υλικό όλων των κατηγοριών. Ήταν το άδοξο τέλος του νοτίου συγκροτήματος. Και δεν υπερβάλλει ο Ν. Α. Αντωνακέας, όταν σχολιάζει (ο.π):

«Είναι αληθές ότι ο αιφνιδιασμός εκείνος, οφειλόμενος εις την φυγήν του συνταγματάρχου Νικ. Πλαστήρα έκρινε (ην τύχην ολοκλήρου του νοτίου συγκροτήματος, του οποίου οριστικός τάφος υπήρξε, μετά δύο ημέρας, η κοιλάς Σάλκιοϊ Αλή Βεράν, όπου υπό την αδιάλυπτον εχθρικήν πίεσιν ηχημαλωτίσθησαν παρά του εχθρού αι διοικήσεις των ανωτάτων μονάδων του νοτίου συγκροτήματος, συμπεριλαμβανωμένων των στρατηγών Νικ. Τρικούπη και Κιμ. Διγενή...

Αλλά τα "ανδραγαθήματα" του «*Μαύρου Καβαλάρη*» είχαν και συνέχεια: Την πρωία της 16^{ης} τα "άθικτα" συντάγματα του ιδίου και του Βασ. Κουρουσοπούλου βρισκόταν στο Τουλού-Μπουνάρ, το οποίο διατάχθηκαν από τον αρχιστράτηγο Γ. Χαζτανέστη να κρατήσουν *οπωσδήποτε*, δεδομένου ότι αποτελούσε τη μοναδική δίοδο για το στρατό μας που υποχωρούσε και του οποίου τα τμήματα είχαν ήδη τεθεί υπό τις διαταγές του στρατηγού Αθ. Φράγκου¹ που τους έδωσε την ίδια διαταγή. Υπάκουσαν; Όχι βέβαια! *Το εγκατέλειψαν και τράπηκαν προς το Ουσάκ!* Οι Τούρκοι το κατέλαβαν χωρίς σταγόνα αίματος και τραγωδία οδηγήθηκε στην αποκορύφωση της με την αιχμαλώτιση ολόκληρου σχεδόν του νότιου συγκροτήματος με το σωματάρχη και των περισσότερων αξιωματικών ...

Για όσους δεν έχουν ακόμα απαλλαγεί από το λιβανιστικό φιλοβενιζελικό μονόλογο και έχουν διδαχθεί με ευτελέστατου επιπέδου πλύση εγκεφάλου να πιστεύουν σε (ανύπαρκτους) μαυροκαβαλικούς ηρωισμούς και σε «εθνοσωτήρια επανάσταση» του 1922, που στην πραγματικότητα ήταν ένα επαίσχυντο κίνημα μιας δράκας ριψάσπιδων αξιωματικών, οι οποίοι δολοφόνησαν στην ψύχρα με προκατασκευασμένη στρατοδικειακή απόφαση έξι αυθεντικούς Έλληνες πατριώτες, παρατίθεται στη συνέχεια απόσπασμα της έκθεσης της (τριμελούς) υπό τον τότε αρχηγό του Γ.Ε.Σ στρατηγό Κων. Μαζαράκη –Αινιάνα «Ανακριτικής Επιτροπής»² η οποία είχε συσταθεί για να ανεύρει και να κατονομάσει τους υπεύθυνους του μικρασιατικού ολέθρου. Η έκθεση δημοσιεύτηκε σε όλες τις εφημερίδες της Αθήνας στις 23-6- 1924 και λίγο έλειψε πρόεδρος της να παραπεμφθεί σε στρατοδικείο (ποιο ήταν το "παράπτωμα" του;) όπως έγινε και με τον υποστράτηγο Νικ. Τρικούπη, που μου είχε μόλις

¹Ήταν μέχρι τότε διοικητής της Ι Μεραρχίας, αλλά παρά τις υπεράνθρωπες προσπάθειες του το τέλος ήταν προδιαγραμμένο φέροντας φαρδιά- πλατιά την υπογραφή του Νικ. Πλαστήρα

² Και τα τρία μέλη της ήταν οπαδοί του «εθνάρχη» αλλά τουλάχιστον οι δύο (ένας ο πρόεδρος) ανήκαν στους έντιμους ανθρώπους. Ο Κ. Μαζαράκης -Αινιάν ήταν συνεργάτης των (υπό τον Γ. Κονδύλη) θλιβερών «αμυντών» της Κωνσταντινούπολης και το 1916 είχε μετάρχει στο διχαστικό κίνημα του Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη. Όταν δημοσιεύτηκε τον τύπο η έκθεση ο (μελλοντικός δικτάτορας της μακριάς φούστας) Θ. Πάγκαλος (τότε υπουργός στρατιωτικών) τον προφυλάκισε, τον απέταξε και τον απείλησε με παραπομπή στο στρατοδικείο. Αλλά εκείνος αρνήθηκε να ανασκευάσει την έκθεση!

επιστρέψει από την αιχμαλωσία και που είχε το «θράσος» να καταλογίσει, με καταπελτική έκθεση του (που απέδιδε πλήρως την πραγματικότητα και πού καταχωρίστηκε πρωτοσέλιδα σε ολόκληρο τον Τύπο) πρωτοφανώς βαρύτατες ευθύνες στον Νικ. Πλαστήρα «*δι' εγκατάλειψιν θέσεως ενώπιον του εχθρού και ανηπακοήν εις διαταγήν ανώτερων*».

❖ Στην έκθεσή του ο στρατηγός Κ. Μαζαράκης- Αινιάν, αφού κατηγορούσε τον συνταγματάρχη Ν. Πλαστήρα «*δι' επανειλημμένας εγκαταλείψεις κατεχομένων θέσεων και ιδία κατά την νύκτα της 14^{ης} προς 15^{ην} Αυγούστου, ότε το εχθρικών ιππικών εισέδυσεν εκ της θέσεως ην ούτος ώφειλε να υπερασπισθή και εφνιδίασεν ολόκληρον το Νότιον Συγκρότημα εις την στενωπόν του Μάλ- Μαχμούτ, εξ ου προήλθεν η αποσύνθεσις των ελληνικών δυνάμεων*» επίσης για τον άλλο «*άξιον της πατρίδος ήρωα*» συνταγματάρχη Στυλ. Γονατά (διοικητή της ΙΙ Μεραρχίας) τόνιζε στην έκθεσή του:

«Χαρακτηριστικόν του διοικητού της ΙΙ Μεραρχίας συνταγματάρχου Στυλ. Γονατά είναι η τελεία αδράνεια του. Θα ενόμιζε τις ότι ο μοναδικός τους σκοπός ήτο να επαναφέρει το τμήμα του εις την Παλαιάν Ελλάδα όσον το δυνατόν περισσότερον άθικτον. Περί της διαγωγής του δεν είναι ανάγκη να καταφύγη τις εις μαρτυρικάς καταθέσεις· απλή μελέτη της ίδιας αυτού εκθέσεως δίδει την εντύπωσιν, ότι πρόκειται περί εκθέσεως διμοιρίας ή λόχου ή το πολύ, τάγματος. Χαρακτηρίζεται δωσίλογος δια την γενικήν αδράνειαν ην επεδείξατο καθ' όλην την διάρκειαν των επιχειρήσεων και διά την διοικητικήν ανικανότητα επί του πεδίου της μάχης...

Η πρόωρος αποχώρησις της ΙΙ Μεραρχίας Γονατά εγένετο αιτία εγκαταλείψεως ολόκληρου της προ του Ουσάκ γραμμής αμύνης, είχε δε ως επακόλουθον, αφενός μεν την εγκατάλειψιν του εν τω Κέντρω Εφοδιασμού Ουσάκ υλικού, μη δοθέντος επαρκούς προς μεταφοράν του χρόνου, αφετέρου δε την αιχμαλωσίαν της επι του "Μουράτ- ντάγ" κινούμενης φάλαγγος του υποστράτηγου Νικ. Τρικούπη, ήτις, εάν παρετείνετο η επί γραμμής Καπακλάρ άμυνα, θα ηγούντο μετ' αυτής και θα διέφευγεν ούτω την αιχμαλωσίαν...»

❖ Με σειρά δημοσιευμάτων του ο αντιστράτηγος Δημ. Ιωάννου στηλίτευε τους Γονατά και Πλαστήρα, καταλογίζοντάς τους το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για την καταστροφή στην Μικρά Ασία, αποκαλώντας τους «*φυγάδας των φυγάδων*»!

❖ Βαρύτατοι εις βάρος τους χαρακτηρισμοί υπάρχουν και στις εκθέσεις των στρατηγών Ν. Μοσχοπούλου, Κιμ. Διγενή, Κ. Νεγρεπόντη, καθώς και στο σχετικό πόνημα του αντιστράτηγου Ιων. Κωνσταντίνου...

Βέβαια, κάποιος, κάποιος θα έφεραν μεγαλύτερο ή μικρότερο ποσοστό ευθύνης για το προδιαγραφμένο τέλος, την (κατά τον αρχαιοελληνικό όρο) «κάθαρση» της τραγωδίας. Ποιος, όμως, ήταν ο *μεγάλος ένοχος*, που τη συνέγραψε και υποχρέωσε τον ελλαδικό και εξωελλαδικό ελληνισμό να αναλάβει το ρόλο αρχαίου «χορού»;

Ας παραχωρηθεί ο λόγος στο βιβλιοκριτικό της εφημερίδας *Τα Νέα* (ως τη λήξη της γερμανικής κατοχής: *Τα Αθηναϊκά Νέα*) ο οποίος σε σχολιασμό βιβλίου σχετικού με τον Ελευθέριο Βενιζέλο υποστήριξε¹:

« Το γεγονός είναι ότι υπήρξε (ο Βενιζέλος) μια μορφή τεράστια, αλλά και μια φυσιολογική πλήρης αντιφάσεων, που δεν απέφυγε κυρίως τα μοιραία λάθη. Λάθη που πλήρωσε και αυτός, ατομικά, αλλά αυτό δεν έχει μεγάλη σημασία. Αυτό που μετράει είναι ο λαός, το Έθνος, που ρημάχθηκε, ξεριζώθηκε από τα προαιώνια χώματα του, καταστράφηκε, βουτήχθηκε στο αίμα και ακόμα δεν μπορεί να σηκώσει κεφάλι...»

Αν είναι δυνατό· ο «εθνάρχης»;

Και εκεί τους οποίους έστειλαν στο απόσπασμα οι «φυγάδες» των μικρασιατικών υψιπέδων και οι λιποτάκτες «αμυνίτες» της Κωνσταντινούπολης;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ: «ΤΕΤΕΛΕΣΤΑΙ...»

§ «Όλα είχαν χαθεί για την Ελλάδα, εκτός από την τιμή της που σώθηκε, σε αντίθεση με την τιμή των Μεγάλων Δυνάμεων. Γιατί η Ελλάδα δεν ηττήθηκε από τους Τούρκους μόνους τους. Αλλά και δεν ήταν η μοναδική ηττημένη...

¹ Βλέπε σχόλιο με την υπογραφή «ΤΗΛΕΜΟΣ» που καταχωρίστηκε στις 2-4-1986 στην εφημερίδα *Ακρόπολις*.

Μετά την άρνηση των Τριών να δεχθούν την κατάλυση της Κωνσταντινούπολης από τους Έλληνες, το μόνο που απέμεινε στην πατρίδα τους ήταν να περιμένει τη χαριστική βολή, με τα χέρια της το δεμένα πισθάγκωνα από τους συμμάχους της!»

Εντουάρ Ντριό

(Ελληνική Διπλωματική Ιστορία)

* * *

§ «Με υπεύθυνο της καταστροφής τον Νικ. Πλαστήρα, ολόκληρο το ελληνικό μέτωπο υποχρεώθηκε να υποχωρήσει, για να μετατραπεί σύντομα η υποχώρηση σε άτακτη φυγή. Σε λιγότερο από ένα μήνα ο τυχοδιωκτικός Βενιζελικός πόλεμος είχε τελειώσει και οι τραγικές φλόγες της "άπιστης Σμύρνης" κραύγαζαν σε ολόκληρο τον Κόσμο πως ο Τούρκος δυνάστης και σφαγέας είχε επιστρέψει και πάλι στην Ιωνία...»

Σερ Μπάζιλ Τόμσον

(Οι μυστικές υπηρεσίες των Συμμάχων στην Ελλάδα)

Ακολουθεί η παράθεση των πραγματικών περιστατικών, που συνθέτουν τις τελευταίες εικόνες και φάσεις της εθνικής τραγωδίας, την οποία ο αρχηγός της Ιντέλιτζενς Σέρβις¹ Χαρακτηρίζει (ορθά) «*τυχοδιωκτικό Βενιζελικό πόλεμο*».

Μετά τη διαταγή του Γ. Χατζανέστη ο επικεφαλής του *Νοτίου συγκροτήματος* Ν. Τρικούπης διέταξε (9 π.μ. της 15- 8- 1922) να υποχωρήσουν προς Τουμλού- Μπουνάρ τα δύο υπό τις διαταγές του Σώματα Στρατού. Στη δεξιά πλευρά τους κινούνταν η IV μεραρχία, που, ενώ πορευόταν προς τα εκεί, δέχθηκε αιφνιδιαστική επίθεση από τα νότια και το πλάι, που είχε διαταχθεί να προστατεύει το 5 / 42 σύνταγμα Ευζώνων του Νικ. Πλαστήρα, αλλά δεν το έπραξε. Η μεραρχία πανικοβλήθηκε, διασκορπίστηκε και τελικά διασπάστηκε στα δύο. Το μεγαλύτερο μέρος της τράπηκε προς το Τουμλού Μπουνάρ και τον μικρότερο προς το Ουλουτζάκ (βορειοδυτικά), κατεύθυνση που υιοθέτησαν- επηρεασμένες από τις εξελίξεις- και οι μεραρχίες XII (του Α' Σ.Σ.) και V, IX και XII (του Β' Σ.Σ.).

Συνέπεια: Η νύχτα της 15^{ης} βρήκε το συγκρότημα αυτό (όχι επειδή ηττήθηκε σε μάχη, αλλά εξαιτίας αταξίας, απουσίας πειθαρχίας, λιποψυχίας) διαιρεμένο στην «Ομάδα Τρικούπη» (περίπου 18.000 άντρες των V, XII XIII Μεραρχιών, μικρό μέρος της IV και δύο συντάγματα πυροβολικού) και στην «Ομάδα Φράγκου» (περίπου 12.000 μάχιμοι άντρες, I, II, και VII Μεραρχιών, συν τον μεγαλύτερο μέρος της IV, το «αόρατο» 5 / 42 σύνταγμα του Πλαστήρα και δύο μοίρες πυροβολικού).

¹Μήπως ήταν... πράκτορας του Κωνσταντίνου ;

Πόσοι ήταν η απόσταση που χώριζε τις δύο «Ομάδες»; Αρχικά γύρω στα δεκατρία χιλιόμετρα, αλλά μέσα σε ελάχιστες ώρες σχεδόν διπλασιάστηκε. Οι Τούρκοι τις παρακολουθούσαν και τις δύο σε πλάτος που πλησίαζε τα ογδόντα χιλιόμετρα. Τις πρωινές ώρες της 16^{ης} η πρώτη « Ομάδα» προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τη σιδηροδρομική γραμμή για να φτάσει στο Τουμλού-Μπουνάρ, αλλά περισσότεροι από 10.000 εχθροί επιτέθηκαν εναντίον της από τρεις πλευρές, ενώ μια ακόμα μεραρχία τους σφηνώθηκε μεταξύ της «Ομάδας» και της πόλης προορισμού τους. Αρχικά οι μεραρχίες του Ν. Τρικούπη αντιμετώπισαν σθεναρά τους Τούρκους, αλλά το απομεσήμερο συνδυασμός έλλειψης πυρομαχικών, αχρήστευσης πολλών πολυβόλων, ψυχικής κόπωσης και απογοήτευσης οδήγησε ορισμένους αξιωματικούς στην εισήγηση της παράδοσης...

Ο Ν. Τρικούπης αντέδρασε έξαλλος από οργή και διέταξε τους άνδρες του να αντισταθούν, «όπως συνηθίζουν οι Έλληνες, μέχρις εσχάτων! » και να εκμεταλλευτούν το σκοτάδι για να διαφύγουν βόρεια. Ωστόσο, είχε αρχίσει ήδη, συνεχώς διευρυνόμενη, η διαρροή. Προς τη δύση. Προς τη θάλασσα, απέναντι από τις ιδιαίτερες πατρίδες και τις οικογένειές τους. Ένας ένας, δύο δύο, ύστερα περισσότεροι μαζί, με τα όπλα και όσες βολίδες τους είχαν απομείνει. Με τα πόδια. Ή καβαλώντας υποζύγια, που τα απάλασαν από το όποιο φορτίο τους.

Ο «ομαδάρχης» στρατηγός έπρεπε να επιλέξει μεταξύ υποχώρησης προς Τουμλού-Μπουνάρ διά του Σάλκιοϊ ή προς Κιουτάχεια δια της αμαξιτής οδού. Κατέληξε στο πρώτο, προκειμένου να ενώσει τις δυνάμεις του με τις αντίστοιχες του Αθ. Φράγκου, που λογικά θα έπρεπε να είχαν καταλήξει στο Τουμλού- Μπουνάρ.

Τα μεσάνυχτα της 16^{ης} προς την 17^η Αυγούστου σημάδεψαν το τέλος της «Ομάδας Τρικούπη»: Όχι αξιωματικοί και οπλίτες δεν είχαν πάρει το δρόμο της φυγής άρχισαν να μετακινούνται βόρεια, με απίστευτη σύγχυση, αναμειγνύοντας μονάδων και να εγκατάλειψαν υποζυγίων, πυροβολικού, ακόμα και του μοναδικού ασυρμάτου που διέθεταν και που επέτρεπε την επικοινωνία με την ηγεσία της Στρατιάς στην Σμύρνη. Μετά από αφάνταστα κοπιαστική ολονύκτια πορεία, όσοι είχαν απομείνει πιστοί σε όρκο το καθήκον έφτασαν τα ξημερώματα στο Σάλκιοϊ. Εκεί διανεμήθηκαν συσσίτιο και πυρομαχικά και στη συνέχεια πορεύτηκαν νότια, προς το Τουμλού- Μπουνάρ, και όχι δυτικά προς το Μπανάζ, όπως εισηγήθηκαν κάποιοι διοικητές μονάδων. Αλλά...

Αλλά η «Ομάδα Φράγκου» είχε ήδη αποχωρήσει από την πόλη αυτή και οι τουρκικές δυνάμεις την κατάλαβαν ανέκοψαν το δρόμο των υπολειμμάτων της άλλης «Ομάδας». Ο Ν. Τρικούπης τα διέταξε να αναπτυχθούν για νέα μάχη, αντί να τραπεί προς το Μπαζάν. Σχολιάζει εύστοχα ο Αλεξ. Α. Οικονόμου (ο.π):

« Οι Τούρκοι επετέθησαν σφοδρώς κατά των κατακόπων και αποθαρρημένων Ελλήνων. Εν τούτοις, εάν υπήρχε στοιχειώδης αλληλεγγύη μεταξύ των διαφόρων μονάδων του Ελληνικού Στρατού, θα ηδύνατο να έλθη κάποια επικουρία εις την φοβεράν δοκιμαζόμενην Ομάδα Τρικούπη. Εις απόστασιν 10 περίπου χιλιομέτρων του δεξιού αυτής ευρίσκετο το απόσπασμα της XIII Μεραρχίας(*Ευζωνικό Σύνταγμα 5/42 υπό τον Συνταγματάρχην Πλαστήραν*) άκρον αριστερόν της Ομάδος Φράγκου το οποίον ήκουε τας εκρήξεις οβίδων και εν τούτις δεν έσπευσε τουλάχιστον μέρος του εις βοήθειαν των αγωνιούντων ομοεθνών...

Ο Ν. Τρικούπης, αφού έχασε πολύτιμον χρόνον κινδυνεύων να κυκλωθή, απεφάσισε, περί την μεσημβρίαν της 17^{ης}, να υποχώρηση προς Μπανάζ μέσω Αλί-Βεράν, όπου η V μεραρχία του είχε ήδη διαφύγει αυτοβούλως...»

Τώρα είχαν απομείνει υπό τις διαταγές του λιγότεροι από 6000 ένοπλοι άντρες, που έσερναν εκατό πυροβόλα, ενώ τους ακολουθούσαν περίπου τριπλάσιοι (ή και περισσότεροι) χωρίς όπλα, προερχόμενοι από τα Α' και Β' Σ.Σ. Λίγο μετά το μεσημέρι της 17^{ης} και ενώ η εμπροσθοφυλακή τους εξερχόταν από τη στενωπό που κατέληγε στο Αλί-Βεράν δέχθηκε επίθεση από τυρκικό ιππικό και πυροβολικό για να ακολουθήσει έφοδος από δύο εχθρικά σώματα στρατού.

Φυγή μέσα στη νύχτα...

Οι τρεις ελληνικές μεραρχίες (IX, XII και XIII) αναπτύχθηκαν κατά μήκος των υψωμάτων, για να αποκρούσουν τουρκικές επιθέσεις, που εξαπολύονταν από τρεις πλευρές. Υπήρξε μέγιστο ατύχημα το ότι το πεδινό πυροβολικό μας αδυνατούσε να βγει από την στενωπό, για να στηρίξει πεζικό- μόνο το ορειβατικό χρησιμοποιήθηκε. Αντίθετα τα πυροβόλα Σκόντα του Κεμάλ προκαλούσαν βαριές απώλειες και στις πλευρές και στο εσωτερικό του «τετραγώνου» της ελληνικής παράταξης, όπου βρίσκονταν οι δύο δεκάδες χιλιάδες άοπλοι στρατιώτες μας. Ορισμένοι διοικητές εισηγούνταν στον Ν. Τρικούπη να καταθέσουν τα όπλα, για να σταματήσει η αιματοχυσία. Εκείνος, όμως, γενναίος όπως ήταν, προέτρεπε τους άντρες του να εξακολουθήσουν τη μάχη, για να διαφύγουν από την κάλυψη του σκοταδιού. Δυστυχώς, μιάμιση περίπου ώρα πριν από τη δύση του ηλίου, η XII δεν άντεξε άλλο και εγκατέλειψε τις θέσεις της, με συνέπεια ο πανικός να επεκταθεί παντού για να αρχίσει η άτακτη φυγή ενόπλων και άοπλων προς την κοιλάδα του Αλί-Βεράν και το Μουράτ- ντάγ.

Η XIII μεραρχία απέκρουε και μια έφοδο μετά την άλλη, αλλά με την έλευση της νύχτας υποχώρησε, εγκαταλείποντας αναγκαστικά στο πεδίο της μάχης το πεδινό πυροβολικό και τα καμiónια της...

Τώρα η φυγή τελούσε υπό την καθοδήγηση του πανικού, παρασύροντας ακόμα και ανώτατους και ανώτερους αξιωματικούς. Μια αλαφιασμένη ανθρώπινη μάζα τράπηκε στα δάση που κάλυπταν το όρος Μουράτ-ντάγ (υψόμετρο 2330 μ.), δυτικά της κοιλάδας που προαναφέρθηκε. Αγνοούσαν τα μέρη, δεν είχαν οδηγούς, κάποιοι τουρκικοί χάρτες που είχαν πέσει στα χέρια τους¹ είχαμε πολύ περισσότερα λάθη από ακριβείς τοποθεσίες, νηστικοί, κατάκοποι, απελπισμένοι αναζητούσαν εναγώνια επαφή ή επικοινωνία με τα άλλα τμήματά μας, καταλήγοντας να σχηματιστούν σε τρεις μπουλουκοειδείς ομάδες, μέσα στο σκότος της νύχτας της 18^{ης} προς 19^η Αυγούστου:

❖ *Τη μια* αποτελούσαν οι επικεφαλής των μέχρι πριν από ελάχιστα εικοσιτετράωρα Α' και Β' Σ.Σ τα επιτελεία τους, τα απομεινάρια δύο μεραρχιών και η XIII, η μοναδική που διατηρούσε σχετική συνοχή και αναζητούσε διέξοδο προς το Μπανάζ, ενώ στις 19^η στράφηκε προς το Ουσάκ. Την επόμενη ημέρα, στο ύψος της Καρατζά-χισάρ, πληροφορήθηκε, ότι οι Τούρκοι το είχαν ήδη καταλάβει. Όλοι τους ήταν νηστικοί επί τρεις ημέρες, δεν διέθεταν παρά το πολύ δέκα δώδεκα σφαίρες ο καθένας τους και με μια ολιγόωρη στάθμευση προσπάθησαν να συγκεντρώσουν κάποιες δυνάμεις, για να συνεχίσουν την πορεία διαφυγής και σωτηρίας. Λίγο μετά το μεσημέρι της 20^{ης} κινήθηκαν εναντίον τους τρεις μεραρχίες του Κεμάλ. Ο σωματάρχης Νικ. Τρικούπης διέταξε αγώνα «μέχρις εσχάτων». Όσοι (και δεν ήταν πολύ) υπάκουσαν, λίγο αργότερα εγκατέλειψαν τα ταμπούρια τους· οι υπόλοιποι απείλησαν να εξοντώσουν τους βαθμοφόρους τους ή να τους παραδώσουν δεμένους πισθάγκωνα στους εχθρούς, αφού δεν είχε νόημα η συνέχιση της μάχης. Απτόητος ο στρατηγός Τρικούπης επιχείρησε να πλήξει τους Τούρκους με όσα πυροβόλα και οβίδες του απέμεναν· οι πεζικάριοι δεν το επέτρεψαν, στρέφονται στα όπλα τους κατά των πυροβολητών, ενώ οι διοικητές των μονάδων ανέφεραν στο σωματάρχη ότι αδυνατούσαν να πείσουν τους άντρες τους να ρίξουν τις τελευταίες σφαίρες τους κατά του εχθρού. Ο Ν. Τρικούπης πήρε τις σχετικές γραπτές δηλώσεις τους και έδωσε εντολή να υψωθεί λευκή σημαία αφού καταστραφούν πολυβόλα και κανόνια...

Το τραγικό τέλος, που είχε προβλέψει για οποιαδήποτε ανάλογη εκστρατεία ο Ιων. Μεταξάς πριν από μια επταετία, είχε σημάνει. Αντίθετα με τις μακραίωνες παραδόσεις της φυλής, αλλά με ανεπίδεκτα αμφισβήτησης ελαφρυντικά ή δικαιολογία τις συνθήκες στις οποίες είχαν περιέλθει, προσήλθαν στην αιχμαλωσία 208 αξιωματικοί και 4050 υπαξιωματικοί και στρατιώτες. Και αποτέλεσε ειρωνική παρέμβαση του δράματος το ότι στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως» δημοσιευόταν στις 22-8- 1922 ο διορισμός του Νικ. Τρικούπη ως αρχιστρατήγου των ελληνικών δυνάμεων της Μικράς Ασίας, σε αντικατάσταση του Γ.

¹ Ήταν κλίμακας 1/100.000...

Χατζανέστη· ταυτόχρονα με την αποστολή ως εκθεμάτων στο Πολεμικό Μουσείο της Κωνσταντινούπολης του πληηκίου, των χρυσοαστροφόρων επωμίδων και του ξίφους του διορισμένου «στα χαρτιά» νέου διοικητή της Στρατιάς...

❖ *Η δεύτερη ομάδα- μπουλούκι- του αποτελούνταν από τα θλιβερά υπόλοιπα της XII μεραρχίας¹ από μικρές μονάδες άλλων μεραρχιών και από το διοικητή της IV με τους επιτελείς του- μόνο αυτοί είχαν απομείνει- με αρχικό προορισμό της πορείας της το Τουμλού-Μπουνάρ. Όταν (στις 18) πληροφορήθηκαν την κατάληψη του από τους Τούρκους, μετέβαλαν- στα τυφλά- κατεύθυνση και στις 19 βρέθηκαν απέναντί σε ισχυρότατη εχθρική φάλαγγα. Πώς να αντιτάξουν άμυνα οι περίπου 2100 άντρες, οι οποίοι διέθεταν το πολύ πέντε σφαίρες ο καθένας και ήταν εξαντλημένοι, νηστικοί για χαμένοι στο άγνωστο; Παραδόθηκαν...*

❖ *Αλλά υπήρχε και η τρίτη μπουλουκοειδής ομάδα, που τη συγκροτούσαν όσοι αξιωματικοί και οπλίτες είχαν απομείνει από την IX μεραρχία, καθώς και κάποιοι που ανήκαν σε άλλες. Η ομάδα αυτή, μετά το Ουγιουτζούκ (18- 8- 1922), συνεχίσει τη μετακίνηση της προς τα δυτικά και στις 21 ενώθηκε στο Μπουλαντάν με τις δυνάμεις του στρατηγού Αθ. Φράγκου και γλίτωσε την αιχμαλωτίση.*

Εξυπακούεται ότι χειρότερη ακόμα ήταν η τύχη των μελών μικρών ομάδων, που γυρόφερναν, νηστικοί, κατάκοποι, απελπισμένοι στις χαράδρες της αφιλόξενης οροσειράς. Ορισμένοι αυτοκτόνησαν. Άλλοι πεθάνουν από πείνα, δίψα και εξάντληση. Μερικοί παραφρόνησαν και πυροβολούσαν τους συναδέλφους τους. Όσοι έπεσαν στα χέρια «τσέτηδων» ή χωρικών βασανίστηκαν με τη διαβόητη γνωστή τουρκική θηριωδία και κομματιάστηκαν με μαχαίρια.

Όσο για τα μαρτύρια εκείνων, που ως *αιχμάλωτοι πολέμου* έπρεπε να γίνουν αποδέκτες σεβασμού, αυτά υπερβαίνουν κάθε δυνατότητα περιγραφής ή εξιστόρησης...

Ο υποστράτηγος Αθ. Φράγκος, με τις μεραρχίες I, II, IV και VII και στο άκρο αριστερό του το 5 / 42 σύνταγμα του Νικ. Πλαστήρα, θέλησε αρχικά (17- 8- 1922) να ανακουφίσει με πλαγιοκοπική επίθεση τις βαλλόμενες, σε απόσταση εννιά χιλιομέτρων από το τελευταίο, δυνάμεις του Νικ. Τρικούπη, αλλά οι δισταγμοί, ενστάσεις και επιφυλάξεις της VII μεραρχίας τον μετέπεισαν, συνδυασμό με το χάος που είχε αρχίσει να δημιουργείται: Οι φυγάδες προσπαθούσαν να ανέβουν στσι αμαξοστοιχίες πριν από τους τραυματίες και τους πρόσφυγες συχνά αξιωματικοί αναγκάζονταν να τους εμποδίσουν προτάσσοντας τα περίστροφα τους...

Στις 17 άρκεσε η ανταλλαγή μερικών πυροβολισμών με τον εχθρό, για να τραπούν σε φυγή οι προφυλακές μας· παρά τη συγκράτηση των υπολοίπων με προσωπική παρέμβαση του στρατηγού η VII μεραρχία την ίδια νύχτα σχεδόν διαλύθηκε. Οι Τούρκοι επιτέθηκαν το

¹Επικεφαλής τους ήταν πάντοτε ο μέραρχος.

επόμενο πρωινό, ο Αθ. Φράγκος διέταξε σύμπτυξη στην (οχυρομένη) περιοχή Καπακλάρ, αλλά όσοι συγκεντρώθηκαν δεν ήταν πλέον συγκροτημένος στρατός. Το πρωί της 19^{ης} νέα τουρκική επίθεση, τώρα στο Καπακλάρ, και υποχωρήσεις και διαλύσεις τμημάτων προκαλούν άλλη σύμπτυξη, στη γραμμή Μπουλαντάν- Τακμάρ. Η πορεία συνεχίστηκε και τα μεσάνυχτα της 21^{ης} ενώθηκε μαζί τους ο αξιοθρήνητος συρφετός των υπολειμμάτων της ομάδας Τρικούπη. Ο οποίος και προκάλεσε, με την ανάμειξη του μαζί της, και τη διάλυση της ομάδας Φράγκου. Είχαν διανύσει, σε τέσσερα εικοσιτετράωρα, εκατόν εβδομήντα χιλιόμετρα· πεινούσαν· οι περισσότεροι είχαν απορρίψει τον οπλισμό τους· ορισμένοι αξιωματικοί που επιχείρησαν να επιβάλουν την τάξη τουφεκίστηκαν, με την αισχρότατη πρόφαση ότι ήταν «πράκτορες του Μουσταφά Κεμάλ»...

Σχολιάζει ο Αλεξ. Δ. Οικονόμου (ο.π):

« Ο όχλος αυτός ήταν τελείως αδύνατον να χρησιμοποιηθεί εις οτιδήποτε πριν γίνη μακρά προσπάθεια ανασυντάξεως, εις μέρος ασφαλές και όχι υπό την διαρκή απειλήν του εχθρού. Και όμως, ήσαν τα ίδια άτομα τα οποία προ ενός έτους επροχώρουν· αλλά δεν ήσαν πλέον οι ίδιοι άνθρωποι! Άλλοτε γενικόν αίσθημα εθνικόν υπερηφανείας, ενθουσιασμού, παλληκαριάς, τάξεως, αλληλεγγύης ήνωνε τους ανθρώπους αυτούς και απέκρυπτε τας αδυναμίας των. Τώρα, προ του καμάτου και του κινδύνου, παν αίσθημα πειθαρχίας, αξιοπρέπειας και εντροπής είχαν εκελίψει και εξεδηλούντο μόνον τα ένστικτα μερικών, τα ελαττώματα και αι μικρότητες άλλων, αι ασχημίας όλων. Ελεεινοί, ρυπαροί, σύροντες τα αποκαμωμένα πόδια των, οι φυγάδες άφηναν οπίσω των πνιγηρόν κονιορτόν και δυσωδίαν, πυρκαϊάς και καταστροφάς... Μετά οκτώ ημερονυκτίων συνεχή πορείαν ή χαλαράν ανάπτυξιν προς αντίστασιν μη πραγματοποιουμένη συνήθως, μόνον μεταξύ Σαλικλή- Φιλαδελφείας εκοιμήθησαν επί της σκληράς γης. Ουδαμού αλλού είχε δοθή διαταγή προς ανάπαυσιν, δια να ρποφθάσουν να διαφύγουν την σφαγή ή την αιχμαλωσίαν. Ήτο, συνεπώς, αδύνατον τοιούτον σύμφυρμα να αντισταθεί επί της γραμμής Τακμάκ- Μπαλαντάν, και ούτοι εξηκολούθησαν υποχωρούντες. Από συνεχή διαρροήν αι εξ μεραρχίαι ή τμήματα αυτών παρουσίαζαν μόλις δύναμιν 1.000 ανδρών εκάστη από 8.000 που είχαν προ ολίγων ημερών...»

Υπό τις συνθήκες αυτές φυσικό ήταν να μην εφαρμοστεί ποτέ και πουθενά η ρητή διαταγή του αρχηγού της Στρατιάς:

«Πας ανώτερος δικαιούται να φονεύη αμέσως πάντα κατώτερον, ο οποίος δειλιών προ του εχθρού εγκαταλείπει την θέσιν του».

Αν κάποιος «ανώτερος» τολμούσε να εφαρμόσει τη διαταγή στην πράξη, την επόμενη στιγμή θα σωριαζόταν διάτρητος από τις σφαίρες των οπλιτών.

Όσοι δεν είχαν πέσει στα εχθρικά χέρια κατέληξαν, διά Σαλικλί-Κατσαμπά-Νυμφαίου στον Τσεσμέ έχοντας για σκιά τους το ιππικό του Κεμάλ. Εκεί, καλυπτόμενοι από το 1° Σ.Π., επιβιβάστηκαν στα σκάφη, που είχε ήδη στείλει το Γενικό Επιτελείο από τις 20- 8- 1922, μετά την επίταξη όλων των σκαφών. Και στις Σάμο, Λέσβο, Χίο εγκαταστάθηκαν κέντρα υποδοχής των φυγάδων. Στις 3 Σεπτεμβρίου εγκατέλειψε την περιοχή της Σμύρνης τελευταίο από όλες τις άλλες μονάδες, το 1° Σύνταγμα Πεζικού. Είχε προηγηθεί ένα τάγμα- το μόνο που σώθηκε- του Συντάγματος Πεζικού που ήταν αναπτυγμένο στο Μαϊάνδρο ποταμό. Η Ανεξάρτητη Μεραρχία, που είχε διαταχθεί να πλήξει πλευρικά τον εχθρό, κοντά στο Σεϊντί- Γαζί, τράπηκε, χωρίς δισταγμούς, δυτικά, προς τη θάλασσα. Και έφτασε με πλοία από το Δικελή στη Μυτιλήνη.

Το Γ' Σ.Σ (III, X και XI Μεραρχίες και τέσσερα ανεξάρτητα Συντάγματα Πεζικού¹) απέκρουσε αρκετές εχθρικές επιθέσεις ανατολικά από την Προύσα και πρόσφερε τον αναγκαίο χρόνο σε περισσότερους από έξι δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες να καταφύγουν στα νησιά ή στην ανατολική Θράκη. Εκτός από την XI μεραρχία που, ως οπισθοφυλακή, κυκλώθηκε και παραδόθηκε, το υπόλοιπο Σ.Σ, συνεχώς μαχόμενο, επιβιβάστηκε στη χερσόνησο της Κυζίκου σε σκάφη και εγκατέλειψε την Ιωνία...

Μετά την αιχμαλώτιση του Νικ. Τρικούπη, η κυβέρνηση Π. Πρωτοπαπαδάκη διόρισε (23- 8- 1922) αντικαταστάτη του Γ. Χατζανέστη τον αντιστράτηγο Γεωργ. Πολυμενάκο, που έσπευσε, μαζί με τον υπουργό στρατιωτικών Ν. Θεοτόκη στη Σμύρνη, για να αξιολογήσει επί τόπου την κατάσταση. Όπως έπρεπε να αναμένεται, ούτε δέκα νέοι αρχιστράτηγοι δεν θα είχαν τη δυνατότητα να αντιστρέψουν τις εξελίξεις.

Στις 28- 8- 1922 η κυβέρνηση παραιτήθηκε (μαζί της και ο αρμοστής της Σμύρνης Αρ. Στεργιάδης) και την ίδια ημέρα ορκίστηκε νέα υπό τον Νικ. Τριανταφυλλάκο...

Οι τρομερές απώλειες...

Μόνο η *εμπαθέστατη* *κακοπιστία* «καθ' έξιν και επάγγελμα» κινηματιών και στασιαστών και η *εγκληματική προδιάθεση* εξόντωσης των κύριων πολιτικών αντιπάλων του "αφέντη" τους, ο οποίος απολάμβανε τη ζάμπλουτη ζωή στη γαλλική πρωτεύουσα, χάρη στην περιουσία της χοντροβαλαντιούχου σύζυγό του Έλενας, θα μπορούσαν να επιρρίψουν ευθύνες στους λαοπρόβλητους μετανοεμβριανούς κυβερνήτες και στον αντιστράτηγο των εβδομήντα ημερών Γ. Χατζανέστη για το μικρασιατικό όλεθρο.

¹ Περίπου 30.000 τουφέκια και 100 πυροβόλα.

Ο όλεθρο εκείνος ήταν προδιαγραφμένος, προβλεπτός και αναπόφευκτος από την πρώτη στιγμή της αποβίβασης της ελληνικής μεραρχίας στη Σμύρνη. Οι σπόροι της καταστροφής ενυπήρχαν από το λίκνο της (οφειλόμενης σε αφροσύνη ή δόλο) περιπέτειας. Η ήττα στο Αφίο Καραχισάρ δεν ήταν, βέβαια, το πραγματικό αίτιο της ολοκληρωτικής καταστροφής αλλά καρπός και προϊόν μακροχρόνιας υπονομευτικής δραστηριότητας και τα συμπτώματα της αποσύνθεσης πολλαπλασιάστηκαν με την ταχύτητα λοιμώδους μεσαιωνικής επιδημίας.

Ήδη είχαν απολεστεί οι εκλεκτοί, οι γενναίοι, οι λεοντόκαρδοι. Έξι, επτά, για ορισμένους δέκα χρόνια παραμονής στο χακί, στο πλαίσιο ενός εγχειρήματος που και οι αφελέστεροι των Ελλήνων αντιλαμβάνονταν πως ήταν βραχύβιο· διχόνοια που κατέτρωγε σαν σαράκι την ψυχική αντοχή και το σθένος των μαχητών· ανενδοίαστη «αμυντική» προπαγάνδα, που έπληξε τους συνεχιστές και όχι το δρομολογητή της περιπέτειας· συνεχώς διευρυνόμενη ενίσχυση από τους τρεις Μεγάλους του αντιπάλου ενώ η Ελλάδα ήταν αποδέκτρια μόνο κομπών και ωραίων αγγλικών λόγων· δυνάμεις ανεπαρκείς και σε μεγάλες αποστάσεις από τη βάση τους· και ο κλονισμός της πίστης και στο δικαιολογημένο και στο εφικτό ενός αγώνα, για την αποτυχία του οποίου είχαν «αρχήθεν» εκδήλωση τη βεβαιότητά τους στρατιωτικοί ηγέτες ο όπως ο Άγγλος σερ Χένρι Γουίλσον και οι Γάλλοι Φερντινάν Φός και Ανρί Γκουρό.

Πριν από την παράθεση όσων ακολούθησαν, με βάση καταστρωμένο από καιρό σχέδιο στασιαστικής ενεργείας (για την ανατροπή της λαϊκής βούλησης, τον εξοστρακισμό- για δεύτερη φορά- χωρίς να ερωτηθεί ο λαός του Κωνσταντίνου και για τη βενιζελοποίηση της εξουσίας «ερήμην» του εκλογικού σώματος) είναι επιβεβλημένο να δοθούν οι αριθμοί των απωλειών (αναγκαστικά κατά προσέγγιση, αφού δεν υπήρξε ποτέ επίσημη ανακοίνωση με ανεπίδεκτα αμφισβήτησης σύνολα¹) από τον *Αύγουστο 1921*, μέχρι το *Δεκέμβριο 1923*:

❖ *Νεκροί* περίπου 1050.

❖ *Εξαφανισμένοι* (φυσικά, για πάντα, όπως έγινε το 1974 στην Κύπρο) περίπου 1550.

❖ *Τραυματίες* (διάφορων βαθμών σοβαρότητας) περίπου 6600.

❖ *Αιχμάλωτοι*:

➤ Δύο τμήματα της Ομάδας Τρικούπη περίπου 12.000.

➤ Δύο συντάγματα της XI Μεραρχίας περίπου 5000.

➤ Τμήμα του συντάγματος Μαιάνδρου ποταμού περίπου 2000.

➤ Αν προστεθούν σε αυτούς και οι «εξαφανισμένοι» περίπου 1500, το σύνολό τους κυμαίνεται περί τους 20.500.

¹Κατά τον Α. Κ. Sotan (ο.π) οι νεκροί μας *συνολικά* ανήλθαν σε 23.400 και οι τραυματίες σε 37.200 μέχρι 25-3-1922.

Πόσους από τους αιχμαλώτους απέδωσαν οι Τουρκιμογγόλοι, μετά τη συνθήκη της Λωζάνης;

745 αξιωματικούς και 11.760 οπλίτες συνολικά περί τους 12.500.

Πράγμα που σημαίνει ότι εξόντωσαν στη διάρκεια της αιχμαλωσίας τους περισσότερους από 8000 βαθμοφόρους και στρατιώτες...

Αν προστεθούν στους νεκρούς και εκείνοι από τους τραυματίες, που κατέστησαν ανίκανοι για εργασία (κατά προσέγγιση ένας στους τρεις) περίπου 3300 καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ελληνική στρατιά (223.000 άντρες) είχε ποσοστό απωλειών που ανέρχονται στο 5%. Η εκκένωση της Ιωνίας από περίπου 200.000 άνδρες και σχεδόν 1.200.000 πρόσφυγες πραγματοποιήθηκε σε 25 ημέρες.

Αλλά οι «απώλειες» δεν υπολογίζονται μόνο σε ανθρώπινες ζωές, αλλά και σε χρηματικά ποσά που δαπανήθηκαν για τις ανάγκες ενός πολέμου και τις συνέπειες του:

Η « άφρων εκστρατεία» στοίχισε στη φτωχή Ελλάδα, κατά τους σαράντα μήνες της διάρκειας της και των δεκαετιών προεκτάσεων της εις βάρος του κρατικού προϋπολογισμού, περίπου 15.000.000.000 δραχμές της εποχής εκείνης, χωρίς να συνυπολογίζεται η αξία του πολεμικού υλικού (αρκετού για τον εξοπλισμό έξι μεραρχιών...) και το τρομερό κενό της απώλειας, στους σαράντα μήνες, περισσότερων από 20.000 νεκρούς και 37.000 τραυματίες, αλλά και το οικονομικό βάρος της εξάχρονης δυσπραγίας που ακολούθησε.

Αλλά αν αυτοί οι αριθμοί προκαλούν ίλιγγο, όσοι αφορούν και ομογένεια είναι κυριολεκτικά εφιαλτικοί...

➤ Κατά το Ορθόδοξο Οικουμενικό Πατριαρχείο η ελληνικής καταγωγής κάτοικοι της Ιωνίας ανέρχονταν σε 2.250.000 κατά προσέγγιση.

➤ Στο *Συμπλήρωμα Ιστορίας Κ. Παπαρρηγοπούλου* ο Π. Καρολίδης ανεβάζει (αόριστα) «εις εκατοντάδας μυριάδων τους σφαγέντας, εις δεκάδας χιλιάδας τας αιχμαλωσίας γυναικών και κορασίδων δια τα χαρέμια, εις εκατονταδάς χιλιάδας τους εκδιωχθέντας» ενώ υπολογίζει ότι η αξία των περιουσιών τους ήταν πολλών δισεκατομμυρίων.

➤ Ο λόρδος Τζόρτζ Κόρζον, στην αγόρευσή του (18- 11- 1922) στην Λωζάνη, "κατέθεσε" ότι στην Μικρά Ασία ζούσαν, το 1914, 1.600.000 Έλληνες, χωρίς να μνημονεύσει την πηγή της πληροφορίας του.

➤ Οι Έλληνες πρόκριτοι της Σμύρνης τους υπολόγιζαν σε 1.700.000.

➤ Στο περίφημο πόνημα του Κωνσταντίνος και Βενιζέλος¹ ο Γάλλος ακαδημαϊκός και πανεπιστημιακός καθηγητής αναφέρεται 1.300.000 Έλληνες.

¹ Βλέπε τη μετάφραση μου στα ελληνικά.

➤ Ο Όστιν Τσέιμπερλιν, σε αγόρευση του στη Βουλή των Κοινοτήτων (Μάιος 1922), υπολόγισε σε μισό εκατομμύριο τους ομοεθνείς μας, που διά των εκτοπίσεων οδήγησαν στο θάνατο οι Τούρκοι από το θέρος του 1914 μέχρι τον Οκτώβριο του 1918.

Ένας συγκερασμός αυτών των αριθμών καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι το 1922 στην Ιωνία και στον Πόντο έπρεπε να είχαν απομείνει τουλάχιστον 1.650.000 Έλληνες, από τους οποίους «προσφυγοποιήθηκαν» στην Ελλάδα:

- 626.954 από τη Μικρά Ασία.
- 182.169 από τον Πόντο.
- 256.635 από την Ανατολική Θράκη.
- 38.457 από το Βόσπορο.

Συνολικά: 1.104.215 ψυχές...

Απουσιάζουν από το προσκλητήριο περίπου 500.000 Έλληνες· τους κατέσφαξαν οι προστατευόμενοι του εξαπατητικού ιστορικού σφουγγαριού της υπεύθυνης για το πανάθλιο εκείνο βιβλίο της Στ' Δημοτικού, που εμφάνιζε τους σφαγιασμένους 100.000-125.000 χριστιανούς της Σμύρνης να *συνωστίζονται* στις προκυμαίες της¹ όπως και άλλους 160.000 της ευρύτερης περιοχής που είχαν την ίδια τύχη...

Γράφει² ο ("ασήμαντος" σε σύγκριση με τη Μ. Ρεπούση) *Εντουάρ Ντριό*, τακτικός καθηγητής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο (...όγδοης σειράς) της Σορβόνης και μέλος της...Ακαδημιούλας του Παρισιού:

«Η "Γκιαούρ Ισμίρ" (η Άπιστη Σμύρνη) δεν υπάρχει ποια. Αμερικανικές μαρτυρίες έχουν περιγράψει η φρίκη των σφαγών και της πυρκαγιάς: Συγκλονιστικότερη είναι η περίπτωση του *Μητροπολίτη Χρυσοστόμου*³ που παραδόθηκε από το στρατηγό Νουρέντ- Ντίν στη μανία του όχλου, σπρώχτηκε μέσα σ' ένα κουρείο για να του αφαιρέσουν τα ράσα και να τον αναγκάσουν να φορέσει άσπρη κελεμπία. Ύστερα ξυλοκοπήθηκε άγρια, ποδοπατήθηκε, σκεπάστηκε με φτυσίματα και ακαθαρσίες, του τσάκισαν τα πόδια, του ξερίζωσαν τα γένια, του έκοψαν τα αυτιά και του έβγαλαν τα μάτια. Με ανάλογο τρόπο είχε μαρτυρήσει, πριν από εκατό χρόνια ο *Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'* της Κωνσταντινούπολης: Υπάρχει μια φρικιαστική ενότητα και συνέχεια σε αυτή τη θηριώδη γενοκτονική πολιτική των Τούρκων.

Πεντακόσιες χιλιάδες ανθρώπινες υπάρξεις εξοντώθηκαν με πρωτοφανείς μεθόδους αγριότητας· διακόσιες ογδόντα χιλιάδες κάτοικοι της Σμύρνης και της γύρω περιοχής καταδιώχθηκαν και στριμώχθηκαν στην παραλία· οι Τούρκοι τους έσπρωχναν στο νερό· σε όλο

¹ Ασφαλώς ως πτώματα...

² Βλέπε τον Ε' τόμο της *Διπλωματικής Ιστορίας της Ελλάδος*.

³ Όχι, αυτός δεν χρειάστηκε να συνωστισθεί: είχε εισιτήριο Α' θέσης για τον Παράδεισο...

Ο Χρισόστομος (Καλαφάτης), Άγιος σήμερα της ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας ήταν μόλις πενήντα τεσσάρων ετών και δεν είχε βλάβει στη ζωή του κανέναν...

το μάκρος της αποβάθρας επέπλεαν σωροί από πτώματα και σε πλάτος πολλών μέτρων σχημάτιζαν ένα ανάχωμα επάνω στο οποίο θα μπορούσε κανείς να βαδίσει...

Τα νεότερα σε ηλικία άτομα, αγόρια ή κορίτσια οδηγήθηκαν στο εσωτερικό· αλήθεια, τι απέγιναν;

Η "Άπιστη Σμύρνη" δεν υπάρχει πια· ούτε Έλληνας στην Ιωνία· η εθνική δαντέλα των ελληνικών πληθυσμών, η οποία, κατά μήκος όλων των παραλίων της Μικράς Ασίας, αφηγούνταν στους χάρτες μας το εγχείρημα μιας χιλιόχρονης εγκατάστασης, κομματιάστηκε και βουτήχθηκε στο αίμα...»

Φασιστόμουτρο Ντριό, τα έβλεπες έτσι τα πράγματα, επειδή δεν ανήκες στους «προοδευτικούς», τους λάτρεις της παγκοσμιοποίησης και έδωσε χρηματοδότησε κάποια υπουργός *Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων* (!) της χώρας οποία ανήκαν οι βάρβαροι και κανιβαλικά σφαγιασμένοι. *Πεντακόσιες χιλιάδες και άλλες τριακόσιες εβδομήντα στον Πόντο*; Ρανίδα στον ωκεανό των δισεκατομμυρίων ανθρωπίνων κλασμάτων, που έζησαν, στη διαδρομή των χιλιετιών, σε τούτο τον πλανήτη των ανθρωπόμορφων σαρκοβόρων θηρίων...

Ο «συνωστισμός» στις φλόγες της Σμύρνης

❖ «Οι δρόμοι της πόλεως ήσαν πλήρεις πτωμάτων, τα οποία κατεσπάρασσον οι προσφιλείς εις τους μωαμεθανούς σκύλοι και φοβερά δυσοσμία ανεδίδετο. Ούτως ετήρει ο Μουσταφά Κεμάλ τις υποσχέσεις του προς την Κοινωνία των Εθνών (Κ.Τ.Ε), ότι οι στρατιώται του θα συμπεριφερθούν ως πολιτισμένοι κατά την ώραν της νίκης...» γράφει με φρίκη άλλος... εθνικιστοφασίστας, ο Αλεξ. Δ. Οικονόμου (ο.π)

Ασφαλώς, τα πτώματα αυτά ανήκαν σε ανόητους, που δεν προνόησαν να συνωστισθούν έγκαιρα στις προκυμαίες, όπου, πατώντας επί των συμπαγών σωρών χιλιάδων πτωμάτων, θα μπορούσαν να επιβιβαστούν στα τεράστια κρουαζιερόλποια, τα οποία θα τους μετέφεραν στα Κανάρια νησιά, στις Μαλβίδες, στο Μπαλί ή στην Καραϊβική για τις θερινές διακοπές τους...

❖ Άλλο... ναζιστόμουτρο και αντιπροοδευτικός, ο πρεσβευτής Κ. Μ. Σακελλαρόπουλος¹, αντί να διακονήσει την «υψηλή ιδέα» των αρχιαφελών για την ελληνο-τουρκική... αδελφική φιλία, οδηγεί τη γραφίδα του σε ακραίες θέσεις, τις οποίες καταδικάζουν όλοι οι λάτρεις της παγκοσμιοποίησης:

«Πώς να μη μνημονεύση κανείς εν τουλάχιστον, το ευγενέστερον της συμφοράς εκείνης θύμα; Αγνός, ανώτερος υπολογισμών, ενθουσιώδης ο *Μητροπολίτης Χρυσόστομος* κατέλαβε θέσιν μεγάλην εις τας της Στρατευμένης Εκκλησίας... ο Χρυσόστομος δεν έπαυσε

¹ Βλέπε το έργο του *Η σκιά της Δύσεως*.

να ποτίζεται με χολή και κατά την μακράν, υπό την ελληνικήν διοίκησιν, αγωνίαν που επηκολούθησε την μέθην της εμφανίσεως της ελληνικής σημαίας εις τας ακτάς της Ιωνίας! Χριστιανός άλλης εποχής ο τελευταίος Μητροπολίτης της μαρτυρικής Σμύρνης έζησε και απέθανεν ως μάρτυς. Και δεν υπήρξε, δυστυχώς, μέσα εις το σκότος της καταστροφής, άλλο σημείον φωτεινόν έκτος της αυτοθυσίας του...»

❖ Έτερος... φασίστας και ακραίος εθνικιστής ο (πρώην υπαρχηγός του «εθνάρχη») *Κων. Γ. Ζαβιτζιάνος* αγνοεί (και αυτός) τον τόσο χαριτωμένο για τους «αδελφικούς φίλους» μας της Τουρκομογγολίας «*συνωστισμό*» και τονίζει (ο.π) :

«Αι ορδαί του Κεμάλ από τας οποίας αποτελείτο ο στρατός του δεν περιορίσθησαν να καταλάβουν απλώς την Σμύρνην. Επετέθησαν εναντίον εκατοντάδων χιλιάδων γυναικών, παιδιών και γερόντων, τους οποίους έσφαζον όπου και αν τους συνήντων, μετ' ανηκούστων θηριωδιών. Το πρόγραμμα δεν επέβλεπεν εις την στρατιωτικήν κατάληψιν της Σμύρνης, αλλ' εις την καταστροφήν της πόλεως ταύτης, μαζί με την εξόντωσιν όλου του χριστιανικού πληθυσμού αυτής, ανεξαρτήτως ηλικίας ή γένους.

Άλλαι εκατοντάδες χιλιάδων, *αυταί πλέον του ενός εκατομμυρίου* σπρώχνονται με ξύλα, ρόπαλα και μαχαίρια ως αγέλη προς την θάλασσαν.¹ Και εκείθεν στοιβαγμένοι κατά μήκος της παραλίας, αι ατυχείς *αυταί υπάρξεις ερρίπτοντο εις την θάλασσαν*. Πολλαί από αυτάς έπεφταν μόναι τους εις την θάλασσαν δια να σωθούν κολυμβώσαι εις κάποιον πλοίον. Άλλ' οι στρατιώται από την ξηράν επυροβόλουν κατ' αυτών.²

Οι δρόμοι, αι πλατεΐαι και η θάλασσα της Σμύρνης είχαν γεμίσει πτώματα...». Ναι, αλλά η... προκυμαΐα;

Οι ανελέητες σφαγές Ελλήνων κατά κύριο λόγο και Αρμενίων συνεχίζονταν μέρα νύχτα, όταν, στις 31- 8- 1922, υπό το κροτάλισμα αναρίθμητων πυροβολισμών, οι Τουρκομογγόλοι σύγχρονοι «Νέρωνες» απολάμβαναν πια, με θηριώδη ικανοποίηση, το νέο επίτευγμα τους: *Τον εμπρισμό των αντίστοιχων συνοικιών!* Θα πίστευε κανείς ότι οι Βίκινγκς είχαν ανάψει χιλιάδες νεκρώσιμες φωτιές γύρω από απροσμέτρητα πτώματα λευκόμαλλων γερόντων, αντρών, γυναικών και παιδιών.

Περισσότερα από εκατόν πενήντα χιλιάδες δύσμοιρα ανθρώπινα πλάσματα βρίσκονταν αλαφιασμένα στις προκυμαΐες, έχοντας πίσω τους τον πύρινο θάνατο και μπροστά την άδεια θάλασσα.

Πολύ μακριά τα πληρώματα των «χριστιανικών πολεμικών παρακολουθούσαν με αδιαφορία ή – κάποιοι- με χαιρεκακία τη φρικαλέα τραγωδία της Δαντικής κόλασης, η οποία δεν ήταν αυτοδημιούργητη· τεράστιο μερίδιο ευθύνης για την πρόκληση της έφεραν οι Γάλλοι, οι

¹ Συνεπώς το «συνωστίζονταν» αποδίδει την πραγματικότητα...

² Συκοφαντία! Το πρώην βιβλίο της Στ' Δημοτικού δεν ανέφερε τέτοια πράγματα...

Ιταλοί, οι μπολσεβίκοι- και βέβαια, οι Άγγλοι με τη διαβόητη γνωστή κιναιδική τακτική τους. Οι αξιωματικοί των πολεμικών αυτών σκαφών είχαν διατάξει να πυροβολούνται «στο ψαχνό» όσοι τα πλησίαζαν κολυμπώντας για να ζητήσουν άσυλο...

Η ελληνική κυβέρνηση ξαναέστειλε όλα τα διαθέσιμα πλοία, τώρα για να παραλάβουν αμάχους. Όσοι είχαν γλιτώσει από την τουρκομογγολική λεπίδα, με την ψυχή στο στόμα, συχνότατα αγνοώντας που επιβιβάστηκαν οι γυναίκες ή τα παιδιά τους, με την ψυχή στο στόμα, άφηναν πίσω τους πλάι στις δεκάδες χιλιάδες των άταφων κατακρεουργημένων, ένα ακόμα, άλλης μορφής, άψυχο «σώμα»:

Την Ιωνία τους!

Την «Άπιστη Σμύρνη». Την Πέργαμο. Το Αϊβαλί. Τα Βρύουλα. Το Δικελή, την Προύσα. Τα άλλα κέντρα του ελληνισμού ο ανθούσαν, ευημερούσαν, προόδευαν. Και που έπρεπε να αφανιστούν γιατί αυτό επιθυμούσε και επεδίωκε ο παγκόσμιος σιωνισμός...

Τέσσερις ολόκληρες ημέρες κράτησε η πυρκαγιά της Σμύρνης, που "καταβρόχθισε" μόνο τις χριστιανικές συνοικίες (όχι, βέβαια, και την τουρκική). Στρατιώτες του Κεμάλ (τον πρότεινε, μετά από μία δεκαετία, για το Νόμπελ ειρήνης ο υποτιθέμενος «εθνάρχης» Βενιζέλος, αλλά η αρμόδια Επιτροπή απέρριψε στον κάλαθο των αχρήστων το σχετικό έγγραφο του¹...). τριγύριζαν στους δρόμους και αφού πλιατσικολογούσαν (πρόκειται για το εθνικό τους σπορ...) τις κατοικίες των χριστιανών, περιέβρεχαν με βενζίνη εξώθυρες, πατώματα και τοιχώματα και τις παρέδιδαν στις φλόγες.

❖ «*Τρεις φορές ο ελληνικός πολιτισμός*» υπογραμμίζει ο Αλέξ. Γ. Οικονόμου (ο.π), «*επεχείρησε να εισδύση εις την Ασίαν* (δια των αποικιών το 1100 π.Χ., για του Μεγάλου Αλεξάνδρου το 333 π.Χ και κατά το 1919), *αλλά και τας τρεις φορές αι βάρβαροι φυλαί, τας οποίας ακαταπαύστως και αφθόνως παράγει εις την χοάνην της η απέραντη αυτή ήπειρος, τον εξεδίωχαν ως ανεπίδεκτοι αυτού...*».

❖ Συγκλοντικός στην «κατάθεση ψυχής» του είναι ο Νικ, Α. Αντωνακέας (ο.π):

«Μια τραγωδία εκτάκτου θλιβερότητος επαίζετο εις βάρος των δυστυχών εκεί ομογενών μας. Είναι δύσκολον να δώση τις έστω και αμυδράν εικόνα του ανεκφράστου πανικού και του οδυνηρού και απαισίου θεάματος, το οποίον παρουσίαζε η πόλις της Σμύρνης κατά τας τελευταίας ημέρας της ελληνικής κατοχής. *Είναι αδύνατον εις τας ολίγας αυτάς γραμμάς να περιγράψωμεν την φρικιαστικήν εκείνην τραγωδίαν, ήτις διεδραματίσθη, υπό το βλέμμα μάλιστα των Συμμάχων, κατά τας ημέρας εκείνας εις τα αιματοβαφή μικρασιατικά παράλια. Η ομαδική ψυχική απόγνωσις και ο ανθρώπινος πόνος είναι ζήτημα, εάν*

¹Βλέπε τα πονήματα μου *Ελ. Βενιζέλος: «Εθνάρχης» ή εθνικός ολετήρας; Και Εθνικός διχασμός. Αίτια. Ένοχοι. Συνέπειες.*

εξαδηλώθησαν εντονώτερον δια μέσου των αιώνων και εάν συνεκλόνισαν περισσότερον την ανθρώπινην ψυχήν, ήτις αναντιρρήτως κατά τας θλιβεράς εκείνας ημέρας εδοκιμάσθη και διήλθε φοβεράς και απαισίας πράγματι στιγμάς, απεριγράπτου τρόμου, οδύνης και θλίψεως.

Εάν ο ψυχικός πόνος του παντός ανθρώπου είναι το οδυνηρότερον συναίσθημα της ανθρώπινης ψυχής, η ψυχική απόγνωσις και η ομαδική αγωνία τόσων χιλιάδων ανθρωπίνων υπάρξεων, εκδηλωθείσαι υπό τόσον τραγικής συνθήκας κατέστησαν έτι περισσότερον σκληραί και επώδυνοι. Όσον και εάν είναι τις προικισμένος με χαλύβδινην απάθειαν και αδιαφορίαν, δεν ήτο δυνατόν να μη συγκινηθή, να μη πονέση και να μη αισθανθή συγκλονιζομένην την ψυχήν του εκ βάθρων, *προ του οικτρού και οδυνηρού εκείνου θεάματος της ομαδικής απογνώσεως, η οποία περιέσφιγγε και εσπάρασσε τας περισεεις εκ του τρόμου ψυχα΄την ατυχών Ελλήνων, οίτινες άνευ ουδεμίας ελπίδος βοηθείας κατέκλυζον αλλόφρονες την προκυμαίαν και ολόκληρον την πόλιν της Σμύρνης...*»

Φασιστικές ή εθνικιστικές υπερβολές!

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΕΚΤΟ

Η ΜΟΓΓΟΛΙΚΗ ΣΤΕΠΑ

ΚΑΤΑΚΡΕΟΥΡΓΕΙ ΤΗΝ ΙΩΝΙΑ

(«ΣΥΝΩΣΤΙΖΟΜΕΝΗ» ΚΑΙ ΜΗ...)

§«Ο Χρυσόστομος πέθανε ως αυθεντικός μάρτυρας. Ο πολιούχος της Σμύρνης Άγιος Πολύκαρπος κάηκε ζωντανός στο στάδιο, που βρίσκεται υψηλότερα από την πόλη. Ο Τούρκος κυριαρχεί σήμερα στη γη των Επτά Εκκλησιών, χωρίς κανέναν πλέον να του αντιστέκεται, αλλά η τελευταία σκηνή της ολοκληρωτικής εξόντωσης της χριστιανοσύνης δοξάστηκε από τον ηρωικό θάνατο του τελευταίου Μητροπολίτη της Σμύρνης...»

Τζόρτζ Χόρτον

(*Η μάστιγα της Ασίας*)

Από τις απώτατες ασιατικές, μογγολικές στέπες, από όπου είχαν εκδιωχθεί από τις άλλες φυλές, επειδή η βαρβαρότητα τους δεν γνώριζε όρια, οι Τουρκομογγόλοι μετέφεραν στις αιγαιακές ακτές (όπου ο ελληνισμός είχε δημιουργήσει τους πέντε διαδοχικούς πολιτισμούς του...) - και διατήρησαν «ως κόρη οφθαλμού»- τα ζουγκλικά και κανιβαλικά ένστικτα, που αγνοούσαν τον οίκτο, το έλεος, τη συμπόνια ακόμα και αυτόν τον κορεσμό αίματος και σφαγών.

Ο ανάγνωστη δικαιούται- και οφείλει- να γνωρίζει την αλήθεια. Όπως ακριβώς έχει. Γυμνή. Χωρίς καλλωπισμούς, ωραιοποιήσεις και ψιμύθια. Αν μπορεί, ας συγχωρήσει. Αν ενέχει τη δυνατότητα, ας την διαγράψει από την μνήμη του. Αφού, όμως, πρώτα ενημερωθεί για αυτή. Για τα γεγονότα. Για τα πραγματικά περιστατικά. Κανένας- και καμία- δεν νομιμοποιείται, με την επίκληση οποιασδήποτε μορφής σκοπιμοτήτων, να παραπληροφορήσει τη νέα γενιά με παραμύθια, όπως εντέλλονται τα διεθνή (σιωνιστικά) κέντρα παγκοσμιοποίησης. Όσοι αποχώρησαν με το αχακατήριστο εκείνο βιβλίο της ομάδας Ρεπούση, που έφερε τον τίτλο *Ιστορία (!) της Στ' Δημοτικού*, μπορεί να θεωρηθεί βέβαιο πως θα μεταλλάξουν την απορία τους σε *ασύνορη αγανάκτηση και οργή*, να καταστούν γνωστές του σημαντικότερου τουλάχιστον τμήματος της *εφιαλτικής φρίκης*, την οποία "συνέγραψαν" με τα γιαταγάνια, τα χαντζάρια, τις κάμες οι βάρβαροι της Ανατολίας, οι εξολοθρευτές του *χριστιανισμού* Ιωνίας και Πόντου· υποψήφιοι τώρα για ισότιμη με τα άλλα μέλη ένταξη στην *χριστιανική*, υποτίθεται, Ευρωπαϊκή Ένωση...

❖ Ο πάπας Πίος ΙΑ' δεν απάντησε σε προσωπική επιστολή του Μητροπολίτη Χρυσόστομου, στην οποία, μεταξύ άλλων, του έγραφε:

« Μακαριότατε, ωσεί να μη ήρκουν τα δεινά μαρτύρια των χριστιανών της Ανατολής, των στεναζόμενων επί πέντε ατέλειωτους αιώνας υπό τον πλέον σκληρόν ζυγόν των σουλτάνων, τον τρομερώτερον εξ ων εγνώρισεν η παγκόσμιος ιστορία, ωσεί να μη ήρκουν οι εξανδραποδισμοί και εξοντώσεις των χριστιανικών στοιχείων, δεινοί μας ταράττουσι φόβοι ότι μέγα παρασκευάζεται ανοσιούργημα κατά της ιστορίας και του χριστιανισμού... Υψώσατε την πατρικήν φωνήν Σας. Λαλήσατε εις τας καρδίας των ισχυρών. Διδάξατε στοιχειώδη δικαιοσύνην και σεβασμόν προς τας ελευθερίας των λαών και τα ανθρώπινα των δίκαια...»

Καταθέτει ο εφημέριος της Αγγλικανικής Εκκλησίας *Charles Dobson*:

«Ο Μητροπολίτης μου έδωσε, πριν από την είσοδο των Τούρκων στη Σμύρνη μήνυμα, που υπέγραφαν και ο Αρμένιος αρχιεπίσκοπος και άλλοι βαθμούχοι, για το διαβιβάσω επειγόντως αρχιεπίσκοπο του Καντέρμπουρι. Ζητούσε από τον πριμάτο της Αγγλίας να ασκήσει όλη του την επιρροή στην αγγλική κυβέρνηση μια να λάβει μέτρα την προστασία της

ζωής των χριστιανών, και κατέληγε με τις λέξεις: "Στο όνομα του Χριστού, σπεύστε να προλάβετε την επικείμενη καταστροφή!"

Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι οι Τούρκοι τα συμπεριφέρονταν με τρόπο που να δικαιώνει απόλυτα τους φόβους του ιεράρχη...»

❖ Στο συγκλονιστικό πόνημα του *Les derniers jours de Smyrne* ο Γάλλος συγγραφέας *Rene Puaux*¹ υπογραμμίζει την ασυγχώρητη αδιαφορία των ξένων προξένων, οι οποίοι περιορίστηκαν να επισκεφθούν, στολισμένοι με τη μεγάλη τους στολή, στον Νουρεντίν για να του παραδώσουν την εγκαταλελειμμένη πόλη. Η απάντηση του:

« Τη Σμύρνη την κατέλαβα με το σπαθί και δεν χρειάζομαι κανενός είδους παράδοση!»

❖ Η Γαλλίδα *Louise Petion* τονίζει σε επιστολή της, καταχωρισμένη στο τεύχος Νοεμβρίου 1922 του περιοδικού *Revue du Chrstianisme Social*, και τα ακόλουθα:

«Όλοι είχαμε μεγάλη εμπιστοσύνη στους Ευρωπαίους, τα πολεμικά σκάφη των οποίων ήταν πολύ κοντά μας. Αδυνατούσαμε να φανταστούμε, ότι θα επέτρεπαν σε αυτούς τους βαρβάρους να διαπράξουν όσα έκαναν...»

❖ Κατά τη συνεδρίαση της Γαλλικής Βουλής τις 14 / 27- 10- 1922 ο αβάζ- βουλευτής *Edouard Soulier* κατέθεσε, μεταξύ άλλων:

« Ο επικεφαλής του γαλλικού αγήματος, που στάλθηκε στην Μητρόπολη από τον πρόξενο για να προστατεύσει τον Μητροπολίτη, του πρότεινε να τον οδηγήσει στην εκκλησία του *Sacre Coeur* ή στο γαλλικό προξενείο. Ο Χρυσόστομος δεν ανήκε στην εκκλησία της Γαλλίας, αυτό όμως δεν εμποδίζει να εκφράσω τον πιο βαθύ σεβασμό στην μνήμη του! Όταν το άγημα αποχώρησε, κατέφθασαν με άμαξα ένας Τούρκος αξιωματικός και δύο στρατιώτες που οδήγησαν τον Ιεράρχη σε ένα κουρείο. Εκεί του φόρεσαν άσπρη μπλούζα, ίσως για να τον χλευάσουν και εκεί διαδραματίστηκε το φρικτό έγκλημα: *Του ξερίζωσαν τα γένια, τον μαχαίρωσαν, του έκοψαν τη μύτη και τα αυτιά. Στα βασανιστήρια έλαβαν μέρος και γυναίκες. Οι παρόντες ναύτες μας, πάνοπλοι, ήταν αγανακτισμένοι, έξαλλοι. Αλλά, εκτελώντας διαταγές, ο επικεφαλής αξιωματικός, τους απειλούσε με το περίστροφο στο χέρι ότι θα τους πυροβολούσε. Μετέφεραν έπειτα τον Ιεράρχη στις τουρκικές συνοικίες, όπου τον διαμέλισαν και τον άφησαν βορά στους σκύλους...»*

❖ Ο *Τούρκος αστυνόμος* που τον μετέφερε στον Νουρεντίν εξιστόρησε λίγο αργότερα:²

«Να τον δικάσει ο τουρκικός λαός! Ούρλιαξε αγριεμένος ο Νουρεντίν.

¹ Συνέγραψε και το εξίσου εξαίρετο έργο *La mort de Smyrne*

² Βλέπε Μιχ. Λ. Ροδά, *Η Ελλάδα στην Μικράν Ασίαν*. Επρόκειτο για Τουρκοκρατικό που είχε ευεργετηθεί από τον Χρυσόστομο. Σημειώνεται ότι οι Τουρκοκρατικοί ήταν απόγονοι εξισλαμισμένων Ελλήνων.

Ο Χρυσόστομος καταποντίστηκε ολόσωμος, ολόφωτος, χριστιανικά ατάραχος, ανάμεσα τον τουρκικό όχλο. Τον έσυραν στην αγορά και από εκεί τον έφεραν αιμόφυρτο την πλατεία του Τιρκιλίκ. Τα ράσα του σχισμένα, τα γένια ξεριζωμένα, τα μάτια βγαλμένα. Ό,τι απέμεινε το σώμα του το κρέμασαν στην πλατεία, να περάσει η τουρκιά και να βεβαιωθεί ότι ο γκιαούρης ξεψύχησε...»

❖ *Ο μετέπειτα αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρυσόστομος*- βοηθός επί δεκαπενταετία επίσκοπος του Χρυσοστόμου- αναφέρει σε εξιστόρηση του και τα ακόλουθα:

«Παρεδόθη εις χείρας ανόμων ο πιστός του Κυρίου και του Έθνους Ιεράρχης. Σιωπων ως πρόβατον επί σφαγήν, δέχεται κολαφισμούς, εμπτυσμούς, δαρμούς, πληγάς, σύρεται εκ της γενειάδας εις τας οδούς και εις την τουρκικήν συνοικίαν του Τιρκιλίκ προσάγεται, ως ο προκάτοχος ιερομάρτυς Πολύκαρπος εις τον τόπον του μαρτυρίου... Αργά την νύκτα ετόλμησα να εξέλθω εκ της θύρας του κωδωνοστασίου, δια να ερωτήσω τον μόνιμον από πολλού Τουρκοκρήτα αστυνομικών της Τραπεζής Αθηνών περί της τύχης του αιοίδι μου γέροντος μου και των δημογερόντων. Η απάντησις ήτο:

Τον ιδικόν σας τον αφάνισαν αισχρώς.

Μου πρόσθεσε δε ότι αυτός έρριψε κατά της εφאלής του τρεις χαριστικές βολάς, διότι ώκτειρε την ελεεινήν κατάστασιν του εις ην ηθέλησεν να δώση τέλος. Και ότι οι δύο δημογέροντες έσχον την ευθανασίαν της δια πυροβολισμών τελέσεως...»

Οι Τουρκομογγόλοι έσυραν ότι είχε απομείνει από τον εθνομάρτυρα, δεμένο με σχοινί, πίσω από καμιόνι και το πέταξαν στην παραλία, μπροστά από τους στρατώνες της Σμύρνης. Κατά την μαρτυρία αιχμάλωτου Έλληνα στρατιώτη που δραπετεύσε, αυτός και άλλοι συνάδελφοι του υποχρεώθηκαν από τους εκπροσώπους του τουρκικού "πολιτισμού" να ενταφιάσουν το πτώμα στο γήπεδο του αθλητικού συλλόγου «Απόλλων»¹.

❖ Ο Αμερικανός πρόξενος *Τζόρτζ Χόρτον* αναφέρει(ο.π) και τα εξής αποκαλυπτικά:

« Σχετικά με το θάνατο του Χρυσόστομου η αυθεντικότερη πληροφορία είναι ότι μετά τη μεταγωγή του στον Νουρεντίν τον έσυραν στο διοικητήριο και τον κατέσφαξαν. Όταν το ανέφεραν στο Γάλλο ναύαρχο, εκείνος απάντησε με σαρδώνειο χαμόγελο:

Του αξίζει!

Δε συμερίζομαι τη γνώμη του. Γνώριζα από χρόνια το σεβασμιότατο. Ήταν δραστήριος και ενθουσιώδης κήρυκας των ελληνικών ιδεωδών, πράγμα φυσικό, αφού ήταν Έλληνας

Έμεινε με το ποίμνιο του, ενώ μπορούσε να διαφύγει και ενώ ήταν βέβαιος ότι μισούνταν θανάσιμα ιδιαιτέρως τους Τούρκους και γνώρισε φρικαλέο θάνατο όρθιος το

¹ Το βεβαιώνουν στις αφηγήσεις τους ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος και ο Αρχιμανδρίτης Κύριλλος Ψύλλας.

καθήκον. Τον θεωρώ γενναίο άντρα και νομίζω, ότι οι Έλληνες θα είναι δικαιολογημένοι την ιστορία του ως ήρωα και μάρτυρα...»

**«Κάψτε, σφάζτε, βιάστε, αφανίστε
τους χριστιανούς!»**

Αυτός που προτάθηκε, μόλις οκτώ χρόνια αργότερα, από τον... «εθνάρχη» (ως πρωθυπουργό, τότε από τις κάλπες και όχι με ξένες λόγχες), για το Νόμπελ Ειρήνης (!) ο *Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ*, είχε διατάξει τον διοικητή των δυνάμεων του που κατέλαβαν την πρωτεύουσα της Ιωνίας να αφανίσει «από προσώπου γης» την «*Ισμίρ Γκιαούρ*» (την «Άπιστη Σμύρνη»). *Και να εξοντώσει όλους τους χριστιανούς, άσχετα από εθνικότητα...*

Ο Νουρεντίν φρόντισε να φυσικά, να εκτελέσει κατά γράμμα τη διαταγή του. Με εντολή του γράφηκε με κόκκινη μπογιά έξω από τις τουρκικές κατοικίες και καταστήματα, αλλά και από όσα ξένα ιδρύματα οι Τουρκομογγόλοι δεν επιθυμούσαν να καταστραφούν, η φράση «*Σαχίλι ισλαμντρί*»¹

❖ Η εφημερίδα *The New York Times* φιλοξένησε (5/18-9-1922) το εξής τηλεγράφημα του ανταποκριτή στη Σμύρνη:

«Από το Σάββατο (27-8/11-9-1922) ως την Τετάρτη δεν έμεινε κανένα χριστιανικό σπίτι άθικτο. *Παραβιάζονταν οι θύρες, ατιμάζονταν οι γυναίκες, φονεύονταν οι άντρες, λεηλατούνταν οι κατοικίες. Οι δρόμοι ήταν κατάσπαρτοι από πτώματα φρικωδώς παραμορφωμένα. Στο πλιάτσικο μετείχαν και στρατιώτες του τακτικού στρατού, που αποχωρούσαν φορτωμένοι δέματα σε γαϊδούρια, κάρα ή πρόχειρα φορεία. Η σφαγή προσέλαβε τεράστιες διαστάσεις. Τα πτώματα παραμένουν άταφα και η δυσοσμία είναι αφόρητη..*

Σε αγγλικές, αμερικανικές και κάποιες γαλλικές εφημερίδες δημοσιεύονται ανταποκρίσεις που προκαλούν φρίκη: Οι έγκλειστοι στην *αρμενική εκκλησία του Αγίου Στεφάνου* μετά από πολύωρη αντίσταση *παραδίδονται και κατασφάζονται ως τον τελευταίο: περισσότεροι από πέντε χιλιάδες!* Στη συνέχεια πυρπολούν το ναό και με αχαλίνωτη αρπακτική βουλιμία και σφαγιαστική "πείνα" ορμούν κατά των (συγκριτικά ευπορότερων από τα αρμενικά) ελληνικών σπιτιών στις συνοικίες Αγίου Κωνσταντίνου, Αγίου Νικολάου, Αγίου Δημητρίου, έχοντας επικεφαλής τον αστυνομικό διευθυντή του Κορδελιού. Οι πυρπολητές δεν επέτρεψαν να πλησιάσουν στις τυλιγμένες στις φλόγες συνοικίες ούτε ξένα αγήματα, ούτε οι πυροσβέστες που έστειλαν οι ασφαλιστικές εταιρείες.

Έπρεπε όλα- εκτός από τους τουρκικούς μαχαλάδες να γίνουν στάχτη.

¹ Ισλαμικό ίδρυμα (ασφαλώς, εκτός...συνωστισμού...)

Και έγιναν...

❖ Γράφει ο Χρ. Αγγελομάτης (ο.π):

«Τη νύκτα, από τα καταστροφώματα των πολεμικών πλοίων έβλεπαν εις τον ορίζοντα θέαμα το οποίον δια να απολαύση ο Νέρων έκαυσε την Ρώμην.

Αι χριστιανικαί δυνάμεις, που αντεπροσωπεύοντο εις τον λιμένα της Σμύρνης με τόσα πανίσχυρα πολεμικά των, παρηκολούθουν απαθώς και απελάμβανον το θέαμα, ίσως διότι και αυτά είχον το μερίδιον των εις την προπαρασκευήν του. Ολόκληρος ο ορίζων ήτο κατακόκκινος από τας φλόγας, αι οποίαι κάθε τόσον ανερριπίζοντο και έφθαναν εις μέγα ύψος, διότι δεν έπαυαν τα όργανα του Νουρεντίν ν' αδειάζουν συνεχώς δοχεία βενζίνης και πετρελαίου και να ρίπτουν χειροβομβίδας. Και εις το μέσον της κατερύθρου ανταυγείας τα μάτια των θεατών του πυροτεχνήματος αντίκρυζαν σκηνάς φρίκης και αυτιά των ήκουαν κραυγάς ανθρώπων αλλοφρονούντων, οι οποίοι, διωκόμενοι από τας φλόγας εις πυκνάς μάζας έτρεχαν να εύρον την σωτηρίαν εις την προκυμαίαν¹. Αλλά και εδώ είχε φθάσει η πυρκαϊά και πολλοί από τους ανθρώπους αυτούς άνδρες, γυναίκες και παιδιά, γυναίκες με μωρά εις την αγκάλην, έπιπτον ωθούμενοι από τους ακολουθούντας εις την θάλασσαν και επνίγοντο...»

❖ Ξεχειλίζει η φρίκη από το κείμενο του επικεφαλής της Χριστιανικής Αδελφότητας Νέων (Χ.Α.Ν.) στη Σμύρνη *Edward Fisher* :

«Σε δέκα ώρες η πυρκαγιά απέκτησε πλάτος σχεδόν τριάμισι χιλιομέτρων. Ένας όγκος πανικόβλητου πληθυσμού αγωνίζεται να σωθεί στην προκυμαία. Μετά την τρομερή σφαγή, η πυρκαγιά στάθηκε η χαριστική βολή για το χριστιανικό πληθυσμό της Σμύρνης. Τα αλλόφρονα πλήθη κυκλώνουν τους Αμερικανούς ναύτες και ζητούν προστασία στο όνομα του Χριστού, εκείνοι, όμως, αδυνατούν. Άλλοι κραυγάζουν σαν τρελοί, άλλοι φονεύονται από τους Τούρκους που διαρκώς πυροβολούν και στη θάλασσα επιπλέουν χιλιάδες πτωμάτων...²»

❖ Ο *Peter String*, ανταποκριτής της *The Daily Telegraph* στη Σμύρνη τηλεγραφούσε (1/14-9-1922) από το βρετανικό θωρηκτό *Iron Duke*³:

«Η Σμύρνη καταβροχθήστηκε από τις φλόγες πυρκαγιάς εκτός από την τουρκική συνοικία. Το θέαμα είναι τρομακτικό. Από τείχος φωτιάς πλάτους εξίμισι χιλιομέτρων με είκοσι εστίες αναπηδούν φλόγες ύψους τριάντα μέτρων. Η προκυμαία είναι πλημμυρισμένη από μυριάδες λαού που κατέφυγαν εκεί για να γλυτώσουν από τους Τούρκους. Ως, εδώ ακούγονται διαπεραστικές κραυγές τρόμου και απόγνωσης...»

❖ Καταθέτει ως αυτόπτης μάρτυρας ο καθηγητής Σ. Καραμπλιάς:

¹ Αυτό εξηγεί γιατί «συνωστίζονταν» εκεί...

² Και εκεί «συνωστισμός»...

³ Με αυτό σώθηκε ο Αρ. Στεργιάδης.

«Ουαί αι αλλοίμονον εις τους ασθενείς και μη δυναμένους να κινηθούν και ουαί εις τας εγκύους, και τας επιτόκους ή αναγκαζομένας να φέρουν βρέφη εις τας αγκάλας...»

❖ Υπογραμμίζει ο Π. Καρολίδης ¹ στηριζόμενος στη μαρτυρία του διαπρεπούς δικηγόρου Κων. Ψαλτώφ:

«Όταν έγιναν γνωστά τα διαπραττόμενα εγκλήματα εις το εσωτερικόν της Μικρασίας, μετά την αρξαμένην υποχώρησιν του ελληνικού στρατού, αι ομαδικαί σφαγαί, αι κατά χιλιάδας εξοντώσεις των αμάχων και οι εξαδραποδισμοί, παρεκλήθη ο Γάλλος πρόξενος² να συσχεφθή μετά των ομολόγων του περί του τρόπου σωτηρίας του σμυρναϊκού λαού. Εκείνος απήντησεν αποτόμως:

"Ο Κεμάλ θα έλθη εις την Σμύρνην και τότε θα σκεφθείτε μαζί του το πρέπει να γίνη δια την σωτηρίαν του μικρασιατικού λαού..."

Και δια να δικαιλογήση την καθυστέρησιν προσελεύσεως εις δείπνον, εις το οποίον ήτο προσκεκλημένος μετά του μόνου φιλικώς διακειμένου προς τους Έλληνας Αμερικανού προξένου Τζόρτζ Χόρτον εδικαιολογήθη ως εξής:

"*Η ατμάκατος με την οποίαν ερχόμουν από το γαλλικόν πολεμικόν προσέκρουσεν εις επιπλέοντα πτώματα Ελληνίδων*"...

Ο Χόρτον ώκτειρε τον εαυτόν του ότι ανήκεν εις το ανθρώπινον γένος...»

Το φοβερότερο από όλα ήταν το ότι εκείνες τις εφιαλτικές ημέρες και ώρες ακούστηκαν ξένοι αξιωματικοί του πολεμικού ναυτικού να αντιμετωπίζουν με πάναισχυρη ειρωνεία την απόγνωση των δύσμοιρων χριστιανών:

«*Παρά βέρ!*»³

❖ Συγκλονίζει ο κορυφαίος Γάλλος ιστορικός (και ειλικρινής φιλέλληνας) *Εντουάρ Ντριό* στο πόνημα του *Κωνσταντίνος και Βενιζέλος*:

«*Τρία χρόνια αργότερα είδαμε τη δύσμοιρη τη Σμύρνη ερειπωμένη, νεκρή. Είδαμε ακόμα και στην Κωνσταντινούπολη- πόσο φοβερή ερήμωση! Είδαμε στον περίγυρο της Αθήνας τους συνοικισμούς των προσφύγων⁴. είδαμε τα δυστυχισμένα ανθρώπινα πλάσματα που τα βλέμματα τους διατηρούσαν απόφιε τις εικόνες φρίκης από τα μαρτύρια τους.*

Μια φτωχή κοπελίτσα, από ένα χωριουδάκι στα περίχωρα της Σμύρνης, δεν κατόρθωσε να φτάσει στο λιμάνι και αναγκάστηκε να κρυφθεί στα δάση. Την κυνήγησαν, την παγίδευσαν και τελικά την έπιασε στα θήραμα ένας Τούρκος ληστής. Ωστόσο, εκείνη κατάφερε να τον πνίξει και

¹ Βλέπε *Συμπλήρωμα ιστορίας Κ. Παπαρηγοπούλου*.

² Ο πρόξενος αυτός αρνήθηκε να διασώσει ακόμα και το σπουδαίο Έλληνα εκπαιδευτικό και διευθυντή του φερώνυμου ελληνογαλλικού Λυκείου Χρίστο Αρώνη, ο οποίος είχε προσφέρει πολλές υπηρεσίες στα γαλλικά γράμματα, αλλά και τελούσε υπό την προστασία της γαλλικής οργάνωσης *Mission Laïque Francaise*

³ «*Δώσε παράδες!*»

⁴ Μανία με τους συνωστισμούς αυτοί οι άνθρωποι...

έζησε λίγες μέρες με ρίζες και με σκουλίκια. Από βράχο σε βράχο, κατέληξε στην ακτή και την έσωσε ένα ελληνικό πλεούμενο. Τώρα βρίσκεται στην Αθήνα. Πηγαίνετε να τη δείτε!

Η Ιωνία ήταν η τρομακτική εικόνα της δυστυχίας!»

❖ Η *Revue de Paris* και άλλες (ελάχιστες) έντιμες γαλλικές εφημερίδες αποκάλυψαν ότι σε έκταση μόλις δύο χιλιομέτρων και πλάτους τριάντα μέτρων, στην προκυμαία είχαν συσσωρευθεί δεκάδες χιλιάδες αλλοφρόνων ανθρώπων, που αναζητούσαν τη χριστιανική προστασία. «Είναι απίστευτο το ότι σε μερικά χριστιανικά πολεμικά όχι μόνο παρακολουθούσαν ατάραχοι το νερόνεια θέαμα, αλλά και το απολάμβαναν και χόρευαν! Ύστερα το πλήθος διωκόμενο από τη φωτιά και το μαχαίρι, κατευθύνθηκε προς το (απρόσβλητο από τις φλόγες) νεκροταφείο της Σμύρνης, σαν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί η λαϊκή ρήση:

"Βγείτε εσείς οι πεθαμένοι, να μπούμε εμείς οι ζωντανοί..."

Κυριολεξία! Γιατί εκεί εισέβαλαν οι διώκτες τους, για να ακολουθήση φοβερότερη και ανιερότερη τραγωδία...»

«Φρίκη, φρίκη, φρίκη...»

❖ Στην παρισινή εφημερίδα *Revue des Deux Mondes* καταχωρίστηκε, πολύ αργά, το παρακάτω μήνυμα ανταποκριτή της:

«Οι σπαρακτικές κραυγές των χριστιανών που κρεουργούνταν έφθαναν ως τα χριστιανικά πολεμικά και αναρίθμητα πτώματα επέπλεαν γύρω τους. Μέσα σε αυτή την εφιαλτική αγριότητα ακούστηκαν ήχοι μουσικής από μπάντα σε αγγλικό πολεμικό σκάφος· παιάνιζε για να διασκεδάσει και να τέρψη το πλήρωμα...»

❖ Στο πόνημα του *Το κορυφαίο έγκλημα κατά του πολιτισμού* ο *Palmer Kimberleng* καταθέτει τις εμπειρίες του ως αυτόπτη και αυτήκοου μάρτυρα· γράφει μεταξύ άλλων:

« Τα πληρώματα των πολεμικών σκαφών των αποκαλούμενων "χριστιανικών" κρατών παρακολουθούσαν τις 15 Σεπτεμβρίου από μικρή απόσταση, την πυρπόληση της ωραίας Σμύρνης και τρομερή σφαγή των κατοίκων της. Οι ναύαρχοι των στόλων άκουγαν απαθής και αδιάφοροι της σπαρακτικές κραυγές των γυναικών, τους θρήνους των παιδιών, τις οιμωγές των σφαζόμενων αντρών...»

❖ Ο ανταποκριτής της λονδρέζικης *The Times* έστειλε στις 16 Σεπτεμβρίου (ν.ημ) την εξής ανταπόκριση:

« Έναν ναυτικό άγημα από Άγγλους το οποίο φρουρούσε το εργοστάσιο φωταερίου παρακολούθησε τα φρικάλα εγκλήματα σε βάρος των Ελληνίδων στο δρόμο χωρίς να επέμβει,

ενώ είχε λάβει διαταγή να μην προβεί σε χρήση των όπλων παρά μόνο αν κινδύνευε η ασφάλεια του εργοστασίου (!)

Είναι βέβαιο ότι πολλοί χριστιανοί αποτεφρώθηκαν ζωντανοί μέσα στις κατοικίες τους και στα νοσοκομεία, καθώς αδυνατούσαν να μετακινηθούν...»

❖ Ένας έντιμος άνθρωπος, ο *Τζόρτζ Χόρτον*, έχει περιλάβει στο συγκλονιστικό βιβλίο του και τις ακόλουθες φρίκες:

«Μια ομάδα Τούρκων σταμάτησε στο δρόμο έναν Έλληνα γέροντα και άρχισαν να του μιλούν. Εκείνος σήκωσε τα χέρια του σε χειρονομία ικεσίας· ένας από τους στρατιώτες του τα έκοψε και τα δύο από τους καρπούς και ύστερα τον κομμάτιασε...

Άλλοι Τούρκοι κατέσφαζαν την ολλανδική οικογένεια ντε Γιόνγκ, ενώ ο Άγγλος γιατρός Φράνσις Μάρφου ξεψύχησε από τις μαχαιριές δέχτηκε, ενώ προσπαθούσε να σώσει την οικτρά κακοποιημένη Ελληνίδα υπηρέτρια του...

Στις Μεγάλες Ταβέρνες ένας παππούς έσερνε από το χεράκια τους τα δύο μικρά του εγγονάκια, μπροστά στα μάτια των οποίων οι Τούρκοι είχαν κατασφάζει την μητέρα και τον πατέρα τους. Ξαφνικά εμφανίστηκε ένας έφιππος τσέτης. Ο γέρος γονάτισε και εκλιπαρούσε έλεος για τα παιδιά, σηκώνουν ως προς τον ουρανό τα χέρια του. Καγχάζοντας ο τσέτης τα έκοψε και τα δύο με το σπαθί του. Τα μικρά τα μάζεψαν από κάτω και τα έδιναν στον κάτωχρο, μισολιπόθυμο γέροντα:

Παππού, πάρε τα χέρια σου...»

Αδυνατεί ο νους του μέσου πατριώτη τέκνου της πολύπαθης χώρας και αυτού του πολυβασανισμένου λαού να κατανοήσει το σκεπτικό Ελληνίδας και Ελλήνων συγγραφέων, που μετά από ογδόντα πέντε χρόνια, με τις ευλογίες του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων¹, "δίδαξαν" στα ελληνόπουλα της Στ' Δημοτικού, με το διαβόητο γνωστό βιβλίο τους, εκείνη τη φρίκη της Δαντικής κόλασης με «*συνωστισμούς*» και «*αποχωρήσεις*»...

Οι δήθεν τσέτες, που στην πραγματικότητα ήταν τακτικοί *στρατιώτες του Νουρεντίν* (όπως βεβαιώνει και ο Χόρτον) συνέχιζαν το σφαγιαστικό τους όργιο, το πλιάτσικο, τις απαγωγές κοριτσιών και μικρών αγοριών. Στο νεκροταφείο οι γονείς άδειαζαν τα φέρετρα από τους σκελετούς και έκρυβαν μέσα σε αυτά τα μικρά παιδιά τους. Όταν έπεσε το σκοτάδι, τα περισσότερα χριστιανικά πολεμικά άναψαν τους προβολείς τους, σαν να επιδίωκαν να φωτίσουν τα έγκατα της κόλασης. Πολλές μητέρες έπνιζαν τα βρέφη τους και πολυάριθμες κοπέλες, κυνηγημένες από «τα θηρία της Αποκάλυψης» έπεσαν στη θάλασσα και πνίγηκαν. Και

¹ Κατά το άρθρο 16, εδ. 2 του Συντάγματος το οποίο ισχύει (και το οποίο θα έπρεπε να γνωρίζουν πρώτοι απ' όλους οι οικείοι υπουργοί !): «Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης...»

όσοι σύζυγοι και πατέρες επιχείρησαν να προστατεύσουν τα τέκνα και τις συζύγους τους σφάζονταν σαν τραγιά...

Οι στρατιώτες του Κεμάλ (άξιου, κατά τον Βενιζέλο το 1930, για το Νόμπελ ειρήνης!) σούβλιζαν με τις λόγχες τους τα βρέφη. Ο λόγος και πάλι στον *Τζόρτζ Χόρτον* (ο.π):

«Χιλιάδες αναρίθμητες ανθρώπων υποφέρουν και πεθαίνουν κάθε ώρα στην Σμύρνη. Η κατάσταση αυτών των πλασμάτων ξεπερνά κάθε δυνατότητα περιγραφής. Αποκλείεται η ιστορία να έχει καταγράψει παρόμοιες ανθρώπινες συμφορές. Έχοντας πίσω τους τα καιγόμενα σπίτια τους, οι άνθρωποι αυτοί έμεναν ώρες και ημέρες στην προκυμαία της Σμύρνης-γυναίκες, άντρες, παιδιά- κραυγάζοντας και ικετεύοντας να τους παραλάβουν κάποια πια για να φύγουν...»

❖ Ο τότε *Μητροπολίτης Εφέσου* (και αργότερα Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος έγραφε (Δεκέμβριος 1922) στην *Revue du Cristianisme Social*:

« Βρισκόμουν και εγώ μέσα στο πλήθος και έφτασα παρασυρόμενος από αυτό στην προκυμαία. Και εκεί υπήρξαν μάρτυρας τραγικών σκηνών. Γυναίκες και άντρες προσπαθούσαν να διαφύγουν με βάρκες στα πλοία ή στα πολεμικά, που βρισκόταν στο λιμάνι...Οι Κεμαλικοί στρατιώτες απώθησαν το πλήθος, αποσπώντας τα κορίτσια και τις γυναίκες, για να τις κακοποιήσουν και τελικά να τις σκοτώσουν χωρίς οίκτο. Στη συνέχεια έβαλαν φωτιά στο πλήθος (!) χύνοντας επάνω του πετρέλαιο και βενζίνη. Τότε πολύ έπεσαν στη θάλασσα, για να φτάσουν στα αγκυροβολημένα πλοία. Όσοι κατόρθωσαν να επιβιβαστούν σε βάρκες έφερναν πίσω τους τραβώντας τες από τα μαλλιά γυναίκες, για τις οποίες δεν υπήρχε χώρος σε αυτές...»

❖ Αφηγείται ο εφημέριος του *Μερσινλή*, που τον είχαν συλλάβει οι Τούρκοι και τον έσυραν στην εκκλησία του, επειδή φανταζόταν ότι έκρυβε εκεί χρήματα και χρυσά σκεύη:

«Εντός του ναού υπήρξαν μάρτυς φρικώδους σκηνής. Εκεί ευρίσκετο το πτώμα γνωστής μου νέας, οικτρώς κακοποιημένης, με λογχισμούς εις το στήθος. Προ του εικονοστασίου έκειτο το πτώμα άλλης γυναίκας, μόλις δέκα πέντε ετών, υποστάσης την αυτήν τύχην. Οι Τούρκοι, αντί να συγκινηθούν από το θέαμα, μου έλεγαν με πριφρόνησιν:

"Που είναι ο Χριστός και η Παναγία σου; Τι κάνουν;"»

* * *

❖ Η σύζυγος του Αμερικανού ιεραποστόλου *K. Birge* περιέγραψε, αργότερα, στην εφημερίδα *The Washigton Post* τις προσωπικές της εμπειρίες καταθέτοντας μεταξύ άλλων:

« Ανέβηκα στον πύργο του αμερικανικού κολεγίου, στον Παράδεισο και με τα κιάλια μας είδα Τούρκους στρατιώτες να βάζουν φωτιά στα σπίτια. Ακόμα, παρακολούθησα Τούρκους να παραμονεύουν τους χριστιανούς για να τους σκοτώνουν. Όταν κατέβηκα στο

λιμάνι, για να αναχωρήσω για την Αθήνα, υπήρχαν απροσμέτρητα πτώματα σε ολόκληρη την έκταση του δρόμου». Συνωστισμένα...

❖ Ανάλογη ήταν η κατάθεση της *Minnie Mills* επικεφαλής του αμερικανικού *Intercollegiate Institute*:

« Είδα με τα μάτια μου τους Τούρκους να μεταφέρουν δοχεία με πετρέλαιο από σπίτι σε σπίτι, από τα οποία μόλις έφευγαν αναπηδούσαν φλόγες. Όλοι τους ήταν στρατιώτες του τακτικού στρατού με λαμπρές στολές...»

* * *

Με διαταγή του της 23-9- 1922 (ν.ημ) ο υποστράτηγος Νουρεντίν έτασε επταήμερη προθεσμία δήλωσης από τους «αρχηγούς των ελληνικών και αρμενικών κοινοτήτων του αριθμού των βουλομένων να παραμείνουν προσώπων», καθώς όσοι δεν θα αναχωρούσαν μέχρι τις 30 θα στέλνονταν στο εσωτερικό. Η διαταγή- προκήρυξη - επέτρεψε στους απόβλητους των μογγολικών στεπών να *εκτουρκίσουν ολόκληρη την Ιωνία*, εξοντώνοντας τον αντρικό χριστιανικό πληθυσμό και μεταθέτοντας τους ώμους της Ελλάδος το βάρος της συντήρησης, αλλά και αποκατάστασης από το μηδέν εκατοντάδων χιλιάδων γυναικόπαιδων...

Ρακένδυτες και πειναλέες φάλαγγες άρχισαν να παίρνουν το δρόμο προς το εσωτερικό της τουρκικής κόλασης, από όπου *δεν επρόκειτο να επιστρέψει κανένας*. Για να ανθίσει, με πρωταγωνιστές τους πάντοτε και παντού παρόντες εκμεταλλευτές της ανθρώπινης δυστυχίας (στην προκειμένη περίπτωση: τους αποκαλούμενους «λεβαντίνους») το εμπόριο των ιθαγενειών»: Διαθέτοντας (άγνωστο πώς) χιλιάδες πιστοποιητικών «ξένης προστασίας» τα πουλούσαν σε όσους είχαν κάποια χρυσαφικά, ασημικά, γαλλικά φράγκα ή λιρέτες, σώζοντας τους τη ζωή. Οι άρρενες ηλικίας 18- 45 ετών προορίζονταν κατά τη διαταγή για τα «στρατόπεδα αιχμαλώτων» (δηλαδή, θανάτου...)

❖ Η Αμερικανίδα ιατρός *Esther Lovejoy* που έζησε την αφάνταστη φρίκη του χωρισμού των οικογενειών, περιέγραψε στον πρόξενο Τζόρτζ Χόρτον (και αυτός περιέλαβε τις αποκαλύψεις της στο βιβλίο του) σκηνές απόγνωσης και σπαραγμού:

«Η απαγωγή των ανδρών ήταν ένα από τα φρικωδέστερα εγκλήματα, που διαπράχθηκαν ποτέ. Τα παιδιά αγκάλιαζαν τα γόνατα των πατεράδων τους, ικετεύοντας για οίκτο, και οι γυναίκες έδιναν στους συζύγους τους τον τελευταίο ασπασμό.

Η τελευταία αυτή σκηνή την προκυμαία της Σμύρνης αποκαλύπτει όλο το σατανικό και μεθοδικά εφαρμοσμένο σχέδιο των Τούρκων. Οι στρατιώτες φόνευαν και έκαιγαν τους Αρμένιους και μεταχειρίζονταν όπως ήθελαν τις γυναίκες τους. Στους Έλληνες, που τους μισούσαν βαθύτερα, επεφύλασσαν πιο αργό θάνατο, όπως μαρτυρούν οι ελάχιστοι που

επέστρεψαν: Χιλιάδες σκοτώθηκαν ομαδικά. Πολλοί περισσότεροι πέθαναν από κακουχίες, ασθένειες, κούραση, πείνα, βασανιστήρια...

Σε μια φορτηγίδα στο λιμάνι, σε μικρή απόσταση από την παραλία, είχαν καταφύγει πολυάριθμοι άντρες, γυναίκες και παιδιά με την ελπίδα να τους ρυμουλκήσει σε ένα από τα πλοία κάποια συμμαχική ή αμερικανική ατμάκατος. Κανένας δεν συγκινήθηκε και οι Τούρκοι έχυσαν πετρέλαιο και τους έκαψαν ζωντανούς.

Ένας συμπατριώτης μου, μου αφηγήθηκε ότι, ενώ ο Νουρεντίν εξετούρκιζε την πόλη, πλείστοι άντρες των συμμαχικών πολεμικών, διαποτισμένοι από την τουρκοφιλία των κυβερνήσεων των σκαφών τους, των προξένων και των κυβερνήσεών τους, σάρκαζαν τη συμφορά και την απόγνωση των χριστιανών, χαριτολογούσαν και αστειεύονταν. Υπήρξαν καταγγελίες αυτοπτών μαρτύρων, ότι είδαν ξένους ναύτες να αδειάζουν και αυτοί μαζί με τους Τουρκομογγόλους δοχεία πετρελαίου και βενζίνης, προωθώντας την πυρπόληση...»¹

Σχολιάζει με σπαραγμό ο Χρ. Αγγελομάτης (ο.π):

«Επί πολλές ημέρας εις τα Καρβουνιάρικα του Πειραιώς εγράφετο ένα άλλο κεφάλαιο της φοβεράς τραγωδίας: Έφθαναν τα πλοία με τα γυναικόπαιδα και με όσους ημπόρεσαν να διαφύγουν από την μικρασιατικήν κόλασιν. Επερίμεναν εκεί συγγενείς και φίλοι και άλλοι πολλοί, που εσπάραζεν η καρδιά τους εις το θέαμα των ρακένδυτων, εξουθενωμένων από την δυστυχίαν ανθρώπων, τους οποίους μετέφεραν τα πλοία σωτηρίας. Τα μάτια των αναμενόντων ήσαν γεμάτα αγωνίαν δια το τι θα ιδούν και το τι θα ακούσουν.

Και ήκουαν οι αναμένοντες φρικιαστικές ιστορίας και επληροφορούντο λεπτομερείας του ξεκληρίσματος χιλιάδων οικογενειών. Και αντηχούσεν όλη εκείνη η γυμνή τότε έκτασις του Πειραιώς συχνά από αναφωνήσεις χαράς, αλλά πολύ συχνότερα από γόους και θρήνους. Τα ίδια επαναλαμβάνοντο και εις την Θεσσαλονίκην, την Καβάλαν, την Αλεξανδρούπολιν, τα νησιά...»

Βουρλά, Μουδανιά, Κυδωνίες...

❖ Στα *Βουρλά* με την πασίγνωστη Αναξαγόρειο Σχολή, η χριστιανική τραγωδία συγγράφηκε με, επίκουρο της κτηνωδίας, την μπαμπεσιά και την ατιμία: Μολονότι είχε

¹Στο διαβόητο βιβλίο «ιστορίας» της Στ' Δημοτικού θα μπορούσε να προστεθεί η εξής παράγραφος: «Αιτία της πυρπόλησης ήταν η τότε χαμηλή τιμή πετρελαίου και βενζίνης· Ασφαλώς, με τις σημερινές τιμές τους η Σμύρνη δεν θα είχε αποτεφρωθεί...»

συναφθεί συμφωνία Ελλήνων προκρίτων και Τούρκου μουφτή για αμοιβαία προστασία και οι πρώτοι τήρησαν τα συμφωνημένα, ο δεύτερος παράγγειλε χιλιάδες των ομογενών μας που είχαν καταφύγει στο Εγγλεζονήσι να επιστρέψουν στις εστίες τους, καθώς δεν θα τους πείραζε κανένας.

«Και εκείνοι επέστρεψαν» γράφει ο Rene Puaux (ο.π):

«Για να παραστούν στη φρικωδέστερη τραγωδία: να δουν την πόλη τους να παραδίδεται στις φλόγες: να κακοποιηθούν και να σφαγούν οι ίδιοι, να βιαστούν και να ριφθούν στα πηγάδια οι γυναίκες και οι κόρες τους- ολοκληρωτικός αφανισμός "διά πυρός και σιδήρου"...»

Την κατοικία του πρόκριτου Γ. Μιχαηλίδη, μετά την καταλήστευση του από Τούρκο λοχαγό, αναζήτησαν άσυλο δεκάδες οικογενειών, με την ελπίδα πως οι δαίμονες δεν θα επανέρχονταν. Εκείνοι ξαναγύρισαν και αφού άρπαξαν από όλους όσα αντικείμενα αξίας είχαν, άρχισαν τις απαγωγές των κοριτσιών. *Οι υπόλοιπες κοπέλες όρμισαν στον κήπο και έπεσαν η μία μετά την άλλη στο πηγάδι του κήπου και πνίγηκαν...*¹

Πυρπόλησαν τα Βουρλά και κάθε βράδυ σκότωναν Έλληνες με φρικαλέους τρόπους: Ένα ηλικιωμένο τον έδεσαν πίσω από άλογο, το μαστίγωσαν και εκείνο τον έσυρε στο έδαφος ώσπου ξεψύχησε. Μιας γυναίκας έκοψαν τα δάχτυλα, τη μύτη, τα αυτιά, τους μαστούς και την άφησαν να πεθάνει, επειδή είχε αρνηθεί να ακολουθήσει έναν Τούρκο. Πετάλωσαν τον αρχιμανδρίτη Νεόφυτο και έκαψαν τα αυτιά και έβγαλαν τα μάτια του εφημέριου και του ιεροδιακόνου της εκκλησίας του Αγίου Χαραλάμπους. Τους ελάχιστους που σώθηκαν τους παρέλαβε ένα αμερικανικό πολεμικό, αφού πριν φτάσουν στη Σκάλα των Βουρλών- απείχε δύο χιλιόμετρα- οι «Αττίλες» άρπαξαν όσες κοπέλες τους είχαν "διαφύγει" και δεν προνόησαν να βάψουν τα πρόσωπά τους με ιώδιο και να βαδίζουν καμπουριαστές και στηριζόμενες στο ραβδί...

* * *

Στα Μουδανιά οι Γάλλοι απόπλιζαν και παρέδιδαν στους Τούρκους τους Έλληνες στρατιώτες- αληθέστατο! Και αυτή μόλις εισήλθαν στην πόλη, επιδόθηκαν στο προσφιές τους όργιο σφαγών, βιασμών, πλιάτσικου: *Σκότωσαν τους πολεμιστές μας που τους παρέδωσαν οι Γάλλοι μπροστά στα «χριστιανικά» μάτια τους. Άρπαξαν τα κορίτσια από τους γονείς τους, χωρίς να αντιδρούν οι ένοπλοι Άγγλοι και Γάλλοι ναύτες. Όσα αντιστέκονταν σφαγιάζονταν και πολλά, για να αποφύγουν την ατίμωση που ρίχνονταν στη θάλασσα ή σε πηγάδια και πνίγονταν. Βρέφη*

¹Το κατέθεσε ο γιος του ιδιοκτήτη Ιω. Μιχαηλίδης, που σώθηκε: Μια από αυτές ήταν η αδελφή του, δύο ξαδέλφες του, η υπηρέτρια της οικογένειας και άλλες ...

σουβλίστηκαν ή λογχίστηκαν στη μητρική αγκαλιά- για τους παγκοσμιοποιητές είναι σαν να μη συνέβησαν αυτές οι βαρβαρότητες...

« Τώρα επάνω από όλην την Μικρασίαν», αναλύεται σε δάκρυα ο Χρ. Αγγελομάτης «υψόνοντο ο γόος των σφαζομένων γυναικοπαίδων και ο γογγυσμός των ανδρικών πληθυσμών και των Ελλήνων αιχμαλώτων. Η Μικρασία είχε καταστή απέραντος τόπος μαρτυρίου, εις τον οποίον εβασανίζοντο ολόκληροι πληθυσμοί και ιεράρχαι, όπως ο των Κυδωνίων και των Μοσχονησίων, οι κληρικοί, των οποίων το μαρτύριον ισούται προς το ματρίριον του Χρυσοστόμου Σμύρνης...»

* * *

Οι Κυδωνίες (Αϊβαλί) γνώρισαν στη διαδρομή των χιλιετιών (από τότε που ιδρύθηκε από Έλληνες αποίκους στην αρχαία (Αιολία) σκληρότατες δοκιμασίες, με κυριότερες την εκθεμελίωση της το 1821 και τον εκτοπισμό, το 1917 του πληθυσμού τους στα πλημμυρισμένα από ανθελληνικό μίσος τουρκοχώρια πέρα από το Μπαλουκεσέρι. Όσοι επέζησαν επέστρεψαν, μετά την ανακωχή του 1918, με τον Μητροπολίτη τους Γρηγόριο, ο οποίος πρωτοστάτησε στο ξαναστήσιμο της κοινότητας, που αριθμούσε το θέρος του 1922 περισσότερες από 40.000 Ελληνικές ψυχές.

Τέλη Αυγούστου (π.ημ) έφτασαν στην πόλη οι πρώτες τρομακτικές φήμες για το σφαγιαστικό όργιο των Τουρκομογγόλων. Που τις ενέτεινε το τηλεγράφημα από τη Μυτιλήνη προς τον Ιεράρχη των πρώην τοπικού διοικητή της χωροφυλακής Στ. Γιαννακάκη:

«Εξορκίζω αναχωρήσατε απαξάπαντες. Τουρκικός στρατός κατερχόμενος δεν φείδεται ούτε νηπίων ζωής».

Μετά από επανειλημμένες συσκέψεις μητροπολίτη και προκρίτων, κατά τις οποίες διατυπώθηκαν αντίθετες γνώμες ο Γρηγόριος συμβούλευσε να πράξει ο καθένας «κατά βούλησιν».

Τελικά αποφάσισαν να φύγουν μόνο όσοι είχαν υπηρετήσει στον ελληνικό στρατό και οι Αρμένιοι.

Στις 29 Αυγούστου, στη διάρκεια του τοπικού πανηγυριού, εμφανίστηκαν οι έφιπποι τσέτες, για να ακολουθήσει τακτικός τουρκικός στρατός. Οπότε εξαπολύθηκε φρικτό πογκρόμ κατά των Ελλήνων, με πρώτους στόχους τους κληρικούς

Ο μέραρχος αξιώσε από τον Μητροπολίτη παραδώσουν οι ιερωμένοι τα πυρομαχικά και τις εκρηκτικές ύλες που «ήταν βέβαιος ότι κατείχαν» και να καταγραφούν οι άντρες 18 μέχρι 45 ετών.

Όσους προσέρχονταν, τους έστελναν στο εσωτερικό, όπου "χάνονταν" για πάντα. Στα μετάλλια Τάμ Αλί και στη χαράδρα Μουσούλ ντάγ τους εκτελούσαν δεμένους ανά δύο- και στα

δύο σφαγεία (προγόνους του Μελιγαλά) εξοντώθηκαν περισσότερες από τέσσερις χιλιάδες ανθρώπινες υπάρξεις, μοναδικό έγκλημα των οποίων ήταν η ελληνική τους καταγωγή...

Σε λίγο θα έφτανε στη δύσμοιρη πόλη το «Χασάπ Ασκέρ».

Ο «στρατός των χασάπηδων». Η προσωνομία δεν του δόθηκε συμπτωματικά ή τυχαία. Την «άξιζε»!

Αμέσως δρομολογήθηκε το σχέδιο εξόντωσης του πληθυσμού· άλλο ένα που, μαζί με τα υπόλοιπα, "δικαιολογούσε" απόλυτα την πρόταση του... «εθνάρχη» (υπ. αριθ. 1) της Ελλάδος να απονεμηθεί στον Κεμάλ το Νόμπελ Ειρήνης!

Η πρώτη διαταγή ήταν να επιστρέψουν στα χωριά τους όσοι πρόσφυγες είχαν καταφύγει στο Αϊβαλί. Σχηματίστηκαν τα караβάνια επιστροφής, που τα ανέμεναν πίσω από τα γειτονικά υψώματα τσέτες. Αφού λήστεψαν τους δύστυχους Έλληνες, τους κατέσφαζαν όλους, εκτός από δεκάδες κοριτσιών, για την τύχη των οποίων κανένας δεν έμαθε ποτέ τίποτα...

Μετά την εξόντωση των χωρικών, σειρά είχαν οι Κυνωνιείς. Χαράματα της 17^{ης} Σεπτεμβρίου οι Τούρκοι έστησαν πολυβόλα και κανόνια στα γύρω υψώματα. Ο Μητροπολίτης είχε απορρίψει την πρόταση των προξένων να τον μεταφέρουν στη Μυτιλήνη:

«Αδυνατώ να αφήσω ορφανό το ποίμνιο μου. Αυτό είναι το χρέος και η αποστολή του ποιμενάρχη...»

Ο γηραιός Μητροπολίτης υποβασταζόμενος από τον αρχιμανδρίτη Ευγένιο, επισκέφτηκε δύο φορές τον μέραρχο Σαμπρί πασά, για να εξασφαλίσει και να αναχώρηση όσον συμπολιτών του είχαν μείνει ζωντανοί με σκάφη ελληνικά με αμερικανική σημαία, που θα έρχονταν στις 19 να τους παραλάβουν. Οι είκοσι δύο ιερείς των ένδεκα τοπικών εκκλησιών του ζήτησαν να τους ακολουθήσει στη Μυτιλήνη. Αρνήθηκε τονίζοντας πως δεν μπορούσαν να φύγει όσο θα υπήρχε έστω και ένας χριστιανός στην πόλη. Και πως ο ίδιος θα ήταν ο τελευταίος.

Στις 30 οι Τούρκοι έδωσαν άδεια σε όλους τους ιερωμένους να αναχωρήσουν. Αλλά λίγο πριν την επιβίβαση, τους συνέλαβαν μαζί με τους Γρηγόριο και Ευγένιο, που είχαν μεταβεί εκεί για να τους αποχαιρετήσουν. Τους οδήγησαν στις φυλακές, όπου είχαν ήδη εγκλειστεί οι Κυδωνιείς πρόκλητοι. Τους κράτησαν εκεί τρία μερόνυχτα νηστικούς και την τέταρτη τους οδήγησαν στο δρόμο του Αγιασματίου, στο χείλος μιας χαράδρας. *Τόπο τέλεσης ενός από το φρικιαστικότερα κακουργήματα όλων των εποχών!*

Τρεις τσέτες άνοιξαν ένα βαθύ λάκκο και τότε άρχισε η αντάξια των Τούρκων σφαγή των είκοσι τεσσάρων κληρικών. Τους κρεούργησαν διαδοχικά και άφησαν τελευταίο τον Μητροπολίτη, για να παραστεί μάρτυρας του σφαγιασμού. Σκοπός τους ήταν τον ρίξουν

ζωντανό μέσα στο λάκκο, αλλά ελάχιστα πριν τον σπρώξουν ο Θεός τον ευσπλαχνίστηκε: Ξεψύχησε από συγκοπή...

Ο ομολογός του *Αμβρόσιος των Μοσχονησίων* δε στάθηκε το ίδιο "τυχερός": Αφού εξόντωσαν ολόκληρο τον πληθυσμό της περιοχής, *τον έθαψαν ζωντανό*. Ανήμερα της εορτής του Σταυρού...

Το επόμενο κεφάλαιο θα αφιερωθεί στο Γολγοθά των εξόριστων, εκτοπισμένων, εξανδραποδισμένων. Στα πλαίσια μιας από τις έξι γενοκτονίες, που βαρύνουν τους Τουρκομογγόλους στη διαδρομή του εικοστού αιώνα!

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΕΞΟΣΤΡΑΚΙΣΜΕΚΟΙ:

ΣΤΑ ΝΥΧΙΑ ΤΟΥ «ΑΤΤΙΛΑ»...

§ «Από τους Φρέρηδες ¹, όπου κατωρθώσαμεν να εισχωρήσομεν με τις γειτόνισσες μας Ιταλίδες, μας έβγαλαν όταν ανακάλυψαν πώς είμεθα Ελληνίδες. Τις Ιταλίδες τις επήραν και τις επήγαν εις την ξυλίνην αποβάθραν, απέναντι από το "Λούνα Πάρκ"². Ο Θεός όμως τους επλήρωσεν εκείνους που μας έδιωξαν, όταν ήλθαν και αυτοί στην αποβάθρα. Γιατί κατέρρευσεν η αποβάθρα και ευρέθησαν όλοι στην θάλασσα. Και άλλοι μεν επνίγησαν, άλλους δε τους έβγαλαν μισοπνιγμένους...»

Στέλλα Επιφανίου- Πετράκη
(Στρατής ο Αζαρλής)

Πριν παρατεθούν οι ερυθρές (από αίμα) και κατάμαυρες (από θηριωδίες) εικόνες, που θα επιχειρήσουν να αποδώσουν, στο μέτρο του εφικτού, την φρικιαστικότερη πλευρά του ολέθρου του ελληνισμού στην Ιωνία, την εξόντωση των αιχμαλώτων αξιωματικών και οπλιτών και των εξανδραποδισμένων ομογενών μας στα βάθη της Ανατολίας, ο αναγνώστης δεν θα είχε πλήρη γνώση του εφιάλτη, αν δεν ενημερωνόταν για το πώς αφανίστηκαν «από προσώπου γης» το *Αζάρι*, ο *Κατσαμπάς*, η *Μαγνησία*.

¹ Πρόκειται για τη γαλλική *Ecole de Freres* η οποία λειτουργούσε στη Σμύρνη.

² Γνωστότατο σμυρνείο κέντρο στην άκρη της προκυμαίας προς την Πούντα.

❖ Χάρη στα στοιχεία που καταχώρησε στο προαναφερόμενο πόνημα η Αξαριώτισσα συγγραφέας, διαπιστώνεται ότι οι Σουλιώτισσες ξανάζησαν τις τραγικά ηρωικές στιγμές του μεγαλείου τους στο πρόσωπο πολυάριθμων γυναικών του Αξαριού, που κατάπιαν δηλητήριο και αυτοκτόνησαν, για να μην περιέλθουν στην εξουσία των Τουρκομογγόλων «Αττιλών», ενώ άλλες κρεμάστηκαν ή πήδησαν σε πηγάδια γεμάτα νερό ή σε γκρεμούς μεγάλου βάθους, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις μαζί με τα παιδιά τους. Το Ζάλογγα δεν ήταν μια μεμονωμένη σελίδα θάρρους, αυταπάρνης, περιφρόνησης προς τον θάνατο και απαράμιλλου ψυχικού σθένους· ήταν μία από πολλές, που προηγήθηκαν ή ακολούθησαν. Ο ελληνισμός της Ιωνίας και του καταμακελεμένου Πόντου είχε και τα δικά του Ζάλογγα, καθώς η γυναικεία αξιοπρέπεια και αυτοσεβασμός αποδείχθηκαν ισχυρότερα από το μητρικό φίλτρο, επιλέγοντας τη λύτρωση διά του θανάτου από την ισόβια ατίμωση της τουρκικής ομαλής και ανώμαλης ασέλγειας.

Ενώ οι ευσεβείς κάτοικοι του Αξαριού- δέκα χιλιάδες- εκκλησιάζονταν ανήμερα της δεκαπενταυγουστιάτικης εορτής της (Ελληνίδας κατά την καταγωγή) Θεομήτορος Μαρίας, ήρθε το μήνυμα για την επιβαλλόμενη εκκένωση του. Οι πρόκριτοι συσκέφθηκαν και οι περισσότεροι καλόπιστοι ή αφελείς υποστήριξαν την άποψη της παραμονής, αφού η στάση τους απέναντι στους ντόπιους Τούρκους ήταν πάντοτε υποδειγματική και δεν ανησυχούσαν για αντίποινα. Άλλωστε, οι ομόλογοί τους της άλλης πλευράς τους έδωσαν *το λόγο της τιμής τους* πώς δεν θα επέτρεπαν σε κανέναν να τους πειράξει. Έτσι, παρά τις συμβουλές του Έλληνα στρατιωτικού διοικητή να μη μείνουν («μπορείτε να έχετε εμπιστοσύνη στους Τούρκους;») εκείνοι αποφάσισαν να μην εγκαταλείψουν τις εστίες τους· ελάχιστοι έφυγαν και μερικοί έστειλαν τους δικούς τους στη Σμύρνη...

Μόλις εισήλθαν οι τσέτες στο Αξάρι, ακούστηκαν οι άγριες πλιατσικολογικές κραυγές, οι ντόπιοι Τούρκοι άρχισαν να πυροβολούν κατά των Ελλήνων και τη μεθεπόμενη, με την είσοδο του τακτικού στρατού, διατάχθηκαν όλοι οι δικοί μας να συγκεντρωθούν μπροστά στο δημαρχείο. Οι «Αττίλες» τους οδήγησαν στο τζαμί Χασκότ, ενώ στο γειτονικό αρμενικό ναό κατέσφαζαν το σύνολο των Αρμενίων που είχαν καταφύγει εκεί...

Το μεσημέρι τοποθέτησαν τους χίλιους περίπου Έλληνας σε τετράδες και τους έβγαλαν στη δημοσιά, απειλώντας τους πως ο οποίος έβγαине έξω από την τετράδα θα εκτελούνταν επί τόπου, όπως έγινε με έναν ανάπηρο που αδυνατούσε να τους ακολουθήσει και με έναν αξιοσεβάστο πρόκριτο που παραπάτησε.

Την επόμενη ημέρα τους επανέφεραν στο Αξάρι και ο καϊμακάμης τους συνέστησε να επιστρέψουν στις κατοικίες τους και να είναι νομοταγείς. Μετά από δύο εφιαλτικές νύχτες

αγωνίας, την τρίτη ημέρα διατάχθηκε να συγκεντρωθούν στη μεγαλύτερη εκκλησία, όπου επρόκειτο, δήθεν, να τους εφοδιάσουν με ειδικά έγγραφα, για να μην ενοχληθούν από κανέναν.

Ο επικεφαλής των Τούρκων ταγματάρχης κάλεσε με ουρλιαχτά να προσέλθουν οι πρώτοι οι ιερείς, στους οποίους σύστησε ειρωνικά να ζητήσουν από τους Αγίους να κατεβούν από τα εικονίσματα για να τους σώσουν. Ο πιο ηλικιωμένος κληρικός αποκρίθηκε γαλήνια πως θα γινόταν το θέλημα του Θεού.

« Του δικού μας Αλάχ το θέλημα», βρυχήθηκε ο Τουρκομογγόλος, «είναι να αφανιστείτε όλοι σας!»

Η καταγραφή αντρών το γυναικών και παιδιών απέδωσε τον αριθμό 6.800. Τους άφησαν να φύγουν, αλλά πριν επιστρέψουν στις κατοικίες τους, κατέφθασαν καβαλάρηδες που τους πρόσταξαν να παραδώσουν χρήματα και τιμαλφή και να βγάλουν τα σακάκια και τα υποδήματα τους. Άρχισαν να αρπάζουν γυναίκες και κοπέλες και όσες προλάβαιναν αυτοκτονούσαν με κάθε μέσο και τρόπο.

Τη νύχτα χώρισαν από τους έγκλειστους στο τζαμί άντρες όσους είχαν ηλικία *15 μέχρι 65 ετών* και μερικούς, που επέλεξαν στην τύχη, *τους έριξαν ζωντανούς σε έναν αναμμένο φούρνο...*

Από όσους οδήγησαν «αγεληδόν» στη Μαγνησία, στο δρόμο «χάθηκαν» όλοι οι άλλοι και εκεί έφτασαν περίπου τρεις εκατοντάδες: Συνάντησαν και άλλους Έλληνες - αξιοθρήνητα ανθρώπινα ράκη- από την Κιουτάχεια, τη Φιλαδέλφεια, το Εσκί Σεχίρ. Το Αφιόν Καραχισάρ, το Ουσάκ, το Σαλιχλή. Όλους μαζί οι δήμιοι τους κατεύθυναν στον «Κρανίου Τόπο» τους: *Μια απόκρημνη χαράδρα, όπου τους έριχναν «γαζωμένους» από σφαίρες πολυβόλων ή και ζωντανούς.*

Από όλους σώθηκαν δύο, οι οποίοι αναμείχθηκαν με αιχμαλώτους στρατιώτες μας και αποφασίστηκαν ότι ανήκαν σε αυτή την κατηγορία. Χάρη σε αυτούς τους δύο έγιναν γνωστά όσα φοβερά και φρικαλέα διαδραματίστηκαν στην Μαγνησία και τα περιέλαβε στο έργο της *Μαγνησία, Χορόσκιοϊ, Μουραντιέ* η Σόφια Δ. Λουκά. Σχετικό απόσπασμα φιλοξενείται στη συνέχεια:

«Διακόσιοι πενήντα Έλληνες στρατιωτικοί, μεταξύ των οποίων ο συνταγματάρχης Φιλ. Φιλίππου, οι υπολοχαγοί Φαιδ. Πολυμερόπουλος, Δ. Γαρδίκας, Α. Αμοιραδάκης, εσφάγησαν με τσεκούρια πλησίον παρακειμένης χαράδρας. Εκατοντάδες άλλοι μεταφέρθησαν εις το τουρκικόν σχολείον Μαγνησίας "Ιδαδιέ" και εκρεουργήθησαν ανηλεώς... Ο προύχων Σάββας Σαβόπουλος ανεσκολοπίσθη, ο Γρ. Χατζηδημητρίου εδέθη από τα πόδια οπίσω από το άλογον Τούρκου αξιωματικού και συρόμενος επί των βράχων ανέδωσε την τελευταίαν πνοήν. Ο Π. Παλαιολόγος

εθνατώθη βραδέως λογχιζόμενος. Εις χιλιάδας ανήλθαν οι Έλληνες της Μαγνησίας, που επλήρωσαν τον κοινόν φόρον εις την τραγωδίαν της Μ. Ασίας...»

Οι «Αττίλες» ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο σε επινοητικότητα βάρβαρων μεθόδων για τον αφανισμό του ελληνισμού.

Κατά τη συγγραφέα: «Εις Μαγνησίαν εσφάγησαν και εδολοφονήθησαν με οπλοπολυβόλα και 7.000 Έλληνες του Αζαριού, εις την ανατολικήν χαράδραν του χειμάρου, η οποία έκτοτε ονομάζεται από τους Τούρκους Κανλή-Μπουρού, δηλαδή κοιλάς αίματος...».

* * *

❖ Εξυπακούεται ότι και στο δοίσμυρο Κατσαμπά δεν επιφυλάχθηκε καλύτερη τύχη, όπως και στις κωμοπόλεις Περγαμή, Άχμετλή και Οργανλή. Όσα φρικιαστικά εγκλήματα διαπράχθηκαν εκεί από τα θηρία της τουρκομογγολικής ζούγκλας θα παρέμεναν πιθανότατα άγνωστα ή αντικείμενο φημών, αν δεν τα καταχώριζε όσα βίωσε ως αυτόπτης μάρτυρας ο αρχιμανδρίτης Κύριλλος Ζαχόπουλος, ένας ιδιαίτερα καλλιεργημένος και ικανός χειριστής του λόγου κληρικός σε ένα συγκλονιστικό πόνημα του¹. Παρατίθεται παρακάτω ένα-αντιπροσωπευτικό της "κατάθεσης" του- απόσπασμα, στο οποίο μνημονεύεται και η απαγορευτική της αναχώρησης των Ελλήνων πολιτών διαταγή του ύπατου Αρμωστή Αρ. Στεργιάδη, με τη δικαιολογία ότι «ο στρατός επ' ουδενί λόγω θα εγκαταλείψει περιφέρειαν σας»:

«Αι πληροφορίες της 22-8-1922 εκ διαφόρων πηγών περί των όσων είχαν διαδραματισθή εις άλλας περιοχάς δεν ήτο δυνατόν παρά να ενσπείρουν τον πανικόν εις τους κατοίκους. Πολλαί οικογένειαι επιχειρήσασαι να κατέλθουν εις Σμύρνην ημποδίσθησαν υπό του φρουραρχείου. Εγώ ο ίδιος ηπειλήθην ότι θα συλληφθώ και θα αποσταλώ εις τον Στεργιάδην, εάν ηκούμην συνιστών εις τα γυναικόπαιδα να εγκαταλείψουν τας οικίας των και να καταφύγουν εις Σμύρνην...»

Όταν οι Κεμαλικοί πλησίασαν σε απόσταση μερικών χιλιομέτρων, αλλόφρονες οι ντόπιοι και οι πρόσφυγες από άλλες περιοχές έσπευσαν στο σιδηροδρομικό σταθμό, αλλά οι αμαξοστοιχίες ήταν υπερπλήρεις από στρατιώτες, τραυματίες και ομογενείς από αλλού. Οι Έλληνες δεν είχαν πια κανένα μέσω μετακίνησης παρά μόνο τα πόδια τους. Ο ελληνισμός του Κατσαμπά, ανερχόμενος πλέον σε περισσότερες από τέσσερις χιλιάδες ψυχές², θα περνούσε και αυτός «δια στόματος μαχαίρας»: *Εξοντώθηκαν ως τον τελευταίο με ομαδικές δια των όπλων εκτελέσεις, με την κρεμάλα, με φρικτά βασανιστήρια που κατέληγαν σε θάνατο και από κακουχίες...*

¹Τιτλοφορείται *Ιστορικά σελίδες περί της εν Κατσαμπά ορθοδόξου ελληνικής κοινότητας 1625 - 1922*.

² Άλλοι τόσοι διέφυγαν ακολουθώντας πεζοί το στρατό μας.

❖ Με διαταγή του δημάρχου του *Αχμετλή* Αμπντούλ Μπαϊτ αποκεφαλίστηκαν περισσότεροι από πεντακόσιοι ομογενείς μας και με τα κεφάλια τους εκείνο το άνθρωπο όμορφο κτήνος ανέγειρε το μαντρότοιχο της κατοικίας του· εκείνα τα χτισμένα κεφάλια αναντίρρητα «συνωστίζονταν», αλλά αυτό διέφυγε από τους συγγραφείς του "μνημειώδους" έργου της Στ' Δημοτικού, το οποίο τόσο πρόωρα αποστερήθηκαν τα Ελληνόπουλα...

Από επτά πολίτες της κωμόπολης, που είχαν καταφύγει στη Σμύρνη και δεν κατόρθωσαν να διαφύγουν, εκείνο το απόβρασμα της κόλασης, έκοψε ο ίδιος το κεφάλι με πριόνι στην κεντρική πλατεία, υπό τους θηριώδεις αλαλαγμούς και τις ενθουσιώδεις επιθυμίες τριών περίπου χιλιάδων Τουρκομογγόλων της ευρύτερης περιοχής, που είχαν συρρεύσει για να απολαύσουν το θέαμα¹...

❖ Όσα συνέβησαν στις υπόλοιπες πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά της Ιωνίας, όπου υπήρχαν Έλληνες, αποτελούσαν απλή παραλλαγή, με ελάχιστες και ασήμαντες λεπτομερειακές διαφορές των όσων έχουν ήδη εκτεθεί.

Η φρίκη στο απόγειο της κόλασης.

Στη σαταναποίηση της²...

«Αιχμάλωτοι» των θηρίων...

Κάθε περίπτωση Έλληνα « αιχμαλώτων πολέμου» (για τους Τούρκους δεν υπήρξε αυτή η ιδιότητα και οι συνδεόμενες με αυτήν δεσμεύσεις και υποχρεώσεις, με την εισβολή του «Αττίλα Β'» στη μαρτυρική Κύπρο, που παραδόθηκε στις αιμοδιψείς προθέσεις του από τους κίναιδους του Φόρεϊν Όφισ και από το σατανικό Αυστριακογεργμανοαμερικανοεβραίο Χένρι Κίσιντζερ) ή εξοστρακισμένου στα ανθρωποφάγα βάθη της Ανατολίας ομογενούς μας των δυτικότερων περιοχών της Ιωνίας αποτελεί και μια ξεχωριστή ανθρώπινη τραγωδία.

Τους μετέφεραν από πόλη σε πόλη, από το ένα "διαμέρισμα" της κόλασης το άλλο, μεριμνώντας, με σαδιστική κακότητα και θηριοψυχία, να τους θερίζουν «κάθ' οδόν» και στους τρόπους της προσωρινής παραμονής τους, τα συχνότατα, αν όχι πάντοτε θανατηφόρα βασανιστήρια. Οι κακουχίες. Η πείνα. Οι στερήσεις. Η σωματική και ψυχική εξουθένωση. Οι ασθένειες, κατά κανόνα επιδημικές.

¹Επρόκειτο για τους Δημ. Ασημάκη, Μ. Βουγιούκα, Ν. Κλασιώτη, Ιων. Κουλαγκόζη, Αρ. Κυριακίδη, και Αν. Χατζηθεολόγου

² Βλέπε και Ηλία Βενέζη, *Μικρασία χαίρε*, και *Το νούμερο 31328*· Τάσου Αθανασιάδη, *Τα παιδιά της Νιόβης*· Σάββα Ευφραιμίδου *Ιστορία-Λαογραφία του Κοτναίου (Κιουντάχειας)*· Χρ. Σαμουηλίδη, *Καραμανίτες: Οι τελευταίοι Έλληνες της Καππαδοκίας*· Μ.Γ.Α , *Οι τελευταίες ημέρες της χριστιανικής Καισαρείας*.

❖ Γράφει ο οπλίτης του 3^{ου} Τάγματος, της XI Μεραρχίας Ε.Ν. Βασιλάκης¹ (στο ψυχοισοπεδωτικό πόνημα του *Από την ζωήν ενός αιχμαλώτου*) και τα ακόλουθα:

«Στο δρόμο μια βρύση επρόκειτο να γίνει ο τάφος ενός παλικαριού αντί να δροσίσει τα διψασμένα χείλη του. Έσκυψε να ξεδυψάση, μα δεν ξανασηκώθηκε. Έμεινε γονατισμένος, όταν ένας Τούρκος αξιωματικός τον διέταξε να πιή. Μα το άμοιρο παιδί δεν υπάκουσε στη διαταγή του τσακαλιού. Με αγριότητα, με αφάνταστη λύσσα έμπηξε στις πλάτες του δύστυχου παιδιού μια ξιφολόγχη, κόβοντας το νήμα της ζωής του...

Επί πολλές ημέρες μας εθέριζε, αλύπητα, ο εξανθηματικός τύφος. Η θλιβερή αγγαρεία, καμιά τριανταριά άνδρες μεταφέρουν τα πτώματα των πεθαμένων στην τελευταία, στην παγερή, μαύρη και αραχνιασμένη κατοικία των, όπου θα χορτάσουν τον ήσυχο και γλυκό ύπνο του θανάτου. Για φέρετρα χρησιμοποιούνται κουβέρτες. Και ξεκινά η νεκρική πομπή, που τη συνοδεύουν Τούρκοι λογχοφόροι, χωρίς παπά, χωρίς εξαπτέρυγα, χωρίς νεκρώσιμη ακολουθία...»

Όσοι ξέφυγαν, τελικά, από τις δαγκάνες του χάροντα και μεταφέρθηκαν, ρακένδυτοι, ξυπόλυτοι στη Σμύρνη για «ανταλλακτική» μεταφορά τους την πατρίδα, θα συναντήσουν στο λιμάνι τους Τούρκους αιχμαλώτους, που επέστρεφαν από τα οικεία στρατόπεδα της Ελλάδας, όπου τους φρόντιζαν πολύ καλύτερα από ότι προέβλεπαν οι διατάξεις της Συνθήκης της Χάγης. Θυμάται ο συγγραφέας:

«Αίφνης, διακρίναμε μια φάλαγγαν καλοντυμένων απλών στρατιωτών να κατευθύνεται προς το μέρος μας. Ήσαν οι επανερχόμενοι εξ Ελλάδος αιχμάλωτοι Τούρκοι, που απεβιβάσθησαν εκείνην την ώραν από το βαπόρι το οποίο τους έφερεν από τον Πειραιά. Περνούν μπροστά μας, γελαστοί, ρωμαλέοι, με βήμα γοργό, ζητοκραυγάζοντες διαρκώς, ενώ η μουσική παιανίζει ενθουσιώδη πολεμικά εμβατήρια. Εμείς στο πέρασμά τους χαμηλώνουμε τα κεφάλια. Οι περισσότεροι μας χαιρετούν και μας εύχονται καλό ταξίδι. Ήταν οι μόνοι Τούρκοι, που μπορεί να μας συμπαθούσαν, γιατί και αυτοί ήταν αιχμάλωτοι και περισσότερον γιατί επέρασαν πολύ καλά στα χέρια των Ελλήνων. Και ήσαν, ίσως, οι μόνοι Τούρκοι που δεν επήραξαν τους Έλληνες αιχμαλώτους...»²

Μετά το βρυχηθμό «Σιλάχ άτ!»³ η επόμενη υλακή που άκουγαν οι αιχμαλωτισμένοι πλέον αξιωματικοί και οπλίτες στρατού μας ήταν η λέξη «*τσικάρ*»· η διαταγή να βγάλουν τα χιτώνια, τα ρολόγια και- φυσικά- τα πορτοφόλια τους.

¹ Μαζί με χιλιάδες συναδέλφους του τους παρέδωσαν οι «δημοκράτες» και «προοδευτικοί» (όπως οι συγγραφείς της *Ιστορίας Στ' Δημοτικού*) Γάλλοι στα φονικά τουρκικά χέρια και στην κεμαλική θηριωδία, και προθαλάμους του μαρτυρικού θανάτου...

² Σε ποιο βιβλίο "σχολικής" ιστορίας γράφτηκε ποτέ, ότι δεκάδες Μικρασιατών στρατιωτών *αυτοκτόνησαν*, όταν αναγκάστηκε σε παράδοση ο στρατηγός Νικ. Τρικούπης με όσα ημιδιαλυμένα ή διαλυμένα τμήματα είχαν μείνει υπό τις (ουσιαστικά ανύπαρκτες) διαταγές του;

³ «Ρίξτε κάτω τα όπλα!»

Στη διαδρομή της πορείας θανάτου προς τα ενδότερα ο τουρκομογγολικός όχλος τους επεφύλασσε εξαιρετικά "θερμή" υποδοχή: Άντρες, γέροι, γυναίκες, παιδιά τους χρησιμοποιούσα για στόχους, που τους σημάδευαν με πέτρες, κούτσουρα, χύτρες, τσουκάλια, αλλά για τους τρυπούσαν με μαχαίρια, πηρούνια, τσουγκράνες, σουγιάδες. Ακόμα, όσο και αν φαίνεται απίστευτο, τους άφηναν μερόνυχτα ολόκληρα στο καλοκαίρι- λ.χ. στο Ουσάκ επί ένδεκα ημέρες!- Χωρίς νερό και ένα ξεροκόμματο. Οι αιχμάλωτοι θεωρούσαν πολύ μεγαλύτερο κακό τη δίψα, την πείνα, τον "ύπνο" στο χώμα, τις ψείρες, τις ατέλειωτες αγγαρείες από την αρπαγή των αρβυλών, των χλαινών, των χιτωνίων τους...

❖ «Εἰς το σταρτόπεδον –τρόπος του λέγειν- του Ουσάκ από τας κακουχίας, την πείναν, τα βασανιστήρια πέθαναν οἱ μισοὶ τῶν κρατουμένων αιχμαλώτων. Ηνάγκαζον ημᾶς τοὺς ἐπιζώντας» να μεταφέρωμεν τοὺς νεκρούς, σύροντες αὐτούς ὀλίγον μακρύτερα καὶ να τοὺς ἀφήνωμεν ἀτάφους, διότι δὲν μας ἐδίδαν ἓνα πτύον δια να τοὺς σκεπάσωμεν με ὀλίγον χώμα. Ἐτσι ἐμαζεύοντο οἱ σκύλοι καὶ τοὺς κατέτρωγον, ἐνῶ πλῆθος κοράκων καὶ ἄλλων ὄρνεων τοὺς ἐβγάζαν καὶ ἐτρώγαν κατὰ προτίμηση τὰ μάτια» γράφει ὁ Χρ. Α. Σπανομανώλης στο συγκλονιστικό ἔργο του *Αἰχμάλωτοι τῶν Τούρκων*. «Εἶναι ἀπερίγραπτα τὰ ὄργια ποὺ διέπραξαν εἰς βάρος μας οἱ κανίβαλοι. Εἰζέταζαν τὰ χέρια μας γιὰ δακτυλίδια καὶ βέρες. Ἀν αὐτὰ δὲν ἐβγαῖναν εὐκόλα, οἱ ροπαλοφόροι δὲν ἔχαναν τὸν καιρὸ τοὺς: Ἐκοβαν με κοφτερό μαχαίρι ὁλόκληρον τὸ δάκτυλο, γιὰ να μας πάρουν τὸ δακτυλίδι...

Μίαν ἡμέραν εἰσέβαλαν εἰς τὸ στρατόπεδον πενήντα ροπαλοφόροι καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸ "τσικάρ" δὲν ὑπῆρξεν ἀνταπόκρισις διότι εἶχον ἤδη ἀφαιρέσει τὰ πάντα ἀπὸ τοὺς αιχμαλώτους, ἤρχισαν νὰ κοπανοῦν ἀνηλεῶς τὰς κεφαλὰς μὰ τὰ ρόπαλα τῶν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην πολυάριθμοι Ἕλληνες ἀπέθαναν. Ἐνας μόνον ροπαλοφόρος ἐθανάτωσεν ὑπὸ τὰ ἀπαθὴ βλήματα τῶν φρουρῶν, πεντήκοντα καὶ πλέον δυστυχὴ παληκάρια...»

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποκοπὴ τῶν δακτύλων με μαχαίρι οἱ Τουρκομογγόλοι (τῶν ὁποίων οἱ ἀπόγονοι τρίτης γενιάς εἰσιμᾶζονται νὰ καταστούν ἰσότιμοι εταῖροι τῆς... χριστιανικῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσῆς) ἐβγάζαν με τὶς ξιφολόγχες τοὺς τὰ χρυσὰ δόντια τῶν αιχμαλώτων. Ἀλλὰ τὸ φοβερότερο μαρτύριο ἀπὸ ὅλα ἦταν ἡ δίψα. Ὁ Χρ. Α. Σπανομανώλης καταθέτει τὴν ἐμπειρία του ὡς αὐτόπτη μάρτυρα:

«Ἐνα πόγευμα, εἰς τὰς δύο, με δυσκολίαν ἐπροχώρησα εἰς τὰ πρόχειρα ἀνακουφιστήρια. Ἐκεῖ εἶδα ἓνα ἀπαίσιον θέαμα ποὺ ἀδυνατῶ νὰ λησμονήσω. Πολλοὶ αιχμάλωτοι, ποὺ εἶχαν κυριολεκτικῶς τρελαθῇ ἀπὸ τὴν δίψα, εἶχον πέσει μπρούμυτα μέσα εἰς αὐτοὺς τοὺς χ'ψρους καὶ ἐπῖναν οὐρά!...

Οἱ Τούρκοι σκοποὶ παρηκολούθοπυν τὴν φοβεράν σκηνὴν καὶ ἐκάγχαζαν.

Εδώ γκιαούρηδες, φώναζαν, θα ψοφήσετε όλοι. Άγκυρα δεν θέλατε; Χορτάστε τώρα Άγκυρα!»

Μαρτυρίες θανάτου...

❖ Η μαρτυρία γιατρού *Κ. Αποστολίδη(Εικόνες φρικτής εποχής)* ξεπερνάει όλα τα γνωστά όρια βαρβαρότητας: Αναφέρει την προσφιλή ερώτηση «του κτηνανθρώπου ανθυπολοχαγού Φουάτ, από το Σκούταρι», ο οποίος ζητούσε κάθε πρωί να πληροφορηθεί «πόσοι είχαν *ψοφήσει* την προηγούμενη νύκτα» την κτηνωδία του λοχαγού Χουκλί, που έστελνε σε βαριές αγγαρίες ακόμα και τους ασθενείς, στους οποίους είχαν δώσει «απαλλαγή» οι γιατροί. Και προσθέτει:

«Στο νοσοκομείο του Ουσάκ υπήρχεν ο διαβόητος θάλαμος των διαρροϊκών, από τον οποίον ένας μόνον εβγήκε ζωντανός- και αυτός από θαύμα και όπου, μέσα εις τρομερήν δυσωδία, επάνω σε αχυρένια στρώματα, ήταν αραδιασμένα κινούμενα πτώματα... Μετά τον θάνατον των, εγύριζαν το βρωμισμένο στρώμα από την άλλη για να δεχθή νέον πελάτη. Αυτήν την Κόλασι ούτε ο Δάντε δεν μπόρεσε να φαντασθή...

Στη διάρκεια της ολόημερης μάχης του Αλή Βεράν πρέπει να είχαμε *5000 τραυματίες*. Όλοι, συμποσούμενοι σε 7000-8000, έμειναν εκεί. Τι απέγιναν; Έψαξα σε όλο το διάστημα της αιχμαλωσίας μου για να μάθω τι απέγιναν μετά την υποχώρηση μας. Ούτε στο Ουσάκ, ούτε στο νοσοκομείο του Αφιών Καραχισάρ ευρήκα έστω έναν από αυτούς, ούτε στα άλλα στρατόπεδα αιχμαλώτων. *Όλοι αυτοί οι τραυματίες 7000- 8000 εσφάγισαν μέχρις ενός. Κάποιος από τους αιχμαλώτους μου είπε τότε ότι, όπως έμαθε από έναν χωρικό, τους έκαψαν βενζίνη...*»

Με την είσοδο του χειμώνα οι θάνατοι αυξήθηκαν σε αριθμό και τα πτώματα τα πετούσαν κατά δεκάδες στην πεδιάδα του Ουσάκ. Όταν οι Έλληνες της αγγαρείας μετέφεραν νίκη νεκρούς της επόμενης "εσοδείας" έβλεπαν με φρίκη «δεξιά και αριστερά ένα χέρι, ένα πόδι· και όταν νύχτωνε άκουαμε καθαρά τα απαίσια ουρλιαχτά των αγριμιών, που κατασπάραζαν τους πεθαμένους στρατιώτες μας... Αλλά το δράμα των γυναικοπαίδων και των γέρων που οι Τούρκοι έσυραν εις την Κιουτάχεια, το Ουσάκ, το Εσκή Σεχίρ, την Νικομήδειαν και αλλού ήτο κάτι αληθινά ασύλληπτον. Τους έσυραν πεζούς, δια να εξοντωθούν κατά χιλιάδες μέσα στον βαρύτατο χειμώνα...»

Αλλά οι μαρτυρίες των ελάχιστων ανθρώπων που εξήλθαν ζωντανοί από εκείνη την κόλαση είναι η μια φρικτότερη από την άλλη. Και, βέβαια, οι «προοδευτικοί» και οι «φιλοπαγκοσμιοποιητές» χαρακτηρίζουν «φασιστικές και εθνικιστικές ακρότητες» την αποκάλυψή τους.

Έχοντας εξασφαλίσει «ανοσία», μετά από δεκαετίες ανανδρών (αφού είναι ανώνυμες...) απειλών κατά της ζωής μου και μελών της οικογένειάς μου, λυπούμαι που θα στενοχωρήσω τους υποκριτές κουλτουριαραίους της (παλιάς) πεντάρας, αρνούμενος, για άλλη μια φορά, να συμμορφωθώ με την επιθυμία τους!

❖ «Απαισιώτερον μαρτύριον κανείς δεν αντιμετώπισε λαός της Ευρώπης», στηλιτεύει ο Χρ. Αγγελομάτης (ο.π) «φοβερωτέρα κόλασις αίματος και πάσης άλλης μορφής ουδέποτε εβάρυνεν επί οιουδήποτε άλλου λαού. Και το έγκλημα δεν επιπίπτει μόνον εις τους Τούρκους, αλλά και εις του Ευρωπαίους, οι οποίοι είχαν αντιπροσώπους και σχολεία εις το εσωτερικόν και άλλα μέσα και επληροφορούντο την έκτασιν της εσκεμένης ανθρωποκτονίας, η οποία συντελείτο εις την Μικρασίαν. Αλλά την ηνείχοντο και την εδέχοντο οι "σύμμαχοι" της Ελλάδος εις την απαισίαν τότε τουρκολατρίαν των. Την εδέχοντο αδιαμαρτυρήτως, όπως την εδέχθησαν και κατά το 1914, οπότε ενηργησαν οι Τούρκοι τον πρώτον ανθελληνικόν διωγμόν εις την Δυτικήν Μικρασίαν, την Θράκην και αλλαχού. Τότε, κατά το 1922 και 1923, συνεπλήρωσαν οι Τούρκοι την εξόντωσιν των ελληνικών πληθυσμών. Μόνον που τώρα οι σύμμαχοι της Ελλάδος ημπορούσαν ν' αντιδράσουν, αλλά δεν *αντέδρων*. Με βαρυκάρδιαν οι αιχμάλωτοι ελησμόνουν το ιδικόν των δράμα και παρηκολούθουν ανίσχυροι την τραγωδίαν των γυναικοπαίδων, που όπως τόσαι άλλαι τείνει και αυτή να λησμονηθή...»

Οι αιχμάλωτοι- όσοι δεν αποτελούσαν ήδη μόνιμους κατοίκους του Κάτω Κόσμου- άρχισαν να μεταφέρονται από την κόλαση της ενδοχώρας προς τα παράλια. Χωρίς να καταπαύσουν ούτε στιγμή οι προσπάθειες των βασανιστών και εκτελεστών τους να συρρικνώνουν, σε καθημερινή βάση, τον αριθμό τους, με την προθυμότητα συμπαράσταση τον (εμφορούμενων από τα ίδια θηριώδη και ζουγκλικά ένστικτα) ιδιωτών.

Ένας από τους "ετοιμόρροπους" μάρτυρες αφηγείται, *τους φόρτωναν έναν στύλο συντριπτικού βάρους ή πολλούς μικρότερους· αν δεν υπήρχαν διαθέσιμοι ή αν δεν υπάκουσαν, το φορτίο αποτελούνταν από τουλάχιστον τριάντα ή και σαράντα και πενήντα κεραμίδια. Σαν τετράποδα υποζύγια όφειλαν να τα ο κουβαλίσουν επί πολλές ώρες στη δημοσιά ή σε μονοπάτια ανηφορικά και κατηφορικά. Αν συναντούσαν ποτάμι, το περνούσαν καβάλα σε μια σανίδα και πάντοτε φορτωμένοι...*

« Μερικοί από εμάς, με την ελπίδα να ξεγελάσουν τους Τούρκους φρουρούς, άφηναν να τους πέσουν το ένα μετά το άλλο κάμποσα κεραμίδια. Εκείνοι, φυσικά, το αντιλαμβάνονταν, και τους χτυπούσαν στα πέλματα ή στα δάχτυλα, με ξύλο ή βούρδουλα. Οι δυστυχείς έβγαζαν σπαρακτικές κραυγές. Οι βασανιστές αγρίευαν τότε, έσφιγγαν τα δόντια και χτυπούσαν με ακόμη μεγαλύτερη λύσσα. Κατόπιν ο αιχμάλωτος είναι αναγκασμένος να συνεχίσει την πορεία του με πλήρες φορτίο...

Ξαπλώναμε ψόφιοι από κούραση και στις τρεις μετά τα μεσάνυχτα ξανάρχιζε η ίδια ιστορία. Αυτό διήρκεσε αρκετό καιρό. Μια μέρα μπροστά μου βαδίζει ένας γεροέφεδρος, αδυνατισμένος φοβερά, φορτωμένος με έναν πελώριο στύλο, χοντρό και μακρύ, τέσσερις πέντε φορές μεγαλύτερο από το ανάστημά του. Ανεβαίναμε ένα βουνό και άρχισε να κουράζεται. Του έδινα θάρρος παρά τα πενήντα κεραμίδια στην πλάτη μου. Σε μια στιγμή σταμάτησε να περπατά. Πλησίασε αμέσως ο Τούρκος τσαούσης και με τη βέργα του, του έδωσε δύο τρεις στα αφτιά. Ο γέρος έφεδρος μιλιά. Προσπαθούσε να προχωρήσει, αλλά τον είχαν εγκαταλείψει οι δυνάμεις του. Ο κτηνάνθρωπος εξακολούθησε να τον χτυπά αλύπητα, τώρα στο πρόσωπο. Άρχισαν να τρέχουν αίματα. Έκανε δύο τρία βήματα και έπεσε... Τι έγινε παρακάτω δεν ξέρω. Ήμουν αναγκασμένος να προχωρήσω για να μην έχω την ίδια τύχη. Ασφαλώς ο τσαούσης θα τον αποτελείωσε...»

Αλήθεια, αν εκείνος ο ηλικιωμένος έφεδρος ήταν παππούς της τότε υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, αυτή θα αγκάλιαζε με τόση στοργή το διαβόητο βιβλίο της Στ' Δημοτικού;

❖ Ο γιατρός Πέτρος Χατζηπέτρου βίωσε τις δικές του σαδιστικά απάνθρωπες εμπειρίες ως αιχμάλωτος στο Ουσάκ. Μια ημέρα, στις αρχές, οι Τούρκοι συγκέντρωσαν όλους τους κρατούμενους, τους έβαλαν σε δύο στοίχους και διέταξαν τους Μικρασιάτες στρατιώτες να προχωρήσουν ένα βήμα μπροστά, γιατί θα τους έστελναν στα σπίτια τους ως Τούρκους υπηκόους.

«Σχεδόν όλοι οι Μικρασιάτες, αλλά και μερικοί από την Ελλάδα, νομίζοντας ότι θα εστέλλοντο μαζί με τους πρώτους εις τα σπίτια των, έκαμαν δύο βήματα μπροστά. Όλους αυτούς τους επήραν και τους οδήγησαν εις απόστασιν ενός τετάρτου της ώρας εκτός της πόλεως πλησίον ενός κρημνού. Εκεί τους επολυβόλησαν και τους έρριψαν εις το όπισθεν βάραθρον¹.

Κατά τον Ιούλιο του 1923, ότε είχομεν σχετικήν ελευθερίαν να εξερχώμεθα της πόλεως, πάντοτε όμως με συνοδόν δεκανέα, επήγαμεν εκεί και είδαμεν εις το βάραθρον τα λευκά των οστά, φύρδην μίγδην κείμενα...»

Τα ίδια, αν όχι χειρότερα, συνέβαινε και σε όλα τα άλλα τουρκομογγολικά στρατόπεδα θανάτου, τα οποία αργότερα θα αντιγραφούν από τα αντίστοιχα των Χίτλερ και Χάϊμ Γκόλτμαν (Λένιν) και Ιωσήφ Βησαριόντοβιτς Τζουκασβίλι (Στάλιν)². Στα πρώτα, όμως, πέρα από τις εκτελέσεις και τους θανάτους από βασανιστήρια, αβιταμίνωση, κακουχίες, υπερκόπωση, ο Χάροντας χρησιμοποίησε ως δρεπάνο του και τις τρομερές επιδημίες. Τον τύφο. Την εντερίτιδα. Την πανούκλα. Έντρομοι όσο στέκονταν ακόμη στα πόδια τους επιδίδωκαν να απομακρυνθούν, ελπίζοντας πως οπουδήποτε αλλού οι συνθήκες θα ήταν

¹ Ευτυχώς ήταν μεγάλη και μάλλον απέφυγαν το «συνωστισμό»...

² Βλέπε τα πονήματα μου *Τα σταλινικά στρατόπεδα θανάτου* και *Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια*

καλύτερες. Όταν το τρίτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου ο διοικητής συζήτησε χίλιους εθελοντές για την εκτέλεση ποικίλων εργασιών, περισσότεροι από το σύνολο αυτό, ντυμένοι με κουρέλια, αποσκελετωμένοι, πειναλέοι δήλωσαν πρόθυμοι να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Τους επιβίβασαν σε βαγόνια προοριζόμενα για τετράποδα και μετά από τριήμερο «σαρδελιδόν» ταξίδι τους μετέφεραν στην περιοχή Προύσας, στο χωριό Κουπλιά, όπου υπήρχε άλλο στρατόπεδο με λιγότερους αιχμαλώτους. Τους έβγαζαν στα χωράφια για δωδεκάωρες αγγαρείες, αλλά τους επέτρεπαν να μαζεύουν και κάποια χορταρικά για συμπλήρωση του συσσιτίου τους (σε καθημερινή βάση: μπλουγούρι). *Τις νύχτες είχαν άλλη αποστολή:* Μετά από μερικές ώρες ύπνο τους έστελναν, με έναν τσαούση επικεφαλής, στα πυρπολημένα χριστιανικά χωριά, για να συγκεντρώσουν ό,τι είχε απομείνει και μπορούσε να πουληθεί. Στη συνέχεια τα μετέφεραν σε τουρκοχώρια, έκαναν παζάρια με τους υποψήφιους αγοραστές και το- όποιο- προϊόν των πωλήσεων φούσκωνε το βαλάντιο του ταγματάρχη διοικητή. Ο αγριότερος και σκληρότερος βασανιστής τους ήταν ένας αράπης ανθυπολοχαγός, ώσπου μια ανυπακοή του σε διαταγή του διοικητή έγινε αιτία να σταματήσουν τουλάχιστον οι εξοντωτικές νυχτερινές αγγαρείες...

Στο στρατόπεδο του Κίρ Σεχίρ πληροφορήθηκαν, κατά την εθνική μας επέτειο της 25^{ης} μη Μαρτίου, ότι είχε υπογραφεί η ειρήνη. Ωστόσο, τα μαρτύρια δεν επρόκειτο να τραυματιστούν ούτε κατά τις τελευταίες εβδομάδες της αιχμαλωσίας. Όχι μόνο αυτό, αλλά τώρα έμελλε να προστεθούν και άλλης μορφής αισχρότατες ενέργειες: Μπροστά στους αξιωματούχους του Ερυθρού Σταυρού, που επισκέπτονταν τα στρατόπεδα για να εποπτεύσουν την ανταλλαγή των αιχμαλώτων, οι Τούρκοι προφασίζονταν, ότι εκπληρούσαν την υποχρέωση που υπείχαν με βάση τη συνθήκη της Χάγης: *"Κατέβαλαν" στους αξιωματικούς τους μισθούς των. Μόλις οι Ερυθροσταυρίτες αποχωρούσαν τους έπαιρναν πίσω τα χρήματά για εξόφληση ανύπαρκτων οφειλών τους προς το στρατόπεδο (!)*

Στα νοσοκομεία, όπου συνέβαινε ενίοτε να μεταφέρονται οι αιχμάλωτοι υψηλό πυρετό (χρειάζονταν χέρια ειλωτών και βιάζονταν να τους κάνουν καλά...) οι εκεί τσαούσηδες είχαν διαφορετική γνώμη: *Αυτοί φρονούσαν ότι «καλύτερος αιχμάλωτος είναι ο νεκρός».* Γι' αυτό στη διάρκεια της "αναισθησίας" τους έπιαναν τα κεφαλιά των "γκιαούρηδων" και τα κοπανούσαν με δύναμη στον τοίχο. *Συνέπεια: Ή βαριά διάσειση εγκεφάλου. Ή θάνατος...*

❖ Ο τότε ανθυπολοχαγός Γεωργ. Παυλάτος αναρωτιόταν αργότερα, σε επιστολή του δημοσιευμένη (6- 9- 1938) στον *Ελληνικόν Μέλλον*, δικαιολογημένα πως τελικά ορισμένοι κατόρθωσαν να επιβιώσουν, μετά την αιχμαλωσία τους. Η απάντηση που έδινε ο ίδιος πιθανολογούσε, ότι τούτο οφειλόταν στον νεαρό της ηλικίας τους και στη σκληρή εκπαίδευση στην οποία είχαν υποβληθεί κατά το αρχικό στάδιο της ένταξής τους στο στρατό ξηράς.

Κάποτε συγκεντρώθηκαν, τέλη Μαρτίου 1923, στο λιμάνι της Σμύρνης εκείνοι που-πράγμα απίστευτο- συνέχισαν να βρίσκονται στη ζωή. *Θύμιζαν, όλοι ανεξάίρετα, ανθρώπινα φαντάσματα, σκιές που ανάσαιναν και τα μόνα που ξεχώρισαν στο βλέμμα τους ήταν ο τρόμος, η αγωνία, η δυσπιστία για το ότι τελικά γλύτωναν.* Στα επίτακτα σκάφη, τους παραλάμβαναν καταρτίζονταν ονομαστικές καταστάσεις, οι οποίες προορίζονταν για δημοσίευση στις ελληνικές εφημερίδες, ώστε να ενημερωθούν για την επάνοδό τους οι συγγενείς τους, οι οποίοι επί δεκαεννιά μήνες έπεφταν για ύπνο και ξυπνούσαν με το ερώτημα:

«Θα τους ξαναδούμε;»

Και εναπέθεταν τις ελπίδες τους στον Θεό- Αυτόν, που, φυσικά δεν υπάρχει για τους "προοδευτικούς" και "κουλτουριάρηδες" αλλά και για τους λάτρεις της παγκοσμιοποίησης και της σιωνιστικής παντοκρατορίας...¹

Πίσω, στην Ελλάδα, επιβίωναν στο διάστημα αυτό ελπίδες ισάριθμες προς το σύνολο εκείνων, που δεν είχαν επιστρέψει από τον Κρανίου Τόπο της «εθναρχικής» αφροσύνης (ή δόλιου εγχειρήματος) και που δεν είχαν ήδη ανακοινωθεί ως «ηρωϊκώς πεσόντες υπέρ πίστεως και πατρίδος» στους οικείους τους. Τώρα, με τις δημοσιεύσεις των καταλόγων, άλλες προσδοκίες μετάλλαζαν στην ευδαιμονία της βεβαιότητας ή σφραγίζονταν αμείλικτα από την Αισχυλική ή Ευριπιδική τραγωδία της διαπιστωμένης απώλειας.

❖ Ο (πανεπιστημιακός μεταγενέστερα καθηγητής) *Περικλής Καλογήρου* ήταν μέλος της επιτροπής των γιατρών, που θα παρέδιδαν τους Τούρκους και θα παραλάμβαναν τους Έλληνες αιχμαλώτους· από τους πρώτους δεν απουσίαζαν παρά *ελάχιστοι* που τους είχαν στείλει στον τάφο τα βαριά τους τραύματα· από τους δεύτερους αυτή που δεν θα επέστρεφαν ποτέ ανέρχονταν σε *πολλές χιλιάδες* και ο θάνατός τους είχε προέλθει από εκτελέσεις, βασανιστήρια, απάνθρωπες στερήσεις, πείνα, δίψα, κακουχίες.

Η χαώδης διαφορά προκύπτει ανάγλυφη, κραυγαλέα, χαώδης από τις αντίστοιχες εκθέσεις του:

«Έμεινα κατάπληκτος, όταν είδα τους Τούρκους αιχμαλώτους: Ήσαν όλοι ευτραφείς, υγιέστατοι, καλοντυμένοι και θρασύτατοι. Εις τους αξιωματικούς είχαν αφεθεί τα περιστρόφα... Κατά την μεταφοράν των εις την Σμύρνην, δια του ατμοπλοίου *Ευστράτιος* επαναστάτησαν (ανήρχοντο εις δύο χιλιάδας), κατέβασαν την ελληνικήν σημαίαν και ύψωσαν τουρκικάς, εξητωκραύγαυζαν υπέρ που και Κεμάλ και προέβαιναν εις πλείστας άλλας θρασείας εκδηλώσεις...

¹ Βλέπε Γκόρντον Πράις *Τα 24 Πρωτόκολλα του σιωνισμού* (σε μετάφραση μου) και Κώστα Μπαρμπή: *Ιστορία και Βλέψεις του σιωνισμού· Εβραίοι και παγκόσμια εξουσία· Η εβραϊκή Αμερική και η σιωνιστική απειλή· Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια.*

Δύο ημέρες μετά την αποβίβασιν των συνεκεντρώθησαν οι ιδικοί μας. Αυτό που αντικρύσαμεν αδυνατεί να το συλλάβη η φαντασία. Αντί ανθρώπων είχαμεν προ των οφθαλμών φάσματα. Οι Τούρκοι τους οποίους παρεδώσαμεν ήσαν καλύτερα και από ημάς ενδεδυμένοι και θρεμμένοι. *Οι αιχμάλωτοι τους οποίους παρελάβαμεν ήσαν σκιαί ανθρώπων· κάτι το εντελώς απίθανον. Οι περισσότεροι εφορούσαν τσουβάλια εις τα οποία είχαν ανοίξει τρύπες και επερνούσαν τον λαιμόν, τα χέρια και τα πόδια. Οι άλλοι ήσαν ημίγυμνοι, οι περισσότεροι χωρίς υποδήματα. Τυχεροί όσοι είχαν τα τσουβάλια και όσοι είχαν εις τα πόδια τους δεμένα ίχνη πρώην παπουτσιών. Όλοι καθώς ανέβαιναν εις το πλοίον, ανελύοντο εις δάκρυα, έπεφταν εις την κουπαστήν και την κατεφίλουν ανακράζοντες:*

Ελλάδα μας! Πατρίδα μας!

Οι περισσότεροι ήσαν καταφανώς άρρωστοι. Εις ενός τ πόδι είχε προχωρήσει η γάγγραινα. Μερικούς τους μετέφεραν οι συνάδελφοι των εις τα χέρια. Πολλοί, εις τους έσπευσα με τα άλλα μέλη της υγειονομικής επιτροπής να προσφέρουμεν τας υπηρεσίας μας ανεφώνουν:

Ας πεθ' ανωμεν εις τα χέρια των ιατρών, που μας στέλλει η Ελλάδα...

Οι πλείστοι έφεραν ίχνη κακοποίησης: Επουλωμένα ή ανεπούλωτα τραύματα από ξιφολόγχας, μαχαίρια, πελέκεις, βούρδουλαν, λίθους εις το σώμα, εις το πρόσωπον, εις το κεφάλιν...»

Όλοι εκείνοι που ο Βίκτωρ Ουγκό θα χαρακτήριζε «Αθλίους» αποβιβάστηκαν λίγες ημέρες πριν από την Ανάσταση του Θεανθρώπου (που ήταν και δική τους...) στην Τρούμπα, στο Κερατσίνι, στα Καρβουνιάρικα του Πειραιά. Όταν ερωτήθηκαν από αντιπροσώπους του Ερυθρού Σταυρού, όλοι απάντησαν ότι *ποτέ και σε κανέναν οι Τούρκοι δεν έδωσαν ένα, έστω, από τα ενδύματα ή κάποιο δέμα με τρόφιμα από αυτά που είχε στείλει ο Διεθνής Ερυθρός Σταύρος. Ποτέ και σε κανέναν!*

* * *

Με τη μορφή υστερόγραφου καταχωρίζεται στο κεφάλαιο αυτό απόσπασμα από την θρηνωδία ή το ρέκβιεμ στη μνήμη των νεκρών μαρτύρων του μικρασιατικού (ποντιακού) ελληνισμού, που περιέλαβε στο διακονητικό της αλήθειας πόνημα του *Η μάστιγα της Ασίας (The blight of Asia)* ένας έντιμος Αμερικανός (σε όλους τους λαούς υπάρχουν πάντοτε, περισσότερα ή λιγότερα, ανθρώπινα "ψήγματα" εντιμότητας...): Ο τότε πρόξενος των Η.Π.Α στη Σμύρνη *George Horton*. Είδε τη φρίκη. Άκουσε τις τις σπαρακτικές κραυγές του πόνου. Είδε τους λόφους των πτωμάτων να μετατρέπουν σε σάρκινη στεριά, σε απόσταση δεκάδων μέτρων από τα μουράγια, τα θαλασσινά νερά της «Απιστης Σμύρνης». Καταράστηκε τη θηριώδη φυλή, που πυρπόλησε την πανέμορφη Νύφη της Ιωνίας· που κομμάτιασε το Δεσπότη

της· που σούβλισε μωρά στις μητρικές αγκαλιές· που ξεκοίλιασε εγκύους· που έκοψε χέρια υπέργηρων «γκιαούρηδων»· που βίασε κατά και παρά φύση επτάχρονα κοριτσάκια· που προώθησε αναρίθμητα άλλα, για να χαθούν για πάντα στα βάθη της τουρκομογγολικής ζούγκλας· που εξόντωσε βάρβαρα και Τζενγκισχανικά αιχμαλώτους πολέμου. Συμβουλευτήκε τη συνείδηση του. Και βουτώντας την πένα του στα δάκρυα της ψυχής του, κατέθεσε την πιθανότατα πειστικότερη μαρτυρία από όλες τις άλλες στο συγκλονιστικό βιβλίο του:

❖ «Οι Τούρκοι πυρπόλησαν τη Σμύρνη και εκείνες οι φλόγες υπήρξαν η κατακλείδα της πολιτικής του εκτουρκισμού, ιδιαίτερα από την άνοδο στην εξουσία των Νεοτούρκων. Αυτό ήταν το χαρακτηριστικό της μουσουλμανικής κατακτητικής ιστορίας επί αιώνες και προπαντός της τουρκικής πολιτικής, που εφαρμόστηκε με σφαγές, βασανιστήρια και διωγμούς, όπως και στη Μακεδονία και κατέληξε στον πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο. Με τις εξοντώσεις και την εκδίωξη από τις εστίες τους των Ελλήνων της Μικρασίας πριν ακόμα από την έκρηξη του Α' Π.Π, αλλά και με την καταστροφή των χωριών τους που ανθούσαν. Με τον εκτοπισμό των Ελλήνων-αντρών, γυναικών και παιδιών- μέσα στο καταχείμενο του Ι16, από την περιοχή της Μαύρης θάλασσας, με συνέπεια να χαθούν εξαιτίας το κακουχιών και της πεζοπορίας, πολλές χιλιάδες. Με τον αφανισμό περίπου ενός εκατομμυρίου Αρμενίων κατά την διετία 1915-1916. Με τον εμπρησμό της Σμύρνης και με το σφαγιασμό δεκάδων χιλιάδων από τους κατοίκους της κατά το 1922.

Η Σμύρνη παραδόθηκε στις φλόγες από τον τουρκικό στρατό, όταν αυτός ήταν κυρίαρχος της. Η φωτιά αναπήδησε πρώτα από την αρμενική συνοικία, όπου οι Τούρκοι είχαν επιδοθεί σε σφαγές, πλιάτσικο, κακοποιήσεις γυναικών και κοριτσιών επί μέρες ολόκληρες...

Η πυρπόληση της πόλης και η σφαγή και κακοποίηση του πληθυσμού της έγινε δυνατή, το 1922, εξαιτίας των ανταγωνισμών και των αντιτιθέμενων εμπορικών συμφερόντων των χριστιανικών Δυνάμεων και της ηθικής και υλικής βοήθειας που πρόσφεραν στους Τούρκους ορισμένες από αυτές. Οι Τούρκοι διέπραξαν τα φοβερά τους εγκλήματα με τη βεβαιότητα, ότι δεν επρόκειτο να προβληθεί η αντίδραση ή να υπάρξουν επικρίσεις από την πλευρά των Η.Π.Α. Το πίστευαν χάρη στην έντονη προπαγάνδα, που διενεργούνταν στον αμερικανικό Τύπο από κάποιους κύκλους, οι οποίοι επιδίωκαν να αποκτήσουν προνόμια και παραχωρήσεις από το μέρος των Τούρκων, αλλά και από ενδιαφερόμενους συγγραφείς. Δεν υψώθηκε ότι μια φωνή που να θυμίζει τον Gladstone (Γλάδστον) από οποιαδήποτε αμερικανική πηγή, μολονότι οι Τούρκοι ξεπέρασαν ακόμα και τους ίδιους τους εαυτούς τους σε θηριωδίες.

Η απόκρυψη, διαστρέβλωση ή παρερμηνεία όσων διαδραματίστηκαν και εξιστόρησα υποδηλώνει χαμηλού επίπεδου αίσθημα ηθικής αντιλήψης, το οποίο συνάδει προς το όλο πνεύμα της σημερινής καθαρά εμπορικής εποχής. Και ένας από τους λόγους της εκδίωξης του

χριστιανισμού από τις πατροπαράδοτες εστίες του από τον μουσουλμανισμό είναι το ότι ο Χριστός υποτίθεται ότι λατρεύεται και από λαούς, οι οποίοι είναι ανάξιοι να λέγονται πιστοί του και υποκριτικά στέλλουν ιεραποστόλους σε περιοχές που επικρατεί η θρησκεία του Μωάμεθ...»

Εκτός από την κορυφαία ίσως συμβολή στην αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας, ο *George Horton* επιτέλεσε και ένα σημαντικότερο ανθρωπιστικό έργο: Χάρη σε μεγάλο χρηματικό ποσό που διέθεσε πριν εγκαταλείψει τη Σμύρνη, αλλά και στο νεαρό συνεργάτη του Φρ. Μπούρμαν, σώθηκαν (και μεταφέρθηκαν στην Νύφη του Θερμαϊκού) όλα τα παιδιά του Ορφανοτροφείου, που είχε ιδρύσει ο πρόξενος και που λειτουργούσε στο προάστιο Μπουτζάς της Σμύρνης...

Ακολουθεί το κεφάλαιο, που είναι αφιερωμένο στην αιματοβαμένη μοίρα του ποντιακού ελληνισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΟΓΔΩΟ

Ο ΠΟΝΤΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ:

ΧΙΛΙΕΤΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΟΞΑΣ ΚΑΙ ΑΙΜΑΤΟΣ...

§ «Στο Ορφανοτροφείο της Μπάφρας οι Τούρκοι άφησαν να πεθάνουν από την πείνα δεκαεπτά ορφανά, που παρέμειναν άταφα επί ημέρες. Μόνο όταν άρχισε η αποσύνθεση των πτωμάτων, οι τουρκικές Αρχές διέταξαν τον ενταφιασμό σε ομαδικό λάκκο. Προηγουμένως, όμως, έσυραν δεμένα με σχοινιά, στους δρόμους τα παιδικά πτώματα εκείνων των μικρών μαρτύρων...»

Ιων. Ζερβός
(*Ο Ελληνισμός του Πόντου*)

Η χρονολογία εμφάνισης των πρώτων Ελλήνων στον Εύξεινο ερίζεται από άλλους τοποθετείται στην εποχή του σιδήρου (το 12ο αιώνα π.Χ. αιώνα· ορισμένοι τη θεωρούν προγενέστερη από τις αρχαιότητες ελληνικές πόλεις στην Αττική, στη Δωρίδα ή στο Μοριά· ο Βησσρίων χαρακτηρίζει την Τραπεζούντα «πόλιν αρχαιοτάτην και πασών αρίστην».

Βέβαια είναι ότι η Ηράκλεια και η Σινώπη δημιουργήθηκαν από τους Μιλήσιους και από τη δεύτερη προήλθε η καρδιά του ο ελληνόψυχου Πόντου: *Η Τραπεζούντα*. Οι Μύριοι πέρασαν από αυτήν, τα Κοτύωρα, την Αμισό, την Κερασούντα, τη Σινώπη που ήταν όλες τους «πόλεις- κράτη» ενώ οι συμπολεμιστές του Μεγάλου Αλεξάνδρου Πάρθοι, ίδρυσαν το βασίλειο του Πόντου (Μιθριδατική δυναστεία) που υπέκυψε (μετά από τρεις εισβολές) στις ρωμαϊκές λεγεώνες το 74 π.Χ.. Ο Πόντος της (ελληνικής από τη δυναστεία των Μακεδόνων) εποχής του Βυζαντίου ανακηρύσσεται αυτόνομη διοίκηση της «υπαρχίας» της Ανατολής¹ (πρωτεύουσα η Καισαρεία) και όταν οι Σταυροφόροι ληστές και πλιατσικολόγοι ίδρυσαν (Δ' σταυροφορία) με την άλωση της Βασιλίδας (1204) την «Λατινική Ρωμανία» οι Έλληνες δημιούργησαν (και) την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας (Κομνηνοί), που είχε βίο 257 ετών. Μετά την ανάκτηση της Πόλης από τους Παλαιολόγους και την αναγνώριση από αυτούς των Κομνηνών ως «πιστών εν Χριστώ Βασιλέων και Αυτοκρατόρων Πάσης Ανατολής, Ιβηρίας² και Περσείας³» η Αυτοκρατορία δέχθηκε την έφοδο του Μωάμεθ Β' και υποτάχθηκε, μετά από προδοσία, το 1461, με τους Τουρκομογγόλους να κατασφάζουν τα δύο τρίτα του πληθυσμού της και τον Νικηφόρο Κομνηνό να καταφεύγει στη Μάνη και να γίνεται γενάρχης της οικογένειας των Στεφανοπουλαίων.

Θα ακολουθήσει ο βίαιος εξισλαμισμός του ελληνικού πληθυσμού, που ξεπέρασε τα τέσσερα δέκατα του, αλλά και το φαινόμενο του «κρυφοχριστιανισμού», ενώ άρχισε και συνεχίστηκε κύμα εξόδου προς την (ορθόδοξη) Ρωσία, κυρίως σε Καύκασο, Γεωργία και Κριμαία. Η μετακίνηση αυτή έγινε μαζικότερα κατά το διετή ρωσο-τουρκικό πόλεμο 1876- 78, με συνέπεια να κατοικούν στις περιοχές αυτές περισσότεροι από εκατό χιλιάδες Ελληνοπόντιοι, που βρέθηκαν αντιμέτωποι με την επιδίωξη εκσλαβισμού τους, κυρίως με την υποχρεωτική πρόσληψη Ρώσων εκπαιδευτικών στα ελληνικά σχολεία, αλλά και με την τέλεση των λειτουργιών στις εκκλησίες τους στη ρωσική γλώσσα...

Παντού και πάντοτε καταδιωγμένοι, πιεζόμενοι, κατατρεγμένοι, αλλά αυθεντικά λεοντόκαρδοι και γενναίοι *Έλληνες* δε λύγισαν και δεν υπέκυψαν ποτέ- μέχρι που ήρθαν τρομερές, εφιαλτικές ημέρες της *γενοκτονίας*...

* * *

Γράφει ο Βλάσης Αγτζίδης, στο αναντίρρητα εξαίρετο (στο μέρος του που αφορά αποκλειστικά στον ποντιακό ελληνισμό και δεν μετατοπίζεται σε θέματα εθνικού διχασμού, με

¹ Γεωργία και περιοχή του Καυκάσου.

² Γεωργία και περιοχή του Καυκάσου.

³ Κριμαία.

σαφή υιοθέτηση των θέσεων του λιβανιστικού βενιζελισμού) έργο του *Έλληνες του Πόντου. Η γενοκτονία από τον τουρκικό εθνικισμό*:

« Οι νέες εθνικιστικές απόψεις που εμφανίστηκαν (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) καθόρισαν ως εθνικό χώρο των Τούρκων μια εκτεταμένη περιοχή από το Αιγαίο ως τη θάλασσα της Κίνας. Το παντουρκικό κίνημα απέβλεπε ακριβώς στη δημιουργία αυτής της νέας τουρκικής αυτοκρατορίας, όπου δε θα υπήρχε θέση για κανένα άλλο έθνος, εκτός από αυτό των Τούρκων. Ένας από τους πατέρες του παντουρκισμού, ο Ζίγα Γκιοκάλπ, πρότεινε ανοιχτά την υπέρβαση της χαλαρής, πολυεθνικής και θρησκευτικής Οθωμανικής αυτοκρατορίας με τη μετατροπή των ομάδων που ζούσαν σε αυτή σε ένα συμπαγές ομοιόμορφο τουρκικό σώμα. *Ωριμος καρπός του εθνικιστικού κινήματος των Νεοτούρκων, το οποίο πρέσβευε τον εξανδραποδισμό των εθνικών χριστιανικών κοινοτήτων, ήταν η ανάληψη της ηγεσίας από τον Μουσταφά Κεμάλ*¹. Οι Νεότουρκοι θεωρούσαν τον εξισλαμισμό ως " σπουδαίον μέσον προς επιτυχίαν του εξοντωτικού κατά των Ελλήνων προγράμματος, περί τον άξονα του οποίου εστρέφετο και στρέφεται η Τουρκία».

Κατά την πατριαρχική απογραφή οι Έλληνες του Πόντου ανέρχονταν στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του εικοστού αιώνα σε 414.170 (σε σύνολο πληθυσμού 2.068.402). Άλλοι ερευνητές τους ανεβάζουν σε 700.000 και πολύ πρόσφατη έρευνα σε 719.552 αριθμός που μάλλον βρίσκεται πλησιέστερα προς την πραγματικότητα (κατά το τέλος του Α' Π.Π οι Έλληνες στη Ρωσία ήταν περίπου 650.000)

Γενοκτονικοί διωγμοί

Οι μινωϊκοκρητικές και δωρικές (αυθεντικά και γνήσια ελληνικές) ρίζες των Ποντίων παρέμεναν αναλλοίωτες και ανεπηρέαστες στη διαδρομή του χρόνου. Όπως και οι πανάρχαιες παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, σε ιδανική σύζευξη με το σθένος, την ψυχή ρώμη, τη μαχητικότητα, την ανθεκτικότητα, την αυταπάρνηση, τον ηρωισμό αλλά και την ευφυΐα. Όλα αυτά αποτελούσαν κάρφος στους αιμοδιψείς οφθαλμούς των απόβλητων των μογγολικών στεπών, που επιχείρησαν, σε φάσεις διαδοχικές, αλλά με τις ίδιες πάντοτε φονικές και εξοντωτικές μεθόδους, τον αφανισμό του εκλεκτού από κάθε άποψη ποντιακού ελληνισμού.

Ο αντιπρόσωπος Αττικοβοιωτίας στη Γ' Εθνοσυνέλευση *Λυκ. Τσουκαλάς* αποκάλυψε (στη διάρκεια των συνεδριάσεων της 5, 6 και 8-4-1921) ένα μικρό, έστω, μέρος των φρικαλέων εγκλημάτων, τα οποία διαπράχθηκαν από τους Τούρκους "Αλάριχους" εις βάρος των Ελλήνων του Πόντου, η διάλεκτος των οποίων (όπως και η κυπριακή) διατηρούσε πάντοτε ατόφια στοιχεία της αττικής ή και ομηρικής γλώσσας. Μεταξύ των άλλων κατέθεσε και την

¹ Αυτόν που ως πρωθυπουργός το 1930 πρότεινε ο.. . «εθνάρχης» των Ελλήνων (φυσικά και των αναρίθμητων σφαγιασμένων Ελλήνων Ιωνίας και Πόντου) Ελ. Βενιζέλος για το Νόμπελ ειρήνης!

έκθεση (αριθ. Πρωτ. 9067 / 30- 8- 1916) της πρεσβείας της χώρας μας στην Αγία Πετρούπολη (τσαρική κυβέρνηση), με το εξής περιεχόμενο:

❖ «Οι Έλληνες κάτοικοι των δέκα έξ χωριών των περιφερειών Τραπεζούντας και Βαζελώνος, ανέρχονταν εις εξ χιλιάδας, διαταχθέντες, την 15- 4- 1916, υπό των τουρκικών Αρχών ίνα εκτοπισθώσιν εις το εσωτερικόν της Ανατολής και προς αποφυγήν του καθ' δόν σφαγιασμού των ως είχε συμβή με τους Αρμενίους, εγκατέλιπον τας οικίας των και κατέφυγον εις δάση και όρη. Οι πλείστοι τούτων εύρον τον θάνατον, αι δε γυναίκες και νεάνιδες, προς αποφυγήν ατιμώσεως, ερρίφθησαν εις τον ποταμόν και επνίγησαν¹.

Αλλ' η τουρκική θηριωδία εξέσπασεν εν όλη της τη αγριότητι από τη 25^{ης} Απριλίου μέχρι της 15^{ης} Ιουλίου. Οι θανατοθέντες και βασανισθέντες υπό των Τούρκων αριθμούνται εις εκατοντάδας. Το θέαμα εις την Αργυρούπολιν ήτο φρικτόν. Τα πάντα ήσαν κατεστραμμένα εν τη Μονή, αλλά και εν τοις χωρίοις. Πτώματα Ελλήνων εν αποσυνθέσει εκείντο άταφα εν τω προαυλίω της Μονής και άλλα εις το εσωτερικόν αυτής, εντός δε δωματίου ευρίσκετο γυμνόν και αποκεφαλισμένον με πληγήν εις το στήθος δια ξιφολόγχης το πτώμα εικοσαέτιδος νεάνιδος, με καταφανή τα σημεία της ατίμωσης της...»

❖ Αλλά η προαναφερόμενη δεν ήταν η μοναδική σχετική έκθεση. Άλλη απόρρητη της 7-2- 1917 της ελληνικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, περιελάμβανε και τα ακόλουθα:

«Η κατάσταση των ομογενών της περιφέρειας Τραπεζούντος είναι αθλιέστατη. Οι Τούρκοι ελεηλάτησαν τα ελληνικά χωριά και κατέλιπον τύφος και χολέραν. Η προς εκτόπισιν εκκένωσις των χωριών εξετελέσθη εντός είκοσι τεσσάρων ωρών, δεν επιτρέπη δε εις τους εκτοπιζόμενους να παραλάβουν μεθ'εαυτών τροφάς, ενδύματα Να και παρέδωσε τέτοιες λόγοι σε βάζει κανένας ή αποσκευάς...»

❖ Σειρά εκθέσεων (14 και 29-1- σε 1917 και 7 και 28-2-1917), στηριζόμενων ολοκληρωτικά σε ανεπίδεκτα αμφισβήτησης στοιχεία, της προαναφερόμενης πρεσβείας διεκτραγωδούν τις θηριωδίες που διέπρατταν οι Τουρκομογγόλοι εις βάρος των λεοντόκαρδων Ελλήνων της περιφέρειας της Σμψούντας (Αμισού):

«Οκτώ δεκάδες χιλιάδες Ελλήνων, εκ των ευπορωτέρων της περιοχής συλληφθέντες άνευ λόγου και αιτίας, ερρίφθησαν εις απομονωτήρια της φυλακής και την επομένην μετεφέρθησαν προς άγνωστον κατεύθυνσιν εις το εσωτερικόν. Η αυτή τύχη επεφυλάχθη εις τους πλέον εγκρίτους των ομοεθνών μας. Την ίδιαν (27-12-1916) ημέραν η πόλις Αμισός επολιορκήθη υπό τουρκικού στραστού, ολόκληρος δε ο πληθυσμός εκλήθη εις την πλατείαν Καδίκιοϊ της άνω Αμισού, προκειμένου δήθεν ν' ακούση τον πασάν ο οποίος θα ωμίλει εις το

¹ Ποιος τόλμησε να ισχυριστεί ότι το Ζάλογγο κατείχε τη μοναδικότητα στη διαδρομή της ελληνικής ιστορίας;

πλήθος. Δια του τρόπου τούτου συνελήφθησαν άπαντες και ενεκελίσθησαν εις τους στρατώνας. Το αυτό συνέβη και εις γειτονικά χωριά. Όλοι ανεξαιρέτως οι συλληφθέντες, άνδρες, παιδιά και γυναίκες, γέροντες και ασθενείς- υποβοσταζόμενοι, υπό συγγενών των- λεχοί και νήπια, οδηγούνται υπό των δημίων καθ' όλην την νύκτα πεζοί δια μέσου χιονοσκεπών ορεών. Η τραγική πορεία είχε την όψιν αγέλης κτηνών φερομένων εις το σφαγείον, των παιδίων θρηγούντων και ζητούντων εις μάτην άρτον και ύδωρ. Όσοι ασθενείς δεν ήτο δυνατόν να μεταφερθώσιν απέθανον εξ αστίας...»

Αλλά οι εξοντωτικοί διωγμοί απέβλεπαν στον ολοκληρωτικό αφανισμό του ελληνικού στοιχείου. Συνεχίζουν οι εκθέσεις:

❖ «Την 1^η Ιανουαρίου ε.ε επανελήφθη ο διωγμός, δια να υποστούν την ιδίαν τύχην όσοι διέφυγον, ήδη δε η πόλις παρουσιάζει την όψιν νεκροταφείου. Οι απελαθέντες έφθασαν εις κακήν κατάστασιν εις Καβάκ, όπου έθαψαν τους νεκρούς των, και εκείθεν απεστάλησα εις Κάφζον του βιλατίου Σεβαστείας, εις απόστασιν μεγαλυτέραν των 80 χιλιομέτρων από την Αμισόν, τα οποία διήνυσαν εις τέσσαρας ημέρας, κατά τας οποίας παρέμειναν άνευ τροφής, πολλοί δε απέθανον εκ πείνης.

Αι συλλήψεις και απελάσεις επανελήφθησαν τας 17^η και 18^η Ιανουαρίου. Εν τω μεταξύ τα κατασταμήματα εληλατήθησαν αγρίως, με διαταγήν της κυβερνήσεως και Τούρκοι χωρικοί αρπάζουν τα κτήνη, υποζύγια, ενδύματα και το σύνολον της κινητής περουσίας των χριστιανών και εν συνεχεία παραδίδουν τας οικίας των εις το πυρ.

Επί πλέον επυρπολήθησαν εντός μιας εβδομάδος είκοσι οκτώ χωριά εκτός των πυρποληθέντων κατά των Δεκέμβριον. Τα γυναικόπαιδα απεστάλησαν πεζή, εν μέσω χιόνων και βροχής, εις τα βιλαέτια Σεβαστείας και Αγκύρας...»

Για να παραμείνουν εκεί, έστω και για σχετικά μικρό χρονικό διάστημα; Όχι βέβαια! Οι εκθέσεις είναι αποκαλυπτικότερες:

❖ «Νήπια, κοράσια, λεχοί, έγκυοι, ασθενείς και γέροντες ωθούνται από τόπου εις τόπον και διανυκτερεύουν κατά χιλιάδας εις τα χιόνια, όπου διαμένουν άνευ άρτου ή άλλης τροφής. Κοιμώνται επί της κόπρου ή επί σανίδων γυμνοί, αφού δε πολλοί εξ αυτών προσβλήθησαν υπό πνευμονίας και άλλων ασθενιών, την επομένην κατά τον ίδιον τρόπον ωθούνται προς τα εμπρός μαστιγούμενοι. Πολλά παιδιά απολέσαντα τους γονείς των διασκορπίζονται εις τα όρη ή τα τουρκικά χωριά. Οι μετατοπιζόμενοι αποθνήσκουν καθ' οδόν εκ της πείνης, του ψύχους και των ταλαιπωριών και θάπτονται εις τα όρη ή αφήνονται να τους καταβροχθίσωσι τα άγρια θηρία. Ηδη φθάνουν απαίσιαι ειδήσεις περί της τύχης των εξορισθέντων. Οι πλούσιοι της Μπάφρας εστάλησαν εις το βιλαέτιον της Κασταμονής. Οι έμποροι Αμισού και Τσαρσαμπά διενεμήθησαν εις Τσρούμ κ.λ.π.

Οι προερχόμενοι εκ Καδίκοϊ και Ελιάζκοϊ της αρχικής αποστολής έφθασαν την πρώτην νύκτα εις την κορυφήν του όρους Τζουμπούζ άσιτοι, τηνεπομένην εις Καβάκ, την τρίτην εις Καρά-ντάγ και την τετάρτην εις Κάφζαν, καθ'όλον δε το διάστημα των τεσσάρων ημερών έμειναν άνευ άρτου. Μετά την άφιξιν των εις Τσορούμ διεσκορπίσθησαν εις διάφορα τουρκικά χωρία, όπου απόθνησκον εκ της πείνης και του ψύχους κατά εκατοντάδες. Κατά πρόχειρον υπολογισμόν ο αριθμός τούτων υπερέβη ήδη τας 20.000 καθ' εκάστηνδε αυξάνεται. Οι εμπρησμοί, αι λεηλασίαι και τα κακουργήματα εξακολουθούν μετ' αγριότητος...»

Μία τραγωδία χωρίς τέλος, με κλίμακα συνεχώς επιδεινούμενη. Οι εκθέσεις παραθέτουν, πάντοτε με ακρίβεια, τις εφιαλτικές εξελίξεις:

❖ «Εκ Πάφρας εις το Βοϊβάτ ολόκληρος ο άρρην πληθυσμός, εν τω μεταξύ δε ο *Ραφέτ πασάς*¹ εξακολουθεί το εξονωτικόν έργον του. Όσα χωρία υπελείφθησαν εκ των προηγούμενων καταστροφών πυρπολούνται και οι κάτοικοι των απελαύνονται εις το εσωτερικόν. Οκτώ χωρία της Πάφρας παράγοντα τον εκλεκτότερον καπνόν της Τουρκίας επυρπολήθησαν και οι κάτοικοι μετεφέρθησαν εις το βιλαέτιον της άγκυρας, ετέρων δε οκτώ χωρίων της Αμισού απεστάλησαν εις το εσωτερικόν. Την στιγμήν αυτήν φαίνονται εις τα όρη καπνοί και φλόγες· αναμφιβόλως νέα χωρία παρεδόθησαν εις το πυρ. Και ο υπαίθριος πληθυσμός της Κερασούντος μεταφέρθη ήδη ολόκληρος εις το εσωτερικόν. Αν ληφθούν υπ' όψιν τα υψηλά και απόκρημνα όρη, δια των οποίων είναι καταδικασμένα τα γυναικόπαιδα των άνω χωρίων να διέλθωσιν εν μέσω βαρυτάτου χειμώνας, ιλιγγία ο νους και σπαράσσονται αι καρδίαι. Τα αυτά συνέβησαν εις τας επαρχίας Νεικαισαρείας, Φάτζας και Τσαρσαμπά...

Χειρότερα τούτων συνέβησαν εις Πάφραν, όπου κατά τας τελευταίας εβδομάδας παρεδόθησαν εις το πυρ άλλα είκοσι χωρία μετά των εκκλησιών και σχολείων των, αφού δε ελεηλατήθη η κινητή αυτών περιουσία , η ακίνητος εγένετο παρανάλωμα του πυρός, ο πληθυσμός ολόκληρος απεστάλη εις το εσωτερικόν. Εκεί πολλοί αποθνήσκουν εκ των ασθενιών, δαιτώνται εις σταύλους και αχυρώνας, όπου στερούμενοι άρτου, ενδυμάτων και σκεπασμάτων, εν μέσω δριμυτάτου χειμώνας και φαρμάκων κατά των επιδημιών, αποθνήσκουν ομαδόν.

Σκοπός όλων τούτων των φρικωδών γεγονότων είναι η εξόντωσις των εν τουρκία Ελλήνων, οι οποίοι επιδιώκεται να εκλείψωσιν όπως οι Αρμένιοι. Ήδη το εν τέταρτον του μετατοπισθέντος πληθυσμού υπέκυψεν εις τον θάνατον...».

Τελικά με βάση μετριοπαθείς υπολογισμούς κατά προσέγγιση, από τον ελληνισμό του Πόντου αφανίστηκε το 53- 54%, αλλά το πιθανότερο είναι το ποσοστό αυτό να προσεγγίζει- αν δεν υπερβαίνει- το 60%.

¹ Επρόκειτο για ανθρωπόμορφο θηρίο, που μόνο σάρκες Ελλήνων δεν καταβρόχθιζε.

Τα εγκρινόμενα από το (μαρξιστοκρατούμενο) Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και εκδιδόμενα (με χρήματα προερχόμενα, φυσικά, όχι από τα η γυναικεία υπουργικά βαλάντια, αλλά από τον άγρια φορολογούμενο ελληνικό λαό!) σχολικά βιβλία «ιστορίας» δεν καταδέχονται να ασχοληθούν με τέτοιες ασήμαντες λεπτομέρειες, που μπορεί να ενοχλήσουν τους "εκλεκτούς" ανατολικούς γείτονές και να πλήξουν την αποκαλούμενη «ελληνο-τουρκική φιλία» (!). Διακονούν αποσβεστικές της αλήθειας και της πραγματικότητας συνταγές σκοπιμότητας, προερχόμενες από το βιβλίο οδηγιών της αξιέραστης παγκοσμιοποίησης. Η οποία δεν αναγνωρίζει έθνη, φυλές, ιστορικό παρελθόν, πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα, αρχές και αντιλήψεις. Μόνο που...

«Ουδέν έρπει ψεύδος εις γήρας χρόνου!» έχει αποφανθεί η σοφία του Σοφοκλή.

«Πάσαν αληθείαν μυθείσθαι!» προτρέπει ο Όμηρος.

«Όλβιος όστις της ιστορίας έσχε μάθησιν!» μακαρίζει ο Πολύβιος.

Ενώ ο επιβλητικά «μεγάλος» Εντουάρ Ντριό συνοψίζει:

«Χρέος, καθήκον, αποστολή, αλλά και δικαίωση και καταξίωση του ιστορικού ερευνητή είναι η αναζήτηση, ανεύρεση και αποκάλυψη της αλήθειας. Την οποία απεχθάνονται, αποστρέφονται και μισούν θανασίμως όσοι είναι αποφασισμένοι να φορούν "εφ' όρου ζωής" παρωπίδες πολιτικής ή άλλης μορφής...»

Οι αναγνώστες των βιβλίων μου γνωρίζουν ότι η *αλήθεια* αποτελεί το στόχο και το σύμβολο του ερευνητικού και συγγραφικού μου έργου!

Ανατριχιαστικές θηριωδίες...

Ένα γερμανικό κτήνος, ο *Franz Kohler*, παρακινούσε, από το 1915 τους Τουρκομογγόλους κανίβαλους να αποικίσουν τα κατοικημένα αμιγώς από Έλληνες νησιά του Αιγαίου και τις ακτές της Μικράς Ασίας, να τους εκδιώξουν και όσους απομείνουν να τους εξοντώσουν ηθικά και οικονομικά. Προηγήθηκε η τρομερή γενοκτονία των *Αρμενίων* (Μάιος 1915- Απρίλιος 1916): Εξολοθρεύτηκαν τουλάχιστον *οκτακόσιες πενήντα χιλιάδες άντρες*, ενώ είναι αμφιλεγόμενο το σύνολο το γυναικών και κοριτσιών που " εξαφανίστηκαν".

Αντιγραφή εκείνης της γενοκτονίας ήταν η αντίστοιχη που εξαπολύθηκε κατά των Ελλήνων του Πόντου.

Σε έγγραφο (Οκτώβριος 1917) του υπουργείου εξωτερικών της Αυστρίας (συμμάχους Τουρκίας) αναφέρεται, ότι *επίσημη πολιτική των Τούρκων ήταν η γενικευμένη εξόντωση των Ελλήνων*, χωρίς διακρίσεις και δυνατότητα επιβίωσης για τους εκτοπιζόμενους στα βάθη της Ανατολίας, και η διαρπαγή των περιουσιών τους, όπως υπαγορεύει «η βουλμία των Τούρκων για τις πλούσιες ελληνικές περιουσίες».

❖ Όπως αποκαλύπτει ο Π. Κ. Ενεπεκίδης (*Οι διωγμοί των Ελλήνων του Πόντου*) οι Τουρκομογγόλοι χρησιμοποιούσαν τους εκτοπισμούς υπό δριμύτατο ψύχος για να αφανίσουν τους Έλληνες αφού δεν τους επέτρεπαν να κουβαλούν κουβέρτες, πανωφόρια, τρόφιμα· δεν τους στάθμευαν παρά μόνο σε ερημοτόπια υπό φοβερές συνθήκες· τους απαγόρευαν να προσφέρουν βοήθειας στους ασθενείς, στα παιδιά, τους υπερήλικες (τους άφηναν να πεθάνουν από την πείνα και τον παγετό σε φαράγγια ή τους σκότωναν στρατιώτες...)· τους υποχρέωναν να πλυθούν γυμνοί, ομαδικά σε λουτρά με θερμοκρασία 40° , ύστερα τους έβγαζαν χωρίς ρούχα στο χιόνι η- δήθεν- καταμέτρηση αργούσε μία ή δύο ώρες, οι γιατροί *χαρακτήριζαν ασθενείς τους νεότερους και τους σκότωναν*, ενώ τους οδηγούσαν- υποτίθεται- σε νοσοκομείο...

❖ Κατά τη γαλλική *Μυστική Υπηρεσία* από τους πενήντα χιλιάδες Έλληνες που εκτοπίστηκαν τότε, οι *σαράντα χιλιάδες* δεν επέζησαν.

« Πρέπει να επαναλάβουμε ότι κάναμε με τους Αρμένιδες· να τελειώνουμε τώρα και με τους Έλληνες!» ήταν το σχέδιο της ηγεσίας των σήμερα υποψηφίων για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση των «χριστιανών» της Γηραιάς Ηπείρου. Σχέδιο που υιοθετούσε με ενθουσιασμό (βιασμοί, σφαγές, πλιάτσικο) και ο εκλεκτός λαός τους.

«*Καθ' όλον τον Πόντον*» τονίζει η έκθεση (1919) της ελληνικής στρατιωτικής αποστολής στην Πόλη, «η καταστροφή του ελληνικού στοιχείου είναι κολοσσιαία¹. *Η ύπαιθρος* απώλεσε το 75% του πληθυσμού της, *οι πόλεις* το 30% και το μόνο το οποίο μεταβληθεί μετά την ανακωχή είναι ότι έπαυσαν οι εκτοπισμοί, οι συστηματικά και αθρόαι εξορίες και η στρατολογία των ημετέρων...»

Ημέρες δόξας και αίματος...

Κατά τον αδήριτο νόμο της φυσικής γνήσιο τέκνο της δράσης είναι η αντίδραση- η ένοπλη αντίσταση κατά του κύματος των σφαγών. Αν ο Βας. Ανθόπουλος άναψε (Ιούλιος 1916) τη θρυαλλίδα της, εκείνος που αναδείχθηκε σε κορυφαία μορφή ήταν ο Καπετάν -Αντών, ο οποίος μετά την επικήρυξη του (10.000 λίρες) δολοφονήθηκε από "δικό" του, για να τον διαδεχθεί στην αρχηγία (Αύγουστος 1917) η χήρα του Πελαγία, που συνέχισε τον αγώνα επί έξι ακόμα ηρωικά αιματοβαμμένα χρόνια...

Δυστυχώς, η απουσία ενιαίας ηγεσίας δεν επέτρεψε στα περίπου τριακόσια χωριστά καπετανάτα (με περισσότερους από είκοσι χιλιάδες εθνικούς αγωνιστές να αποθήσουν την κόλαση από το δύσμοιρο Πόντο. Την ίδια άδοξη κατάληξη είχε και η Ελληνική Μεραρχία των

¹ Από τους **55.000** Έλληνες της *Τραπεζούντας* οι **26.000** διέφυγαν στη Ρωσία και **5.000** εκτοπίστηκαν (επέστρεψαν μόλις 400!)· από τους **167.450** των *Κερασούντος* και *Χαλδίας* εκτοπίστηκαν **90.000** (σώθηκαν μόνο 18.000!) και **45.000** κατέφυγαν στη Ρωσία· από τους **136.798** της *Αμασίας* εξορίστηκαν οι **73.375** (επέστρεψαν περίπου **20.000**)· από τους **97.450** της *Νεοκαισαρείας* εκτοπίστηκαν **25.000** (επέστρεψε το ένα τέταρτο)· στην επαρχία *Κολωνείας* επέζησαν μερικές δεκάδες μόνο ...

Ποντίων (περίπου 3200 αξιωματικοί και στρατιώτες) που δημιουργήθηκε στον Καύκασο και που διαλύθηκε μετά από την κήρυξη της ανεξαρτησίας της Γεωργίας.

Ωστόσο, υπό την εμπνευσμένη καθοδήγηση του *Μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρυσάνθου* (αργότερα Αρχιεπισκόπου στην Αθήνα) σχηματίστηκε στην πόλη αυτή η «Προσωρινή Κυβέρνηση» ανατολικού Πόντου, που όχι μόνο υιοθέτησε μετριοπαθή γραμμή, αλλά και έθεσε υπό την προστασία της τους Τούρκους πρόσφυγες μετά την κατάληψη της περιοχής από Ρώσους και Αρμένιους. Πώς ανταπέδωσαν την ευεργεσία οι Τουρκομογγόλοι; Με τον ίδιο τρόπο με την θερμαινόμενη στον κόρφο οχιά του γνωστού ανέκδοτου. Και αυτό έγινε, όταν οι Ρώσοι αποχώρησαν από τον Πόντο οριστικά μετά την μολσεβικικοσιωνιστική «επανάσταση» του Οκτωβρίου 1917¹ η οποία τάχθηκε υπέρ της παραμονής της Πόλης στα τουρκικά και χέρια και ακύρωσε τη μυστική αγγλορωσική συμφωνία του 1915 για διάλυση και διανομή μεταξύ τους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας...

Η αποχώρηση εκείνη προκάλεσε την προσπάθεια διαφυγής περίπου *εκατό χιλιάδων Ελλήνων του Πόντου* στις Γεωργία, Κριμαία, Αρμενία. Πολλές δεκάδες χιλιάδες εξοντώθηκαν από τους Τούρκους κατά τη φυγή και όσοι έμειναν στις εστίες τους θανατώθηκαν...

Ωστόσο, στην αλλοδαπή συνεχίστηκαν (*Α' Παμποντιακόν Συνέδριον* Μασσαλία, Φεβρουάριος 1918) οι αγωνιώδεις προσπάθειες να μην επανέλθει τουλάχιστον ο ανατολικό Πόντος στη σύμμαχο των Γερμανών Τουρκία και να αναγνωριστεί η *Ελληνική Δημοκρατία του Πόντου* (από την Σινώπη ως τα σύνορα της Ρωσίας) με κυρίαρχο σύνθημα στους χάρτες που τυπώθηκαν την προτροπή: «*Citoyens du Pont Euxin, Levez-vous! Rappelez aux nations liberals vos droits supremes a la Vie et a l'Independence!*»

Την ανεξαρτησία του Πόντου κήρυξε το «Συνέδριον του Ελληνισμού Ρωσίας και Πόντου» που πραγματοποιήθηκε στο Μπακού τον Ιούλιο του 1918, ενώ τέσσερις μήνες αργότερα, στη γαλλική πρωτεύουσα, η «*Γενική Διάσκεψις των Ελλήνων του Πόντου*» συνέταξε υπόμνημα προς τους νικητές της Αντάντ, ζητώντας την ανεξαρτησία του Πόντου, με το Χρυσάνθο να παρεμβαίνει («εις ώτα μη ακουόντων») στην Ανώτατη Επιτροπή για την Ειρήνη. Η στάση του Βενιζέλου ήταν σαφέστατα Ποντιοπιλατική: Κράτησε τις αποστάσεις του, πιθανώς επειδή τα παγκόσμια σιωνιστικά σχέδια δεν περιλάμβαναν ανάμειξη του εβραϊσμού και στον Πόντο...

Το «*Εθνικό Συμβούλιο του Πόντου*» (Ιούλιος 1919 Βατούμ) ή «*Ανατολική Βουλή του Ελληνισμού*» αποφάσισε τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους στον Πόντο, ώστε να επανέλθουν στις εστίες τους οι περισσότεροι από μισό εκατομμύριο πρόσφυγες, οι οποίοι «ευρίσκοντο εν αθλία καταστάσεις και απεβίωνον εις την Νότιον Ρωσίαν και τον Καύκασον,

¹ Βλέπε τα πονήματα μου *Εικοστός αιώνας: Τα φοβερά παρασκήνια και Τα σταλινικά στρατόπεδα θανάτου*.

αμειλίκτως καταδιωκόμενοι υπό των μπολσεβίκων...». Κατά τον Βλ. Αγτζίδη (ο.π): «Οι Σοβιετικοί που είχαν επιλέξει ως στρατηγικό σύμμαχο στην περιοχή το εθνικιστικό τουρκικό κίνημα, αντιμετώπισαν την προσπάθεια των Ελλήνων του Πόντου για αυτοδιάθεση ως "εξέγερση η οποία προετοιμάστηκε σύμφωνα με τα σχέδια των διαφωτιστών και πρακτόρων της Κωνσταντινούπολης και της Αθήνας, με το φανατικό σύνθημα της δημιουργίας Ποντιακού Ελληνικού Κράτους"».

Ο ελληνισμός "πλήρωνε" την αφροσύνη του Βενιζέλου με τη συμμετοχή ενός δικού μας Σώματος Στρατού στην εκστρατεία του Κλεμανσό στην Κριμαία, για να εισπράξει η Γαλλία τα δάνεια που είχε χορηγήσει στον τσάρο Νικόλαο Β' και που δεν αναγνώριζαν οι (Εβραίοι) μπολσεβίκοι του Χαϊμ Γκόλντμαν (Λένιν)...

❖ Κατά την *Παγκόσμια Ιστορία* της Ακαδημίας της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (Ε.Σ.Σ.Δ), η σοβιετική κυβέρνηση έδωσε στον τουρκικό λαό (*sic*) δωρεάν περισσότερα από 10.000.000 χρυσά ρούβλια και σημαντικότες ποσότητες όπλων, πυρομαχικών και άλλων εφοδίων και χάρη σε αυτή την «ανιδιοτελή βοήθεια» η Τουρκία συνέτριψε την επίθεση των Άγγλων και Ελλήνων εισβολέων...

❖ Τώρα ο (Κεμαλικής έμπνευσης και καθοδήγησης) αρχιδήμιος των Ποντίων ονομάζεται *Τοπάλ Οσμάν*. Επρόκειτο για ένα ανθρωπόμορφο κτήνος, ο οποίος (κατά τον μπολσεβίκο στρατηγό Μιχαήλ Φρούνζε, που στάλθηκε ως συμπαραστάτης του Κεμάλ) «πέρασε με την άγρια ορδή του διά πυρός και σιδήρου όλη την περιοχή του Πόντου, από τον Απρίλιο του 1921 έως τον Ιούνιο του 1922, όταν ολοκλήρωσε το έργο και την αποστολή του».

Κατέστρεψε, έκαψε, ξερίζωσε σε όλα τα χωριά· εξόρισε και εξόντωσε όλους τους κατοίκους άσχετα από ηλικία και φύλο· η τύχη όσων εκτοπίζονταν (με εκλογή μεταξύ 10- 70 ετών!) ήταν η σφαγή, η κρεμάλα ή ο θάνατος από βασανιστήρια, πείνα και κακώσεις...

Καταθέτει ο Φρούνζε¹: «Συναντήσαμε μια ομάδα από εξήντα εβδομήντα Έλληνες. Οι περισσότεροι έμοιαζαν με σκελετούς. Από τους ώμους τους κρέμονταν, αντί για ρούχα, απίθανα κουρέλια. Στο κέντρο βρισκόταν ένας ψηλός και αδύνατος παπάς, φορώντας το καλυμμαύχι του. Φυσούσε κρύος αέρας και όλη η ομάδα κατευθυνόταν προς την Κάφζα. Όταν μας αντίκρισαν, μερικοί άρχισαν να κλαίνε δυνατά ή μάλλον να ουρλιάζουν, αφού ο ήχος που έβγαινε από τα στήθη τους θύμιζε ουρλιαχτό κυνηγημένου ζώου...»

❖ Ο Αμερικανός δημοσιογράφος *R. Gibbons* έγραφε σε ανταπόκριση του: «*Ολόκληρη η πεδιάδα της Μαλάτειας ήταν κυριολεκτικά στρωμένη με πτώματα Ελλήνων και των δύο φύλων*».

¹ Βλέπε S. I. Aralov, *V Vaspaminania Sovietskogo Dirlomata*.

❖ Ο ομοεθνής του αντισυνταγματάρχης *G. Youel* δίνει τη δική του ανατριχιαστική μαρτυρία: *«Σε όλο το μάκρος της κολασμένης πορείας των εκτοπιζόμενων απλωνόταν φρίκη και πτώματα... πτώματα, πτώματα αναρίθμητα...»*

❖ Ο φίλος (όχι της Ελλάδος, αλλά) του Βενιζέλου Ντέιβιντ Λόνιτ ΤΖόρτζ τόνισε στη Βουλή των Κοινοτήτων, ότι επρόκειτο για *«προσχεδιασμένη εξολόθρευση»* δεκάδων χιλιάδων Ελλήνων και ότι τον όρο αυτό χρησιμοποίησε πρώτη η Αμερικανική Αποστολή στην Τουρκία...

Η απάντηση του Κεμάλ, σε σχετικές επισημάνσεις τον πρεσβευτή της Ε.Σ.Σ.Δ Σ. Αράλοφ, ήταν ότι για τις βαρβαρότητες δεν ευθυνόταν ο λαός του, αλλά εκείνοι που *« ήθελαν να ιδρύσουν Ποντιακό κράτος στην Τουρκία...»*

Δεν έπρεπε να τον προτείνει για το Νόμπελ ειρήνης ο «εθνάρχης» των λιβανιστών Ελ. Βενιζέλος; Άλλωστε, ο ίδιος, κατά τη Διάσκεψη Ειρήνης, στις 30- 12- 1918, *εισηγήθηκε να ενσωματωθεί ο Πόντος στην Αρμενία (!) ενώ ο Μητροπολίτης Χρύσανθος με το υπόμνημα του ζητούσε να δημιουργηθεί Ελληνικό Κράτος στον Πόντο.*

Με άλλους λόγους: Ενώ το Παμποντιακό Κίνημα επιδίωκε την ίδρυση ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους στην περιοχή του Πόντου, ο (απονεμητής του Νόμπελ ειρήνης στον Κεμάλ) «εθνάρχης», στις 4-2- 1919, το τόνιζε ότι ο ίδιος ήταν *απόλυτα αντίθετος* στη δημιουργία αυτού του κράτους και υπέρ της ένταξης του Πόντου στην Αρμενία (!). Όπως έχει καταγραφεί ο Ελ. Παυλίδης (*ο ελληνισμός της Ρωσίας και τα 33 χρόνια του εάν Αθήναις σωματείου των εκ Ρωσίας Ελλήνων*), οι οργανώσεις των Ελλήνων του Πόντου κατέκλησαν το υπουργείο εξωτερικών της Ελλάδος με σωρεία και τηλεγραφημάτων διαμαρτυρίας, καταγγέλλοντας *«την προβαλλόμενη ιδεάν όπως περιληφθή η πατρίς ημών εντός μέλλοντος αρμενικού κράτους»* και διακηρύσσοντας ότι *«ο Εύξεινος Πόντος υπήρξε πάντοτε χώρα ανεξάρτητος, μέλλεται δε να ζήσει εκ νέου ελεύθερος απαλλασσόμενος της τουρκικής κυριαρχίας»*. Δύσμοιροι Πόντιοι...

Ακόμα: Τα ποντιακά ανταρτικά σώματα ζήτησαν ενίσχυση σε όπλα, πολεμοφόδια, χρήματα από την (Βενιζελική) Ελλάδα. *Τα αιτήματά τους έμειναν αναπάντητα!*

Επιπλέον: Η βρετανική πλευρά απέρριπτε οποιαδήποτε πρόταση για ενίσχυση. Και αυτό οφείλεται, κατά τον καθηγητή Νεοκλή Σαρρή (*Οσμανική πραγματικότητα*) αυτό δεν οφείλεται στα φιλοβουλγαρικά και σλαβόφιλα συναισθήματα του Βρετανού αρμοστή στο Βατούμ, αλλά στο ότι *«το βρετανικό επιτελείο υποστήριζε τον Κεμάλ Ατατούρκ πολύ πριν από τις ελληνικές εκλογές του 1920»...*

Οι ποντιακές οργανώσεις υπέβαλαν και άλλο υπόμνημα στη Διάσκεψη Ειρήνης, με το οποίο επαναλάμβαναν το αίτημά τους για την αναγνώριση ανεξάρτητου κράτους του Πόντου υπό την προστασία της Ελλάδος ή υπό την κηδεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών. Και αυτό έπεσε στο κενό. Όπως και όλα τα διαβήματα των ανταρτών προς την ελληνική κυβέρνηση (Βενιζέλου) η αρωγή, ενώ ο συνταγματάρχης Δημ. Καθενιώτης πρότεινε (3-6- 1920) να σταλεί ελληνικός στρατός στον Πόντο, για να αποκοπεί η οδός επικοινωνίας μπολσεβίκων και Κεμαλικών¹. Πράγμα που σήμαινε ότι αντιτασσόταν στην «εθναρχική» γραμμή που έθετε εκτός εθνικών επιδιώξεων το Πόντο.

Κατά τον Βλ. Αγτζίδη (ο.π): *«Η κυβέρνηση Βενιζέλου, σε μια προσπάθεια εξευμενισμού της βρετανικής πλευράς, η οποία είχε αντιταχθεί στα αιτήματα των Ποντίων, δεν ανταποκρίθηκε τις αγωνιώδεις εκκλήσεις των ανταρτών για στρατιωτική βοήθεια. Όχι μόνο αρνήθηκε οποιαδήποτε ανάμειξη, αλλά εμπόδισε και την αποστολή βοήθειας. Ο Πόντιος αξιωματικός του ελληνικού στρατού Χ. Καραϊσκος, που είχε μεταβεί στον πόντο για να βοηθήσει στην συνένωση των ανταρτικών ομάδων, γράφει στα Απομνημονεύματά του, ο αντισυνταγματάρχης Καθενιώτης, υλοποιώντας κυβερνητικές εντολές αρνήθηκε κατηγορηματικά οποιαδήποτε βοήθεια. Ο Καραϊσκος γράφει: «Παρ' όλη την αποτυχία των ενεργειών μου, επιχείρησα να ξαναπώ στον Πόντο. Εμποδίστηκα όμως βίαια από την Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή Κωνσταντινούπολης και περίμενα ευκαιρία να φύγω με άλλο μέσο. Εννοείται ότι δεν το κατόρθωσα. Εν τω μεταξύ κάθε εξωτερική βοήθεια για τον διεξαγόμενο εκεί κάτω αγώνα, εθνικό αλλά άνισο, είχε ματαιωθεί"...»*

Όσο για τις απόψεις του ποντιλόγου συγγραφέα για θέματα εκτός του τομέα εξειδίκευσης του («φιλομοναρχική κυβέρνηση» και «φιλογερμανός Κωνσταντίνος»), έχω ασχοληθεί με αυτές στον πρώτο τόμο του πονήματός μου *Αντάντ κατά Ελλάδας* και κάθε άλλο παρά σκοπεύω να επανέλθω.

Το κεφάλαιο θα κλείσει με το «ρέκβιεμ» του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης *Richard Clogg*, αφιερωμένο στον αφανισμένο ελληνισμό της Ανατολής:

«Εκτός από τον μέχρι πρόσφατα παραμερισμό της ιστορίας της ελληνικής διασποράς, έχει υπάρξει και τάση παραμέλησης της ιστορίας της ελληνικής Ανατολής. Υπήρχαν πολύ μεγάλοι ελληνικοί πληθυσμοί έξω από τα όρια του σημερινού κράτους της Ελλάδος, στα Βαλκάνια, την Κωνσταντινούπολη, στην Μικρά Ασία και ειδικότερα στις δυτικές τις ακτές, στα παράλια της θάλασσας του Μαρμαρά και στη μαύρη θάλασσα, στην Καππαδοκία και στον Πόντο. Πρόκειται για έναν κόσμο που με είχε συνεπάρει από το θέρος του 1960, όταν έμεινα

¹ Βλέπε Δημ. Καθενιώτη, *Έκθεσις των ενεργειών μου σχετικά με το ζήτημα του Πόντου*

επί δύο μήνες στην Τραπεζούντα. Εκεί ήταν πραγματικά αναρίθμητα τα τεκμήρια της ελληνικής παρουσίας, που έσβησε πριν από τέσσερις περίπου δεκαετίες.

Ένας ολόκληρος αυθεντικά ελληνικός κόσμος είχε χαθεί τόσο πρόσφατα. Ήταν κάτι που με συνεπήρε από τότε, πολύ περισσότερο επειδή δεν είχα ως την εποχή εκείνη ακούσει τίποτα για αυτό τον κόσμο...»

Από εκεί πέρασε και ξαναπέρασε ο Τούρκος. θα μπορούσε να απομείνει οτιδήποτε όρθιο και ζωντανό;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΕΝΑΤΟ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ
ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΟ
ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ...

§«Ο βενιζελισμός ειργάσθη προς τελεσφόρησιν των πόθων του συστηματικότερα αλλά και σατανικότερα. Αντελήφθη ότι ουδέν αποτέλεσμα θα επήρχεντο δι' υπονομεύσεως του νέου καθεστώτος εις την ζώνην του εσωτερικού. Μόνον εκ του μετώπου και δια του μετώπου θα επήρχετο το ποθούμενον αποτέλεσμα. Και εκεί εστράφη όλη του η προσοχή. Του εχρειάζετο ένας άνθρωπος και τον εδημιούργησε. Ο άνθρωπος αυτός ήτο ο συνταγματάρχης Νικ. Πλαστήρας...»

*Η "επανάστασις" και ο άνθρωπος της - Η Βενιζελική
προπαγάνδα εν τω μετώπου προς κατάρρευσιν
αυτού και προπαρασκευήν του κινήματος¹*

Ο συγγραφέας του έργου που εξέδωσε η Λέσχη Αλεξανδρείας, σε συνεργασία με την τοπική *Εφημερίδα*, ήταν ανώτατος στρατιωτικός και έζησε ως αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυρας τα γεγονότα πριν, κατά και μετά την άφρονα «εθναρχική» περιπέτεια, η οποία είχε ως αναπόφευκτη συνέπεια στην καταστροφή του ελληνισμού Ιωνίας και Πόντου και την "αποβίωση" της Μεγάλης Ιδέας.

Και δρομολογεί την κατάθεση των μη δεκτικών αμφισβήτησης μαρτυριών του με μια αλήθεια και ένα γεγονός, που αποτέλεσαν τη γενεσιουργό αιτία τον μετέπειτα- ολέθριων-εξελίξεων:

«Είναι εις πάντας γνωστόν πόδον βαρέως έφερε και μετά πόσης ανησυχίας είδεν ο βενιζελισμός την κατάρρευσιν του δια των σενεγαλεζικών λογχών επιβληθέντος και δια των αγριωτέρων μέσων διατηρηθέντος επί πλέον της τριετίας τυραννικού καθεστώτος. Την επαύριον της 1^{ης} Νοεμβρίου 1920, καθ' ην ο Ελληνικός λαός απηλευθερώθη της Βενιζελικής τυραννίας, ο βενιζελισμός επεχείρησεν επανειλημμένως να μη αναγνωρίση την θέλησιν του λαού.² Πέραν των όσων εγένοντο εις τας Αθήνας, εν Σμύρνη επεχείρει τα όμοια ο Θ. Πάγκαλος (αποτυχών τη επεμβάση της Μεραρχίας Ιππικού) και εις το Σαλιχλή ο Ε. Τσιμικάλης, διοικητής της V Μεραρχίας, την απόπειραν τιν οποίου εμεταίωσεν η αντίδρασις των ιδίων ανρών (και δη του ταγματάρχου Πυροβολικού Κ. Μπακοπούλου)...»

Υπήρξε μέγιστο ατύχημα για την πορεία του εκεί αγώνα, το ότι, όταν «το επίσημον κράτος έδιδε το είναι του εις αίμα και χρήμα χάριν αυτού, ο Σμυρναϊκός Ελληνισμός ηρνείτο να αναρτήση την εικόνα του Στρατηλάτου Βασιλέως· εδημιούργουν περιστάσεις ίνα εκδηλώσουν την λατρείαν των προς τον Ελ. Βενιζέλον· ηρνούντο να υψώσουν την σημαίαν

¹Πρόκειται για εμπεριστατομένο πόνημα, που εξέδωσε, το 1923, η Λέσχη Αλεξανδρείας, με συγκεκριμένα στοιχεία, γεγονότα, χρονολογίες και μαρτυρίες συγγραφής ανωτ. Αξιοματικού του ελληνικού στρατού.

²Το έπραξε επανειλημμένα με συνέπεια να αποτελεί *αίσχος, βλασφημία, προσβολή και όνειδος* για την κοινοβουλευτική δημοκρατία να έχει στηθεί ένας από εκατοντάδες ανδριάντων έξω από τη Βουλή των Ελλήνων...

κατά την Βασιλικήν εορτήν· απέφευγον επιμελώς να επισκεφθούν τον Πρωθυπουργόν και τους Υπουργούς του επισήμου κράτους εις Σμύρνην, πρώτους κυβερνήτας πατούντας το έδαφος της Ιωνίας, ενώ οι Έλληνες της Προύσης ηρνήθησαν να στείλουν συγχαρητήριον τηλεγράφημα προς τον Βασιλέα κατά την εορτήν του...»

Η ανενδοίαστη και αχαλίνωτη βενιζελική προπαγάνδα ως τον Ιούλιο του 1921 είχε ως στόχο την πρόκληση δυσπιστίας προς τον νέο καθεστώς, ενώ στη συνέχεια καταβάλλεται επιμελής προσπάθεια προβολής ως ήρωα ή ημῆθεου του «Μαύρου Καβαλάρη»· ο χαρακτηρισμός αυτός είχε επάξια απονεμηθεί στον αυθεντικό «Δηγενή» του Β' Βαλκανικού Πόλεμου ταγματάρχη... Βελισσαρίου, ενώ αποτελούσε «ύβριν» με την αρχαιοελληνική έννοια του όρου η χρησιμοποίηση του και για τον Νικ. Πλαστήρα, έναν κατά επάγγελμα κινηματία και πραξικοπηματία, που, εκτός από αυτό, βαρύνεται κατά κύριο λόγο και με τη δολοφονία των Έξι...

Για την άσκηση της ανίερης και αντεθνικής προπαγάνδας θα "επιστρατευτούν":

❖ Τα επιτελεία και οι υπασπιστές σωματορχών και μεράρχων, που παρέμειναν χωρίς μεταβολή μετά τον Νοέμβριο του 1920.

❖ Διάφορες θαυμάστριες (όργανα του Βενιζέλου), όπως οι «κυρίες» Φικιώρη, Μπενάκη, Τσιγάντε, Τρικούπη, Κεσίσογλου, Δεληγεώργη, Παπαδόπουλου, που διένεμαν διάφορα δώρα (τσιγάρα, μαντίλια, κάλτσες) χύνοντας το αισχρό κομματικό δηλητήριο τους:

«Βλέπετε οι Βενιζελικοί τι σας στέλνουν; Μόνο αυτή σας θυμούνται. Που είναι οι δικοί σας, οι Βασιλικοί; Αυτοί όχι μόνον δεν σας στέλνουν τίποτα, αλλά εμποδίζουν τους Βενιζελικούς να σας προσφέρουν και άλλα...»

Στους τραυματίες η φρασεολογία των "κυρίων" ήταν διαφορετική:

«Κώτσο και Γούναρη δεν θέλατε; Ας σας βάλουν τώρα αυτοί τα χέρια και τα πόδια που σας λείπουν...»

❖ Οι συσσιτιάρχες αξιωματικοί, που φρόντιζαν να προσφέρεται ως φαγητό τους μονάδες τους ό,τι χειρότερο, με συνέπεια οι στρατιώτες να έχουν δείρει ανηλεώς αρκετούς από αυτούς, όταν ανακάλυπταν, συγκρίνοντας με το συσσίτιο άλλων μονάδων, την βδελυρή πράξη.

❖ Ο Νικ. Πλαστήρας, για τον οποίο στο προαναφερόμενο πόνημα αναγράφονται τα εξής:

«Ο συνταγματάρχης δεν ήτο οίος ηθέλησε να τον εμφανίξη ο βενιζελισμός, δηλαδή πειθαρχικός και μη αναμειγνυόμενος εις την πολιτικήν. Ονειρόν του μετά τον Νοέμβριον του 1920 ήτο η εκθρόνισις του βασιλέως και η επαναφορά του Ελ. Βενιζέλου εις την εξουσίαν, με πρώτον του έργον το σχετικόν διαβόητον "πρωτόκολλον"... από μίαν χαράδραν του Ρικουλίντάγ, όπου είχε την έδραν του το σύνταγμα του και το στρατηγείον της η προπαγάνδα κατά του

τότε καθεστώτος και επομένως, υπέρ της καταρρεύσεως του Μετώπου, εξεπορεύοντο όλαι αι οδηγίαι και ενέργειαι... ως προς την συμμετοχήν του εις την μάχην του Τουμλού- Μπουνάρ, το *Σύνταγμα του 5/42* δεν ήλθε καν εις επαφήν με τον τραπέντα (εφοβήθη κύκλωσιν) εις φυγήν εχθρόν. Πέραν τούτου ουδαού σημειούται συμμετοχή του εις την εν λόγω μάχην. Άλλωστε, είναι γνωστόν ότι ο Ν. Πλαστήρας από στρατιωτικής απόψεως ήτο κάτι τοι κοινίν· από απόψεως δε ηρωισμού ουδανού ουδέποτε διέπραξε τι το εξαιρετικόν, εξ ου να δικαιωγήται η προσωνομία του ημιθέου, του θρυλικού ήρωος, του μαύρου καβαλάρη κ.λ.π. Επελέγη δια τούτο, επειδή ήτο αφωσιωμένος εις τομ Βενιζέλον όσον ολίγοι και εφάνη ο πρέπων άνθρωπος...

Αν ο Ν. Πλαστήρας ήτο πράγματι ως τοβ παρουσιάζον, θα έπραττε ότι, ο *αυθεντικός "Μαύρος Καβαλάρης" Βελισσαρίου*, ό,τι ο συνάδελφος του Ρόκας, ό,τι ο συνταγματάρχης Γ. Ζήρας, εις το Ακίν, βαίνων με την σημαίαν εις τας χείρας και εμψυχώνων υπερόχως τους ακολουθούνας τούτον άνδρας, ό,τι υπό αναλόγους συνθήκας έκαμαν οι ομόβαθμοι του *Κοσμόπουλος, Ψάρας, Διαλέτης*...

Κατά την μάχην της 8-7-1921 παρά το Δορύλαιο το 5/42 *Σύνταγμα Ευζώνων* υπεχώρησεν, έσπευσεν όμως εις βοήθειαν του ένα τάγμα του 1/38 Ευζώνων, το οποίον υπό τους ήχους του εμβατηρίου του Αητού ο Γιός, επιτεθέν σφοδρώς κατά του εχθρού ανεκατέλαβε τας θέσεις τας οποίας είχαν απολέσει το 5/42...

❖ Ο συνταγματάρχης *Ζωιτόπουλος* ο οποίος ακούστηκε να ωρύεται, ότι θα καερχόταν με το πιστόλι στο χέρι στην Αθήνα για να φονεύει τον Δημ. Γούναρη και εκατό άλλους.

❖ Ο ιατρός Γ. Σιώτης ποτ στάλθηκε από τους «αμυνίτες» της Κωνσταντινούπολης, για να πείσει τον τότε αρχιστράτηγο Αν. Παπούλα να κηρύξει χωριστικό κίνημα και ν αποκηρύξει το καθεστώς, αφού ο "πατριάρχης" Μελέτιος θα του διέθετε «30.000 καλογυμνασμένων στρατιωτών (!) και 300.000.000 χρυσά γαλλικά φράγκα». Τους πρώτους θα γύμναζαν ο Γ. Κονδύλης και οι «συν αυτώ» και τα δεύτερα θα χορηγούσε η... Αγγλία(!)

❖ Τα άρθρα του Γ. Κονδύλη σε εφημερίδες της Κωνσταντινούπολης, τα οποία ανατύπωναν οι Τούρκοι σε προκηρύξεις που τις σκόρπιζαν στις ελληνικές θέσεις τα αεροπλάνα του Κεμάλ. Σε ένα από αυτά ο αντικομμουνιστής Γ. Κονδύλης είχε τις ίδιες απόψεις με τον μπολσεβικικό *Ριζοσπάστη* · προέτρεπε, συγκεκριμένα τους στρατιώτες μας να πετάξουν τα όπλα τους και να επιστρέψουν τους στις οικίες τους, γιατί «το αίμα το οποίον εχύνετο και αι θυσίαι εις τα υπεβάλλοντο δεν ήσαν υπέρ της πατρίδος, αλλ' υπέρ του Βασιλέως, χάριν του οποίου διεξάγεται ο πόλεμος» (!)¹

¹Ο μετά από λίγους μήνες συμπραξικοπηματίας του Πλαστήρα συνταγματάρχης Στυλ. Γονατάς εξέδωσε , ως επιτελάρχης του Α' Σ.Σ. διαταγή με παραλήπτες μεράρχους και διοικητές υπηρεσιών, εφιστώντας την προσοχή τους και δίνοντας εντολή να μην κυκλοφορήσει η εφημερίδα Κωνσταντινούπολης *Πρωία* στην οποία δημοσιεύτηκε «σειρά αντιπατριωτικών άρθρων του συνταγματάρχου Κονδύλη Γ.»

❖ Η αρθρογραφία «αμυνιτών» σε ελληνικές εφημερίδες της πόλης, με την οποία *συνέχαιραν τον Άγγλο αρχιστράτηγο σερ Χόρας Ράμπολντ, επειδή είχε εμποδίσει την κατάληψη της από τα ελληνικά στρατεύματα τον Ιούλιο του 1922!* Κατάπληκτος εκείνος κάλεσε τον "πατριάρχη" Μελέτιο Μεταξάκη και τον ερώτησε, *αν οι συντάκτες του ήταν Έλληνες, αφού ούτε οι Τούρκοι δεν είχαν χρησιμοποιήσει τέτοιες εκφράσεις...*

* * *

Αναπόφευκτο ήταν η συστηματική και εγκεφαλοπλυστική προπαγάνδα να έχει τις επιπτώσεις της στη νοοτροπία και στον τρόπο σκέψης αξιωματικών και οπλιτών. Μέσα στο λόφο των κακουχιών και τον στέρησαν οι συχνά επιστρατευμένοι επί πολλά χρόνια στρατιώτες είχαν κατασταλάξει στην απόφαση να σώσουν τουλάχιστον το «τομάρι» τους, αφού, όπως τους τόνιζαν οι προπαγανδιστές, η υπόθεση ήταν χαμένη και η πατρίδα δεν επρόκειτο να κερδίσει τίποτα. Οι βαθμοφόροι, θύματα ήδη του εξάχρονου διχασμού (με πολλούς να έχουν αποκτήσει *παράτυπα και άθλια* τρεις ή και περισσότερους βαθμούς χάρη στο βενιζελικό ζήλο, αφοσίωση και παρωπιδικό φανατισμό), με μειωμένο το ηθικό και εκμηδενισμένη πειθαρχία, δεχόταν, σε σημαντικό ποσοστό, να υπογράψουν το διαβόητο Κονδυλοπλαστηρικό «πρωτόκολλο», ενώ ορισμένοι φρόντιζαν να μη κυκλοφορεί μεταξύ των στρατιωτών η εκδιδόμενη Στρατιά πατριωτική εφημερίδα *Συνάδελφος*. Ακόμα και μέραρχοι (όπως, λ.χ. ο Δ. Δημαράς) απέφευγαν να προωθήσουν καταγγελίες εύορκων αξιωματικών για αντεθνικά κηρύγματα συναδέλφων των, με την ακόλουθη άθλια δικαιολογία:

« Δεν συμφωνείτε ότι δεν πρέπει να εκτιθέμεθα πολύ; Τι θα γίνουμε, όταν επιστρέψει ο Βενιζέλος;»

Άλλη, φανατικότητα βενιζελικοί, όπως ο επιτελάρχης της XII Μεραρχίας Σακέτας, κραύγαζαν ενώπιον των μεράρχων τους, οι οποίοι προσποιούνταν τους κουφούς, πως κατά την επιστροφή τους στην Αθήνα, όπως και αν λυνόταν το μικρασιατικό θα απαγχόνιζαν τουλάχιστον διακόσιους «ανθρώπους»...

Μολονότι μνημένος στο σχεδιαζόμενο πραξικόπημα, ο Στυλ. Γονατάς φρόντιζε να τηρεί τα προσχήματα. Και στο συγγραφέα του πονήματος της Λέσχης Αλεξανδρείας, που τον επισκέφθηκε έδρα του, από τη μια πλευρά υπογράμμιζε ότι για τη δυσμενή στάση δεν ήταν αίτιος ο Βασιλεύς, αλλά τα συμφέροντά τους· και από την άλλη παραδεχόταν, ότι καθημερινά που υποβάλλονταν σωρεία καταγγελιών κατά βενιζελικών αξιωματικών μια άρτια προπαγάνδα, τα οποία δεν προωθούσε...

Κατά παράβαση το στρατιωτικών κανονισμών, που απαγόρευαν μετακίνηση αξιωματικού εκτός της έδρας της Μεραρχίας του χωρίς άδεια της Στρατιάς ή του μεράρχου, ο

Ν. Πλαστήρας μετέβαινε, σε βάση σχεδόν καθημερινή, με αυτοκίνητο, στη διάρκεια της ημέρας στις έδρες των V και XII Μεραρχιών και κατά τη νύχτα (μετά τα μεσάνυχτα) στις έδρες των VII και IX ! Όπως έπρεπε να αναμένεται, η προκλητική αυτή ανυπακοή στους κανονισμούς έμελε να έχει τις επιπτώσεις της στους υπό τις διαταγές του οπλίτες, πρώτους στην εγκατάλειψη του πεδίου της μάχης...

Ο υποψήφιος κινηματίας συναντούσε τους ομόφρονες του Μανέτα, Γαρδίκια, Διάμεση, Λούφα, Κοιμήση¹, Νινιό, Λεοντόπουλο, με συνέπεια να έχουν καταστήσει ουσιαστικά υπό χέρια τους VII Μεραρχία.

Οι «Άθλιοι της Κωνσταντινούπολης»...

Αν πρέπει να καταλογιστεί κάποιο λάθος στην πρώτη μετανομβριανή κυβέρνηση, αυτό ήταν η (πατριωτικότατη) απόφασή της να μη «χύσει λάδι» στην επάρατη, Βενιζελική φωτιά εθνοκτόνου διχασμού. Στα πλαίσια της οποίας διατήρησε στη θέση του τον ύπατο αρμοστή Αρ. Στεργιάδη (προσωπική επιλογή του «εθνάρχη») και είχε την πρόθεση να μην απομακρύνει ούτε τον αρχιστράτηγο Α. Παρασκευόπουλο και τους σωματάρχες, αν δεν πληροφορούνται τις επαίσχυντες κομματικές επεμβάσεις τους υπέρ του Βενιζέλου κατά τις εκλογές: Είχε καταντήσει στην τρισάθλια κατάπτωση να κυκλοφορήσουν στο στράτευμα προκηρύξεις, με τις οποίες δεν καλούσαν απλώς τους αξιωματικούς και στρατιώτες να *ψηφίσουν υπέρ του «αφέντη»* τους, αλλά και χαρακτηρίζαν *άτιμους* τους βαθμοφόρους που δεν θα το έπρατταν! Ακόμα ο Α. Παρασκευόπουλος είχε απειλήσει να κατέλθει με χίλιους πραιτοριανούς στην πρωτεύουσα, για να μην επιτρέψει την παράδοση της (δικτατορικής) εξουσίας του Βενιζέλου στους λαοπρόβλητους νέους κυβερνήτες, ενώ επιχείρησαν να στασιάσουν ο συνταγματάρχης Θ. Πάγκαλος στη Σμύρνη και ο ομόβαθμος του... Τσιμικάλης στο Σαλιχλή...

Μια από τις πρώτες αποφάσεις του νέου αρχιστρατήγου Αν. Παπούλα ήταν η αντικατάσταση μου εξοργιστικά κομματισμένου διοικητή του Γ' Σ. Σ Ιωάννου με τον Ν. Τρικούπη. Ο πρώτος αρνείται να συμμορφωθεί προς τη διαταγή, με τη δικαιολογία ότι, αν και *αναγνώριζε (!)* την κυβέρνηση δεν αναγνώριζε όμως τον Παπούλα (!)

Μετά από τρία διαβήματα του Ν. Τρικούπη, ο θλιβερός κομματαρχίσκος παρέλαβε τα αρχεία και χωρίς να παραδώσει υπηρεσία κατευθύνθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου θα συναντήσει τα δύο «κομματόσκυλα». Γ. Κονδύλη και Παμ. Ζυμβρακάκη. Ήταν ο πρώτος πυρήνας των λιποκατών, στον οποίο θα προστεθούν (*συναποκομίζοντας τα ταμεία των*

¹ Οι *Λούφας* και *Κοιμήσης* ήταν μεταξύ εκείνων που, η προκατασκευασμένη απόφαση, έστειλαν στο απόσπασμα τους Έξι. Κατά την εκστρατεία του Σαγγάριου ο συνταγματάρχης Αθ. Πουρνάρας τους κατηγόρησε για *δειλία ενώπιον του εχθρού !*

μονάδων τους !) περίπου επτά δεκάδες- κυρίως κατώτεροι- αξιωματικοί από το μέτωπο και ισάριθμοι άλλοι από την ηπειρωτική Ελλάδα. Εξυπακούεται ότι έπρεπε να ανακαλύψουν κάποια (παιδαριώδη, έστω) δικαιολογία για τη λιποταξία τους «εν καιρώ πολέμου», για την οποία ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας πρόβλεπε την εσχάτη των ποινών: Ισχυρίστηκαν (χωρίς ίχνος αιδούς ή αξιοπρέπειας...), ότι είχαν δήθεν συγκεντρωθεί εκεί, για να προβούν στο σχηματισμό, από ομογενείς, μιας μεραρχίας με πλήρη σύνθεση, με σκοπό να κηρύξουν ελεύθερη την Κωνσταντινούπολη, με τις ευλογίες, την αρωγή και τη συμπαράσταση «των φιλικών προς τον Ελ. Βενιζέλον Μεγάλων Δυνάμεων»¹. Αμέσως μετά θα μετακαλούσαν εκεί τον «Αρχηγό», για να οργανώσει το νέο κράτος, επικεφαλής του στρατού του οποίου θα προέλαυναν (εναντίον του Κεμάλ; Όχι βέβαια!) κατά της υπόλοιπης Ελλάδος, θα σάρωναν την κυβέρνηση, επειδή αυτή ήταν η βούληση και αυτή την εντολή τους έδωσε ο ελληνικός λαός².

Ο βενιζελισμός στο απόγαιο της παραφροσύνης του, προσφερόμενης για μελέτη (εξαιτίας σπανιότητας) από τους κορυφαίους ψυχιάτρους του πλανήτη...

Πρώτη αξιομνημόνευτη πράξη των «αμυνιτών» της Κωνσταντινούπολης ήταν η (αντάξια της σχολής από την οποία αποφοίτησαν...) απόπειρα δολοφονίας του πιστού στον όρκο του ταγματάρχη Κ. Δραγούμη. Μεγάθυμη (πολύ περισσότερο από το επιτρεπτό και κατανοητό) η κυβέρνηση τους χορηγεί αμνηστία και τους καλεί- τρεις τουλάχιστον φορές- να επανέλθουν στις θέσεις τους χωρίς να λογοδοτήσουν (εκτός, φυσικά, από *τους καταχραστές των ταμείων* των μονάδων τους, οι οποίοι, όμως, ήταν οι μισοί περίπου ο από τους λιποτάκτες, που ο αριθμός τους δεν ξεπέρασε ποτέ τους εκατόν εβδομήντα...).

Μεραρχία, βέβαια, δεν συγκροτήθηκε. Και η Κωνσταντινούπολη δεν καταλείφθηκε, για να ανακηρυχθεί... ανεξάρτητο κράτος. Ούτε η Αγγλία κατέβαλε στον "πατριάρχη" Μεταξάκη... 300.000.000 χρυσά γαλλικά φράγκα. Ήταν ευκολότερο και ακοπότερο να δρομολογήσουν την αντικαθεστωτική προπαγάνδα τους, ενώ ο στρατός μας μαχόταν κατά του Μουσταφά Κεμάλ και των συμμάχων του: Του Λένιν, της Γαλλίας και της Ιταλίας. Η προπαγανδιστική επιχείρηση οργανώθηκε σε ισχυρότατες οικονομικές βάσεις μετά την πρώτη συνάντηση, στη γαλλική πρωτεύουσα, του «μεγαλοφυούς στρατηλάτη, επιτελικού και αρχιτέκτονα νικών» (κατά τον Κ. Χατζηαντωνίου ο.π) με τον άξεστο μυστακοφόρο Γ. Κονδύλη.

Η κυβέρνηση ανέχθηκε (και επικρίθηκε στη Βουλή δριμύτατα γι' αυτό) τους λιποτάκτες της «άμυνας» ως τις επιχειρήσεις, που έλαβαν χώρα τον Ιούλιο του 1921. Τότε υποχρεώθηκε

¹ Ανά τους αιώνες οι Μεγάλες Δυνάμεις (όπως και αν είναι!) είναι φιλικές μόνο απέναντι προς τα συμφέροντά τους- προς κανέναν άλλο!

² Ποιος ήταν αυτός που τόλμησε να "μαυρίσει" άγρια το δημιουργό της κατά φαντασία Ελλάδος των... Πέντε θαλασσών και των δύο ηπειρών ;

από τα πράγματα να τους διαγράψει από την επετηρίδα των στελεχών των ενόπλων μας δυνάμεων. Στην Κωνσταντινούπολη διαβίωνα με όλες τους τις ανέσεις (ο Ιωάννου, λ.χ διέμενε στο ιδιοκτησίας Μποδοσάκη- Αθανασιάδη πολυτελέστατο ξενοδοχείο «Πέρα Πάλας», από το οποίο έστειλε στον πρωθυπουργό Δ. Γούναρη ένα υβριστικότατο τηλεγράφημα, με εκφράσεις χαμαλικές ή χαμαιτυπικές...) χάρη στους τακτικότατα επαναλαμβανόμενους εράνους των ομογενών και σε έμβασμα από τους φανατικούς Βενιζελολάτριες ομοεθνείς από την Αίγυπτο, την Αμερική και την Ελλάδα.

Η «αμυντική» προπαγάνδα έθεσε για κύρια επιδίωξη και στόχο της την πρόκληση της εχθρότητας ή έστω της δυσπιστίας ξένων και Ελλήνων εναντίον του επίσημου ελληνικού κράτους, τους κυβερνήτες του οποίου είχε εκλέξει ο λαός και δεν είχαν εγκαταστήσει οι λόγχες των Σενεγαλέζων του Μορίς Σαράιγ. Βασικό όπλο τους ήταν τα μέσα ενημέρωσης. Διακήρυτταν (ψευδέστατα και κακοηθέστατα) ότι δήθεν επιδίωκαν να στηρίξουν την εθνική υπόθεση και να σώσουν τον ελληνισμό Ιωνίας και Κωνσταντινούπολης! Εκείνα, ωστόσο, που τους απασχολούσε, τους ενδιέφερε και τους υποκινούσε ήταν (χωρίς τη λαϊκή βούληση!) νέος εξοστρακισμός του υπερδιπλασιαστή της χώρας Στρατηλάτη Κωνσταντίνου και η ανατροπή της κυβέρνησης, για να παραδοθεί και πάρει για (προσφιλεστάτη και λατρευτή τους, με τη γλυκύτατη "γεύση" της) εξουσία στον Βενιζέλο, με την ίδια, όπως το 1917 μέθοδο: *Διά των όπλων!*

Δεν περιορίστηκαν, βέβαια, στα άρθρα, στις ανακοινώσεις, στις προκηρύξεις. Προκαλούσαν, συχνότατα και με τρόπο εξαιρετικά προσβλητικό για το ελληνικό «ήθος», επεισόδια σε δημόσιους χώρους, με κουτσαβάκικο ψευτοπαλικάρισμό και με απειλές των περιστροφών τους¹.

Σύμμαχο στη βδελυρή δραστηριότητά τους εξασφάλισαν, από την πρώτη στιγμή, τον ανεκδιήγητο κληρικό, που ονομαζόταν *Μελέτιος Μεταξάκης*, αναρριχήθηκε ανώμαλα και παράτυπα στον Οικουμενικό Πατριαρχικό Θρόνο και ενεργούσε, αδιάντροπα και ανενδοίαστα, σαν τον φανατικότερο κομματαρχίσκο του Βενιζέλου. Κυριολεκτικό όνειδος για την Ορθοδοξία...

Μετά την επάνοδο του Γ. Κονδύλη από το Παρίσι συγκροτήθηκε η ηγεσία της «άμυνας», με πρόεδρο τον Λάμπρο Σταυρίδη, και μέλη τους Καζανόβα, Σιώτη, Ψαλτώφ, Σολομωνίδη, Ιωακειμίδη, Χαριάτη, Λάμπρου, Δουλγερίδη, Τενεκίδη, Πετρίδη, Δήμα (αυτοί ήταν οι γνωστοί).

¹ Ο –τότε- επιτελάρχης Κων. Παπαδιαμαντόπουλος, που υπηρετούσε στην Πόλη τόνιζε αργότερα, ότι η θέση των νομιμοφρόνων ήταν τρομερή, καθώς οι ομογενείς δεν τους άνοιγαν τις θύρες τους και δεν τους έλεγαν ούτε «καλημέρα».

Μια από τις παραμέτρους της αντεθνικής τους δραστηριότητας ήταν η προσφυγή στις καλές υπηρεσίες κυριών (και «κυριών»..) που στέλνονταν με διαφορά (κατά κανόνα "δεκαρικής" αξίας, όπως πακέτα τσιγάρων ή μαντίλια ή κάλτσες χείριστης ποιότητας) δώρα, που τόνιζαν ότι προέρχονταν «από τον ίδιο κ. Βενιζέλο ή διαπρεπείς φίλους του λογικά. Φροντίζοντας, παράλληλα, να υπερθεματίζουν «διά την ανάγκην της επανόδου του εις την αρχήν¹, προκειμένου να σωθεί η Ελλάς, αλλά και ο εν τη Μικρά Ασία και Κωνσταντινουπόλει ελληνισμός». Ο προπαγανδιστική διαγωγή των κυριών (ή «κυριών»...) υποχρέωσε, το Φεβρουάριο 1921, τη Στρατιωτική Διοίκηση Προύσας να εισηγηθεί στη Στρατιά, να μην επιτρέψει νέα έλευση τέτοιων... «πατριωτισσών», που δεν ενδιαφέρονταν για την νικηφόρα έκβαση του πολέμου, αλλά και το πως θα ξαναγινόταν κυβερνήτης, ο «ημίθεος, στρατηλάτης, επιτελικός και αρχιτέκτονας νικών».

Σχολιάζει ο συγγραφέας του πονήματος της Λέσχης της Αλεξάνδρειας (ο.π):

«Ενώ δε η Κωνσταντινούπολις, αντί πάσης άλλης εργασίας ή συμμετοχής εις τον κοινόν αγώνα, θα ηδύνατο να προσφέρει τουλάχιστον δύο μεραρχίας ανδρών εις την πρώτην γραμμήν, *οι Αμυνήται ουδένα άνδρα αφήκαν να έλθη εις το Μέτωπον*. Και η τότε Κυβέρνησις προέβη και εις άλλο διάβημα προς αυτούς. Εκείνοι απάντησαν ότι θα εδέχοντο να επανέλθουν άπαντες εις το στράτευμα υπό τους εξής όρους:

- ❖ Να μη διωχθή κανένας και για οποιοδήποτε λόγο και αιτία (επομένως και οι λωποδύται- κατά την πολιτικήν σκοπιμότητα του Βενιζελικού Ευαγγελίου, την επιτρέπουν τα πάντα, αρκεί να πιστευή κανείς τυφλώς εις ένα αυθέντην).

- ❖ Να καταρτίσουν ιδιαίτερον στρατιωτικόν σώμα εκ Κωνσταντινουπολιτών και να έχουν ίδιον τομέα, με απόλυτον ελευθερίαν δράσεως και ενεργειών (επομένως, να αποτελούν κράτος εν κράτει εις το Μέτωπον!)

Τιουτοτρόπως αντί να υποταγή εις την φωνήν της πατρίδος ο Γ. Κονδύλης προτιμά να δημοσιογραφία υβρίζων ή να υβρίζη δημοσιογραφών (εξ ου και η διαταγή Τρικούπη-Γονατά, η απαγορεύουσα την κυκλοφορίαν της εφημερίδος της Κωνσταντινουπόλεως *Πρωία*, " εν η δημοσιεύεται σειρά *αντιπατριωτικών άρθρων* του συνταγματάρχου Κονδύλη Γ. ") και όταν δεν καταγίνεται εις τούτο, ευρίσκεται εις τα Πατριαρχεία, είτε εξελέγχων ποιόν εδέχθη ο Τοποτηρητής του Θρόνου Δωρόθεος, είτε προετοιμάζων την εκλογήν εις τούτον του Μελετίου Μεταξάκη, την οποίαν επέβαλε με το πιστόλι εις το χέρι. Η Ιερά Σύνοδος συνήρχετο αργότερον, υπό την προεδρίαν του Γ. Κομδύλη(!), όστις είχε εγκαστήσει εις τα Πατριαρχεία φρουράν ιδικήν του με αξιωματικούς εμπίστους διαρκώς εκεί παραμένοντας. Κάθε βράδυ ο Γ. Κονδύλης εδείπνα εις το Φανάρι, λαμβάνων αναφοράν περίτων γενομένων κατά την ημέραν. Η

¹ Το με ποια μέθοδο ή τρόπο δεν είχε σημασία· δεν είναι απαραίτητο να ζητείται πάντοτε η γνώμη του λαού...

δράσις του επετάθη ιδιαιτέρως μετά την εκλογήν του (φανατικώς φιλοβενιζελικού) Μελετίου, επί των ημερών του οποίου η προπαγάνδα και η αντεθνική ενέργειαν εξωήρευσαν και ο (αζδίστακτος) Γ. Κονδύλης είχε επ' αυτού μεγάλην επιρροήν και επιβολήν· εκεί μάλιστα εδείπνα και μετά την εκλογήν του Μελετίου. Ο (Ιεραρχικώς ανώτερος του υποστράτηγος Ιωάννου και οι λοιποί στρατηγοί ηγνοούντο τελείως...

Όταν παρέλαβε την Αρμοστείαν Κωνσταντινουπόλεως ο Ν. Τριανταφυλλάκος, εδέχθη κάποτε την επίσκεψιν του στρατηγού Ιωάννου και τινών άλλων, οι οποίοι εξήτουν να επανέλθουν εις το Στράτευμα, αναγνωρίζοντες (!) τελείως το καθεστώς. Ήτο η εποχή καθ' ην ο Ιωάννου είχε στερηθή πλέον της οικοτροφίας του πολυτελέστατου "Πέρα- Παλας". Ο στρατηγός έζη αθλίως εις μίαν τρώγλην τότε, οι πλείστοι δε των άλλων υπέφερον οικονομικώς τρομερά.

Ο Ν. Τριανταφυλλάκος, αφ' ενός μεν δια να λείψη μία βρωμερά εστία αφ' ετέρου δε διότι συνεκινήθη από την οικτράν κατάστασιν εις την οποίαν ευρίσκοντο οι άνθρωποι εκείνοι, οι φέροντες στολήν Έλληνος αξιωματικού, συνεβούλευσε την τότε κυβέρνησιν να τους δεχθή. Εξήτουν, όμως, να σταλούν απ' ευθείας εις το Μικρασιατικόν Μέτωπον.

Η Κυβέρνησις, εν τη μερίμνη της όπως φέρη εις αίσιον πέρας την όλην υπόθεσιν, εδέχθη, ελαττώνουσα ούτω την εναντίον των συμφερόντων της Ελλάδος εσωτερικήν αντίδρασιν, εδέχθη υπό το μόνον όρον, ότι *όσοι είχαν σχέσιν προς την δικαιοσύνην ταμειακώς να προσέλθουν εις αυτήν*.¹ Συναφώς διέταξεν την Στρατιάν να κανονίση εκ συμφώνου προς την Αρμοστείαν τα περαιτέρω».

Οι υποκριτές...

«Αλλ' ο Γ. Κονδύλης, ευρισκόμενος εις τα μαχαίρια με τον στρατηγόν Ιωάννου-δεν αντήλλασαν ούδε καλημέραν- αντέδρα μετά μιας ομάδος, αποτελούμενης ως επί το πλείστον από διάφορους εγκληματίας και καταχραστάς, οίτινες ήσαν και οι περισσότεροι. Υπάρχον, όμως και οι έχοντες δυσπιστίαν προς την καλήν πίστιν του Ιωάννου. Είχον άδικον; Όχι!»

Που και πως κατέληξαν εκείνες οι διαπραγματεύσεις; Πριν ακόμα περατωθούν, προσήλθαν αυθορμήτως, τη Μεγάλη Τετάρτη, στον Αρχιστράτηγο Αν. Παπούλα οι δύο υποσημηναγοί και ζήτησαν να αναλάβουν μάχιμη υπηρεσία. Ο Παπούλας τους δέχθηκε με ευγένεια και φιλοφροσύνη και τους παρέπεμψε στον επικεφαλής του οικείου κλάδου σμηναγό Μ. Παπαδόπουλο. Οι επανερχόμενοι δήλωσαν πίστη και υποταγή στον Ανώτατο Άρχοντα της χώρας και στο καθεστώς και ότι αναλάμβαναν να το υπηρετήσουν εφεξής «τιμίως και ειλικρινώς». Τη Δευτέρα της Ανάστασης ζήτησαν να παρουσιαστούν στον Αρχηγό της

¹ Επρόκειτο για αυτούς που είχαν αδειάσει τα ταμεία των μονάδων τους πριν λιποτακτίσουν.

Στρατιάς τρεις αξιωματικοί (ένας ταγματάρχης, ένας υπίλαρχος και ένας ανθυπολοχαγός ως εκπρόσωποι του στρατηγού Ιωάννου), οι οποίοι του παρέδωσαν επιστολή του τελευταίου, απευθυνόμενη προς τον ίδιο τον Αν. Παπούλα, με την οποία (παρά τις σχετικά πρόσφατες χαμαιτυπικές ύβρεις του εις βάρος του Δ. Γούναρη) «ωμολογεί πίστιν και αφοσίωσιν προς το Βασιλέα και την Κυβέρνησιν». Η τριμελής επιτροπή πρόσθεσε ότι είχε εξουσιοδότηση να μεριμνήσει για την επιστροφή και των υπολοίπων. Ας μην εκπλαγεί ο αναγνώστης πληροφορούμενος, ότι τόσο οι δύο αξιωματικοί της αεροπορίας, όσο και οι άλλοι τρεις δεν απουσίασαν ούτε από μια από τις μεταμεσονύκτιες συνωμοτικές και παραβιαστικές όλων τους των στρατιωτικών κανονισμών σύσκεψης των στελεχών της «Επιτροπής Αμύνης Σμύρνης» Πεπέ Αργυροπούλου (διαβόητα γνωστού και από την προγενέστερη και από την μεταγενέστερη εθνοφθόρα δράση του) Λάμπρου και (συνταγματάρχη) Χρόνη...

Εκείνη η καλόπιστη αφέλεια (ή αφελής καλοπιστία) από την κυβερνητική και από την αρχιστρατηγική πλευρά δεν ήταν γενικότερης ισχύος. Οι περισσότεροι από όσους είχαν παραμείνει πιστοί στον όρκο τους και στο χρέος και στο καθήκον απέναντι στην πατρίδα και στο έθνος αντιμετώπιζαν με (δικαιολογημένη και βάσιμη, όπως αποδείχθηκε) καχυποψία και δυσπιστία τους δήθεν μεταμελημένους «αμυνίτες». Και πιθανολογούσαν ότι η «άφεση αμαρτιών» και το «συγχωροχάρτι» δεν πρόκειται να σηματοδοτήσουν το τέλος της υπονομευτικής τους δραστηριότητας. Και ότι θα συνέχιζαν να βυσσοδομούν και να υποσκάπτουν το ηθικό των αληθινών πατριωτών και αυτών που ριψοκινδύνευαν τη ζωή τους στην πρώτη γραμμή της μάχης. Γι' αυτό και υπήρξαν πολλές και έντονες αντιδράσεις.

Σχολιάζει ο συγγραφέας του ιστορικού έργου της Λέσχης της Αλεξανδρείας (ο.π), ο οποίος βρέθηκε αρκετές φορές στην πρώτη γραμμή του μετώπου και στα στρατηγεία μεγάλων και μεσαίων μονάδων:

«Ήτο πράγματι μεγάλη η εξέγερσις των αξιωματικών, ανώτερων και μη· ουδείς σχεδόν εδέχετο να συνυπηρετήση μετά των παντοιοτρόπως βλαψάντων την πατρίδα των. Οι στρατιώται ουδέποτε θα υπήκουον εις ανωτέρους με ηθικόν κατώτερον του μηδενός. Εκτός δε τούτου, ουδεμίαν έδινον βάσιν εις την δήθεν μετανέλειαν και καλήν των πίστιν. Εις το Βόρειον μάλιστα Συγκρότημα προέβησαν και εις σαφείς, επισήμους δηλώσεις προς τους ιεραρχικώς προϊστάμενους των. Τότε μετέβη ο Σωματάρχης Γ. Πολυμενάκος εις το Σεϊντί-Γαζί και ωμίλησεν εις τους προβάντας εις τα δηλώσεις αξιωματικούς με πολλήν αυστηρότητα, τονίσας ότι όποιος εκ των αξιωματικών επιθυμεί να φύγη ας το πράξη. Και συμπλήρωσε: "*Θα σας αντικαταστήσω με αυτούς που θα έλθουν από την Κωνσταντινούπολιν*"! Όπως ήτο φυσικόν, αι δηλώσεις αιταί προκάλεσαν μεγίστην αγανάκτησιν εις βάρος της ήδη τρωθείσης πειθαρχείας, ενώ οι διαμαρτυρηθέντες αξιωματικοί ανεφέρθησαν και εις την Κυβέρνησιν. Ακόμη και αυτοί

οι Μέραρχοι του Βορείου Συγκροτήματος, μετά των οποίων συνωμίλησα, εύρισκον υπερβολικάς (και αστόχους) τας δηλώσεις Πολυμενάκου. Ούτος καίνοι σταθερού χαρακτήρος και ιδίας θελήσεως άνθρωπος, εν τούτις φίλτατος του Παπούλα υπέστη την φιλικήν επίδρασιν τούτου. Απόδειξις της μεγάλης επιφράσεως του Αρχιστρατήγου επ' αυτού είναι και η αναχώρησις του από το Μέτωπον την ίδιαν ημέραν της εγκαθιδρύσεως του νέου Αρχιστρατήγου. Τα ανωτέρω αναφέρονται δια να γίνη αντιληπτόν, ότι και αυτοί ούτοι οι Σωματάρχαι δια της ανεκτικής στάσεως των απέναντι του Βενιζελισμού, ως ο Αν. Παπούλας, εγένετο αιτία της απογοητεύσεως των ευόρκων, της αναθαρρύνσεως δε μέχρι θρασύτητος των δήθεν μεταμεληθέντων λιποτακτών...»

Όταν οι αρμόδιοι κυβερνητικοί παράγοντες ενημερώθηκαν για τις μυστικές συνωμοτικές συσκέψεις των δύο αεροπόρων και των τριών στελεχών του στρατού ξηράς με τους αεικίνητους «αμυνίτες» της Σμύρνης, αλλά και την καχυποψία, τη δυσπιστία, την οργή και την αγανάκτηση των νομιμοφρόνων αξιωματικών, αναπόφευκτα θορυβήθηκαν. Και έκριναν ότι, αντί να περιφέρονται, εισπράττοντας τον μισθό τους, στη Σμύρνη και να μετέχουν σε "εθνοσωτήρια" διαβούλια, το από κάθε άποψη ορθό και επιβεβλημένο ήταν να μετακληθούν στην Αθήνα, να παρουσιαστούν στον προσωπάρχη και να τοποθετηθούν σε θέσεις, μονάδες και τόπους, όπου τουλάχιστον δεν ήταν ακίνδυνη.

Στο μεταξύ, αποφασίστηκε να αντικατασταθεί από τον Γ. Χατζανέστη ο Αν. Παπούλας, ο οποίος και τον έλεγχο της πειθαρχίας είχε απολέσει και σε περίεργες επαφές και συνεννοήσεις βρισκόταν με τον Μελέτιο Μεταξάκη (όνειδος για το οικουμενικό Πατριαρχικό αξίωμα) για να τους «αμυνίτες», που πηγαινοέρχονταν προς και από την Κωνσταντινούπολη. Το ότι τον είχαν εμπλέξει στα δίχτυα τους αποδεικνύεται και από την κατήφεια, εμφανέστατη λύπη και στενοχώρια των βενιζελικών, τις οποίες προκάλεσε η αναγγελία της αντικατάστασης.

«Ησθάνθησαν τρομερά την απώλειαν του προστάτου των», σημειώνει ο προαναφερόμενος συγγραφέας στο πόνημα του για το 1922, «μη λαμβάνοντες υπ' όψιν ότι ο συγκεκριμένος στρατηγός είχε καταπέσει εις την συνείδησιν της Στρατιάς και λόγω των ερωτοτροπιών του προς το χωριστικόν κίνημα και διότι από τας επιχειρήσεις του Σαγγάριου ουδέποτε επεσκέφθη το Μέτωπον, παρά τας προτροπάς του Επιτελάρχου του Κων. Πάλλη, όστις πολάκις εξήτησε να μεταβή εκείνος, αλλ' ο Αν Παπούλας δεν του το επέτρεψε.

Παραλαβών την αρχηγίαν ο Γεωρ. Χατζανέστης εδήλωσεν, ότι επ' ουδενί λόγω θα εδέχετο "αμυνίτας" εις το Μέτωπον...»

Πιθανότατα αυτό εξηγεί και γιατί οι ριψάσπιδες και οι λιποτάκτες καταδίκασαν πριν και εκτός του (αντισυνταγματικού) Εκτάκτου Στρατοδικείου, μαζί με τους παντελώς αθώους

πέντε κορυφαίους αντιβενιζελικούς πολιτικούς¹ και τον αρχιστράτηγο των εβδομήντα δύο ημερών...

Ο Γ. Κονδύλης και ο Μελέτιος Μεταξάκης

Ποιος ήταν ο λόγος που εξώθησε έναν υποστράτηγο (Ιωάννου), συνταγματάρχες (πρώτος και κύριος ο Γ. Κονδύλης) και άλλων βαθμών αξιωματικούς να λιποτακτήσουν από τις θέσεις τους και να διαφύγουν στην Κωνσταντινούπολη (που τελούσαν υπό συμμαχική κατοχή με Άγγλο ανώτατο διοικητή) αμέσως μετά το άνοιγμα των καλπών του Νοεμβρίου 1920;

Το αποτέλεσμα των εκλογών! Η λαϊκή βούληση! Η ετυμηγορία του εκλογικού σώματος, το οποίο αρνήθηκε να εκλέξει βουλευτή ακόμα και τον ως τότε πανίσχυρο δικτάτορα των σενεγαλέζικων λογχών Ελ. Βενιζέλο!

Πρωτοφανές; Ασύλληπτο; Απίστευτο; Εγκατέλειπαν ανώτατοι, ανώτεροι και μέσοι αξιωματικοί τα καθήκοντά και τις θέσεις τους σε ανοιχτό μέτωπο (δημιουργημένο από τον κομματικό τους ηγέτη), επειδή ο λαός ήθελε να απαλλαγεί από τις Βουλές των Λαζάρων και από τις δικτατορίες, που είχαν εγκαταστήσει οι ξένοι, για να εξαναγκάσουν (διά του πολιτικού-πιονιού τους) την Ελλάδα να βγει στο πλευρό τους σε ένα μακελειό, το οποίο ενδιέφερε μόνο τους (αποικιοκράτες ή στρατοκράτες) Μεγάλους;

Ακριβώς αυτό έχει συμβεί! Μήπως οι εκλογές είχαν στοιχεία, έστω, νοθείας; Μήπως είχαν ψηφίσει και οι νεκροί και τα δέντρα; Μήπως είχε ασκηθεί βία από τους... αντίπαλους του δικτάτορα; Αλλά εκείνοι οι (δήθεν «γερμανόφιλοι» στην πραγματικότητα όμως) *αυθεντικοί και από τις δύο γονικές πλευρές Έλληνες*. Οι οποίοι δεν ήταν πρόθυμοι να θυσιάσουν το αίμα των ελληνόπουλων υπέρ της πλευράς (Αντάντ) που αρνούνταν ακόμα και να εγγυηθεί τα σύνορα της χώρας, ήταν ως είκοσι ημέρες πριν το στήσιμο των καλπών *εξόριστοι στην γαλλική Κορσική*. Και την αξιόποινη και πάναισχυρη βία την είχαν ασκήσει, φανερά και χωρίς να τηρούν τα προσχήματα, ο Λ. Παρασκευόπουλος, ο Γ. Κονδύλης, ο Ιωάννου, ο Τσιμικάλης και τα άλλα βαθμοφόρα τσιράκια του βενιζελισμού...

Από πού αντλούσαν το δικαίωμα «εν ενεργεία» μόνοι αξιωματικοί να ασεβούν προς τη βούληση του κυρίαρχου (κατά το εκπόνησης Ελ. Βενιζέλου σύνταγμα του 1911) λαού και να λιποτακτούν για να ιδρύσουν συνωμοτικές οργανώσεις, επειδή οι ίδιοι δεν επιθυμούσαν να επανέλθει στο θρόνο του, με συντριπτική θετική λαϊκή πλειοψηφία, ο (εξοστρακισμένος με τα τηλεβόλα του γαλλοαγγλικού στρατού και τις λόγχες των Σενεγαλέζων του ημιοαράφρονα

¹Ο λόγος ήταν προφανής. Απέμειναν «εν ζωή» ο αγαθότατος και στερούμενος πυγμής Παναγής Τσαλδάρης και ο ικανότατος και ευφυέστατος, αλλά ηγέτης μικρού κόμματος Ιωάννης Μεταξάς...

Μορίς Σαράιγ) Στρατηλάτης Κωνσταντίνος; Και να σχηματίσουν κυβέρνηση οι επικεφαλής της αντιβενιζελικής πολιτικής παράταξης εκλεκτοί του λαού;

Υπάρχει ανάλογη περίπτωση σε οποιαδήποτε άλλη χώρα, οποτεδήποτε στο παρελθόν ή στα χρόνια που κύλησαν έκτοτε;

Και όμως εκείνοι οι βδελυροί λιποτάκτες όχι μόνον δεν τιμωρήθηκαν, αλλά γνώρισαν «δόξες και τιμές» και απόλαυσαν προαγωγές και παράσημα! Πώς να μη δηλώνει (στενοχωρημένος) αργότερα ο αποκαλούμενος «Κεραυνός» (Γ. Κονδύλης), ότι, αν γνώριζε ποιος πραγματικά είναι ο ελληνικός λαός, θα τον κυβερνούσε από τότε που ήταν λοχίας;

Όπως βεβαιώνει ο συγγραφέας του πονήματος της Λέσχης της Αλεξανδρείας, ο οποίος επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη στις αρχές Ιουνίου του 1922, οι «αμυνίτες» (ή «αμύντορες») τριγύριζαν, βλοσυροί, αγριωποί και με στραβοβαλμένο το διαβόητο βενιζελικό δίκοχο, στους δρόμους, «αναμένοντες- προς τούτο δε ειργάζοντο συστηματικά, σατανικά και συντονισμένα- την καταστροφήν της πατρίδος των, για να ανέλθουν οι ίδιοι. Ορισμένοι εξελιπάρουν δια την επιστροφήν των. Αλλ' είμαι βεβαίως ότι, και αν μετέβαινον εις το μέτωπον, όπως τα φίδια θα εδάγκωνον την πατρίδα των θανασίμως...»

Αφού η δραστηριότητά τους ήταν γνωστή και στα νήπια, με ποιο τρόπο ταξίδεψε στο Παρίσι ο αρχισυνωμότης Γ. Κονδύλης για να συναντήσει (και να καταστρώσουν από κοινού τα σχέδια του μελλοντικού πραξικοπήματος) αυτόν, που οι λιβανιστές και οι βιαστές της ιστορίας ανακήρυξαν «εθνάρχη»; Απευθύνθηκε αρχικά στο βρετανικό Στρατηγείο και ζήτησε να του χορηγήσουν στρατιωτικό διαβατήριο. Οι Άγγλοι, όπως ήταν φυσικό, απέρριψαν το αίτημα του. Ωστόσο, επειδή και εκείνοι (έτσι, τουλάχιστον, έδειχναν) που επιθυμούσαν να απαλλαγούν από την παρουσία του στην Κωνσταντινούπολη, ο στρατηγός Χάρινγκτον κάλεσε τον Έλληνα στρατιωτικό ακόλουθο συνταγματάρχη Ψλλίδα και αφού τον ενημέρωσε για το διάβημα του "πρύτανη" των συνωμοτών του συνέστησε, με τρόπο και ύφος φιλικό, να του δώσουν κανονικό διαβατήριο για να φύγει, χωρίς έγκριση επανόδου. Ο αρμοστής της χώρας μας έκρινε λογική τη σύσταση και όχι μόνο εξέδωσε διαβατήριο στο όνομά του Κονδύλη, αλλά και του το έστειλε με κλητήρα στο ξενοδοχείο, όπου εκείνος διέμενε. Παράλληλα ειδοποιήθηκαν οι ελληνικές διπλωματικές αντιπροσωπείες στις ευρωπαϊκές χώρες να μην εγκρίνουν την επιστροφή του. Αστεία πράγματα... Το αφεντικό του στη γαλλική πρωτεύουσα τον εφοδίασε με διαβατήριο του Κε ντ' Ορσέ και ο επίορκος συνταγματάρχης επανήλθε κομιστής εντολών και οδηγιών του «μεγαλοφυούς, στρατηλάτη, επιτελικού και αρχιτέκτονα πολεμικών θριάμβων και νικών» (!)

Μετά την αντικατάσταση του ("πλευρισμένου" ήδη από τους «αμυνίτες») Αν. Παπούλα δια του Γ. Χατζανέστη, ο αρχισυνωμότης έσπευσε και πάλι στο Παρίσι για νέες

διαταγές. Οι επικεφαλής της «άμυνας» απογοητεύτηκαν στο έπακρο από την ανάληψη της αρχιστρατηγίας από τον ευθύ, ντόμπρο και αντιπαρασκηνιακό Χατζανέστη («τον περισσότερο μορφωμένο αξιωματικό του ελληνικού στρατού») και στράφηκαν εναντίον του "πατριάρχη" Μεταξάκη, το «ανοικτό» τηλεγράφημα του οποίου προς τον Βενιζέλο είχε προκαλέσει την αλλαγή¹. Στις 13 Μαΐου 1922 ο «περιστροφοεκλεγμένος» ερζάτς πατριάρχης έστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα στον «εθνάρχη», που περνούσε ζωή χαρισάμενη στη γαλλική πρωτεύουσα (όπως θα έπραττε, μετά από δεκαετίες, και ο υπ' αριθ. 2 «εθνάρχης», αυτός καταστροφέας της Κύπρου, όπως υπ' αριθ.1 ολετήρας του ελληνισμού Ιωνίας και Πόντου):

«Τα πάντα προς έκρηξιν κινήματος αίτημα. Παπούλας σύμφωνος καθ' όλα. Αναμένομεν διαταγάς σας!»

Η κυβέρνηση έλαβε γνώση του περιεχομένου του « ανοικτού» τηλεγραφήματος² και κάλεσε σε απολογία τον «σύμφωνον καθ' όλα» Παπούλα. Αυτός δήλωσε άγνοια, αλλά υπέβαλε («διά λόγους υγείας») την παραίτησή του, που έγινε, φυσικά, δεκτή. Το Βασιλικό Διάταγμα δημοσιεύτηκε στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως» την 21- 5- 1922 (Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης) και αυτό ενόχλησε αφάνταστα το στρατηγό, που έστρεψε τη δυσαρέσκειά του κατά του ανύποπτου Βασιλέως, τον οποίο και καταπρόδωσε στη συνέχεια (ενώ κατά την άθλια "στημένη" δική των Εξ εξετάστηκε ως μάρτυρας κατηγορίας εναντίον τους!). Απειλήθηκε διάσπαση των «αμυνιτών» αλλά σε ευρεία σύσκεψη τους ο νέος «πρόεδρος» Σιώτης εξήρε τα πεπραγμένα της οργάνωσης και κόμπασε πώς, αν η Μικρά Ασία σώθηκε (!), αυτό οφειλόταν στην «άμυνα», ενώ τόνισε πως, αν επερχόταν διάσπαση, τότε «η Πατρίς θα περιέπιπτεν εις έσχατον κίνδυνον» (!)

Και, επειδή ίσως υπάρξουν ενστάσεις ως προς την "προσφορά" των Κωνσταντινουπολιτών στον εθνικό αγώνα, επιβάλλεται να σημειωθεί πιας έκτασης και μεγέθους στάθηκαν οι δύο συνολικά σχετικές προσφορές:

❖ Κάποια δέματα με χειμερινά είδη, αλλά και γεμάτα με φιλοβενιζελικό προπαγανδιστικό υλικό της χειρότερης μορφής.

❖ Και εκατό νοσοκομειακές κλίνες για τραυματίες στη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων Ιουλίου- Αυγούστου 1922, τη δαπάνη για τις οποίες κάλυψαν κατά κύριο λόγο οι

¹Υπήρχε προϊστορία : Μολονότι κυβέρνηση δεν αναγνώρισε τη παράτυπη, παράνομη και αντικανονική δήθεν "εκλογή" του Μελετίου Μεταξάκη ως πατριάρχη (την επέβαλε με το πιστόλι του ο Γ. Κονδύλης!) ο Παπούλας του έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα (ύστερα το απέδωσε σε επιπολαιότητα) και του έστειλε και επιστολή με κάποιον επιβάτη πλοίου. Μετά την αντικατάστασή του, άνοιξε αλληλογραφία και με το «σύμβουλο της άμυνας» Καζανόβα...

²Πειστικότερη από τις ερμηνείες που δόθηκαν ήταν εκείνη, που απέδιδε στον Κονδύλη την υπόδειξη για αποστολή τηλεγραφήματος «ανοικτού», ώστε να εκβιαστεί ο Παπούλας να κινηθεί. Με επιστολή του προς τον Καζανόβα ο στρατηγός διαμαρτυρόταν, γιατί αλλά είχαν συμφωνήσει και άλλα έπραξε η « άμυνα» ...

συνεισφορές δύο ή τριών εξαιρετικά εύπορων ομογενών, παντελώς άσχετο προς τους «αμυνίτες».

Εξυπακούεται πως όταν οι Πλαστηρογονατάδες προχώρησαν στο «εθνοσωτήριο» πραξικόπημα τους, μέγιστο "επίτευγμα" του οποίου ήταν η πρωτοφανής στα παγκόσμια ιστορικά χρονικά εξόντωση (με προκατασκευασμένη στρατοδικειακή απόφαση) των πολιτικών τους αντιπάλων, όλοι εκείνοι οι *ρεμπεσκέδες* της Κωνσταντινούπολης κρίθηκαν «άξιοι της Πατρίδος» και αμείφθηκαν με τιμές, προαγωγές και αξιώματα (πιθανότατα και παράσημα...):

❖ Μολονότι ο Στ, Γονατάς είχε δεσμευτεί πώς οι Γ. Κονδύλης, Θ. Πάγκαλος και Δ. Ιωάννου δεν θα επανέρχονταν στο στράτευμα και οι τρεις επέστρεψαν «εν πομπή και παρατάξει»: Ο τρίτος ανέλαβε σωματάρχης στα Ιωάννινα¹· ο Κονδύλης ονομάστηκε μέραρχος· και ο Πάγκαλος έλαβε προαγωγή. Επιπλέον, στον Ιωάννου καταβλήθηκε και αποζημίωση από 107.000 δραχμές (!)

❖ Ο Παμ. Ζυμβρακάκης στάλθηκε ως στρατιωτικός διοικητής την Κρήτη, με ειδική εντολή τη στρατολόγηση "εθελοντών" για τους πραιτωριανούς («Σώμα Ασφαλείας») των πραξικοπηματιών.

❖ Ο Κ. Μαζαράκης-Αινιάν διορίστηκε αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού και αργότερα πρόεδρος της Ανακριτικής Επιτροπής για τον καταλογισμό των ευθυνών για το μικρασιατικό όλεθρο· στο έργο αυτό τουλάχιστον εκπλήρωσε τα καθήκοντά του *με εντιμότητα και ευσυνειδησία*, αλλά η έκθεση του (1924), που του στοίχισε το αξίωμα και την προφυλάκιση του και που χαρακτήριζε κύριους ενόχους τους Πλαστήρα και Γονατά, ούτε τους Έξι επανέφερε στη ζωή, ούτε σε κυρώσεις εις βάρος αυτών των δύο οδήγησε...²

* * *

Σχετικά με τον «κάθ' έξιν» κινηματία «Μαύρο Γάτο», όπως (παραστατικότατα) τον βάφτισαν μετά το κίνημα του, τη νύκτα των (υπέρ του Λαϊκού Κόμματος) εκλογών του Μαρτίου του 1933, όταν διέφυγε τη σύλληψη δραπετεύοντας από κεραμοσκεπή σε κεραμοσκεπή στέγη, το πόνημα της Λέσχης της Αλεξάνδρειας του καταμαρτυρεί τα ακόλουθα:

«Ολίγας ημέρας προ της επιθέσεως του Κεμάλ, η Στρατιά είχε πληροφορηθή νέας ενεργείας του Ν. Πλαστήρα εις το Αφιόν , όπου ευρίσκετο από τινός εν εφεδρεία . Διετάχθησαν τακτικά ανακρίσεις και αυτήν την φορά η ενοχή του θα απειδεικνύετο. Ήλθεν όμως εν τω μεταξύ η επίθεσις και ποιος είχε καιρόν να σκεφθή παρόμοια ζητήματα. Πάντως, εν είναι βέβαιοι: *Κατά την υποχώρησιν ο Ν. Πλαστήρας όχι μόνον δεν εφάνη ημίθεος, αλλά*

¹ Με εξίσου εκλεκτό επιτελάρχη του τον Α. Καρκούφα, ο οποίος είχε επιχειρήσει να δολοφονήσει, σε ενέδρα στην Κωνσταντινούπολη, το νομιμόφρονα ταγματάρχη Δραγούμη...

² Σχετικά στοιχεία έχουν ήδη δοθεί.

τουναντίον υπεβλήθη εναντίον του μήνυσις επί αρνήσει υπηρεσίας, καθ' όσον, μολονότι διετάχθη να ενεργήση αντεπίθεσιν, ούτος δεν το έπραξεν. Ηκούσθη κατόπιν ο ατυχής Γ. Χατζανέστης λέγων εις Αθήνας: "Πταίω εγώ, ο οποίος κατόπιν της μηνύσεως δεν διέταξα την σύλληψιν και την παραπομπήν του εις Στρατοδικείον..."

Ότι δεν έκαμεν ο Χατζανέστης δια τον Πλαστήραν , το έκαμεν αυτός εις βάρος του στρατηγού- και δη δια θανάτου.

κατά τις δύο πρώτας ημέρας της τουρκικής επιθέσεως ο *Ν. Πλαστήρας* έδωσε σημεία υπάρξεως εις τον Μαύρον Βράχον. Την τρίτη όμως ημέραν οι άντρες του, πλην τριακοσίων, τον εγκατέλειψαν (όπως το ομολόγησεν ο ίδιος εις τον ταγματάρχην πυροβολικού Μ. Γκόλιαν...). Οι άνδρες του ευρέθησαν εις Σαλιχλή, όταν η κεμαλική μεραρχία ιππικού, κατερχόμενη από Δεμερτζή, το εκύκλωνε και ενώ η ελληνική μεραρχία ιππικού εμάχετο, εκείνοι εθεώντο απαθώς...

Τους ίδιους άνδρας συνήντησε, βραδύτερον, εις Γκιούλ- Μπαζέ, η XI Μεραρχία θεωμένους τα γενόμενα ωςάν να ήσαν τρίτοι ουδέτεροι· αυτή ήτο η πατριωτική μόρφωσις, την οποίαν είχαν λάβει από τον αρχιπροπαγανδιστήν συνταγματάρχην των.

Εν συνεχεία του ανετέθη η διοίκησις μερικών αδεσπότην τμημάτων, αλλ' ουδαμού αλλού έγιναν μάχαι πλήν μικροσυμπλοκών. *Επομένως, ούτε με τα...δόντια του εκράτει τους χαλινούς του ίππου του μαχόμενος, ούτε ετραυματίσθη, ούτε ποτέ ηγνοήθη δήθεν η τύχη του εν μέσω της δίνης των μαχών!*

Επίσης είναι αναληθέστατον ότι ο Πλαστήρας αφήκε τελευταίος το μικρασιατικόν έδαφος του οποίου την τιμήν υπερασπίσθη γενναίως. Τελευταία εγκατέλειψε την Μ. Ασίαν η *II Μεραρχία* και εκ ταύτης έσχατον ήτο το *I^{ον} Σ.Π.* υπό τον συνταγματάρχην *Μαρούλην*, ο οποίος έπραξε το καθήκον του, αλλά μη προοριζόμενος δια στασιασικόν κίνημα, ούτε διεφημίσθη ως μπαρουτοκαπνισμένος ήρως, ούτε ο ίδιος επεδίωξε να εκμεταλλευθή το τιμητικόν δι' αυτόν και το στράτευμα του έργον...»

Όταν ο στρατηγός Πολυμενάκος πληροφορήθηκε από έμπιστο του αξιωματικό ότι ο Πλαστήρας επρόκειτο να προχωρήσει σε κίνημα στη Χίο, τον έστειλε στη Μυτιλήνη. Εκείνος όμως την απειλή του περίστροφου ανάγκασε τον πλοίαρχο του σκάφους *Κύκνος* να μεταφέρει στη Χίο, όπου είχε εγκατασταθεί το στρατηγείο των πραξικοπηματιών. Και εκεί *εξαπάτησε με το λόγο της τιμής του (!)* τον ναύαρχο Καλαμίδα, διαβεβαιώνοντας τον ότι σκοπός του κινήματος δεν ήταν να θίγει ο Βασιλεύς, αλλά να διαλυθεί η Εθνοσυνέλευση και να αντικατασταθεί η κυβέρνηση από άλλη «άρχουν και φίλα προσκειμένην προς τους Συμμάχους»¹.

¹ Αλήθεια, ποιους... Συμμάχους; Πιθανότατα τους αρωγούς, υποστηρικτές και εφοδιαστές με όπλα, πυρομαχικά και όχι μόνο του Κεμάλ Γάλλους και Ιταλούς. ...

Την ίδια διαβεβαίωση, επικαλούμενος πάντοτε το λόγο της τιμής του, έδωσε και σε άλλους αξιωματικούς ναυτικού και στρατού ξηράς, αλλά και στους στρατιώτες...

Μιμητή βρήκε και στο πρόσωπο του Στ. Γονατά, ο οποίος επέμενε να αφαιρεθεί από την πρώτη προκήρυξη των στασιαστών η παράγραφος που αφορούσε τον Κωνσταντίνο. «Αποχρώσαι ενδείξεις» πείθουν ότι οι πραξικοπηματίες την επανέφεραν την επόμενη με έμμεση υπόδειξη του Αν. Παπούλα, τον οποίο με πλήρη εμπιστοσύνη είχε στείλει ο Βασιλεύς να συναντήσει- στο Λαύριο- τους κινηματίες.

«Και μερικά συμπεράσματα...»

Ο ανώτατος αξιωματικός, που κατέθεσε τις προσωπικές του εμπειρίες ως αυτόπτη και αυτόκοου μάρτυρα στο πόνημα που εξέδωσε, δια της Λέσχης της Αλεξανδρείας, στην Αίγυπτο, το 1923 (θα ήταν ποτέ δυνατό να εκδοθεί αυτό τότε σε οποιαδήποτε ελλαδική πόλη;) χρησιμοποιεί τον τίτλο αυτό στο τελευταίο κεφάλαιο βιβλίου του:

«Πολλά θα είχε να γράψει κανείς ως προς το φοβερόν έγκλημα κατά των Εξ. Πώς, λ.χ. ο Στ. Γονατάς υπεστήριζε προς ανταποκριτήν ξένης εφημερίδος, ότι καταβάλλει προσπάθειες δια να παρεμποδίση την θανάτωσιν των πολιτικών. Έλεγε δε ταύτα, ενώ παρητείο δι' αυτόν ακριβώς λόγον ο Σωτ. Κροκιδάς¹ και ανελάμβανεν ο ίδιος την ηγεσίαν της υπευθύνου της φονικής πράξεως κυβερνήσεως..

Θα περιορισθώ να προσθέσω την εξής πιστήν αφήγησιν, ίνα, άπαξ, έτι καταφανή, ότι *δεν ήτο η κατάρρευσις του Μετώπου η προκαλέσασα το κίνημα του Σεπτεμβρίου 1922, αλλ' ότι η πολύ προ ταύτης οργάνωσις του εις το Μέτωπον κατέστησε την κατάρρευσιν αναπόφευκτον!*

Μία εβδομάδα μετά την κατάληψιν εξουσίας υπό των πραξικοπηματιών συνήντησα εις το γαλακτοπωλείον «Μπερνίτσα» , περί ώραν μίαν μετά μεσονύκτιον τον ταγματάρχην Καρβάκον, επιτελάρχην της Ι Μεραρχίας, μετά τινός ομοβάθμου του, του πεζικού, άλλοτε υπασπιστού του Αν. Παπούλα εις Ιωάννινα. Όπως ήτο φυσικόν, η συνομιλία εστράφη επί των του κινήματος. Κατά την διάρκειαν της, ο πρώτος μοι εδήλωσεν ότι *η "επανάστασις" θα εγίνετο προ πολλού εις το Μέτωπον, αλλά ας όψεται ο Ν. Τρικούπης, ο οποίος δεν μας άφησε δια να μη παραλύση η πειθαρχεία.* Κυνικώτατα δε κατέληξε:

"Καλά να πάθη τώρα που είναι αιχμάλωτος! Δεν ηθέλησε να μας ακούση..."

Μήπως πλείστοι εν Αθήναις βενιζελικοί δεν ανέμενον την έκρηξιν της; Μετά τη υφαρπαγήν της εξουσίας τρεις-τέσσαρες οπαδοί του Βενιζέλου, μεταξύ των οποίων και ο ιατρός Βοΐλας, το παρεδέχθησαν σαφώς:

¹Υφηγητής Πανεπιστημίου, δοτός "Πρωθυπουργός" , ο οποίος δεν εδέχθη να καταστεί συνεργός εις την δολοφονίαν των Έξι..

"Ημεθα εν γνώσει και την ανεμένανεν από ημέρας εις ημέραν!"

Ποιος ήτο τότε εις τας Αθήνας και δεν ενθυμείται τα γελαστά πρόσωπα των βενιζελικών, παρ'όλην την συμφοράν την εθνικήν, διότι εν' αυτή έβλεπον τα σχέδια των επιτυχάνοντα: την ανάστασιν του βενιζελισμού...

Συνάγονται, όθεν, αβιάστως τα ακόλουθα συμπεράσματα:

❖ *Πρώτον*, ότι το κίνημα Πλαστήρα-Γονατά και λοιπών δεν υπήρξεν αποτέλεσμα του ολέθρου της Μικρασίας, αλλά μία των αιτιών αυτού, το οποίον προπαρασκεύασαν οι βενιζελικοί, με πρωταγωνιστήν τον Νικ. Πλαστήραν. Η καλούμενη "επανάστασις" του είχεν ήδη αποφασισθεί και προπαρασκευασθή από του χειμónος 1921-22, κατά τας προς εμέ δηλώσεις του συνταγματάρχου Ζωιτοπούλου, του επιτελάρχου της XII Μεραρχίας Σακέτα και του Καβράκου μετά του φίλου του, ως αφηγήθην.

❖ *Δεύτερον*, ότι οι τυφεκισμοί των Εξ ήταν προαποφασισμένοι ως οι Ζωιτόπουλος και Σακέτας με εβεβαίωσαν·επομένως, η δίκη ήτο προσχηματική, δια να δοθή νομιμοφανής χροιά εις προϋπάρχουσαν απόφασιν!

❖ *Τρίτον*, ότι το Μέτωπον έπεσεν εξαιτίας της προπαγάνδας των Πλαστήρα και Σία, η οποία υπενόευε και τέλος κατέρριψε το ηθικόν στρατού αρίστου, θαυμαστού. Αν υπήρξαν οι τυφεκισθέντες ένοχοι (δι'εμέ ουδόλως), η ενοχή των συνίσταται εις το ότι αφήκαν τέτοιον στρατόν εις χείρας βενιζελικών, οι οποίοι με κυρήγματα, με αρθρογραφία, με προπαγανδιστικά φυλλάδια, με τα άρθρα του Κονδύλη και με τον ανήθικον ισχυρισμόν ότι ο στρατός θυσιάζεται αδίκως, αφού η Μ. Ασία δεν θα μας επιδικασθή, κατερράκωσαν το ηθικόν του στρατού.

Τοιαύτα πράξαντες οι υπονομευταί του Μετώπου, ήλθον εις Αθήνας και κατέστησαν άλλους υπευθύνους της καταστροφής, την οποίαν αυτοί προεκάλεσαν· αυτοί ουδένα λόγον δώσαντες της διαγωγής των, άλλους δε τιμώρησαντες δια τα ίδια αυτών έργα. Και είμαι βέβαιος ότι το Έθνος θα κρίνη κάποτε και η Λαϊκή Δικαιοσύνη θα πράξη το καθήκον της δίδουσα το αναγκαίον και πρέπον μάθημα εις τους κατ' αυτής κακουργήσαντας. Είναι εθνική ανάγκη να γίνη τούτο, διότι δεν είναι επιτρεπτόν οι διάφοροι στάσιμοι και λιποτάκται να επαναστατούν και να εγκληματούν επ' άπειρον κατά της πατρίδος των υπο το πρόσχημα των εθνοσωτήρων.

Το Μέτωπον δεν έπεσε, διότι ο Κωνσταντίνος ήτο εις τον θρόνον και Δημ. Γούναρης Πρωθυπουργός του. Το Μέτωπον έπεσε, διότι ο Βενιζέλος και οι πράκτορες του το υπενόμευον πανταχόθεν· διότι οι Πλαστήρες και Σια κακή τη μοίρα ειρίσκοντο εις το Μέτωπον...»

❖ Στο πρόλογο της δεύτερης έκδοσης του λαμπρού του έργου *Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας* ο Χρ. Αγγελομάτης γράφει τας εξής:

« Ο ελληνικός στρατός δεν ηττήθη εις Μικρασίαν. Αυτήν την άδικον μομφήν ηθέλησε να καταπολεμήσω. Έκαμεν ό,τι κάνεις άλλος στρατός δεν θα ημπορούσε να κάμη. Έμεινε νικητής επί τρία ολόκληρα χρόνια, μαχόμενος συνεχώς, εναντίον ενός αδιαλείπτως επιτιθεμένου εχθρού, μαχόμενος εναντίον των στερήσεων, των κακουχιών, ανεπαρκώς εφοδιασμένος, ανεπαρκώς τροφοδοτούμενος, ενώ αι σύμμαχοι χριστιανικά Δυνάμεις με κάθε τρόπον και εις κάθε ώραν εφοδίαζαν τον αντίπαλον του...»

❖ Σχολιάζει (στον Ε' τόμο της *Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας* ο Γάλλος ακαδημαϊκός Εντουάρ Ντριό.

«Όλα είχαν χαθεί, για την Ελλάδα εκτός από την τιμή της που σώθηκε, σε αντίθεση με την τιμή των Μεγάλων Δυνάμεων. *Γιατί η Ελλάδα δεν ηττήθηκε από τους Τούρκους μόνους τους.* Αλλά και δεν ήταν η μοναδική ηττημένη...»

Ήταν η αλήθεια: Η Ελλάδα είχε ηττηθεί- για τους λόγους που προεκτέθηκαν- αλλά δεν την νίκησαν οι Τουρκομογγόλοι- συνεπώς «*διέσωσε την τιμή της*».

Ο ίδιος ο Μουσταφά Κεμάλ έδωσε την ακόλουθη απάντηση σε συνεργάτες του, οι οποίοι μετά την αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από την Μικρά Ασία τον παρακινούσαν να προπλάσει, διά της Θράκης προς Θεσσαλονίκη και Αθήνα:

« Δεν φαντάζομαι να πιστεύετε πως εμείς νικήσαμε τους Έλληνες; Αν το πιστεύετε, κάνετε λάθος. Αυτοί αυτοδιαλύθηκαν...»¹

Στα τέλη της δεκαετίας του 50, σε ομιλία του στη Μενεμένη ο υποστράτηγος Σ. Τζελάλ επανέλαβε, σχεδόν κατά λέξη την ετυμηγορία του Ατατούρκ:

«Είναι αναντίρρητη αλήθεια ότι το 1922 οι Έλληνες ηττήθηκαν από τους ίδιους τους, τους εαυτούς...».

Την άποψη αυτή συμμερίζεται και ο Ουίνστον Τσόρτσιλ ο οποίος (το πόνημα του *The aftermath. The world crisis*) τονίζει, ότι ο ελληνικός λαός είχε αναλάβει έργο, το οποίο υπερέβαινε κατά πολύ τις δυνάμεις του, εξαιτίας του διχασμού και της διχόνοιας είχε διαιρεθεί σε δύο εχθρικά έθνη μέσα στο ίδιο κράτος.

Και, βέβαια, τότε, παρά την "αυτοήττα" της, η Ελλάδα «έσωσε την τιμή της». Την οποία κάποιοι φρόντισαν να σπιλώσουν, να αμαυρώσουν και να σύρουν στη λάσπη στη συνέχεια:

❖ Η «τιμή» αυτή βιάστηκε ασύστολα, άθλια και επαίσχυντα από τους Πλαστηρογονατοπάγκαλους για μερικές ακόμα δεκάδες κομματισμένων αξιωματικών με τον (για δεύτερη φορά) εξοστρακισμό του Στρατηλάτη Κωνσταντίνου, τον οποίο είχε επαναφέρει

¹ Αναφερόταν όπως είναι αυτονόητο, στη *διχόνοια*. Και στην άθλια προπαγάνδα των «αμυνιτών»- άλλωστε ο ίδιος έριχνε με τα αεροπλάνα του τα άρθρα του Γ. Κονδύλη (με τη μορφή προκηρύξεων) στις ελληνικές γραμμές ...

στο θρόνο του με δημοψήφισμα και σχεδόν «παμψηφεί» ο λαός. Με συνέπεια να αποβιώσει, ελάχιστους μήνες αργότερα και σε ηλικία μόλις πενήντα τριών ετών, σε πανδοχείο δεύτερης κατηγορίας στο Παλέρμο...

❖ *Η «τιμή» αυτή διασύρθηκε με τρόπο κακουργηματικό και μαφιόζικο με την εξόντωση, με προκατασκευασμένη στα παρασκήνια "απόφαση" αντισυνταγματικού εκτάκτου στρατοδικείου, των κυριότερων πολιτικών αντιπάλων του Βενιζέλου και του αρχιστρατήγου των δυόμισι μηνών...*

❖ *Η «τιμή» αυτή βεβηλώθηκε, με τη χειρότερο μέθοδο, αποδεικτική του πολιτικού ήθους των κινηματιών και του ηθικού αυτουργού (Ελ. Βενιζέλου) μετά 35 κινήματα, αντικινήματα και δικτατορίες, που κάλυψαν την περίοδο της Α' αβασίλευτης Δημοκρατίας, ως την επάνοδο του Βασιλέως Γεωργίου Β', όχι, βέβαια, με πολυβόλα, λόγχες και εκτέλεσης αντιπάλων, αλλά με δημοψήφισμα.*

❖ *Η «τιμή» αυτή γελοιποιήθηκε με τη δικτατορία της «μακριάς φούστας» του Θ. Παγκάλου, του ίδιου που μετά την αποχώρηση των Γερμανών κατακτητών βρέθηκε κατηγορούμενος «επί δοσιλογισμού...»*

❖ *Η «τιμή» αυτή πετάχτηκε στο βούρκο των κρατικών ατασθαλιών, των διασπαθίσεων του δημόσιου χρήματος, των λεηλασιών του κρατικού ταμείου, τον δύσοσμων σκανδάλων στενών φίλων των εξουσιαστών (κινίνη κ.α.), του ακατάσχετου φατριασμού, της αηδιαστικής κομματικής κραιπάλης...*

❖ *Η «τιμή» αυτή κηλιδώθηκε απαράδεκτα από την άποψη της εθνικής αξιοπρέπειας και σεβασμού προς τη μνήμη των νεκρών, με την ανεπίδεκτη λογικής ερμηνείας προσωπική πρωτοβουλία το αποκαλούμενου «εθνάρχη» να προτείνει, λιγότερο από οκτώ χρόνια μετά σφαγιασμό περισσότερων από ένα εκατομμύριο Ελλήνων της Ιωνίας και του Πόντου, τον ειδεχθή, ταμερλανικό ή τζενγκισχανικό δῆμιο και εξολοθρευτή τους, τον Κεμάλ, για το Νόμπελ Ειρήνης!¹*

Αυτό το φοβερό από κάθε άποψη έγγραφο της 30- 1930 (με αποδέκτρια την οικεία επιτροπή) είχε το παρακάτω περιεχόμενο (σε μετάφραση από τα γαλλικά):

«Κύριε πρόεδρε,

Επί επτά αιώνες τώρα η Ανατολή και ένα σημαντικό μέρος της Κεντρικής Ευρώπης έγιναν το θέατρο αιματηρών πολέμων. Κυριότερη αιτία τους ήταν η Οθωμανική αυτοκρατορία και η απολυταρχία των σουλτάνων.

Η υποτέλεια το χριστιανικών λαών, με αποτέλεσμα τους θρησκευτικούς πολέμους του Σταυρού και της Ημισελήνου και τις αλληπάλληλες εξέγερσης όλων αυτών των λαών, που

¹Βλέπε το πόνημα μου Ελ. Βενιζέλος: «Εθνάρχης» ή Εθνικός ολετήρας;

επιζητούσαν να αποτινάξουν τον ζυγό, δημιουργούσε μια κατάσταση, η οποία θα παρέμενε συνεχής πηγή κινδύνων όσο για Οθωμανική αυτοκρατορία διατηρούσε τη σφραγίδα, που της είχαν δώσει οι σουλτάνοι.

Η εγκαθίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας¹ το 1922, όταν η εθνική κίνηση του Μουσταφά Κεμάλ κατανίκησε όλους τους αντιπάλους της, έβαλε οριστικά τέλος σε αυτή την κατάσταση της αστάθειας και του φανατισμού.

Πραγματικά, μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα σπάνια έχει πραγματοποιηθεί μια αλλαγή τόσο ριζική στη ζωή ενός έθνους².

Ένα εθνικό και σύγχρονο³ (!) κράτος, γεμάτο αλκή και ζωή, αντικατέστησε μια αυτοκρατορία που έφθανε και που ζούσε κάτω από ένα θεοκρατικό καθεστώς, στο οποίο συγχέονταν οι έννοιες του δικαίου και της θρησκείας.

Χάρη στην ώθηση του μεγάλου μεταρρυθμιστή Μουσταφά Κεμάλ πασά το απολυταρχικό καθεστώς των σουλτάνων καταλύθηκε και το κράτος έγινε καθαρά λαϊκό. Ολόκληρο το έθνος, με το δίκιο του φιλόδοξο, ανήκοντας τώρα στην εμπροσθοφυλακή των πολιτισμένων λαών (!), ορμούσε προς την πρόοδο⁴.

Ωστόσο, η κίνηση για την εδραίωση της ειρήνης συμβάδιζε με όλες τις εσωτερικές μεταρρυθμίσεις, που έδωσαν στον νέο, ολοκληρωτικό εθνικό, κράτος της Τουρκίας τη σύγχρονη όψη του. Πραγματικά η Τουρκία δεν δίστασε να δεχθεί έντιμα τη στέρηση των επαρχιών της, που κατοικούσαν άλλες εθνότητες και ικανοποιημένη ειλικρινά (!) από τα εθνικά και πολιτικά της σύνορα όπως τα καθόριζαν οι συνθήκες, έγινε ένας αναμφισβήτητος στυλοβάτης της ειρήνης στην Εγγύς Ανατολή (!)

Εμείς οι Έλληνες, που πόλεμοι αιματηροί μας διατήρησαν σε κατάσταση συνεχούς ανταγωνισμού με την Τουρκία, είχαμε πρώτοι την ευκαιρία να νιώσουμε τα αποτελέσματα της βαθιάς αλλαγής, η οποία συντελέστηκε στη χώρα αυτή, τη διάδοχο της παλιάς Οθωμανικής αυτοκρατορίας (!)

Της τείναμε το χέρι και το δέχθηκε με ειλικρίνεια (!). Επειδή, από την εποχή κιόλας της μικρασιατικής καταστροφής, διαγνώσαμε τη δυνατότητα μιας συνεννόησης με την αναγεννημένη Τουρκία, που αναδύθηκε μέσα από τον πόλεμο ως κράτος εθνικό.

Από την προσέγγιση αυτή (που θα μπορούσε να χρησιμεύσει σαν παράδειγμα για τις δυνατότητες συνεννόησης ακόμα και μεταξύ λαών, τους οποίους χώρισαν οι μεγαλύτερες διαφορές, αρκεί οι λαοί αυτοί να έχουν ποτιστεί από τον ειλικρινή πόθο της ειρήνης) μόνο

¹ Τη «Δημοκρατία» αυτή είναι άγνωστο που την είδε ο «εθνάρχης»...

² Πραγματικά: Καταργήθηκαν οι μαντίλες!

³ Δεν έζησε για να δει τον αφανισμό και της ελληνικής μειονότητας σε Πόλη, Ίμβρο και Τένεδο· τον «Αττίλα» στην Κύπρο· την εξόντωση των Κούρδων. ..

⁴ Αυτά μόνο υπό το καθεστώς παράκρουσης θα μπορούσαν να είχαν γραφεί...

οφέλη προέκυψαν τόσο για τις δύο χώρες, όσο και για τη διατήρηση της ειρήνης στην Εγγύς Ανατολή.

Ο Μουσταφά Κεμάλ πασάς, Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας, είναι ο άνθρωπος που συνέβαλε τόσο πολύτιμα στην ειρήνη ¹(!)

Ως αρχηγός της ελληνικής κυβέρνησης το 1930, τώρα που η υπογραφή της Ελληνοτουρκικής Συνθήκης εγκαινιάζει μια νέα εποχή στην πορεία της Εγγύς Ανατολής προς την ειρήνη, έχω την τιμή να προτείνω την υποψηφιότητα του Μουσταφά Κεμάλ πασά για και μοναδική τιμή του Βραβείου Νόμπελ για την Ειρήνη.

Δεχθείτε παρακαλώ, Κύριε Πρόεδρε, τη διαβεβαίωση της προς το πρόσωπό σας εκτιμήσεις μου.

ΕΛ. BENIZEΛΟΣ»

Εξυπακούεται ότι η αρμόδια για την απονομή του βραβείου (μεικτή κοινοβουλευτική) νορβηγική επιτροπή μερίμνησε να έχει η πρόταση την κατάληξη που της άξιζε:

Το καλάθι των αχρήστων!

Δέκα ημέρες ενωρίτερα ο «εθνάρχης» υποστήριζε ανερθρίαστα στη Βουλή:

«Οι Τούρκοι υποστηρίζουν και δικαίως νομίζουν ότι είναι Άριοι (!), έχοντες, βεβαίως, και μέρος αίματος έξοθεν. Εγώ δε κατά την παρέλασιν, η οποία εγένετο εν Αγκύρα και εις την οποίαν παρέστην, είδον ένα μεγάλον αριθμόν στρατιωτών και προσκόπων με μάτια χρώματος μπλέ» (!)

Αναντίρρητα «μεγαλοφυής, στρατηλάτης, επιτελικός, αρχιτέκτονας νικών – και με οφθαλμούς γύπα προικισμένος...».

¹ Η ειρήνη των νεκροταφείων...

